

De eigen(aardig)heid van de kantonrechter

Over de verschillen tussen
het proces(verloop) bij
de kantonrechter en de
civiele rechter en de
betekenis daarvan

Kim van der Kraats

Boomjuridisch

De wetgever roemt de snelheid, toegankelijkheid, professionaliteit en attitude van de kantonrechter. Mede om die reden is de competentie van de kantonrechter in 2011 verruimd ten koste van de civiele rechter. De vraag is echter of de door de wetgever geroemde eigenschappen de kantonrechter daadwerkelijk onderscheiden van de civiele rechter. Zijn de kantonrechter en de civiele rechter écht verschillende rechters? Geven ze een verschillende uitleg aan het procesrecht? Of hebben ze verschillende opvattingen over wat de taak van de rechter is? Kortom: bestaat de veronderstelde 'eigenheid' van de kantonrechter? Aan de hand van dossieronderzoek en interviews met (kanton)rechters worden die vragen in dit proefschrift beantwoord.

Vervolgens wordt stilgestaan bij de vraag welke consequenties de gevonden verschillen en overeenkomsten hebben voor de kwaliteit van het civiele proces. Gaat het om eigenheden die als voorbeeld kunnen dienen, of gaat het om eigenaardigheden die aanpassing behoeven? Om deze vraag te kunnen beantwoorden wordt een kwaliteitskader geschetst en worden – in het licht van eerder gedane verbetervoorstellen – aanbevelingen aan de wetgever en de rechterlijke macht gedaan om de kwaliteit van het civiele proces te verbeteren.

Aldus is dit proefschrift een synthese van empirisch en normatief rechtsplegingsonderzoek.

MONTAIGNE
CENTRUM

ONDERZOEKSCENTRUM VOOR
RECHTSPLEGING EN CONFLICTOPLOSSING

ISBN 978-94-6290-414-9

9 789462 904149 >

**Dit is een publicatie in de
reeks van het Montaigne
Centrum voor Rechtspleging
en Conflictoplossing,
Universiteit Utrecht.**

Boomjuridisch

De eigen(aardig)heid van de kantonrechter

DE EIGEN(AARDIG)HEID VAN DE KANTONRECHTER

*OVER DE VERSCHILLEN TUSSEN HET PROCES(VERLOOP) BIJ DE
KANTONRECHTER EN DE CIVIELE RECHTER EN DE BETEKENIS DAARVAN*

KIM VAN DER KRAATS

Boom juridisch
Den Haag
2017

Omslagontwerp: Textcetera, Den Haag

Opmaak binnenwerk: Afdeling redactie, Rechtsgeleerdheid, Universiteit Utrecht

© 2017 K. van der Kraats | Boom juridisch

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloem lezingen, readers en andere compilatiewerken (art. 16 Auteurswet) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

ISBN 978-94-6290-414-9

ISBN 978-94-6274-752-4 (Ebook)

NUR 820

www.boomjuridisch.nl

Er is maar één manier om kritiek te vermijden: niets doen, niets zeggen en niets zijn.

Aristoteles

VOOR- EN DANKWOORD

Mijn wens om een proefschrift te schrijven, onderzoek te doen, was eerder geboren dan de wens om rechter te worden. Tegen het einde van mijn studie Nederlands recht ontstond de wens promotieonderzoek te doen in de criminologie, mijn afstudeer-richting. Wegens bezuinigingen op (criminologisch) universitair onderzoek kon dat toen echter geen doorgang vinden. Nadat ik aan de raio-opleiding was begonnen, en ondanks het enthousiasme dat daarbij voor het ambt van rechter is ontstaan en gegroeid, bleef het verlangen branden om promotieonderzoek te doen. Na aanvankelijk nog op het strafrecht georiënteerd te zijn, werd mijn interesse voor het civiele recht aangewakkerd tijdens mijn opleiding en mocht ik na mijn opleiding als kantonrechter beginnen. Gedurende mijn jaren als rechter heb ik mij geregeld verbaasd over de denkbeelden die bij rechters in het ene rechtsgebied bestonden over rechters in het andere rechtsgebied. Tijdens en ten gevolge van de competentiegrensverhoging in 2011 en gegeven de motieven van de wetgever daarvoor, werd mijn aandacht in het bijzonder getrokken door de gepercipieerde verschillen tussen kantonrechters en civiele rechters. Daar is dan ook het idee voor dit promotieonderzoek geboren.

Voorop heeft voor mij altijd gestaan dat ik onderzoek wilde doen met praktische betekenis, ter verbetering van de kwaliteit van de Rechtspraak. Die hoge kwaliteit is van essentieel belang voor het functioneren van de democratische rechtsstaat. Ik kan nu aan het einde van dit proces – want dat was dit promotieonderzoek – alleen maar hopen dat ik enigszins daaraan heb voldaan.

Dit promotieonderzoek was voor mij een oefening in doorzettingsvermogen, discipline en monomanie. Dat ik die oefening succesvol heb kunnen afronden, is primair (en ik hoop dat mijn promotor en copromotor mij vergeven dat zij niet als eerste worden genoemd) te danken aan mijn moeder. Zij is mijn *conditio sine qua non*; de voorwaarde voor dat, wie en wat ik ben. Zonder haar was ik niet(s) en nergens. Zij is de liefste, mooiste, knapste, beste en sterkste moeder van de wereld. Als ik slechts de helft daarvan ben, mag ik mezelf gelukkig prijzen. Mijn moeder en vader hebben mij ook altijd laten zien hoeveel voldoening werken kan schenken en hoeveel plezier je daaruit kunt putten.

Dan dank ik natuurlijk mijn promotor Ivo Giesen en copromotor Roland Eshuis, zonder wie dit proefschrift er ook niet was geweest. Op Ivo als promotor viel mijn oog vanwege zijn multidisciplinaire aanpak. Voor dit onderzoek, althans het empirische deel daarvan, was dat een vereiste. De wijze waarop Ivo invulling aan zijn rol heeft gegeven, was inspirerend. Zo zijn we samen naar bachelorcolleges

Methoden & Technieken van sociaal-wetenschappelijk onderzoek gegaan en heeft hij diverse mensen uit verschillende disciplines bij mijn onderzoek weten te betrekken. Gedurende het traject was Ivo mijn stok achter de deur; de vaste afspraken met hem hebben ertoe bijgedragen dat ik de discipline en het ritme kon vinden om dit proefschrift naast mijn werk als rechter te volbrengen. Tijdens die afspraken heeft hij mij laten zien wat wetenschap is, mij geïnitieerd in de wetenschappelijke wereld en mij behoed voor vele misstappen met zijn altijd opbouwende feedback. Zijn (zelf) relativiseringsvermogen en zijn originele geest strekken mij tot voorbeeld. Ik zal onze afspraken dan ook zeer gaan missen. Roland is eigenlijk al langer bij mijn proefschrift betrokken dan Ivo. Via Albert Klijn ben ik met hem in contact gekomen toen ik poogde mijn idee voor een promotieonderzoek en de te hanteren methode op papier te zetten. Het was tijdens de eerste afspraken met Ivo dat Roland als kenner van het empirisch onderzoek op het gebied van het civiele recht genoemd werd en al vrij snel werd duidelijk dat we Roland (blijvend) zouden moeten betrekken. Voordat hij copromotor werd, had hij zich overigens al bereid getoond veel tijd en energie in mijn onderzoek te steken. Treffend daarbij waren zijn onbaatzuchtigheid en zijn bescheidenheid. Roland heeft mij (met veel geduld) bekend gemaakt met het empirisch onderzoek en heeft mij voor vele fouten behoed en tot de nodige voorzichtigheid gemaand. Zijn hulp en kritische geest waren onmisbaar.

Bij de vormgeving van het idee voor en de eerste aanzet tot dit onderzoek is ook Margreet Ahsmann voor mij belangrijk geweest. Ook haar ben ik dank verschuldigd.

Daarnaast gaat mijn dank uit naar de beoordelingscommissie, bestaande uit Eddy Bauw, Ruth de Bock, Ton Jongbloed, Bert Niemeijer en Rick Verschoof. Het door hen uitgesproken vertrouwen en hun kritische blik zijn voor mij van groot belang. Eddy Bauw ben ik ook dankbaar voor het feit dat mijn proefschrift kon worden uitgebracht in de Montaigne-reeks.

Dit proefschrift zou ook niet mogelijk zijn geweest zonder medewerking van de Raad voor de rechtspraak (in het bijzonder Suzan Verberk) en van de gerechten. Ook die ben ik dank verschuldigd, in het bijzonder ook de medewerkers van de griffies die voor mij de dossiers beschikbaar hebben gesteld. De geïnterviewde rechters ben ik dankbaar, en ook ben ik trots op hen. Trots dat ik deel mag uitmaken van een beroepsgroep met de moed, solidariteit en openheid om – in de drukte van het dagelijkse werk – mee te werken aan een onderzoek zoals dit.

Ten slotte wil ik vrienden en collega's bedanken voor hun niet aflatende interesse in mijn vorderingen en hun vertrouwen dat het me zou gaan lukken. In het bijzonder ben ik Diederik Wachter en Christiaan Meeder dankbaar. Diederik heeft me met Ivo in contact heeft gebracht en mijn vorderingen altijd zeer nauwlettend gemonitord.

VOOR- EN DANKWOORD

Christiaan Meeder was – ondanks een zeer korte deadline – bereid tot het meelesen van een concept, heeft mij van waardevolle input voorzien en was zo goed mij terzijde te staan tijdens de promotieplechtigheid.

Kim van der Kraats, april 2017

INHOUDSOPGAVE

1	WAAROM, WAT EN HOE?	1
1.1.	Aanleiding voor het onderzoek en probleemstelling	1
1.1.1.	Het belang van burgerlijk procesrecht	1
1.1.2.	De positie van het instituut van de kantonrechter	2
1.1.3.	Verschillen tussen de kantonrechter en de civiele rechter?	4
1.1.4.	De onderzoeksvragen	7
1.2.	De opzet en context van het onderzoek	8
1.2.1.	Specificering van het object van onderzoek	8
1.2.2.	De (selectie van de) drie gerechten	10
1.2.3.	Het dossieronderzoek	12
1.2.4.	De interviews	16
1.2.5.	Normatieve deel van dit proefschrift	17
1.3.	Terminologie	18
1.4.	Behandelplan	19
2	DE VERSCHILLEN VAN TOEN TOT NU	21
2.1.	Inleiding	21
2.2.	De herkomst van de kantonrechter en zijn familietrekken	22
2.3.	Het historische jaar 2002 en verder	26
2.4.	Hedendaagse (veronderstelde) verschillen	29
2.5.	Conclusie	32
3	PROCESRECHTELIJKE CONTEXT EN HYPOTHESES	35
3.1.	Inleiding	35
3.2.	Het historische jaar 2002: procesrechtelijke veranderingen en de naweeën daarvan	35
3.2.1.	De wijzigingen	35
3.2.2.	Partijplichten	37
3.2.3.	Het proces(verloop)	44
3.2.4.	De persoon van de rechter	47
3.3.	Hypotheses	48
3.3.1.	Partijplichten	48
3.3.2.	Proces(verloop)	49
3.3.3.	De persoon van de rechter	51

3.4. Verschillen de zaken tussen de drie gerechten?	53
3.4.1. Financieel belang	54
3.4.2. Type zaken	54
3.4.3. Rechtsbijstand partijen	55
3.4.4. Conclusie	56
3.5. Samenvatting en vervolg	57
4 PARTIJPPLICHTEN IN DE OGEN EN HANDEN VAN DE RECHTER	59
4.1. Inleiding	59
4.2. De substantiëringsplicht	59
4.2.1. Inleiding	59
4.2.2. Rechters over de substantiëringsplicht	60
4.2.3. Bevindingen uit het dossieronderzoek	62
4.2.4. Conclusies	64
4.3. De stelplicht	66
4.3.1. Inleiding	66
4.3.2. Rechters over de stelplicht	67
4.3.3. Bevindingen uit het dossieronderzoek	69
4.3.4. Conclusies	70
4.4. Bewijs	71
4.4.1. Inleiding	71
4.4.2. Rechters over bewijs	72
4.4.3. Bevindingen uit het dossieronderzoek	74
4.4.4. Conclusies	77
4.5. Conclusie	78
5 HET PROCES(VERLOOP)	83
5.1. Inleiding	83
5.2. De comparitie	83
5.2.1. Inleiding	83
5.2.2. Rechters over de comparitie	84
5.2.3. Bevindingen uit het dossieronderzoek	87
5.2.4. Conclusies	91
5.3. Procesverloop/processtappen	93
5.3.1. Inleiding	93
5.3.2. Rechters over het aspect van mondelinge antwoorden	93
5.3.3. Bevindingen uit het dossieronderzoek	94
5.3.4. Conclusies	97

INHOUDSOPGAVE

5.4. Doorlooptijd	98
5.4.1. Inleiding	98
5.4.2. Rechters over het aspect van de doorlooptijd bij de cna- en de repliek-route	99
5.4.3. Bevindingen uit het dossieronderzoek	100
5.4.4. Conclusies	105
5.5. Appel	107
5.5.1. Inleiding	107
5.5.2. Bevindingen uit het dossieronderzoek	108
5.5.3. Conclusies	110
5.6. Conclusie	111
6 DE PERSOON VAN DE RECHTER	115
6.1. Inleiding	115
6.2. Taakopvatting	115
6.2.1. Inleiding	115
6.2.2. De taakopvatting volgens de geïnterviewde rechters	115
6.2.3. Conclusie	119
6.3. Lengte van het vonnis	120
6.3.1. Inleiding	120
6.3.2. Rechters over het vonnis	120
6.3.3. Bevindingen uit het dossieronderzoek	122
6.3.4. Conclusies	126
6.4. Rechterlijke ervaring	127
6.4.1. Inleiding	127
6.4.2. Rechters over ervaring	128
6.4.3. Bevindingen uit het dossieronderzoek	130
6.4.4. Conclusies	133
6.5. Conclusie	134
7 TUSSENCONCLUSIE	137
7.1. Inleiding	137
7.2. Verschillen in (het gebruik van) het proces(recht)	137
7.3. In hoeverre sluiten die verschillen aan bij de veronderstelde verschillen	140
7.4. Vloeien de verschillen voort uit de (verschillen in) taakopvatting?	141
7.5. Algemene bevindingen ten aanzien van het proces(recht)	141
7.5.1. Inleiding	141
7.5.2. Procesvoering door partijen	142
7.5.3. Benutting van de beoordelingsruimte	142

7.5.4. Buiten de beoordelingsruimte	143
7.5.5. Doelmatigheid	144
7.6. De positie van Utrecht ten opzichte van de andere twee gerechten	144
8 DE BETEKENIS VAN DE ONDERZOEKSRESULTATEN VOOR DE KWALITEIT VAN HET CIVIELE PROCES	147
8.1. Inleiding	147
8.2. Wat is kwaliteit?	147
8.3. De inhoud van de kwaliteitscriteria	152
8.3.1. Toegankelijkheid	152
8.3.2. Het recht op een eerlijke behandeling	153
8.3.3. Openbaarheid	157
8.3.4. Berechting binnen een redelijke termijn/tijdigheid	157
8.3.5. Onafhankelijkheid en onpartijdigheid	160
8.3.6. Deskundigheid	161
8.3.7. Deugdelijk feitenonderzoek/waarheidsvinding	162
8.3.8. Conclusie	163
8.4. De onderzoeksresultaten langs de lat van de kwaliteitscriteria	163
8.4.1. Partijplichten	163
8.4.2. Proces(verloop): mondeling antwoord, comparitie en appel	167
8.4.3. De persoon van de rechter	171
8.5. Conclusie	173
8.5.1. Opmaat	173
8.5.2. Interne toegankelijkheid	173
8.5.3. Het recht op een eerlijke behandeling	174
8.5.4. Openbaarheid	175
8.5.5. Berechting binnen een redelijke termijn/tijdigheid	175
8.5.6. Onafhankelijkheid en onpartijdigheid	176
8.5.7. Deskundigheid	176
8.5.8. Deugdelijk feitenonderzoek/waarheidsvinding	176
8.5.9. Balans	177
8.5.10. Ten slotte	177
9 NAAR EEN VERBETERDE CIVIELE PROCEDURE	179
9.1. Inleiding	179
9.2. Partijplichten	180
9.2.1. Eerdere voorstellen	180
9.2.2. Lessen uit de onderzoeksbevindingen	183
9.2.3. Aanbevelingen	190

INHOUDSOPGAVE

9.3. Het proces(verloop)	191
9.3.1. Eerdere voorstellen	191
9.3.2. Lessen uit de onderzoeksbevindingen	194
9.3.3. Aanbevelingen	197
9.4. De persoon van de rechter	198
9.4.1. Eerdere voorstellen	198
9.4.2. Lessen uit de onderzoeksbevindingen	200
9.4.3. Aanbevelingen	204
9.5. Slotbeschouwing	205
Samenvatting	209
Summary	219
Literatuurlijst	229
Bijlage 1: Vragenlijst voor dossieronderzoek	241
Bijlage 2: Topiclijst voor interviews	243
Curriculum Vitae	245

1 WAAROM, WAT EN HOE?

1.1. AANLEIDING VOOR HET ONDERZOEK EN PROBLEEMSTELLING

1.1.1. *Het belang van burgerlijk procesrecht*

Burgerlijke rechten zijn inhoudsloos wanneer ze niet te gelde kunnen worden gemaakt en kunnen worden afdwongen. Dit te gelde maken en afdwingen slaagt alleen wanneer de procedure die daartoe is ingericht adequaat en effectief is. Van Schaick heeft het aldus verwoord:

‘dat het burgerlijk procesrecht (...) mede bepaalt welke materiële rechten rechtssubjecten hebben.’¹

Het verwezenlijken van het materiële recht – waaronder het bereiken van de juiste uitkomst – wordt als (het primaire) doel van het burgerlijk (proces)recht genoemd.²

De adequaatheid en effectiviteit van de civiele rechtspleging verdienen dus aandacht, omdat die van belang zijn voor de verwezenlijking van materiële rechten. Maar het belang van een adequate en effectieve civiele rechtspleging is groter; het is ook van belang voor de acceptatie en legitimatie van rechterlijke beslissingen. Wanneer de procedure als rechtvaardig wordt ervaren, draagt dat in positieve zin bij aan de ervaren rechtvaardigheid van de uitkomst, de acceptatie van die uitkomst, de legitimatie van de rechterlijke oordeelsvorming en de tevredenheid over de rechter.³ De invloed van procedurele rechtvaardigheid reikt daarmee verder dan die ene procedure tussen partijen; procedurele rechtvaardigheid heeft invloed op het algemene oordeel over het rechtssysteem, de mate waarin burgers zich aan de wet houden en in het verlengde daarvan op de acceptatie van autoriteit.⁴

Juist op de adequaatheid en effectiviteit, maar ook op de efficiency van de civiele procedure is echter kritiek te horen. Met name de duur van de procedure is menigeen een doorn in het oog.⁵ Er zijn in het verleden de nodige maatregelen getroffen om de procedure te versnellen, zoals onder meer de wijzigingen in het Wetboek van

1 Van Schaick (2009), p. 7.

2 Asser, Groen & Vranken (2006), p. 27; Asser Procesrecht/Giesen 1 (2015), nr. 10; Lewin (2013), p. 3; Snijders e.a. (2011), p. 11-12; Adviescommissie voor het burgerlijk procesrecht (2006), p. 68.

3 Barendrecht & Klijn (2004), p. 14; Brenninkmeijer (2009), p. 2050 en 2056; Van der Linden (2008), p. 6, 23, 24; Van Velthoven (2011), p. 9-10.

4 Van der Linden (2008), p. 6, 23, 24; Van Velthoven (2011), p. 14.

5 O.a. Smits (2008), p. 230-231 en Zuckerman (2011), p. 452.

Burgerlijke Rechtsvordering in 2002, maar die hebben de kritiek niet doen verstommen.⁶ Naast de traagheid van de procedure zou het burgerlijke procesrecht ook niet leiden tot een oplossing van het werkelijke probleem tussen partijen, het conflict aanscherpen en kostbaar zijn.⁷ De civiele procedure zou aftands en verouderd zijn.⁸ Overigens ziet niet alleen Nederland zich geconfronteerd met deze problematiek; er wordt wel gesproken van 'een mondiale crisis in de civiele rechtspleging'.⁹

1.1.2. De positie van het instituut van de kantonrechter

Voornoemde kritiek, en ook de focus van veel onderzoek daaromtrent, ziet met name op handelszaken (bodenzaken ingeleid bij dagvaarding) op tegenspraak die onder de competentie van de civiele rechter vallen. Een andere categorie handelszaken, namelijk die welke door de kantonrechter worden behandeld,¹⁰ hebben niet de kritiek ge oogst dat de procedure traag is en niet het werkelijke probleem oplost. De kanton-handelszaken op tegenspraak kennen dan ook een veel kortere doorlooptijd dan de civiele handelszaken. In de jaren tussen 2005 en 2011 is in de doorlooptijd van de civiele handelszaken op tegenspraak wel enige winst geboekt. In die jaren is de gemiddelde doorlooptijd teruggebracht van 82 naar 61 weken, maar de doorlooptijd is daarna niet meer verder afgenomen.¹¹ Na een stijging (met een piek van 72 weken in 2013) is de duur in 2015 terug op het niveau van 2011 met een gemiddelde doorlooptijd van 60 weken.¹² De duur van een procedure bij de civiele rechter is nog steeds aanzienlijk: 38% van de zaken duurde in 2015 langer dan één jaar en 13% langer dan twee jaar.¹³ Dit ligt op hetzelfde niveau als in 2011 (met enige verbetering in de jaren daar tussenin) en daarmee voldoen civiele handelszaken nog steeds niet aan de (door de Raad voor de rechtspraak zelf opgelegde) norm (70% binnen één jaar afgedaan en 90% binnen twee jaar). De contradictoire kanton-handelszaken gaan een stuk sneller: de gemiddelde doorlooptijd is tussen 2005 en 2015 in zaken

6 Eshuis (2007), p. 13, 71; Barendrecht, (2011), p. 350.

7 Eshuis (2007), p. 13, 71; Barendrecht (2011), p. 350; Klaassen (2011).

8 Barendrecht (2011), p. 350; Klaassen (2011).

9 Zuckerman (2011), p. 12, Eshuis (2007), p. 13.

10 De kantonrechter behandelt op grond van artikel 93 Rv zaken betreffende vorderingen met een beloop van ten hoogste € 25.000,- en daarnaast een aantal aardzaken, zoals consumentenzaken, arbeidszaken en huurzaken. Zaken die niet onder de competentie van de kantonrechter vallen, behoren tot de competentie van de civiele rechter.

11 <http://www.rechtspraak.nl/Actualiteiten/Persinformatie/Documents/Rechtspraak-%20doorlooptijden%202005-2010.pdf> en <http://www.rechtspraak.nl/Actualiteiten/Persinformatie/Documents/Rechtspraak-doorlooptijden.pdf>.

12 Jaarverslag Rechtspraak 2015, p. 40.

13 <http://www.rechtspraak.nl/Actualiteiten/Persinformatie/Documents/Rechtspraak-%20doorlooptijden%202005-2010.pdf> en <http://www.rechtspraak.nl/Actualiteiten/Persinformatie/Documents/Rechtspraak-doorlooptijden.pdf>; Jaarverslag Rechtspraak 2015, p. 37.

zonder enquête, descente of pleidooi vrijwel constant gebleven, 16-17 weken.¹⁴ In zaken met enquête, descente of pleidooi is de doorlooptijd tussen 2011 en 2015 met zeven weken afgenomen naar 42 weken.¹⁵ Bij kantonzaken is het percentage zaken dat binnen 6 maanden is afgedaan tussen 2011 en 2015 gedaald van 80% naar 76%.¹⁶ Het percentage zaken dat binnen één jaar is afgedaan, ligt stabiel rond 94-95%.¹⁷ Daarmee voldoet kanton aan de norm (75% binnen 6 maanden en 90% binnen één jaar). De gemiddelde doorlooptijd bij kanton is dus aanzienlijk korter en aanzienlijk meer zaken zijn binnen één jaar afgedaan.

In het maatschappelijk en politiek debat heeft de nadruk de afgelopen jaren vooral gelegen op de versnelling van de procedure. Dat is ook één van de redenen geweest voor de wetgever om steeds meer zaken van de civiele rechter over te hevelen naar de kantonrechter, die op basis van de voornoemde doorlooptijden wordt geacht sneller te werken.¹⁸ De afgelopen decennia is de financiële grens die de bevoegdheid van de kantonrechter bepaalt, geleidelijk naar boven bijgesteld. Zo is bijvoorbeeld in 1999 de competentiegrens van de kantonrechter van fl. 5.000,- naar fl. 10.000,- opgehoogd, waarna met de conversie van de gulden naar de euro nog een geringe verhoging tot € 5.000,- heeft plaatsgevonden. De meest aanzienlijke verhoging heeft in juli 2011 plaatsgevonden. Toen is de competentiegrens van de kantonrechter van € 5.000,- naar € 25.000,- verlegd. In het jaarverslag van de Rechtspraak over 2013 wordt die competentieverhoging gebruikt om het enigszins oplopen van de doorlooptijd bij zowel de kantonrechter als de civiele rechter te verklaren. Hierdoor zouden er ‘gemiddeld wat zwaardere zaken’ bij de kantonrechter terecht zijn gekomen dan voorheen en bij de civiele rechter de ingewikkelder zaken zijn overgebleven doordat de ‘gemiddeld wat eenvoudiger zaken’ naar de kantonrechter zijn overgegaan.¹⁹ Die verklaring is evenwel niet volledig te rijmen met het feit dat de doorlooptijd bij de kantonrechter reeds in 2010 – dus voor de competentiegrensverhoging – was gestegen, in 2011 op het hoogtepunt was en in 2012 al weer afnam.²⁰

Mede als gevolg van de focus op de snelheid van de procedure, de kritiek op de doorlooptijd bij de civiele rechter en de positieve waardering van (de duur van) de procedure bij de kantonrechter, is onderzoek naar en aandacht voor de dieperliggende oorzaken van de snelheid van de kantonprocedure en de kwalitatieve aspecten van

14 <http://www.rechtspraak.nl/Actualiteiten/Persinformatie/Documents/Rechtspraak-%20doorlooptijden%202005-2010.pdf> en <http://www.rechtspraak.nl/Actualiteiten/Persinformatie/Documents/Rechtspraak-doorlooptijden.pdf>; Jaarverslag Rechtspraak 2015, p. 40.

15 Jaarverslag Rechtspraak 2015, p. 40.

16 Jaarverslag Rechtspraak 2015, p. 36.

17 Jaarverslag Rechtspraak 2015, p. 36.

18 Eshuis & Paulides (2002), p. 2; Rechtspraak is kwaliteit (2006), p. 31; Ruim baan voor de burger (2007), p. 20.

19 www.jaarverslagrechtspraak.nl van 2013 onder 9.1 en 9.2.

20 Asser Procesrecht/Giesen 1 (2015), nr. 389.

die procedure zeer beperkt. Er zijn diverse mogelijke, in de procesvoering als ook in het type rechter gelegen, verklaringen voor het verschil in doorlooptijd tussen kantonzaken en civiele zaken die hierna kort worden besproken.

1.1.3. *Verschillen tussen de kantonrechter en de civiele rechter?*

Een belangrijk verschil in procesvoering is dat in civiele handelszaken partijen een advocaat moeten hebben. Aangezien een belangrijk kenmerk van het burgerlijk procesrecht is dat partijen veel invloed hebben op de procesvoering (bijv. onderbouwen ze hun vordering, bieden ze bewijs aan?), houdt het verschil in doorlooptijden mogelijk voor een deel verband met de vraag of procespartijen professionele rechtsbijstand genieten. In het formele procesrecht (zoals neergelegd in het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (hierna: Rv)) kan voor het overige géén oorzaak worden gevonden voor het verschil in doorlooptijd tussen civiele zaken en kantonzaken op tegenspraak. De kantonrechter en de civiele rechter maken immers – met uitzondering van de verplichte procesvertegenwoordiging in civiele handelszaken en de competentieverdeling – gebruik van *hetzelfde* procesrecht. Uniformering van de procedure was ook één van de doelen bij de wijzigingen in het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering in 2002. Behoudens de rechter die bevoegd is over de zaak te oordelen, wordt er in het burgerlijk procesrecht ook geen onderscheid gemaakt op basis van de hoogte van de vordering.

Dit gelijklopende, wettelijke procedurele kader laat evenwel de mogelijkheid onverlet dat de kantonrechter en de civiele rechter het formele procesrecht anders interpreteren en hanteren. Zo is er onder rechters in het algemeen in handelszaken een tendens gesignaleerd om zaken op de stelplicht af te doen om zo een – tijdrovende – bewijsopdracht met bijbehorend getuigenverhoor te vermijden.²¹ Het is de vraag hoe zich dit verhoudt tot het in artikel 21 Rv benadrukte belang van waarheidsvinding; als een partij niet de gelegenheid krijgt om zijn gelijk met getuigen aan te tonen, kan de waarheid versluierd blijven. De hiervoor genoemde tendens om minder bewijsopdrachten te verstrekken wegens schending van de stelplicht, roept de vraag op of de kortere doorlooptijd in kantonzaken het gevolg zou kunnen zijn van het feit dat de kantonrechter de lat van de stelplicht hoger legt en minder dan de civiele rechter geneigd is om een bewijsopdracht te geven. Als dat zo zou zijn, dan zou dit mogelijk verband kunnen houden met het belang van de zaak, in die zin dat de kantonrechter in het geval van bijvoorbeeld betaling van een factuur van € 150,- minder snel geneigd is een bewijsopdracht te geven, dan in een zaak waar de financiële belangen hoger zijn of het een juridisch principieel geschil betreft. Mogelijk is echter ook dat

21 Ahsmann preadvies (2010), p. 13-14, 25-27; Ahsmann (2010), p. 360, 361, 371; De Bock (2011), p. 284.

een verschil in het aantal bewijsopdrachten niet wordt verklaard uit een andere hantering van het procesrecht op dat punt, maar uit het feit dat in kantonzaken wellicht minder vaak aan de substantiëringsplicht en de stelplicht wordt voldaan, dat de kantonrechter daar strengere consequenties aan verbindt dan de civiele rechter of dat in kantonzaken minder vaak bewijs wordt aangeboden door partijen.

De gesignaleerde tendens om zaken op de stelplicht af te doen en voorbij te gaan aan bewijslevering, kan wellicht ook worden verklaard doordat rechters het snel en adequaat bedienen van justitiabelen zeer belangrijk vinden; er wordt wel gezegd dat zij dit zelfs belangrijker vinden dan bijvoorbeeld het geldende recht toepassen.²² Ook de focus van de wetgever en veel onderzoek heeft op snelheid gelegen en ligt dat wellicht nog steeds, maar snelheid is niet het enige en ook niet het belangrijkste criterium om de prestaties van de civiele rechtspleging op te beoordelen.²³ Eshuis: 'Snelheid draagt bij aan de effectiviteit van de functieervulling, mits die ook inhoudelijk van goede kwaliteit is.'²⁴ De vraag is dan welke effecten het streven naar snelheid en de mogelijk verschillende interpretatie en hantering van het burgerlijk procesrecht door kantonrechters ten opzichte van civiele rechters hebben op de kwaliteit van de procedure. Zo kan de wens om snel tot een eindvonnis te komen, op gespannen voet komen te staan met de wens van partijen om gehoord te worden en met de vaststelling van feiten zoals die zich in werkelijkheid hebben voorgedaan.

De wetgever heeft bij de laatste verhoging van de competentiegrens van de kantonrechter als argument om tot die verhoging over te gaan, naast de snelheid ook de toegankelijkheid van de kantonrechter genoemd. De burger hoeft bij kantonprocedures geen vertegenwoordiger in rechte in te schakelen en de gedaagde hoeft geen griffierecht te betalen en kan mondeling standpunten toelichten.²⁵ Toegankelijkheid, in de zin van het mondeling in direct contact met de rechter standpunten kunnen toelichten, kan als kwaliteitsaspect worden gezien en vanuit het oogpunt van de procedurele rechtvaardigheid lijkt dat niet zonder grond. Vraag is echter of kanton-handelszaken op dit punt beter 'scoren' dan de civiele handelszaken. In civiele handelszaken (op tegenspraak) vindt immers vandaag de dag in ongeveer 2/3 van de gevallen een comparitie van partijen plaats, terwijl in kanton-handelszaken dit slechts in circa 30% van de gevallen gebeurt.²⁶ In civiele zaken is de kans dat men een rechter ziet en spreekt dus groter dan in kantonzaken. Weliswaar is er bij kanton een rolzitting, maar daar komt maar een beperkt aantal justitiabelen op af.

22 Ahsmann (2010), p. 371-373; Barendrecht & Klijn (2004), p. 19.

23 Eshuis (2007), p. 15.

24 Eshuis (2007), p. 15.

25 Eshuis & Paulides (2002), p. 2; Rechtspraak is kwaliteit (2006), p. 31; Ruim baan voor de burger (2007), p. 20; MvT, 32 021, nr. 3, p. 15 en p. 17.

26 Cijfers van de Rvdr (Tulder, mail 28 januari 2014).

Voorts is door de wetgever – naast versnelling – als argument voor de verhoging van de competentiegrens genoemd de, niet nader gespecificeerde, invulling van professionaliteit door de kantonrechter.²⁷ Hoewel onduidelijk is wat onder dat begrip ‘professionaliteit’ moet worden verstaan, valt hieronder waarschijnlijk ook de in de toelichting genoemde maar (ook) niet nader gedefinieerde attitude van de kantonrechter, de grote(re) mate van regie op en betrokkenheid bij zijn zaken door de kantonrechter (bijvoorbeeld via een eigen rol) en de geruime ervaring die (meestal) bij kantonrechters wordt voorondersteld. Die eigenheid van de kantonrechtspraak – zo was in de Tweede Kamer bij de behandeling van het wetsvoorstel nog als punt van zorg naar voren gekomen – moest ook na de competentiegrensverhoging behouden blijven.

Dat de invulling door de rechter van zijn rol en daarmee ook de persoon van de rechter, van belang is voor de procedure, blijkt ook uit eerder onderzoek. Hartendorp heeft geconcludeerd dat voor de rechterlijke oordeelsvorming praktische wijsheid van de rechter van essentiële betekenis is.²⁸ Hij heeft betoogd dat het begrip van een actuele casus tot stand komt tegen een decor van reeds weten, waarbij alle eerdere ervaringen, kennis en expertise van de rechter een rol spelen en waarbij vooroordelen en verwachtingen ten aanzien van de casus en de beslissing een belangrijke rol spelen.²⁹ Ook Scholten stelde al dat de rechter zelf bij het werk betrokken is en dat het afwegen niet onpersoonlijk is.³⁰ De professionele ervaring van de (kanton)rechter – die verondersteld wordt bij kantonrechters groter te zijn dan bij civiele rechters – kan dus mogelijk relevant zijn voor de doorlooptijd, doordat ervaring kan meebrengen dat sneller tot de juiste beslissing kan worden gekomen, maar mogelijk is ervaring ook van invloed op de hantering van het procesrecht. Als de (kanton)rechter ziet welke kant het op gaat, zal hij wellicht wat tussenstappen (zoals bijvoorbeeld bewijsopdrachten) overbodig achten daar waar iemand met minder ervaring wellicht meer zekerheid of bevestiging zoekt.

Daarbij kan het ook aankomen op de vraag in hoeverre de (kanton)rechter zich gebonden acht aan de wet en in hoeverre praktisch inzicht de boventoon voert. Rechtsregels worden volgens Barendrecht en Gramatikov door rechters minder gezien als bindende normen dan als vindplaatsen van zinvolle oplossingen.³¹ Is dat misschien voor kantonrechters meer het geval dan voor civiele rechters? Hechten kantonrechters minder aan de wet en voelen zij zich meer geroepen tot het geven van een billijkheidsoordeel, zoals weleens wordt beweerd?

27 Rechtspraak is kwaliteit (2006), p. 31; Ruim baan voor de burger (2007), p. 20; MvT, 32 021, nr. 3, p. 16 en p. 18.

28 Hartendorp (2008), p. 166 e.v.

29 Hartendorp (2008).

30 Asser/Scholten (1974), p. 130.

31 Barendrecht & Gramatikov (2010), p. 1103.

De rol van de rechter is de afgelopen jaren (nog) belangrijker geworden, doordat de rechter een steeds grotere invloed op de procedure heeft gekregen. Met name bij de wetswijziging in 2002 is de rechter een grotere (regie)rol toebedeeld bij het verloop van de procedure en heeft de rechter grote vrijheid gekregen bij het sanctioneren van omissies van partijen.³² Zo kan de rechter bijvoorbeeld zelf om stukken vragen en zelf besluiten hoe om te gaan met eisers die niet naar waarheid of in een keer alle feiten op tafel leggen (de waarheidsplicht, neergelegd in artikel 21 Rv en de substantiëringsplicht, neergelegd in artikel 111, lid 3 Rv). Ook in het kader van het project Kwaliteit en Innovatie (KeI) is er veel aandacht voor de regierol van de rechter. De mate van regie over de eigen zaken – die verondersteld wordt bij de kantonrechter groter te zijn – kan op zichzelf een rol spelen bij de doorlooptijd, maar kan ook van invloed zijn op de wijze waarop het procesrecht wordt gehanteerd.

1.1.4. De onderzoeksvragen

De punten die in het voorgaande aan de orde zijn gesteld, komen in essentie neer op de vraag of en hoe de kantonprocedure en de kantonrechter zich onderscheiden van de civiele procedure en de civiele rechter, en kunnen worden samengebracht tot de volgende hoofdvragen die in dit onderzoek centraal staan:

- (i) In hoeverre verschilt (het gebruik van) het proces(recht) bij kantonrechters in de praktijk van dat bij civiele rechters.
- (ii) In hoeverre sluiten die verschillen aan bij veronderstellingen die bij rechters over kantonrechters en civiele rechters leven.
- (iii) In hoeverre kunnen de verschillen die volgen uit de beantwoording van vraag (i) verklaard worden door een verschil in taakopvatting tussen kantonrechters en civiele rechters.
- (iv) Welke overige informatie levert het onderzoek op over de (gemeenschappelijke) procespraktijk van kantonrechters en civiele rechters.
- (v) Welke consequenties hebben de antwoorden op de voorgaande vragen voor de kwaliteit van het civiele proces.
- (vi) Welke aanbevelingen kunnen worden gedaan voor de verbetering van de kwaliteit van het civiele proces.

De beantwoording van de eerste vier vragen zal plaatsvinden aan de hand van empirisch onderzoek, dossieronderzoek en interviews met rechters. Deze vragen en de antwoorden daarop beslaan dus het empirische, descriptieve onderzoeksdeel van dit proefschrift (hoofdstuk 2 tot en met 7). De laatste twee vragen en de antwoorden daarop bepalen het normatieve deel van dit proefschrift (hoofdstuk 8 en 9). In het

32 Van Schaick (2009), p. 21.

licht van de verkregen empirische onderzoeksresultaten zullen uitspraken worden gedaan over de kwaliteit van het civiele proces (v), waarvoor het uiteraard ook noodzakelijk is het begrip ‘kwaliteit’ van het civiele proces te definiëren. Vervolgens zullen op basis van al het voorgaande aanbevelingen voor verbetering worden gedaan (vi). Daarbij kan worden gedacht aan aanpassing van het procesrecht, aanpassing van de werkwijze van de kantonrechter en/of civiele rechter en de gerechten, en/of nader onderzoek.

1.2. DE OPZET EN CONTEXT VAN HET ONDERZOEK

1.2.1. *Specificering van het object van onderzoek*

Dit onderzoek beperkt zich tot dagvaardingszaken. De reden hiervoor is dat bij de verzoekschriftprocedure op het moment dat het onderzoek werd uitgevoerd nog een groot aantal afwijkingen van en aanvullingen op het algemene procesrecht golden, zodat een vergelijking tussen zaken ingeleid bij verzoekschrift en zaken ingeleid bij dagvaarding niet goed mogelijk was. Zo werden aan de inhoud van een verzoekschrift andere eisen gesteld dan aan de inhoud van een dagvaarding, was in beginsel een mondelinge behandeling van het verzoekschrift verplicht en ook praktijk (terwijl hierop in dagvaardingszaken vaker een uitzondering wordt gemaakt) en gold een uitzondering op het reguliere bewijsrecht. Hoewel het bewijsrecht ook op verzoekschriftprocedures van toepassing is verklaard (artikel 284 Rv), was de praktijk dat de aard van de procedure zich vaak tegen de toepassing daarvan verzet (vooral bij ontbindingsbeschikkingen in arbeidszaken die een aanzienlijk deel uitmaken van de kantonverzoeken). Bovendien heeft het bestaande wetenschappelijk onderzoek in civiele zaken zich ook grotendeels gericht op dagvaardingszaken, zodat een beperking daartoe ook de vergelijking met eerder onderzoek vergemakkelijkt.

Nader gepreciseerd ziet het onderzoek slechts op dagvaardingszaken op tegenspraak, aangezien zich bij verstekzaken nauwelijks procesrechtelijke vraagstukken voordoen, althans de rechter geen processuele beslissingen hoeft te nemen op basis van de procesvoering door beide partijen die van invloed zijn op de materiële eindbeslissing. Omdat de hantering van het procesrecht onderwerp van onderzoek vormt en die alleen kenbaar tot uitdrukking komt in schriftelijke beslissingen hierover, welke beslissingen met betrekking tot de (hierna te bespreken) stelplicht en het bewijs zullen plaatsvinden bij (eind)vonnissen, worden alleen dossiers onderzocht van zaken waarin – na partijdebat – een eindbeslissing is genomen. Omdat het onderscheid tussen kanton en civiel alleen in eerste aanleg zo scherp is getrokken en in sommige kantonzaken geen hoger beroep mogelijk is, is het onderzoek bovendien beperkt tot de procedure in eerste aanleg.

Een verdere beperking is aangebracht ten aanzien van het financiële belang van de zaak. Het onderzoek beperkt zich tot de handelszaken (met uitsluiting van de aardzaken) met een belang tussen € 5.000,- en € 25.000,-. Deze beperking vloeit voort uit het feit dat die categorie van zaken met de competentiegrenswijziging uit juli 2011 is overgegaan van de civiele rechter naar de kantonrechter. De rechtbanken zijn organisatorisch verschillend met die wijziging omgegaan, in die zin dat bij sommige rechtbanken die zaken ook daadwerkelijk naar de kantonsector zijn overgeheveld, dat andere rechtbanken die zaken laten behandelen binnen de civiele sector, zij het dat die rechters dan tekenen als kantonrechter, en dat weer andere rechtbanken beide sectoren/teams hebben samengevoegd waardoor er een mengvorm is ontstaan.³³ Juist vanwege de competentiegrensverhoging en de verschillende organisatorische wijzen waarop rechtbanken daarmee omgaan – waarover in de navolgende subparagraaf meer – kan in deze categorie van zaken worden nagegaan of de kantonrechter in de kantonsector/het kantonteam het procesrecht anders toepast dan de kantonrechter die in feite civiele rechter is (want in de civiele sector werkzaam, hierna dan ook civiele rechter genoemd). De beperking tot deze zaaks categorie maakt het ook mogelijk zoveel mogelijk andere factoren die van invloed kunnen zijn op de hantering van het procesrecht constant, althans beperkt, te houden, zoals het financiële belang (dat beperkt is tot een zekere bandbreedte) van de zaak en de aard van de zaak (vandaar ook de uitsluiting van aardzaken).

In de voornoemde categorie kantonzaken ingeleid bij dagvaarding op tegenspraak, wordt de toepassing van het procesrecht in eerste aanleg onderzocht. Het dossieronderzoek beperkt zich daarbij tot de hantering van de procesrechtelijke bepalingen omtrent de substantiëringsplicht (artikel 111, lid 3 Rv), de stelplicht (artikel 149, lid 1 Rv), het bewijsaanbod (artikel 111 lid 3 Rv en artikel 128 lid 5 Rv), het verstrekken van bewijsopdrachten (artikel 149 Rv) en de comparitie (artikelen 87 en 88 Rv). Hiervoor is gekozen omdat die procesrechtelijke bepalingen direct invloed kunnen hebben op de inhoudelijke einduitspraak, op het verloop en op de duur van de procedure, omdat de rechter op die punten beoordelingsvrijheid is gelaten en omdat juist op die punten verschillen tussen kantonrechters en civiele rechters worden waargenomen, dan wel verondersteld, gelet op het verschil in doorlooptijd. Juist de procesrechtelijke bepalingen die van invloed kunnen zijn op de einduitspraak, zijn bepalend voor de mogelijkheid van partijen tot verwezenlijking van hun materiële rechten. En daar waar door de wetgever ruimte wordt gelaten aan de rechter, kunnen interpretatie-

33 Eshuis & Geurts (2016), p. 84-85.

verschillen ontstaan.³⁴ Daarnaast zal worden gekeken naar het procesverloop en de verschillende stappen die worden gezet (zoals wel of juist geen comparitie en wel of geen tussenvonnissen), ook omdat de rechter daarbij grote vrijheid heeft en omdat deze ‘stappen’ worden verondersteld van invloed te zijn op de doorlooptijd.

De empirische gegevens (zie nader de volgende subparagraaf 1.2.3.) zijn verzameld voor inwerkingtreding van het wetsvoorstel/programma Kwaliteit en Innovatie (KeI). Met betrekking tot de onderzochte punten hebben zich evenwel geen wezenlijke wijzigingen door die (beoogde) wetswijzigingen voorgedaan. Waar dit wel het geval is, zal daarvan melding worden gemaakt.³⁵

1.2.2. De (selectie van de) drie gerechten

Er is voor gekozen het onderzoek uit te voeren in de rechtbanken Amsterdam, Den Haag en Utrecht (sinds 2013 de rechtbank Midden-Nederland). De keuze is op deze drie gerechten gevallen, omdat zij gedrieën verantwoordelijk zijn voor een aanzienlijk percentage van het landelijk totaal aan handelszaken (tussen € 5.000,- en € 25.000,-) en vooral omdat daar op een verschillende wijze wordt omgegaan met de zaken tussen € 5.000,- en € 25.000,- die na de competentiegrensverhoging tot de competentie van de kantonrechter zijn gaan behoren. Het verschil, op basis waarvan juist deze gerechten zijn geselecteerd, zit hem in het type rechter dat de zaak behandelt. In Den Haag zijn deze zaken daadwerkelijk – zoals door de wetgever beoogd – van de unit civiel naar de unit kanton overgeheveld, waarmee ze dus ook door ‘oorspronkelijke’ kantonrechters worden behandeld. In Amsterdam is er in feite ten gevolge van de competentiegrensverhoging niets veranderd; de civiele rechters behandelen nog steeds de zaken tussen € 5.000,- en € 25.000,-, alleen doen ze dat nu in de hoedanigheid van kantonrechter. In Utrecht zijn de units civiel en kanton volledig geïntegreerd waardoor zowel kantonrechters als civiele rechters de (nieuwe, na de competentiegrensverhoging tot de competentie van de kantonrechter behorende) kantonzaken behandelen. Aangezien de onderzochte zaken in Den Haag worden afgedaan in de separate organisatie-eenheid kanton, zal daar – zo deze bestaat – de kantonmethode bij uitstek zichtbaar zijn. Nu de onderzochte zaken in Amsterdam worden afgedaan in de afzonderlijke organisatie-eenheid handel, zal daar bij uitstek de handelwijze van de civiele rechter kenbaar zijn. Omdat de onderzochte zaken in

34 Die ruimte is er bijvoorbeeld bij artikel 111 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering: de substantiëringsplicht. De rechter is vrij om te oordelen of de eiser aan deze verplichting om reeds bij dagvaarding het verweer van de gedaagde te vermelden en daarop te reageren, heeft voldaan en mag bij een schending van deze verplichting daaraan de consequenties verbinden die hem geraden voorkomen. Geen ruimte is er bijvoorbeeld bij de vraag of de dagvaarding op de voorgeschreven wijze aan de gedaagde is betekend. Is dit niet het geval dan dient de rechter (na een eventuele herkansing) eiser niet-ontvankelijk te verklaren.

35 Waar nodig zal zowel naar de oude als nieuwe wetsartikelen worden verwezen.

Utrecht worden afgedaan binnen een organisatie-eenheid waarin zowel kantonzaken als handelszaken worden afgedaan, mag worden verwacht dat hier een mengvorm van beide type rechters zichtbaar is. Om die reden staat in dit verdere onderzoek Amsterdam model voor de civiele rechter, Den Haag voor de kantonrechter en wordt Utrecht als mengvorm aangeduid.

Naast het type rechter dat de zaak behandelt, is er nog een aantal organisatorische verschillen tussen de drie geselecteerde gerechten die bij de interpretatie van de dossiergegevens in gedachte moeten worden gehouden.³⁶ Organisatieverschillen kunnen immers – zo leert eerder onderzoek – van invloed zijn op de werkwijze en het procesverloop in individuele zaken.³⁷ A) In Den Haag heeft iedere rechter, anders dan in de andere twee gerechten, een eigen rol. Dit betekent dat iedere rechter in de eigen zaken (in ieder geval na antwoord) alle beslissingen neemt, waaronder de beslissing om wel of geen comparitie te houden. Daardoor bestaat er meer ruimte voor individuele verschillen tussen rechters in het procesverloop. De eigen rol en de zeggenschap over de eigen zaken past ook bij het kantonmodel waarvoor Den Haag in dit onderzoek staat. B) In Amsterdam worden de zaken ook door jongere c.q. minder ervaren rechters (alsook door rechters in opleiding) behandeld, terwijl dit in Den Haag pas sinds januari 2014 het geval is.³⁸ Dit vindt ook bevestiging in dit onderzoek (zie hiervoor verder paragraaf 6.4.3.). Daaruit blijkt dat in Amsterdam 25,5% van de onderzochte zaken is behandeld door een rechter met minder dan één jaar ervaring. Dit percentage ligt in Den Haag en Utrecht aanzienlijk lager, op respectievelijk 5% en 3%. In de helft van de Amsterdamse zaken heeft de behandelend rechter minder dan vijf jaar ervaring, ten opzicht van 18% in Den Haag en 31% in Utrecht. Deze verschillen sluiten aan bij de historische verschillen tussen kantonrechters en civiele rechters (zie hiervoor de paragrafen 2.2. en 2.3.). Kantonrechters zijn immers van oudsher senior rechters met veel ervaring en in de kantongerechten en -sectoren werd voorheen niet opgeleid. De opleiding vond plaats binnen de rechtbanken, waaronder bij de sector civiel recht. Anders dan bij kanton, werden in de sector civiel ook rechters direct na afloop van hun opleiding geplaatst. C) Hoewel de zaken tussen € 5.000,- en € 25.000,- in Amsterdam na de competentiegrensverhoging nog worden afgedaan door (oorspronkelijk) civiele rechters, wordt het mondeling antwoord wel door kantonrechters opgenomen (zie hiervoor 5.3.2.). D) In Den Haag wordt verondersteld dat kantonrechters de zaken sneller afdoen doordat de mondelinge behandeling binnen 6 weken wordt gepland, doordat de kantonrechter meer bedreven is in het schikken (uitmondend in een hoger schikkingspercentage) en de kantonrechter beknoptere vonnissen maakt. E) In Utrecht is aangegeven in de zaken

36 De gegevens hiervoor zijn door de verschillende gerechten geleverd in reactie op een verzoek van het WODC in het kader van de evaluatie van de competentiegrensverhoging (WODC Cahier 2016-14).

37 Zie o.a. Eshuis (2007).

38 Gegevens over Utrecht waren niet beschikbaar.

tussen € 5.000,- en € 25.000,- niet automatisch meer een comparitie te gelasten, zoals voor de competentiegrensverhoging bij de civiele rechter gebruikelijk was.

Deze drie gerechten staan samen voor ongeveer 20% van het (landelijk) totaal aantal zaken in het zaakssegment van zaken met een financieel belang van € 5.000,- tot en met € 25.000,-.³⁹

1.2.3. *Het dossieronderzoek*

Voor dossieronderzoek is gekozen, omdat de focus van het onderzoek ligt op de (verschillende) wijze waarop rechters het civiele procesrecht hanteren en die werkwijze met name (kenbaar) tot uitdrukking komt in behandelde dossiers. Nadat op basis van de onderzoeksopzet medewerking van de Raad voor de rechtspraak is verkregen, is contact gezocht met de verschillende gerechten met het verzoek om ieder negentig dossiers voor dit onderzoek ter beschikking te stellen die beantwoorden aan de volgende criteria. De zaak betreft een handelszaak⁴⁰ met een belang tussen de € 5.000,- tot en met € 25.000,-, de zaak is na de competentiegrensverhoging aanhangig gemaakt, gedaagde heeft verweer gevoerd en er is een vonnis op tegenspraak gewezen. Dat alleen naar zaken is gekeken waarin een eindvonnis is gewezen, heeft als reden dat (alleen) daarin van de rechterlijke hantering van het procesrecht kennis kan worden genomen. Het optreden van de rechter ter zitting is niet afzonderlijk onderzocht, omdat daarin (vaak) niet zichtbaar wordt hoe de rechter het procesrecht hanteert. Dat niet ook acht is geslagen op zaken die in een schikking zijn uitgemond, betekent dat de hantering van het procesrecht in die zaken buiten zicht blijft. Hiermee zal telkens bij het trekken van conclusies rekening moeten worden gehouden. Omdat een aantal elementen van de hantering van het procesrecht op die manier buiten beeld blijven, en het risico bestaat dat dit het beeld vertekent, zijn ter controle (waar mogelijk) gegevens gebruikt die door het WODC zijn verzameld in het kader van de evaluatie van de competentiegrensverhoging. Wanneer deze gegevens in latere hoofdstukken aan de orde komen worden ze aangeduid als 'gegevens ontleend aan het WODC-bestand voor de evaluatie van de competentiegrensverhoging'. Uit die gegevens blijkt weliswaar geen significant verschil in het aantal royementen in zaken op tegenspraak tussen de drie gerechten,⁴¹ maar wanneer de verhouding tussen de

39 Dit blijkt uit de onderzoeksgegevens die het WODC heeft verkregen in verband met het onderzoek naar de competentiegrensverhoging (via R.J.J. Eshuis). De gerechten in Amsterdam, Den Haag en Utrecht liggen alle drie in de Randstad. Dit kan de vraag oproepen of deze gerechten representatief zijn voor de rest van het land. Er zijn evenwel geen redenen om te veronderstellen dat rechters in de Randstad anders oordelen dan daarbuiten. Rechters worden immers centraal opgeleid, wisselen veelal gedurende hun loopbaan een keer van gerecht en er zijn steeds meer landelijke beleidsafspraken.

40 Ergo: geen aardzaken.

41 Het percentage royementen (binnen het de zaken op tegenspraak) varieerde tussen de drie onderzochte gerechten van 29,5% (in Den Haag) en 32,4% in Utrecht.

cna-route en de repliek-route wordt onderzocht (zie paragraaf 5.2.) moet onder ogen worden gezien dat er comparities buiten beeld blijven. Ook heeft het bijvoorbeeld gevolgen voor de doorlooptijd; omdat een schikking meestal een snel(ler) einde van de zaak betekent, zal wanneer alleen naar de zaken die in een uitspraak zijn uitgemond wordt gekeken, een langere doorlooptijd worden gemeten (zie hiervoor paragraaf 5.4.). Van die gevolgen zal telkens nadrukkelijk melding worden gemaakt.

De zaken die door het gerecht waren geselecteerd, zijn vervolgens op dat gerecht ingezien en bestudeerd. Een enkele keer bleek daar een zaak tussen te zitten die niet aan de geformuleerde selectiecriteria voldeed. Die zaken zijn niet in het onderzoek meegenomen. In die gevallen is het gerecht verzocht andere zaken aan te bieden die wel aan de selectiecriteria voldeden. Een aantal keren ontbraken gegevens in de dossiers, waarna het gerecht die desgevraagd meestal alsnog heeft aangeleverd.

In Amsterdam, Den Haag en Utrecht zijn in totaal 277 dossiers onderzocht aan de hand van de vragenlijst die als bijlage 1 is bijgevoegd. De dossiers in Amsterdam betreffen zaken die in 2012 zijn begonnen, in Den Haag zaken die tussen 2011-2013 zijn aangevangen en in Utrecht zaken die tussen 2012-2014 aanhangig zijn gemaakt. Dit maakt het moeilijk(er) de doorlooptijd tussen de gerechten te vergelijken. Hierop wordt in paragraaf 5.4. nader ingegaan.

Per zaak is het vragenformulier ingevuld. Die gegevens zijn vervolgens verwerkt in een excel-bestand. Die bestanden heb ik aangeleverd bij mijn co-promotor samen met een lijst welke verbanden ik onderzocht wilde hebben en vervolgens heeft hij de daadwerkelijke kwantitatieve analyses en statistische toetsen via SPSS uitgevoerd.⁴²

In paragraaf 3.4. zal eerst worden nagegaan of de onderzochte zaken met elkaar vergelijkbaar zijn en dus geschikt materiaal zijn om juist de verschillen tussen de typen rechters tot uitdrukking te laten komen. In de hoofdstukken 4 tot en met 6 zullen vervolgens de resultaten van het dossieronderzoek worden besproken. Hoofdstuk 4 gaat over (de hantering van) de partijplichten, hoofdstuk 5 over het proces(verloop) en hoofdstuk 6 over de persoon van de rechter. De reden voor (juist) deze driedeling in onderzoeksresultaten, die in het vervolg van dit boek worden doorgevoerd, zal nader worden toegelicht in paragraaf 3.2.1.

De resultaten van het dossieronderzoek worden – waar dit de overzichtelijkheid ten goede komt – weergegeven in tabellen. De uitkomsten van de verrichte statistische toetsen, waarbij wordt gekeken of er statistisch significante verschillen zijn, worden in de tekst besproken en wanneer een statistisch significant verband aanwezig is, wordt dit in een voetnoot in getallen weergegeven. Er zijn twee typen statische toet-

42 Hiervoor ben ik hem in het bijzonder veel dank verschuldigd.

sen verricht, waarover in het kader hierna meer informatie is te vinden. Deze toetsen dienen ervoor om na te gaan of verschillen in steekproefgegevens ‘echte’ verschillen zijn of op toeval (kunnen) berusten. Het risico dat verschillen op toeval berusten en dus geen significantie kan worden aangetoond, neemt toe naar mate het aantal waarnemingen kleiner is.⁴³ Er is voor gekozen om per gerecht 90 dossiers te onderzoeken, omdat in het geval van een dergelijk aantal waarnemingen de kans dat afgetekende verschillen tussen steekproeven per rechtbank op toeval berusten, zeer klein is. Dat is echter anders wanneer minder waarnemingen beschikbaar zijn, bijvoorbeeld omdat de bewuste situatie – bijvoorbeeld een hoger beroep – zich niet in elk dossier voordoet. Dit maakt een vergelijking binnen het aantal zaken waarin hoger beroep is ingesteld tussen de drie rechtbanken niet goed mogelijk, althans de kans dat de verschillen op toeval berusten, wordt groter.⁴⁴ Wanneer bij een te klein aantal waarnemingen naar significantie zou worden gekeken, wordt een significant verband zeer waarschijnlijk niet aangetroffen. Zeker in die gevallen betekent het feit dat uit de toets niet blijkt dat het verschil statistisch significant is, net zoals dat in het algemeen geldt, niet dat het bewijs is geleverd dat er géén statistisch significant verschil is.⁴⁵ Om te voorkomen dat door het desalniettemin verrichten van statistische toetsen ten onrechte de suggestie wordt gewekt dat het verband afwezig is, is in het geval van te weinig waarnemingen dan ook niet op significantie getoetst. Op de plaatsen waar dit het geval is, wordt dat nadrukkelijk vermeld.

Statistische toetsen

Ten behoeve van de vaststelling of sprake is van statistisch significante verschillen kunnen verschillende statistische toetsen worden uitgevoerd. De keuze voor een bepaalde toets is onder meer afhankelijk van de hoeveelheid en de soort van waarden die een variabele kan aannemen. In dit onderzoek komen twee typen toetsen voor: de t-test (al dan niet gecombineerd met Levene’s test) en de Chi-square toets.

Voor de Chi-square toets wordt gekozen in het geval van ‘discrete, nominale’ variabelen, dat zijn variabelen waarvan de waarden geen onderlinge ordening of ‘hiërarchie’ kennen en die een gelimiteerd aantal waarden (geen getallen) kunnen aannemen.⁴⁶ Hierbij valt te denken aan het procesverloop: cna, repleik, comparitie na repleik, repleik na cna, etc. Met de toets wordt gekeken naar verschillen in de verdeling van de waarden op de variabele, bijvoorbeeld of het procesverloop – zoals net genoemd – tussen twee gerechten significant verschilt.⁴⁷ De toets berekent hoe groot de kans is dat twee steekproeftrekkingen in een gelijke populatie tot de

43 Gravetter & Wallnau (2013), p. 207, 251-253.

44 Gravetter & Wallnau (2013), p. 207, 251-253.

45 Gravetter & Wallnau (2013), p. 251-253.

46 Gravetter & Wallnau (2013), p. 21.

47 Gravetter & Wallnau (2013), p. 604-605.

voorgenoemde resultaten leiden.⁴⁸ Alleen als die kans heel klein is (onderzoeken gebruiken vaak 1% of 5% als toetscriterium; $p < 0,01$ of $p < 0,05$) wordt geconcludeerd dat sprake is van een statistisch significant verschil.⁴⁹

Voor de t-test wordt gekozen in het geval van 'continue' variabelen, dat zijn variabelen die een oneindig aantal waarden (getallen) kunnen aannemen, waarbij een laag getal voor 'minder' en een hoog getal voor 'meer' staat.⁵⁰ Denk bijvoorbeeld aan de doorlooptijd van een rechtszaak, het aantal pagina's dat het vonnis telt, of het aantal dienstjaren van een rechter. Bij deze kenmerken kan een gemiddelde waarde worden berekend, en statistisch worden getoetst of het gemiddelde in de ene groep (rechtbank) afwijkt van dat in een andere groep.⁵¹ Uit de t-test blijkt of de assumptie van verschillen tussen de populaties waaruit de steekproeven zijn getrokken wél of niet wordt bevestigd.⁵² De t-test wordt in de regel uitgevoerd in combinatie met een test op gelijkheid van variantie in de steekproef (Levene's test).⁵³ De wijze waarop de t-test moet worden uitgevoerd is namelijk afhankelijk van de vraag of de variantie in de steekproeven verschilt.

Bij de combinatie van kleine steekproeven en variabelen die veel verschillende waarden kunnen aannemen, wordt al snel het punt bereikt waarop toetsen eigenlijk weinig zin heeft (te weinig waarnemingen, teveel waarden). Soms kan dit worden opgelost door de verschillende waardes die de variabele kan aannemen, tot een kleiner aantal terug brengen. De vele waarden die de variabele 'rechtsbijstandverlener' kan aannemen, kan bijvoorbeeld worden gereduceerd tot 'geen advocaat of anders'. Vanzelfsprekend wordt bij deze reductie gezocht naar categorieën die zinvol zijn in het licht van de onderzoeksvragen en hypothesen.

Aan de hand van dossieronderzoek zullen de onderzoeksvragen (i) en (iv) worden beantwoord, te weten in hoeverre (het gebruik van) het proces(recht) bij kantonrechters in de praktijk verschilt van dat bij civiele rechters en welke overige informatie wordt verkregen over de (gemeenschappelijke) procespraktijk van kantonrechters en civiele rechters in zaken met een financieel belang van tussen de € 5.000,- tot en met € 25.000,-.

48 Gravetter & Wallnau (2013), p. 604-605.

49 Gravetter & Wallnau (2013), p. 246-247.

50 Gravetter & Wallnau (2013), p. 21.

51 Gravetter & Wallnau (2013), p. 353.

52 Gravetter & Wallnau (2013), p. 353.

53 www.spsshandboek.nl/independent_samples_t-test/.

1.2.4. De interviews

Om meer inzicht te krijgen in de mogelijke verschillen tussen kantonrechters en civiele rechters en de achtergronden daarvan zijn, op alle drie de locaties vijf rechters geïnterviewd. Omdat de focus van het onderzoek ligt op de (verschillende) wijze waarop rechters het civiele procesrecht hanteren en hun beweegredenen voor die wijze van handelen, is ervoor gekozen (uitsluitend) rechters te interviewen. Voor interviews is gekozen (en niet bijvoorbeeld voor vragenlijsten), omdat het verkrijgen van dergelijke kwalitatieve informatie beter kan worden verkregen wanneer de rechters open kunnen antwoorden en kan worden doorgevraagd. Om ervoor te zorgen dat de rechters gevrijwaard waren van groepsdruk en zoveel mogelijk eigen, originele antwoorden geven, is voor individuele interviews gekozen (die kort na elkaar werden afgenomen) in plaats van bijvoorbeeld expertmeetings.

Voor het aantal van vijf rechters per gerecht is gekozen, omdat in Den Haag en Amsterdam – waar nog onderscheiden units kanton en civiel zijn – ongeveer twintig rechters werkzaam waren in de unit waar het onderzoek zich op richtte en verwacht werd dat een interview met een kwart van de werkzame rechters zou volstaan, hetgeen ook het geval bleek doordat bij de laatste interviews weinig nieuwe antwoorden meer naar voren kwamen.⁵⁴

De rechters van wie de meeste dossiers gedurende het dossieronderzoek bekeken zijn, zijn benaderd met de vraag of zij wilden meewerken aan een interview, om zo veel mogelijk de consistentie tussen dossieronderzoek en interviews te kunnen borgen. Die rechters zijn gericht benaderd met de vraag om mee te werken. In Amsterdam en Utrecht hebben vrijwel alle aangeschreven rechters direct hun medewerking verleend. In Den Haag was het nodig circa tien rechters te benaderen alvorens er vijf bereid waren gevonden om mee te werken. De geïnterviewde rechters in Amsterdam zijn civiele rechters en hebben nooit bij kanton gewerkt. De geïnterviewde rechters in Den Haag zijn kantonrechters, slechts één heeft er ooit als civiele rechter gewerkt. De geïnterviewde rechters in Utrecht doen na de competentiegrensverhoging zowel civiele als kantonzaken. Twee ervan hebben een achtergrond als kantonrechter, één ervan heeft een achtergrond als civiele rechter en twee hebben er een achtergrond als zowel kantonrechter als civiele rechter.

De interviews hebben plaatsgevonden in oktober/november 2015, zo veel mogelijk binnen een kort tijdsbestek om te voorkomen dat de geïnterviewden tussendoor met elkaar de vragen zouden bespreken. Ten behoeve van de interviews is een topiclijst

54 Het gaat bij de interviews om kwalitatief onderzoek, bedoeld om (verdiepend) inzicht te bieden in bij rechters bestaande onderliggende beelden en overtuigingen. De interviewgegevens lenen zich mede daarom niet voor kwantitatieve analyse.

gemaakt (bijgevoegd als bijlage 2), die met de geïnterviewde is doorgesproken tijdens het interview. De geïnterviewden hebben hierover niet de beschikking gehad en wisten tevoren niet welke vragen ze kregen voorgelegd, hen was alleen globaal een aantal thema's verteld. De interviews hebben per stuk ongeveer één uur in beslag genomen. Van de interviews zijn geluidsopnamen gemaakt en tijdens het afnemen van de interviews is een zakelijk, samenvattend verslag gemaakt.⁵⁵ De topics waarnaar is gevraagd, corresponderen grotendeels met de onderwerpen waarop ook het dossieronderzoek zich heeft gericht. Uitgezonderd zijn hierbij die onderzoeksvragen waarop de rechters niet kunnen antwoorden, omdat hun werkzaamheden zich daar in de praktijk niet op richten. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om vragen over de (totale) doorlooptijd, omdat de rechters hier over het algemeen geen zicht op houden en om het appel, omdat van rechters in eerste aanleg niet kan worden verwacht dat zij weten of en waarom een partij in hoger beroep gaat. Verdiepende vragen zijn gesteld daar waar uit het dossieronderzoek vragen naar voren zijn gekomen die inzicht in de aan de beslissing ten grondslag liggende redenering vereisten, zoals bijvoorbeeld ten aanzien van de achtergronden van het niet-sanctioneren van een schending van de substantiëringsplicht en de wijze waarop de comparitie werd benut en vormgegeven. Voorts is gevraagd naar hun taakopvatting en de veronderstelde verschillen in de taakopvatting van kantonrechters en civiele rechters en – voorafgaand aan alle andere vragen – naar de door hen veronderstelde verschillen tussen kantonrechters en civiele rechters.

De antwoorden op die laatste vraag worden in het volgende hoofdstuk reeds besproken, omdat zij mede hebben gediend – naast de historische verschillen die ook in het tweede hoofdstuk aan bod komen – ter ondersteuning van de in het derde hoofdstuk te formuleren hypotheses. De overige resultaten van de interviews worden besproken in de hoofdstukken 4 tot en met 6. Met behulp van de interviews zullen onderzoeksvragen (ii) tot en met (iv) worden beantwoord.

1.2.5. Normatieve deel van dit proefschrift

Ter beantwoording van de onderzoeksvraag (v) welke consequenties de verkregen empirische onderzoeksresultaten hebben voor de kwaliteit van het civiele proces, is het nodig het begrip kwaliteit te definiëren. Aan de hand van literatuur over dit onderwerp zal kwaliteit worden uitgewerkt in een aantal kwaliteitscriteria. Die criteria dienen als een meetlat waarlangs de resultaten van het onderzoek worden gelegd.

Ten slotte worden op basis daarvan aanbevelingen voor de verbetering van de kwaliteit van het civiele proces gedaan (vi). Daartoe wordt eerst stilgestaan bij de voorge-

55 De opnamen en de verslagen kunnen op aanvraag beschikbaar worden gemaakt.

stelde wijzigingen van het procesrecht die de afgelopen jaren zijn gedaan – met een belangrijke rol voor de voorstellen van de Commissie fundamentele herbezinning burgerlijk procesrecht (hierna: de Commissie) – en de wijzigingen die in het kader van KeI hun intrede doen.

1.3. TERMINOLOGIE

Onderwerp van dit onderzoek zijn handelszaken. Met de term handelszaken wordt hier tot uitdrukking gebracht dat van het onderzoek zijn uitgesloten de zogenaamde aardzaken die behoren tot de competentie van de kantonrechter (o.a. huur- en arbeidzaken). Handelszaken worden, afhankelijk van het financiële belang, behandeld door de kantonrechter of de civiele rechter. Zaken die worden behandeld door de kantonrechter worden in dit onderzoek aangeduid als kanton(-handels)zaken en doorlopen de zogenaamde kantonprocedure, zaken die worden behandeld door de civiele rechter worden civiele (handels)zaken genoemd en doorlopen de zogenaamde civiele procedure.

Dit onderzoek richt zich op handelszaken met een financieel belang tussen € 5.000,- en € 25.000,- die aanhangig zijn gemaakt na de competentiegrensverhoging van juli 2011. Voor dat moment werden deze zaken behandeld door civiele rechters en daarna door kantonrechters. Beide type rechters zaten voor de competentiegrensverhoging in twee aparte sectoren en daarna in dezelfde afdeling (genaamd *privaat of civiel*), soms in onderscheiden teams en soms in een gemengd team.

Enkele gerechten (waaronder Amsterdam) hebben er na de competentiegrensverhoging voor gekozen om de handelszaken met een financieel belang tussen € 5.000,- en € 25.000,- te laten behandelen in het team dat verder uitsluitend civiele zaken deed en doet door rechters die voor de competentiegrensverhoging uitsluitend civiele zaken beoordeelden (en dus geen kantonzaken). In het vervolg van dit onderzoek zullen deze rechters worden aangeduid als civiele rechters, hoewel zij in de zaken met een financieel belang tussen € 5.000,- en € 25.000,- na de competentiegrensverhoging in die zaken wettelijk gezien kantonrechter zijn.

Andere gerechten (waaronder Den Haag) hebben er na de competentiegrensverhoging voor gekozen om de handelszaken met een financieel belang tussen € 5.000,- en € 25.000,- over te hevelen naar het van het civiele team onderscheiden kantonteam, dat ook alle andere kantonzaken behandelt, en te laten beoordelen door rechters die voor de competentiegrensverhoging reeds kantonrechter waren en uitsluitend kantonzaken deden. In het vervolg van dit onderzoek zullen deze rechters worden aangeduid als kantonrechters.

Weer andere gerechten hebben ervoor gekozen geen aparte teams kanton en civiel te handhaven, maar hebben het onderscheid opgeheven in die zin dat een team zowel kantonzaken als civiele zaken behandelt en dat willekeurig welke zaak beoordeeld wordt de ene keer door een rechter die voor de competentiegrensverhoging uitsluitend een civiele rechter was en de andere keer door een rechter die voor de competentiegrensverhoging uitsluitend kantonrechter was. Dit wordt het gemengde model genoemd.

1.4. BEHANDELPLAN

In het tweede hoofdstuk zal de historische context van de kantonprocedure en het instituut van de kantonrechter worden geschetst en worden nagegaan welke historische verschillen tussen de kantonrechter en de civiele rechter bestonden en bestaan. Ook wordt stilgestaan bij de verschillen tussen kantonrechters en civiele rechters die volgens hedendaagse – de geïnterviewde – rechters thans nog bestaan. Deze historische en thans nog veronderstelde verschillen tussen kantonrechters en civiele rechters dienen als fundament waarop de hypotheses worden gebouwd. Die hypotheses worden in het derde hoofdstuk geformuleerd, nadat ook de inhoud en achtergrond van de te onderzoeken onderdelen van het procesrecht zijn geschetst.

In het vierde tot en met zesde hoofdstuk worden de resultaten van het dossieronderzoek en de interviews weergegeven. Het vierde hoofdstuk richt zich op (de hanteling van) de partijplichten, het vijfde hoofdstuk op het proces(verloop) en het zesde hoofdstuk op de aan de persoon van de rechter gelieerde aspecten. Het hoe en waarom van het onderscheid tussen die drie aspecten komt aan de orde in paragraaf 3.2.1.

In het zevende hoofdstuk worden tussenconclusies geformuleerd. Antwoord wordt gegeven op de onderzoeksvragen (i) tot en met (iv) en daarmee wordt het empirische onderzoeksdeel afgesloten.

Het achtste en negende hoofdstuk vormen het normatieve deel van dit onderzoek. In het achtste hoofdstuk wordt een kwaliteitskader geformuleerd en wordt nagegaan welke betekenis de onderzoeksresultaten hebben voor de kwaliteit van de civiele procedure. Afgesloten wordt met de beantwoording van de vijfde onderzoeksvraag (v).

In het negende en laatste hoofdstuk wordt ten slotte de laatste onderzoeksvraag (vi) beantwoord en bezien in hoeverre op basis van de onderzoeksresultaten aanpassing van het procesrecht, van de werkwijze van de kantonrechter en/of de civiele rechter en de gerechten en/of nader onderzoek geïndiceerd is en welke aanbevelingen kunnen worden gedaan aan wetgever, gerechten, rechters en wetenschap.

2 DE VERSCHILLEN VAN TOEN TOT NU

2.1. INLEIDING

Ten behoeve van de beantwoording van de in paragraaf 1.1.4. geformuleerde onderzoeksvragen, dienen alvorens de onderzoeksresultaten worden beschreven, hypothesen te worden geformuleerd. Als fundament voor die hypothesen gebruik ik de historische (unieke) kenmerken van de kantonrechter en de naar de veronderstelling van zowel kantonrechters als civiele rechters thans nog bestaande verschillen tussen de twee typen rechters.

In de volgende paragraaf wordt nagegaan waarin de uniciteit van de kantonrechter is gelegen door naar zijn historie en die van zijn directe voorgangers te kijken. Beoogd wordt niet een volledige beschrijving van de geschiedenis van de kantonrechter te geven, geconcentreerd wordt op de kenmerkende, onderscheidende eigenschappen van de kantonrechter en de kantonrechtspraak.

In de derde paragraaf wordt ingezoomd op de meest recente geschiedenis, vanaf 2002, omdat in dat jaar belangrijke veranderingen zijn doorgevoerd met betrekking tot de eigenstandige positie van de kantonrechter en zich nadien in korte tijd een aantal belangwekkende ontwikkelingen heeft voorgedaan.

In de vierde paragraaf wordt nagegaan of rechters heden ten dage nog verschillen tussen kantonrechters en civiele rechters aanwezig achten en waaruit zij denken dat deze verschillen bestaan. Deze vraag is de geïnterviewde rechters als eerste gesteld zonder dat daarbij enige inhoudelijke sturing is gegeven. In het verloop van de interviews is wel op specifieke punten gevraagd of zij verschillen tussen kantonrechters en civiele rechters aanwezig veronderstellen. Die resultaten worden echter niet in deze vierde paragraaf, maar pas in de volgende hoofdstukken bij die specifieke deelonderwerpen besproken.

Ten slotte zal in de conclusie worden nagegaan welke historische en heden ten dage veronderstelde verschillen tussen kantonrechters en civiele rechters aanwezig zijn, om in het derde hoofdstuk als fundament te dienen voor het formuleren van de hypothesen.

2.2. DE HERKOMST VAN DE KANTONRECHTER EN ZIJN FAMILIETREKKEN

De kantonrechter is in 1838 ontstaan, niet uit het niets maar als directe afstammeling van de vrederechter (geboren in 1811), die op zijn beurt de Franse ‘juge de paix’ als voorvader had. Die ‘juge’, geïnspireerd op het Leidse college van vredemakers, werd in 1790 in Frankrijk geïntroduceerd.¹ Het moest een rechter worden die burger onder de burgers is, een bemiddelaar en een verzoener en geen op afstand oordelende rechter.² Hij sprak recht in burgerlijke zaken met een belang van maximaal 100 Franse francs, naar redelijkheid en billijkheid en zonder gebondenheid aan de wet.³

Toen Nederland in 1810 bij Frankrijk werd ingelijfd, deed de ‘juge de paix’ in Nederland zijn intrede. Door Napoleon werd bij Keizerlijk Decreet bepaald dat vanaf 1811 in elk kanton (destijds waren dat er 220) een ‘vrederechter’ zat.⁴ Na het vertrek van Napoleon stond het instituut van de vrederechter kort ter discussie.⁵ De koning stond open voor behoud van de functie en taken van de vrederechter, maar wilde daarvoor een andere – minder historisch belaste – naam.⁶ Op verzoek van de koning werd een plan uitgewerkt voor de ‘nederrechter’; er zou één nederrechter per kanton zijn voor de kleine zaken. Die nederrechter kwam er echter niet, voor de invoering daarvan in 1838 werd de naam vervangen door die van kantonrechter.

Met de introductie van de ‘juge de paix’ in Frankrijk in 1790 werd beoogd te voorzien in simpele, snelle, goedkope en effectieve rechtspraak in de buurt in zaken van alle dag. Die doelstelling bleef gehandhaafd bij (de introductie van) de nazaten van de ‘juge de paix’. Bij het ontstaan van de kantonrechter werden als kenmerken ook een korte, eenvoudige, goedkope en snelle procedure genoemd.⁷ Het is opvallend hoezeer die doelstellingen overeenstemmen met de kwaliteiten die de wetgever de kantonrechtspraak ook vandaag de dag nog toedicht; zoals bleek uit paragraaf 1.1. spreekt de wetgever in het kader van de competentiegrensverhoging in 2011 over de snelheid, toegankelijkheid en laagdrempeligheid van de kantonrechter.

De behoefte om met de ‘juge de paix’ te voorzien in simpele, snelle en goedkope rechtspraak kwam voort uit kritiek die voorafgaand aan de introductie van de ‘juge de paix’ bestond in Frankrijk op de simpliciteit, toegankelijkheid en snelheid van de reguliere rechtspraak. In 1790 had een afgevaardigde in het Franse parlement vraagtekens gesteld bij het nuttig effect van rechtsgeleerden, omdat zij alles veel te inge-

1 Daartoe geïnspireerd door het Leidse college van vredemakers; Bosch (2003), p. 137.

2 Bosch (2003), p. 137.

3 Bosch (2003), p. 138.

4 Decreet van 18 oktober 1810; Bosch (2003), p. 140; De Laat, 2011, p. 39.

5 Ten Raa (1970), p. XXII en XXVI.

6 Ten Raa (1970), p. XXVIII.

7 Bosch (2003), p. 141.

wikkeld hadden gemaakt en de vele formaliteiten die ze opwierpen eraan in de weg stonden dat rechters nog uitspraken deden over wie gelijk had.⁸ Dat probleem wilde men met de ‘juge de paix’ voorkomen, onder meer door anders dan van reguliere rechters van een ‘juge de paix’ geen juridische vooropleiding te verlangen. Ook de vrederechter behoefde, in tegenstelling tot andere rechters, geen opleiding te hebben. Vereist was slechts voldoende ervaring, gezond verstand en de geschiktheid om met mensen om te gaan en te handelen.⁹ Na het vertrek van Napoleon in 1815 wilde onder meer procureur-generaal Daniels de vrederechter behouden, omdat hij dacht dat er niet genoeg echte (i.e. in de rechtswetenschap opgeleide) rechters gevonden konden worden.¹⁰ Daarom werd ook toen besloten nog geen opleidingseisen aan de kantonrechter te stellen.¹¹ In de Wet op de samenstelling en van de regterlijke macht kwam te staan dat kantonrechters tenminste 25 jaar oud moesten zijn en werden gekozen uit de ‘kundigste, bekwaamste, gegoedste en meest geachte ingezetenen, doch bij voorkeur uit meesters of licentiaten den regten.’¹² De kantonrechter kreeg wel de taak naar de wet recht te spreken, terwijl de vrederechter nog alleen de taak had om naar billijkheid recht te spreken.¹³ Dat bleek kantonrechters – waarvoor dus (nog) geen juridische opleiding was vereist – nog best wat moeite te kosten; vrederechters hadden nog zoveel moeite met de nieuwe proces- en bewijsregels en de regeling van hun competentie dat vernietiging van hun vonnis door de rechtbank eerder regel dan uitzondering was.¹⁴

Dat gebrek aan opleiding zorgde er ook voor dat de kantonrechter, anders dan andere rechters, niet voor het leven werd benoemd, maar voor een bepaalde termijn. De wetgever durfde het niet aan de kantonrechter, een lekenrechter zonder enige opleiding, voor het leven te benoemen.¹⁵ Ook de vrederechter en de ‘juge de paix’ waren slechts voor een bepaalde termijn op hun post. Dat veranderde in 1877 toen van de kantonrechter, net zoals van andere rechters, wel de graad van doctor in de rechtswetenschap werd geëist.¹⁶ Toen werd ook de kantonrechter voor het leven benoemd.¹⁷

De zaken waarin de kantonrechter zijn rechtsprekende taak vervulde, verschilden niet veel van die van de vrederechter. De kantonrechter moest volgens de wet in 1838 de taken van de vrederechter blijven verrichten.¹⁸ Het takenpakket is sedertdien ook

8 De Laet e.a. (2011), p. 42.

9 De Laet e.a. (2011), p. 42.

10 Ten Raa (1970), p. XXVII.

11 Wet van 9 april 1877, S 73 art. 35; Ten Raa (1970), p. XVI.

12 De Laet e.a. (2011), p. 53.

13 Ten Raa (1970), p. XV en XXXII.

14 Bosch (2003), p. 140; Kooiker (1995), p. 57-58.

15 Ten Raa (1970), p. XV en XXIX.

16 Wet van 9 april 1877, S 73 art. 35; Bosch (2003), p. 144; Ten Raa (1970), p. XVI.

17 Bosch (2002), p. 6; Bosch (2003), p. 144.

18 Wet van 23 december 1837 (Stbl. No 78); De Laet e.a. (2011), p. 49.

weinig veranderd.¹⁹ De vrederechter en kantonrechter hadden de naam rechter te zijn in de kleine zaken, de bagatelzaken. De competentiegrens is evenwel telkens verhoogd, deels als inflatiecorrectie en deels vanwege de wens om de bevoegdheden van de kantonrechter uit te breiden ten koste van de civiele (rechtbank)rechter. Reeds in het wetsontwerp van 1819/1820 – toen na het vertrek van Napoleon werd nagedacht over een ‘nederrechter’ ter vervanging van de vrederechter – werden de competentie- en appelpgrenzen van deze rechter opgetrokken naar 300 gulden.²⁰ Maar onder meer vanwege het gegeven dat de kantonrechter – anders dan alle andere rechters – een unusrechter was, durfde de wetgever dat toch niet aan en heeft de minister uiteindelijk de competentiegrens beperkt tot 200 gulden.²¹ Die competentiegrens is langzaam opgerekt. Met ingang van 15 augustus 1942 was dat bijvoorbeeld fl. 500,- en met ingang van 1 december 1970 is dit bedrag fl. 1.500,- geworden.²² En op grond van de wet van 19 oktober 1998 is de competentiegrens van fl. 5.000,- naar fl. 10.000,- verhoogd.²³

De unieke positie als unusrechter – die de familie van de kantonrechter en zijn voorouders sinds 1801 kenmerkte²⁴ – was ook één van de redenen dat het instituut van de vrederechter na het vertrek van Napoleon ter discussie stond.²⁵ En ook later heeft die unieke positie nog weerstand opgeroepen. In 1895 bijvoorbeeld werden wel als argumenten ‘pro’ – en zelfs tot uitbreiding van de bevoegdheden van de kantonrechter – aangevoerd dat er sneller, beter en goedkoper geprocedeerd kon worden en er weinig appel tegen de beslissingen van de kantonrechter werd ingesteld,²⁶ hetgeen door anderen weinig overtuigend werd gevonden, omdat de kosten voor appel voor velen te hoog waren en ‘de zaak bij de kantonrechter vaak zo slecht [was] geïnstrueerd dat de kantonrechter zelf eigenlijk in het vonnis het proces in elkaar moet zetten.’²⁷ De kantonrechter heeft dan ‘bonafide de feiten in de instructie zoo geconstrueerd dat men er in appel onmogelijk meer tusschen kan komen.’²⁸ De uniciteit van de kantonrechter als unusrechter is echter steeds minder een onderscheidend karakter gaan dragen. Sinds 1909 werd het bij wijze van proef mogelijk om civiele zaken bij de rechtbank door één rechter te laten behandelen en na een langzame start werd in 1987 maar liefst 80% van de zaken door de civiele rechter als unusrechter afgedaan.²⁹

19 De Laat e.a. (2011), p. 49; Baas e.a. (2010), p. 48.

20 Wetsontwerp koninklijke boodschap 25-04-1820, art. 23 en 25; Ten Raa (1970), p. XXIX en XXX.

21 Ten Raa (1970), p. XXXI; Verheijen (1971), p. 32-33.

22 Brakel & Jonker (1954), p. 7; Verheijen (1971), p. 33.

23 Staatsblad 605.

24 Baas e.a. (2010), p. 48.

25 Ten Raa (1970), p. XXII, XXVI en XXVIII.

26 Fockema Andreae (1895), p. 1, 6.

27 Citaat ontleend aan De Laat e.a. (2011), p. 64-65. (Onderliggende bron onbekend.)

28 Citaat ontleend aan De Laat e.a. (2011), p. 65. (Onderliggende bron onbekend.)

29 Baas e.a. (2010), p. 49; Wesseling-van Gent (1987), p. 57.

Uit de in de vorige alinea aangehaalde citaten blijkt dat de procesvoering bij de kantonrechter vaak te wensen overliet, hetgeen de nodige eisen stelde aan (de inventiviteit van) de kantonrechter. Die kwaliteit van procesvoering zal vermoedelijk samen hebben gehangen met het feit dat partijen in persoon, zonder gemachtigde, konden procederen. In de Staatsregeling voor het Bataafse volk uit 1798 was zelfs opgenomen dat alleen partijen zelf en niet gemachtigden voor de vrederechter mochten verschijnen.³⁰ Dit werd onder de kantonrechter (aanvankelijk) gehandhaafd en hoewel later ook gemachtigden voor de kantonrechter mochten verschijnen, onderscheidt de kantonrechter zich tot op vandaag de dag van de civiele rechter doordat partijen in persoon mogen procederen en geen rechtsbijstand behoeven. Ook werd voor de vrederechter volledig mondeling geprocedeerd.³¹ Hoewel de mondelinge behandeling – met de introductie van de standaard comparitie na antwoord in 2002 en zeker met de nieuwe KeI-wetgeving – in alle civiele procedures centraal staat, is het nog steeds een kenmerk van de kantonrechter dat daar mondeling verweer kan worden gevoerd. Daarmee werd en wordt gepoogd invulling te geven aan de toegankelijkheid en laagdrempeligheid van de kantonprocedure. Voor het overige zijn veel historische procesrechtelijke verschillen geharmoniseerd, hetgeen ook een nadrukkelijk doel was van de wetswijzigingen die in 1991 zijn doorgevoerd.³²

De kantonrechters hadden een bij hun onderscheiden positie behorende eigen organisatie, het kantongerecht. Pas in 2002 zijn zij onderdeel gaan uitmaken van de rechtbanken, aanvankelijk als onderscheiden sector. Daarvoor kon tegen beslissingen van de kantonrechter bij de rechtbank in appel worden gegaan, hetgeen ook in de lijn ligt van het gegeven dat de vrederechter en de ‘juge de paix’ in feite als voorportaal van de rechtbank dienden. Laatstgenoemden hadden – anders dan de kantonrechter – namelijk een preliminaire conciliatietaak, hetgeen betekent dat iedereen die een geschil aanhangig wilde maken voor de rechtbank eerst naar de vrederechter moest voor een verzoeningspoging.³³ Dat is met de komst van de kantonrechter afgeschaft, in die zin dat vanaf dat moment de verzoeningspoging van de vrederechter geen noodzakelijke voorfase meer was voor een procedure bij de rechtbank. Wel had iedere rechter tot taak in zijn eigen zaken een poging te doen om partijen te laten schikken volgens de ‘eeuwenoude ongeschreven regel, dat iedere rechter de zedelijke taak heeft te pogen partijen tot een vergelijk te brengen, zodra hij daar de gelegenheid toe ziet.’³⁴

30 Artikel CCLXXIV; De Laat e.a. (2011), p. 41.

31 Wet van 18 oktober 1790.

32 Jongbloed (1992), p. 11 en 24.

33 Staatsregeling voor het Bataafse volk 1798, artikel CCLXXIII; Wet op de rechterlijke organisatie 16 augustus 1790, bijlage 3 en 18 oktober 1790; Ten Raa (1970), p. XV en XVII; De Laat e.a. (2011), p. 41.

34 Ten Raa (1970), p. XIX.

Het vellen van een oordeel als alleensprekende rechter in zaken die niet van een professionele instructie zijn voorzien, vraagt bijzondere kwaliteiten van de kantonrechter. Om die redenen, alsmede vanwege het feit dat de omvang en ingewikkeldheid van de wetgeving en het aantal zaken toenam, is eind 20e eeuw de functie van kantonrechter – anders dan wellicht verwacht wegens de ‘bagatelzaken’ waarover hij moest oordelen – een promotiefunctie geworden, waarin alleen vice-presidenten (thans senior rechters) werden benoemd met een jarenlange ervaring in de juridische beroepspraktijk.³⁵ Daarmee werd dus het beeld gecreëerd van een ervaren jurist. Een aspect dat we onder de noemer professionaliteit ook terug hebben gezien in de memorie van toelichting bij de wet voor de meest recente competentiegrensverhoging van € 5.000,- naar € 25.000,-.³⁶ Dit was de grootste competentiegrensverhoging in de geschiedenis van de kantonrechter.

Gelet op alle veranderingen die zich in de loop van de tijd in de kantonrechtspraak hadden voorgedaan schreef Ten Raa in 1970 al in zijn proefschrift over de geschiedenis van de kantonrechter: ‘Krachtens bijzondere wetten alsmede door de in de loop der geschiedenis gewijzigde bepalingen van de Wet R.O. zijn zijn competenties zeer belangrijk toegenomen. Men kan zich afvragen of de exceptionele bevoegdheden der kantonrechters naast de gewone bevoegdheden der rechtbanken in het burgerlijk proces nog langer gehandhaafd moeten worden, m.a.w. of de verdeling der lagere rechtspraak tussen rechtbanken en kantongerechten nog wel als juist gezien moet worden.’³⁷ Dat bleken profetische woorden te zijn.

2.3. HET HISTORISCHE JAAR 2002 EN VERDER

In het jaar 2002 vonden twee historische wijzigingen plaats, in de rechterlijke organisatie en in het procesrecht. In het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (Rv) werden wijzigingen opgenomen ter vereenvoudiging en versnelling van de procedure, waarmee de verschillen tussen de kantonprocedure en de civiele procedure verder werden geëcarteerd, in die zin dat ze feitelijk alleen nog verschillen op het punt dat bij de kantonrechter mondeling verweer kan worden gevoerd en dat er geen bijstand van een advocaat hoeft te worden ingeroepen. Op deze procesrechtelijke wijzigingen wordt in paragraaf 3.2. nader ingegaan.

De organisatorische wijziging hield in dat de kantongerechten werden geïntegreerd in de rechtbank en daarmee onderdeel werden van de rechtbankorganisatie, zoals de Staatscommissie Herziening Rechterlijke Organisatie in haar eindrapport uit 1984

35 Bosch (2002), p. 7.

36 MvT, 32 021, nr. 3, p. 16 en p. 18.

37 Ten Raa (1970), p. XXXII.

al had voorgesteld.³⁸ Vanaf dat moment waren er dus geen separate kantongerechten meer, maar vormden de kantonrechters een (separate) sector in de rechtbank. Daarmee droeg het historische jaar 2002 bij aan de (organisatorische) convergentie tussen kantonrechters en civiele rechters.

Onder meer kantonrechter Fruytier heeft deze organisatorische wijzigingen later geëvalueerd als het begin van het einde van de echte kantonrechtspraak. Die onderscheidt zich volgens hem doordat snelheid en praktische oplossingen meer van belang zijn, door een procedure 'zo veel mogelijk zonder bewijsincidenten om de vaart erin te houden' en doordat de kantonrechter zijn eigen praktijk heeft waarbij geen werkvoorraden zijn.³⁹ Rechtbankrechters, zoals de civiele rechter, zijn volgens hem 'wat trager, wat formeler en meer bedachtzaam'.⁴⁰ In 2004 concludeerde de Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak (NVvR) in lijn met Van Raaij jaren eerder dat de kantonrechter en civiele rechter zodanig naar elkaar toe waren gegroeid 'dat er geen heldere criteria voor het bestaande, historisch gegroeide onderscheid tussen kantonzaken en andere rechtbankzaken zijn, anders dan het ontbreken van verplichte procesvertegenwoordiging'.⁴¹

De organisatorische integratie van de kantonrechters in de rechtbank werd in 2006 geëvalueerd en dat lokte toen de nodige reacties uit waarin ook op de taak van de kantonrechter werd gereflecteerd. De werkgroep Bestuurlijke Onderbrenging Kantongerechten (BOK) constateerde mede naar aanleiding van een klanttevredenheidsonderzoek dat de waardering door de klanten van de kantonsector onverminderd positief was met als pluspunten de laagdrempeligheid, toegankelijkheid en de eenvoudige, strakke en snelle procedure.⁴² Hier komen dus weer de (plus)punten terug die de aanzet hadden gevormd tot het in het leven roepen van de 'juge de paix'. Over de deskundigheid van kantonrechters en hun bejegening ter zitting waren de klanten meer tevreden dan over die van andere rechters; de kantonrechter vond men beter in staat de zaak binnen de gereserveerde tijd af te handelen en hij gaf partijen meer ruimte ter zitting.⁴³

Die tevredenheid was volgens de werkgroep BOK onder meer te danken aan het feit dat kantonrechters altijd vice-presidenten (tegenwoordig senior rechters) waren. De werkgroep BOK concludeert dat 'deze tevredenheid het kennis en (vooral) ervaringsniveau van kantonrechters op het niveau van vice-presidenten weerspiegelt'.⁴⁴

38 Eindrapport van de Staatscommissie Herziening Rechterlijke Organisatie, deel I, 's-Gravenhage, 1984.

39 Fruytier (2009), p. 146-147.

40 Fruytier (2009), p. 146.

41 Advies NVvR (2004), p. 91.

42 Contourennota modernisering rechterlijke organisatie (1998), p. 9; Werkgroep BOK (2006), p. 141.

43 Werkgroep BOK (2006), p. 145.

44 Werkgroep BOK (2006), p. 145.

Het belang dat wordt toegekend aan het feit dat de kantonrechter een vice-president is, blijkt wel uit het feit dat de werkgroep BOK schrijft dat als de koppeling tussen het kantonrechterschap en het vice-presidentschap wordt losgelaten 'zonder dat daarvoor andere waarborgen in de plaats komen, dan zal jegens het publiek een teruggang in de kwaliteit van kantonrechtspraak voor lief genomen moeten worden'.⁴⁵ Kantonrechter Knaapen opperde, in reactie op de gerezen discussie of het wel nodig was dat een vice-president zich over de kantonzaken boog, de mogelijkheid om de lichtere, gemakkelijker zaken te laten behandelen door jonge rechters, niet zijnde vice-president in de rol van substituut-kantonrechter of fungerend kantonrechter 'of in ieder geval met een aanduiding die recht doet aan het verschil met de kantonrechter in klassieke zin in ervaring en positie'.⁴⁶ De kennis en ervaring die bij de kantonrechter aanwezig werd verondersteld vanwege het feit dat alle kantonrechters vice-president waren, werd kennelijk als belangrijke reden en voorwaarde voor kwaliteit gezien.

Het verband dat wordt gelegd tussen de ervaring, rang en kwaliteit, en de opvatting dat ervaring als een positief onderscheidende eigenschap van de kantonrechter wordt gezien, is ook zeer recent nog benadrukt. Waar in relatie tot de civiele procedure rechters, advocaten en hoogleraren worden betiteld als proces-fetisjist die ervoor zorgen dat burgers de weg kwijtraken als ze de procedure worden 'binnengezogen',⁴⁷ wordt de kantonrechter omschreven als 'een geoefende rechter, ervaren in het orde scheppen in andermans problemen met aandacht voor de menselijke kant ...', die de ongelijkheid tussen partijen in kennis en kunde compenseert.⁴⁸ De kritiek op de civiele rechter lijkt op die uit 1790 – rechtsgeleerde rechters die alles veel te ingewikkeld maken, te zeer formaliseren en er te lang over doen om tot een uitspraak te komen – en ook de oplossing is dezelfde als destijds: de vrederechter toen, nu de kantonrechter.⁴⁹

Ook in het meest recente klanttevredenheidsonderzoek uit 2014 (van na de competentiegrensverhoging) wordt de behandeling van kantonzaken landelijk gezien significant hoger gewaardeerd dan de behandeling van bijvoorbeeld civiele handelszaken.⁵⁰ Ondanks de gebleken tevredenheid over kantonrechters, werden er ook risico's van de werkwijze van de kantonrechter genoemd en kritische kanttekeningen geplaatst. Van Dijk, het latere lid van de Raad voor de rechtspraak, merkte op dat het klantwaarderingsonderzoek dan wel positief is, maar dat de kantonsectoren bepaald

45 Werkgroep BOK (2006), p. 145.

46 Knaapen (2006).

47 Von Schmidt Auf Altenthal (2012), p. 92.

48 Von Schmidt Auf Altenthal (2012), 93; Vranken (2010), p. 152-156.

49 Von Schmidt Auf Altenthal (2012).

50 Klantwaarderingsonderzoek 2014, p. 39.

niet voorop lopen bij het vormgeven van kwaliteitsbeleid.⁵¹ De werkgroep BOK wijst op het risico dat wegens de grote tijdsdruk en instroom in de kantonsector ook de snelle en praktische aanpak wordt gehanteerd in zeer complexe zaken.⁵² Dat risico zou groter worden als het pleidooi van de werkgroep BOK om de bevoegdheid van de kantonrechter (verder) uit te breiden 'uit het belang van de burger bij snelle, goedkope en daarmee goed toegankelijke rechtspraak' zou worden gehonoreerd.⁵³

Die verhoging van de competentiegrens van de kantonrechter van € 5.000,- naar € 25.000,- kreeg uiteindelijk zijn beslag in juli 2011, zoals in het voorgaande al genoemd. Bij die wetwijziging verdween ook de verplichting om een aparte kantonsector in de rechtbank te handhaven. Dat betekende dat de civiele sector en kantonsector konden worden samengevoegd (zoals bijvoorbeeld in de rechtbank Midden-Nederland is geschied) en dat, wanneer dit onderscheid werd gehandhaafd, ook buiten de kantonsector kantonzaken kunnen worden afgehandeld. Immers, iedereen die kantonzaken doet is volgens de wet kantonrechter (artikel 48 Wet RO). De beslissing hoe met de wetwijziging organisatorisch werd omgegaan, was voorbehouden aan de rechtbanken zelf. Daarmee werd de competentiegrensverhoging in 2011 tevens een belangrijke stap in het (verder) naar elkaar toegroeien van kantonrechters en civiele rechters.

Het is opvallend dat kort na deze stap juist ook weer een roep ontstond om nieuwwetse 'vrederechters'. Zo werd in december 2016 in de Tweede Kamer een motie aangenomen die de regering oproept om een onderzoek in te stellen naar de haalbaarheid, (maatschappelijke) kosten en baten en inpasbaarheid in de reguliere rechtspraak van een vrederechter, die regelmatig in iedere gemeente zitting heeft, een klein bedrag aan griffiekosten rekent en zich richt op juridisch gezien eenvoudige zaken.⁵⁴ De minister heeft toegezegd dit onderzoek te laten uitvoeren door het WODC.⁵⁵ Vlak na de financiële en organisatorische opschaling van het instituut van de kantonrechter, ontstaat dus (wederom) de roep om een goedkope, laagdrempelige rechter in de buurt voor eenvoudige zaken.

2.4. HEDENDAAGSE (VERONDERSTELDE) VERSCHILLEN

De vraag is of heden ten dage door rechters nog verschillen tussen kantonrechters en civiele rechters aanwezig worden geacht. Die vraag komt voort uit het feit dat ver-

51 Van Dijk (2006), p. 457.

52 Werkgroep BOK (2006), p. 143.

53 Werkgroep BOK (2006), p. 149.

54 Kamerstuk 34 550-VI, nr. 65.

55 Kamerbrief 5 december 2016 (<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2016/12/05/tk-onderzoek-vrederechter>).

schillen naast door de wetgever, zoals die tot uitdrukking komen in de memorie van toelichting bij de wetswijziging met betrekking tot de competentiegrensverhoging, juist door rechters nog recentelijk zijn benadrukt (zie paragraaf 2.3.). Aan de voor dit onderzoek geïnterviewde vijftien rechters is daarom als eerste vraag voorgelegd of zij menen dat zich vandaag de dag nog verschillen voordoen tussen kantonrechters en civiele rechters. Uit hun antwoorden volgt dat vrijwel alle rechters (de enige uitzondering vormt één Utrechtse rechter) veronderstellen dat er (nog) verschillen zijn tussen kantonrechters en civiele rechters.

De rechters is vervolgens gevraagd waaruit zij menen dat die verschillen bestaan.⁵⁶ Daarop werd door tien rechters (vijf Amsterdamse rechters, twee Haagse rechters en drie Utrechtse rechters) aangegeven dat de kantonrechter pragmatischer en praktischer is en de civiele rechter juridischer en formeler.⁵⁷ Dat betekent volgens vijf rechters (twee uit Den Haag en drie uit Utrecht) ook dat de kantonrechter minder geneigd is strikt de regels te volgen.

(DH12/02:15) 'Ik denk dat wij [kantonrechters] ons iets sneller kunnen permitteren een praktische oplossing te kiezen, ook in een vonnis, ook al wordt dat misschien niet helemaal gedragen door de wet. Je moet er wel een beetje mee uitkijken, maar mensen moeten ook gewoon weer verder met de beslissing die we nemen.'

(U8/00:30/01:40/03:00) 'De praktisch ingestelde doener heeft wat meer affiniteit met kanton en de hele zorgvuldige rechters die echt een bijdrage willen leveren aan de rechtsontwikkeling en die bijvoorbeeld ook bij een Hof of bij de Hoge Raad willen werken, die voelen zich misschien meer thuis bij het handelsrecht.'

Zelfs de Utrechtse rechter die als enige geen verschil tussen de kantonrechter en de civiele rechter veronderstelt, meent wel dat een kantonrechter eerder wordt geacht praktisch en minder theoretisch te zijn.

(U9/00:50) 'Ik zou eerder het onderscheid willen maken tussen schavers en boorders. Boorders zijn degenen die alles uitgebreid af gaan doen enzovoort en schavers zijn degenen die zeggen: nou dit en dit zijn de punten, we kunnen het zo afdoen, klaar. Ik zie niet [een onderscheid tussen] kantonrechters en handelsrechters, dan zou ik eerder zeggen: de kantonmethode zou eerder schaven zijn en rechtbankrechters zijn eerder boorders.'

56 Dit is als open vraag gesteld, hierbij is dus niet concreet bevraagd of zij op punt A of B een verschil aanwezig achten. Dat is gedurende de loop van het interview wel gevraagd, maar die antwoorden zijn hier buiten beschouwing gelaten.

57 Omdat niet naar specifieke verschillen is gevraagd, is niet op elk verschil een reactie van alle geïnterviewden verkregen. Dat een verschil niet door alle geïnterviewden naar voren is gebracht, betekent dus niet dat zij die dat niet hebben gedaan, het verschil niet aanwezig achten.

Ook meldden negen rechters (vier Amsterdamse rechters, drie Haagse rechters en twee Utrechtse rechters) dat kantonrechters sneller en efficiënter beslissen en sneller tot de kern komen, waarbij ook herhaaldelijk wordt aangegeven dat de kantonrechters van de korte klap zijn en sneller knopen doorhakken.

(A14/01:30) ‘En ik denk ook dat een kantonrechter over het algemeen zichzelf dwingt om sneller een beslissing te nemen, dat hij gewoon sneller knopen doorhakt. Als ik het negatief zou moeten zeggen, denk ik dat hij zich iets makkelijker er vanaf maakt. En dat een handelsrechter vaak geneigd is om iets meer onderzoek te doen en zich misschien iets formeler op te stellen op zitting.’

Hieruit blijkt dat deze rechter ook veronderstelt dat de kantonrechter minder onderzoek doet dan de civiele rechter en daardoor mogelijk meer snelheid boekt. Eén Haagse rechter geeft aan te verwachten dat de kantonrechter eerder dan de civiele rechter stellingen op stelplecht afdoet, hetgeen ook aan een snellere afdoening van de zaak kan bijdragen.

Als reden voor de snelheid van de kantonrechter wordt zesmaal genoemd (door drie Amsterdamse rechters, twee Haagse rechters en één Utrechtse rechter) dat kantonrechters veel meer zaken hebben en veel minder tijd voor zaken.

(A2/04:30 en 06:40) ‘Mijn idee is dat die ouderwetse kantonrechters zich hebben gespecialiseerd in het snel en efficiënt beslissen van de zaken die ze voorgelegd krijgen. Volgens mij ligt het tempo daar veel hoger. (...) Ze zijn veel meer bedreven in het snel wegwerken. (...) En ze ervaren als groep veel meer de druk van ‘het moet op tijd’, veel meer dan bij handel. (...) Terwijl het bij handel veel minder ingegroeid is dat het op tijd moet, je kunt altijd wel weer aanhouden en kwaliteit gaat voor tijd, inhoudelijke kwaliteit. Dus de mores bij kanton is veel meer dat het op tijd eruit moet.’

(DH11/01:00) ‘Een handelsrechter kan het zich permitteren en wil ook graag geruime tijd om lang en diep over een zaak na te denken en dat is voor de kantonrechter eigenlijk maar voor een paar zaken per jaar weggelegd. (...) Je moet ook snel willen werken. Het is een karakterkwestie. Een kantonrechter is volgens mij per definitie altijd behept met een beetje ongeduld, terwijl een handelsrechter als hij de hele zaak al van alle kanten heeft bekeken het nog een keertje doet om te zien of hij misschien nog iets over het hoofd heeft gezien.’

De kantonrechter zou volgens zes rechters (twee uit elk gerecht) ook actiever, minder lijdelijk zijn dan de civiele rechter, meer de regie voeren en dichter bij partijen staan, ook in taalgebruik. Twee Haagse rechters denken ook dat kantonrechters meer schikken.

(DH6/01:05/07:30) ‘[Als kantonrechter is het zaak] snel to the point te komen en snel een zaak te schikken. Je moet toch veel zaken schikken, wil je het aan kunnen en efficiënt werken.’

Drie rechters (twee uit Amsterdam en één uit Den Haag) zeggen ook dat de kantonrechter korter en efficiënter schrijft en één rechter (uit Amsterdam) meent dat de kantonrechter daarbij ook wel eens wat vergeet.

(A5/00:45) ‘Nou, dat het dus in vergelijking met wat wij hier bij handel gewend zijn, doordat er minder tijd is, veel sneller beslissingen worden genomen en er is veel minder tijd om het dossier te lezen en dat betekent per definitie dat het wat minder genuanceerd is en dat het volgens mij dan ook makkelijker kan gebeuren dat je bepaalde stellingen over het hoofd ziet of denkt “ach, het zal wel”’

Ook wordt door een vijftal rechters (twee Amsterdamse rechters, twee Haagse rechters en één Utrechtse rechter) verondersteld dat kantonrechters meer ervaring hebben dan civiele rechters.

2.5. CONCLUSIE

In het (verre) verleden kenmerkte de kantonrechter zich door het ontbreken van een juridische vooropleiding, de taak om naar billijkheid in plaats van op grond van de wet recht te spreken, het hebben van een (primaire) conciliatietaak, zijn brede (maatschappelijke) ervaring, het zijn van unusrechter, de nadruk op het mondelinge in plaats van het schriftelijke element in de procedure, het omgaan met mensen die in persoon procederen, de geschiktheid om met mensen om te gaan en het doen aan ongelijkheidscompensatie.

Een aantal kenmerken van de kantonrechter is in de loop der tijd afgeschaft, een aantal kenmerken is in de loop der tijd minder onderscheidend geworden. In beide gevallen kan worden gezegd dat de kantonrechter en de civiele rechter naar elkaar zijn toegegroeid. Zo hebben beiden een juridische vooropleiding, spreken beiden recht op grond van de wet, hebben beiden geen conciliatietaak maar onderzoeken zij wel of partijen willen schikken, treden beiden op als unusrechter en is er in het algemeen meer nadruk op het mondelinge element in de procedure komen te liggen, met bijgevolg een noodzaak om met mensen te kunnen omgaan.

Ook zijn de kantonrechter en de civiele rechter organisatorisch naar elkaar toegegroeid; vanaf 2002 zijn de kantonrechters opgegaan in (een sector in) de rechtbank en sinds 2011 bestaat de verplichting om een aparte kantonsector in de rechtbank te hebben niet langer. Dit heeft tot gevolg dat kantonrechters en civiele rechters soms in één unit zijn ondergebracht en niet (overal) een scherp onderscheid meer is tussen kantonrechters en civiele rechters. Bijgevolg is ook een element als ervaring voor

kantonrechters thans minder onderscheidend. Dit volgt ook uit hetgeen de gerechten zelf als praktijk hebben geschetst (zie paragraaf 1.2.2.).

De enige verschillen zijn nog het feit dat partijen bij de kantonrechter in persoon en zonder advocaat kunnen procederen – en mogelijk bijgevolg het doen aan ongelijkheidscompensatie – en natuurlijk de competentiegrens. Die grens is voor de kantonrechter in het verleden steeds verder opgetrokken; als laatste vond in 2011 een aanzienlijke verhoging van € 5.000,- naar € 25.000,- plaats. De bevoegdheid van de kantonrechter is aldus in het verleden telkens uitgebreid ten koste van de civiele rechter, omdat de kantonrechter simpele, snelle, goedkope en effectieve rechtspraak kon bieden. Door de jaren heen werd telkens geconstateerd dat de gewone civiele rechter daarin tekort schoot en werd de kantonrechter als remedie gezien.

Hoewel de kantonrechter en de civiele rechter in de loop der jaren naar elkaar zijn toegegroeid, menen alle voor dit onderzoek geïnterviewde rechters, op één na, dat er nog steeds verschillen zijn tussen kantonrechters en civiele rechters. Dit biedt steun voor de centrale hypothese van dit onderzoek, namelijk dat er een kantonmethode bestaat die afwijkt van de methode van de civiele rechter. Het was een Utrechtse rechter die de uitzonderingspositie innam door te zeggen dat hij geen verschillen aanwezig achtte. Wellicht komt dat voort uit het feit dat in Utrecht kantonrechters en civiele rechters niet meer van elkaar gescheiden zijn, maar zijn samengegaan in teams zodat de convergentie daar wellicht verder is voortgeschreden.

Opvallend is voorts dat veel van de door de geïnterviewde rechters veronderstelde verschillen aansluiten bij de hiervoor genoemde historische verschillen. Het meest benoemde verschil is dat de kantonrechter pragmatischer en praktischer is en de civiele rechter formeler en juridischer en dat de kantonrechter sneller en efficiënter beslist en sneller tot de kern komt en knopen doorhakt. Ook met enige regelmaat wordt genoemd dat de kantonrechter minder geneigd is de regels precies te volgen, sneller te werken vanwege de grote hoeveelheid zaken en dat de kantonrechter actiever, minder lijdelijk is en meer de regie voert en (ook in taal) dichterbij partijen staat. Net iets minder vaak wordt genoemd dat kantonrechters meer ervaring hebben en dat kantonrechters korter en efficiënter schrijven.

In het volgende hoofdstuk worden deze historische, en thans nog veronderstelde, verschillen tussen kantonrechters en civiele rechters benut om hypothesen te formuleren.

3 PROCESRECHTELIJKE CONTEXT EN HYPOTHESES

3.1. INLEIDING

Nu bekend is welke historische verschillen tussen de kantonrechter en de civiele rechter hebben bestaan en thans nog bestaan en welke verschillen hedendaagse rechters nog veronderstellen aanwezig te zijn, wordt in de volgende paragraaf nagegaan in welke processuele kwesties deze verschillen tot uiting zouden kunnen komen. Daartoe wordt de procesrechtelijke context, met name vanaf 2002 besproken. Daarna zullen in de derde paragraaf de hypothesen worden geformuleerd. Vervolgens wordt in de vierde paragraaf gekeken of de dossiers die zijn onderzocht, zich ook lenen voor een betrouwbare vergelijking tussen kantonrechters en civiele rechters op de punten waarop de hypothesen zijn geformuleerd. Afgesloten wordt met een korte samenvatting en vooruitblik.

3.2. HET HISTORISCHE JAAR 2002: PROCESRECHTELIJKE VERANDERINGEN EN DE NAWEEËN DAARVAN

3.2.1. *De wijzigingen*

Het jaar 2002 is – naast het opgaan van de kantongerechten in de rechtbanken – ook historisch te noemen vanwege grote, belangrijke wijzigingen in het burgerlijk procesrecht. Er bestond kritiek op de doorloopsnelheid in bodemzaken op tegenspraak in de civiele sectoren. Die kritiek was niet nieuw – zo was bijvoorbeeld ook in 1895 al de opvatting dat het recht langzaam en duur is – maar wel aanhoudend.¹ Met de wetswijzigingen uit 2002 werd dan ook onder meer beoogd om de civiele procedure te versnellen, om sneller tot de kern van het geschil te komen en om de rechter – mede met dat doel – meer invloed te geven op de procedure.

Mede om dat doel te behalen zijn plichten voor partijen in het leven geroepen en zijn wijzigingen in het procesverloop doorgevoerd. De plichten die voor partijen in 2002 in het leven zijn geroepen, zijn (onder meer) de verplichting om de voor de beslissing van belang zijnde feiten volledig en naar waarheid aan te voeren (artikel 21 Rv), de verplichting om in de dagvaarding de verweren van de wederpartij en de gronden daarvoor te vermelden (artikel 111, lid 3 Rv; de substantiëringsplicht), de

1 Fockema Andreae (1895), p. 6-7.

verplichting voor beide partijen om bewijsmiddelen en getuigen te vermelden (artikel 111 lid 3 Rv en artikel 128 lid 5 Rv: bewijsaandragplicht), de stelplicht (artikel 149, lid 1 Rv) en de plicht om onredelijke vertraging van de procedure te voorkomen (artikel 20, lid 2 Rv).² Deze laatste plicht rust ook op de rechter (artikel 20, lid 1 Rv). Dit is tekenend voor de grotere regiefunctie die de rechter heeft gekregen.³ De verwachting was dat door de voornoemde wijzigingen in het burgerlijk procesrecht partijen gedwongen zouden worden hun kaarten meteen op tafel te leggen en dat de rechter instrumenten zou krijgen om op de naleving hiervan toe te zien en schending van de partijplichten eventueel te sanctioneren. De rechter mag aan schending van de hiervoor genoemde plichten van partijen namelijk de gevolgen verbinden die hij geraden acht, hetgeen betekent dat de rechter vrij is te kiezen of en hoe die schending gesanctioneerd wordt.⁴

Een belangrijke wijziging met betrekking tot het procesverloop is dat het houden van een mondelinge behandeling, een comparitie, tot uitgangspunt is gemaakt. Die comparitie had daarvoor in de rechterlijke praktijk al de intrede gedaan, waar voordien de procedure vrijwel geheel schriftelijk plaatsvond (door na de eerste schriftelijke ronde van dagvaarding en antwoord een tweede schriftelijke ronde met conclusies van re- en dupliek te gelasten). Ondanks dat de comparitie tot uitgangspunt is gemaakt, heeft de rechter een grote vrijheid bij het bepalen van de stappen in de procedure. Het is aan de rechter om te bepalen of een comparitie wordt gehouden of wordt gerepliceerd en gedupliceerd, en of er daarna nog aanvullende processtappen worden gezet (zoals een bewijsopdracht of aktewisseling).

Onder meer door deze grote discretionaire ruimte zowel op het gebied van de partijplichten als op het gebied van het procesverloop heeft (de persoon van) de rechter ook meer dan daarvoor invloed op de procedure. Hierdoor wordt de kans dat rechterlijke beslissingen verschillen groter. Een persoonlijke kwaliteit van een rechter als ervaring – waarover de kantonrechter ruimer wordt verondersteld te beschikken zoals uit het tweede hoofdstuk blijkt – kan dan des te meer van belang zijn. Onderzoek leert dat rechterlijke oordelen niet alleen rationeel zijn, maar (mede) worden gevoed door professionele intuïtie.⁵ Die intuïtie is wellicht verder ontwikkeld wanneer de rechter over meer ervaring beschikt.

2 De waarheidsplicht en de plicht om onredelijke vertraging te voorkomen zullen in het onderzoek verder buiten beschouwing worden gelaten, omdat slechts in een zeer beperkt aantal uitspraken aan deze plichten overwegingen worden gewijd en dit in ieder geval in de onderzochte dossiers niet aan de orde is geweest.

3 Barendrecht e.a. (2011), p. 12-14, 21, 24, 103; Giesen (2010), p. 155.

4 Asser Procesrecht/Giesen 1 (2015), p. 84-86; Wijnbergen (2011), p. 976.

5 Hartendorp (2008); IJzermans (2011), p. 279; Ingelse (2010), p. 1962-1964.

Gelet op het feit dat de wijzigingen betrekking hebben op de partijplichten en het procesverloop (waaronder ook de doorlooptijd valt, waarop een groot deel van de wijzigingen uit 2002 gericht zijn geweest) en de rechter daarbij een grote discretionaire ruimte is gelaten, zal bij de bespreking van de hierna – in paragraaf 3.3 – te formuleren hypotheses en de onderzoeksresultaten in de hoofdstukken 4 tot en met 6 de driedeling van partijplichten, procesverloop en persoon van de rechter worden gehanteerd.

Alle voornoemde wijzigingen golden zowel ten aanzien van de procedure bij de kantonrechter als die bij de civiele rechter. De enige procesrechtelijke verschillen tussen de beide procedures – die ook onder de KeI-wetgeving zijn gehandhaafd – zien op het feit dat bij de kantonrechter mondeling verweer kan worden gevoerd en dat er geen bijstand van een advocaat hoeft te worden ingeroepen. Alleen in dat opzicht onderscheidt de kantonprocedure zich procesrechtelijk van de civiele procedure. Dat onderscheid is echter naar gelang de vordering hoger werd, feitelijk minder bepalend, want hoe hoger de vordering hoe vaker mensen toch professionele rechtsbijstand inroepen en hoe minder mondeling verweer wordt gevoerd.⁶ Daarmee vormde het historische jaar 2002 ook de aanzet tot het op procesrechtelijk vlak naar elkaar toegroeien van de kantonprocedure en de civiele procedure.

3.2.2. Partijplichten

De substantiëringsplicht – sinds 2002 opgenomen in artikel 111 lid 3 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering – houdt in dat in de dagvaarding door eiser meteen de door gedaagde gevoerde verweren en de gronden daarvoor moeten worden vermeld, voor zover bekend. Met de invoering van deze bepaling werd beoogd dat de kern van het geschil sneller op tafel komt, de rechter sneller een volledig beeld heeft van het geschil en daardoor de zaak efficiënter kan worden behandeld en beslist.⁷

Deze maatregel heeft ertoe bijgedragen dat meer informatie wordt verschaft in de dagvaarding.⁸ Advocaten vinden de substantiëringsplicht een nuttige toevoeging aan het burgerlijk procesrecht.⁹ Ook zijn rechters van oordeel dat zij bij naleving van de substantiëringsplicht beter zijn geïnformeerd dan voorheen bij dagvaarding en dat de comparitie daardoor korter kan duren.¹⁰ Uit onderzoek van Eshuis is gebleken dat als aan substantiëringsplicht is voldaan, significant vaker een comparitie wordt

6 Wesseling-van Gent, 1987, p. 57-67.

7 MvT, Kamerstukken 1999/2000, 26 855, nr. 3, onder punt 3.3-3.4, p. 53 en 98; Novakovski (2006), p. 3.

8 Ahsmann (2010), p. 372.

9 Jacobs (2010), p. 37-38.

10 Barendrecht & Klijn (2004), p. 42.

gelast en minder vaak re- en dupliek nodig is, en dat uiteindelijk inderdaad – zoals de wetgever voor ogen had – tijdswinst werd geboekt.¹¹

Met het vermelden van de verweren en de gronden daarvoor is formeel aan de substantiëringsplicht voldaan, maar daarmee wordt het hiervoor geschetste doel van de substantiëringsplicht – sneller het geschil volledig in kaart hebben – nog niet bereikt. Als sneller tot de kern van de zaak moet worden doorgedrongen, dan mag worden verwacht dat in de dagvaarding door eiser op de reeds bekende verweren van gedaagde wordt gereageerd en dat die worden weerlegd. Ook is het dan nodig dat daadwerkelijk alle verweren genoemd zijn en dat niet enkele verweren buiten beeld blijven of de verweren bij conclusie van antwoord door gedaagde nog worden aangevuld. Novakovski heeft dit de materiële substantiëringsplicht genoemd, hoewel die naam wellicht niet helemaal gelukkig is, nu eiser wettelijk immers niet verplicht is om verweren in de dagvaarding te weerleggen en niet verplicht kan worden om verweren te benoemen, laat staan te weerleggen, die gedaagde tot op dat moment nog helemaal niet heeft gevoerd.¹²

Uit het onderzoek van Novakovski bleek dat in 24% van de zaken niet, niet juist of niet volledig aan de substantiëringsplicht werd voldaan.¹³ Uit de overige driekwart van de zaken kon uit de conclusie van antwoord niet worden afgeleid of eiser willens en wetens onjuist of onvolledig was geweest.¹⁴ In 55% van alle zaken waarin aan de substantiëringsplicht was voldaan, luiden de verweren in de dagvaarding (gedeeltelijk) anders dan de verweren die gedaagde bij conclusie van antwoord voerde.¹⁵ Conclusie van Novakovski was dat in driekwart van de zaken weliswaar formeel aan de substantiëringsplicht was voldaan, maar dat hiermee het met de substantiëringsplicht beoogde doel desalniettemin vaak niet werd bereikt, omdat slechts in minder dan de helft van die zaken na de conclusie van antwoord ook daadwerkelijk de volledige standpunten van zowel eiser als gedaagde bekend waren.¹⁶ Kort gezegd, slechts in 34% van de gevallen werd het doel behaald om na de eerste schriftelijke stukkenwisseling het geschil volledig in beeld te hebben.¹⁷

Novakovski heeft zich gericht op handelszaken. In kantonzaken zou de substantiëringsplicht met name door repeat players niet altijd in acht worden genomen; vaak

11 Eshuis (2007), p. 229-230; Jacobs (2010), p. 35.

12 Novakovski (2006), p. 4.

13 Novakovski (2006), p. 4.

14 Novakovski (2006), p. 4.

15 Novakovski (2006), p. 4.

16 Novakovski (2006), p. 4.

17 Novakovski (2006), p. 5.

worden feiten niet uiteengezet, wordt geen verweer van gedaagde gemeld en wordt geen bewijs aangedragen.¹⁸

Als niet aan de substantiëringsplicht wordt voldaan, kan de rechter daaraan de consequenties verbinden die hem geraden voorkomen. Uit onderzoek blijkt dat de rechter hiertoe vaak niet overgaat. In geen van de gevallen waarin Novakovski een schending van de substantiëringsplicht constateerde, heeft de rechter daaraan een consequentie verbonden.¹⁹ Jacobs concludeerde een aantal jaren na Novakovski dat er geen stijgende lijn zit in het optreden van rechters tegen schending van de substantiëringsplicht en ook dat ‘geen enkele ambitie’ leek te bestaan om die plicht strikter te handhaven: ‘Blijkbaar bestaat er onder de rechterlijke macht zo goed als geen motivatie om art. 111 lid 3 Rv (beter) te doen naleven en dat kan verregaande gevolgen hebben.’²⁰ Die verregaande gevolgen zijn volgens hem dat ook advocaten daardoor minder geneigd zijn om aan de substantiëringsplicht te voldoen.²¹

Deze bevindingen sluiten aan bij het feit dat rechters wereldwijd weinig gebruik lijken te maken van de formele instrumenten die hen voor case management ten dienste staan.²² Dat rechters nauwelijks sancties toepassen, zou komen omdat de rechter in eerste plaats recht wil doen, een rechtvaardig oordeel wil vellen dat zoveel als mogelijk is gebaseerd op de waarheid en een partij niet de dupe wil laten worden van processuele slordigheden van zijn advocaat.²³ In de Parlementaire Geschiedenis is ook expliciet benoemd dat de rechter ernaar moet streven om zijn oordeel zoveel als mogelijk op de materiële waarheid te laten berusten.²⁴ Vanuit die wens en opgave zoeken rechters een pragmatische oplossing: ze stellen nadrukkelijk vragen tijdens een comparitie, benoemen het niet naleven van een verplichting, gelasten soms een nieuwe comparitie, maar (meer of anders) sanctioneren doen ze niet.²⁵ Op die manier worden de gebreken in de schriftelijke fase voorafgaand aan of op de comparitie alsnog ‘geheeld’.²⁶ Een enkele keer wordt gekozen voor een ‘sanctie’ zonder directe consequentie voor de materiële inhoud van het geschil, namelijk minder proceskosten toekennen aan de schender van een op hem rustende partijplicht.²⁷ Rechters hebben dan ook geen behoefte aan een uitbreiding van het sanctiearsenaal.²⁸

18 Wetzels (2003), p. 2.

19 Novakovski (2006), p. 4.

20 Jacobs (2010), p. 40-41.

21 Jacobs (2010), p. 40.

22 Barendrecht e.a. (2011), p. 14-15, 106-107; Sluijters (2011), p. 77-81.

23 Barendrecht & Klijn (2004), p. 59; Barendrecht e.a. (2011), p. 106-107; Sluijters (2011), p. 80-81; Wijnbergen (2011), p. 980.

24 Parl.Gesch.Herz. Rv, p. 149.

25 Barendrecht e.a. (2011), p. 97-100; Wijnbergen (2011), p. 980.

26 Barendrecht e.a. (2011), p. 108.

27 Wijnbergen (2011), p. 980.

28 Barendrecht e.a. (2011), p. 101.

Vornoemd Nederlands onderzoek naar de naleving en sanctionering van de substantiëringsplicht is gebaseerd op civiele handelszaken. Hoewel het vermoeden is dat ook bij de kantonrechter de substantiëringsplicht niet altijd wordt nageleefd, is de vraag hoe de kantonrechter hiermee omgaat.²⁹ Ahsmann heeft dan ook al eerder de vraag opgeworpen: ‘Hoe gaat de kantonrechter om met summier ingerichte processtukken van andere procespartijen?’³⁰

Hoewel de substantiëringsplicht – en breder: de informatieplichten – niet erg goed worden nageleefd en schending daarvan niet wordt gesanctioneerd,³¹ hebben rechters nog steeds wel behoefte aan beter geordende informatie van partijen. Volgens onderzoek van Barendrecht zijn rechters in 52% van de gevallen ontevreden en zeer kritisch over de door partijen schriftelijk aangeleverde informatie.³² Rechters klagen ook na de vernieuwingen in 2002 nog over onduidelijke en onvolledige stukken, slecht onderbouwde stellingen, een gebrek aan duidelijkheid over het standpunt van de wederpartij en de summiere onderbouwing en onduidelijke antwoorden ter comparitie.³³

Andere verplichtingen van partijen zijn het onderbouwen van stellingen (de stelplicht ex artikel 149 Rv), en het aandragen van bewijs (artikel 85 Rv), hetgeen inhoudt dat partijen de relevante bescheiden bij eerste gelegenheid in het geding dienen te brengen. Op grond van de zogenaamde stelplicht dient een partij haar stellingen zoveel mogelijk te motiveren en te onderbouwen met feiten en stukken.³⁴ De stelplicht rust in beginsel op diegene die de bewijslast draagt. Op de wederpartij rust evenwel op grond van hetzelfde wetsartikel de verplichting om een betwisting ook te onderbouwen en te motiveren. In het vervolg van dit onderzoek zal ook die verplichting van de wederpartij onder het begrip ‘stelplicht’ worden begrepen.

Deze stelplicht strekt niet zover dat een partij haar stellingen op voorhand aanneemelijk moet maken en de stellingen van de wederpartij op voorhand moet ontzenuwen.³⁵ Is een stelling ongeloofwaardig of onwaarschijnlijk, maar op zichzelf wel denkbaar, dan leidt dit niet tot een schending van de stelplicht.³⁶ Of een partij aan de stelplicht heeft voldaan, wordt met name beoordeeld tegen de achtergrond van hetgeen de tegenpartij daar tegenover heeft gesteld. Dit laat de rechter een grote be-

29 Ahsmann (2010), p. 371.

30 Ahsmann (2010), p. 371.

31 Asser Procesrecht/Giesen 1 (2015), nrs. 81-81.

32 Barendrecht e.a. (2011), p. 77-78, 107.

33 Barendrecht e.a. (2011), p. 77-78, 84-85, 110.

34 Ekelmans (2015), p. 15.

35 Ekelmans (2015), p. 15.

36 Ekelmans (2015), p. 25.

oordelingsvrijheid en mede daardoor kunnen bij de beoordeling van de vraag of een partij aan de stelplicht heeft voldaan, onder rechters verschillen ontstaan.

Wanneer een partij niet voldoet aan de stelplicht, kan de rechter de bewuste stelling passeren en wordt die partij niet toegelaten tot het leveren van bewijs van haar stelling.³⁷ De stelplicht vormt dus als het ware het toegangsportaal voor een bewijsopdracht. Als aan de stelplicht is voldaan en wel een bewijsopdracht wordt gegeven, leidt dat tot extra proceshandelingen en daarmee tot een verlenging van de procedure. Het afdoen van stellingen op de stelplicht kan de procedure aldus bekorten.

De indruk bestaat bij sommigen dat de rechter de lat van de stelplicht om die reden hoog legt. Raadsheer bij de Hoge Raad Van den Brink schreef daarover dat rechters ‘zich soms in alle bochten wringen om een bewijsaanbod (...) te passeren.’³⁸ Advocaat Ekelmans merkte recent(er) ook op: ‘Het oordeel van de rechter dat onvoldoende is gesteld én de frequentie, waarmee zo’n oordeel wordt uitgesproken, leidt bij gelegenheid tot een soms kritisch getoonzet debat over de rol van procespartijen, de rechter of beiden bij het voldoen of toetsen aan de eisen aan de stelplicht of de waarheidsvinding. Achter het antwoord op die vraag, wanneer voldoende is gesteld, gaat immers een opvatting schuil over het gedrag dat zowel van een procespartij als van de rechter gevegd mag worden... (...) Evenzeer behelst kritiek dat rechters die stellingen onwelwillend lezen, ten onrechte geen nadere toelichting vragen, partijen daardoor te laat (immers: pas na de uitspraak) aangeven dat zij te weinig gesteld hebben, en al dan niet onder invloed van productiedruk te gemakkelijk bezwijken voor de verleiding om bewijslevering achterwege te laten.’³⁹

Voorwaarde om tot bewijslevering te worden toegelaten, is voorts dat een partij een bewijsaanbod heeft gedaan. Het gaat dan om bewijslevering door (het horen van) getuigen, omdat schriftelijk bewijs op grond van de bewijsaandragplicht spontaan door partijen dient te worden overgelegd.⁴⁰ Een partij op wie de bewijslast rust, kan niet volstaan met een algemeen bewijsaanbod, maar zal een ter zake dienend en voldoende specifiek bewijsaanbod moeten hebben gedaan.⁴¹ Dit betekent dat de partij op wie de bewijslast rust, duidelijk moet maken welke stellingen zij wenst te bewijzen door middel van het horen van getuigen en dat deze stellingen voor de te nemen

37 Bijv. HR 4 december 1998, NJ 1999/549 en HR 22 december 2009, NJ 2010/273; Tanja-van den Broek (2012), p. 250.

38 Van den Brink (2008), p. 98.

39 Ekelmans (2015), p. 25-26.

40 Tanja-van den Broek (2012), p. 254.

41 Bijv. HR 9 juli 2004, NJ 2005/270 en HR 31 oktober 2014, ECLI:NL:HR:2014:3075; Ekelmans (2015), p. 162-164; Tanja-van den Broek (2012), p. 254.

beslissing relevant moeten zijn.⁴² Niet hoeft te worden aangegeven welke getuigen zouden kunnen verklaren en wat precies de inhoud van die verklaringen zal zijn.⁴³

Als aan al die voorwaarden is voldaan, kan de rechter bewijslevering toestaan en een van partijen opdragen de ter discussie staande feiten te bewijzen.⁴⁴ De rechter mag een bewijsaanbod niet passeren omdat het horen van de getuigen naar het oordeel van de rechter niets nieuws of niets relevants zou kunnen opleveren; de rechter mag dus zijn beslissing om een bewijsopdracht te verstrekken niet laten afhangen van een prognose van de uitkomst daarvan.⁴⁵

Wanneer een bewijsopdracht wordt gegeven, kan dat bewijs op verschillende manieren worden geleverd, waaronder (toch ook nog) met schriftelijke stukken of door het horen van getuigen. Na het verstrekken van een bewijsopdracht, dient de partij die met het leveren van (tegen)bewijs is belast aan te geven op welke wijze zij daaraan wil voldoen. Daarbij is zij niet beperkt tot het bewijs dat zij eerder in de stukken heeft aangeboden. Als de partij bewijs wil leveren door het horen van getuigen diende voor de KeI-wetgeving daarvoor een aparte zitting te worden gepland. Dat is dus het geval in de in dit onderzoek onderzochte zaken. Dit heeft dus meer processtappen en een verlenging van de procedure tot gevolg. Door de KeI-wetgeving kunnen partijen naar de mondelinge behandeling (de nieuwe benaming van de comparitie) reeds getuigen en deskundigen meenemen om ze daar door de rechter te doen horen (zie artikel 30k, lid 2 Rv), in welk geval mogelijk een nieuwe zitting kan worden voorkomen, hetgeen wordt geacht tijdswinst op te leveren.

Er is een dalende lijn te zien in het aantal getuigenverhoren, die pas kunnen plaatsvinden nadat de rechter een bewijsopdracht heeft gegeven.⁴⁶ Bijgevolg wordt er een tendens gesignaleerd om vaker zaken op de stelplicht af te doen, waardoor een – tijdrovende – bewijsopdracht met bijbehorend getuigenverhoor kan worden vermeden.⁴⁷ Het kan zijn dat de rechter – ondanks dat dit niet is toegestaan – bij zijn beslissing om de zaak op de stelplicht af te doen en geen getuigenbewijs te laten leveren, een inschatting maakt van wat eventueel getuigenbewijs zal opleveren.⁴⁸ Ahsmann zegt het zo:

‘De spanning met de vereisten die de HR stelt – als bewijs wordt aangeboden, moet je iemand tot bewijs toelaten en mag je niet aan bewijsprognose doen – kan

42 Tanja-van den Broek (2012), p. 254-255.

43 Tanja-van den Broek (2012), p. 255.

44 Ekelmans (2015), p. 153, 162-164.

45 Bijv. HR 9 juli 2004, NJ 2005/270; Ekelmans (2015), p. 163, 165; Lindijer (2006), p. 256-257.

46 Eshuis (2007), p. 355; Eshuis & Geurts (2016), p. 68-69.

47 Ahsmann (2010), p. 371-372; De Bock (2011), p. 284.

48 Ahsmann (2010), p. 372-373.

worden omzeild doordat de rechter een zaak op de stelplecht afdoet, juist omdat de informatieplichten in de wet niet helder zijn geregeld.⁴⁹

De tendens om minder bewijsopdrachten te geven, kan op gespannen voet staan met de waarheidsvinding; als een partij niet de gelegenheid krijgt om zijn gelijk met getuigen aan te tonen, kan de waarheid versluierd blijven. Hierop is reeds verschillende malen gewezen; onder andere door De Bock, die in haar proefschrift de waarheidsvinding een centrale waarde in de civiele procedure heeft genoemd.⁵⁰ Asser heeft de stelplecht ‘een kraaienpoot op de weg van de waarheidsvinding’ genoemd,⁵¹ Giesen heeft waarheidsvinding een basisvoorwaarde voor een eerlijk proces genoemd⁵² en Tanja-van den Broek schreef dat waarheidsvinding onder druk kan komen te staan door de sturing in de Rechtspraak ‘op een doelmatige besteding van de beschikbare middelen.’⁵³ Ahsmann heeft erop gewezen dat moet worden onderzocht waar de vermindering van getuigenverhoren uit voortvloeit en of elders in het proces – bijvoorbeeld in de dagvaarding door daar uitgebreider standpunten te onderbouwen en op verweren te anticiperen of ter comparitie doordat standpunten daar nog nader kunnen worden onderbouwd – soms compensatie plaatsvindt.⁵⁴ De Bock heeft bepleit het gebruik van getuigenbewijs niet verder te beperken dan nu reeds het geval is en meent dat de rechter ruimhartig moet zijn in het verstrekken van bewijsopdrachten.⁵⁵

De partijplichten zouden een positieve invloed kunnen hebben op de waarheidsvinding in die zin dat de feiten niet alleen eerder, maar ook volledig aan de rechter worden gepresenteerd. Het omgekeerde kan echter ook; een schending van een procesrechtelijke formaliteit als de partijplichten kan ook betekenen dat aan een inhoudelijke beoordeling van (de juistheid of waarachtigheid van) de feiten niet wordt toegekomen. Van Schaick is één van de weinigen die bij het doorslaan van de balans richting waarheidsvinding zijn bedenkingen heeft geuit: ‘We zouden niet willen dat de rechter regels van bewijsrecht negeert op de enkele grond dat hij ervan overtuigd is dat zijn beslissing anders zou indruisen tegen de waarheid.’⁵⁶ Een (te) actieve rechter draagt naar zijn idee maar bij aan slordig procederende partijen.⁵⁷ Volgens hem ‘heeft het burgerlijk procesrecht maar weinig boodschap aan de waarheid. Goedbeschouwd lapt het burgerlijk procesrecht de waarheid veelal aan zijn laars.’⁵⁸ De partijautonomie

49 Ahsmann (2010), p. 372-373.

50 De Bock (2011), p. 80 e.v. en p. 284.

51 Citaat uit Asser (2012), p. 107-108; zie verder Asser (2004), p. 41, Asser (2013), p. 70-72.

52 Asser *Procesrecht/Giesen* 1 (2015), nr. 89.

53 Tanja-van den Broek (2012), p. 249.

54 Ahsmann (2010), p. 372.

55 De Bock (2011), p. 80 e.v., p. 182-183 en p. 284.

56 Van Schaick (2009), p. 36.

57 Van Schaick (2009), p. 38, 53-54.

58 Van Schaick (2009), p. 29.

slaat hij hoger aan dan waarheidsvinding, mede omdat het burgerlijk procesrecht ook rekening moet houden met andere belangen dan het belang van waarheidsvinding, 'zoals het belang dat een procedure langs voorspelbare, objectief kenbare lijnen verloopt, het belang dat aan een geschil een einde komt, het belang dat dit binnen een redelijke termijn en tegen relatief beperkte kosten gebeurt'⁵⁹ Deze belangen zal de rechter bij de beoordeling of aan de partijplichten is voldaan en of en hoe een eventuele schending wordt gesanctioneerd, in ieder geval telkens moeten afwegen tegen andere belangen, zoals het belang van waarheidsvinding.

3.2.3. *Het proces(verloop)*

Iedere procedure begint met een dagvaarding met de vordering van eiser (onder KeI wordt de dagvaarding vervangen door een procesinleiding) en een schriftelijk of mondeling antwoord van gedaagde waarbij ook een tegenvordering (reconventionele vordering) kan worden ingesteld.

Sinds 2002 is in artikel 131 Rv voorgeschreven dat in iedere zaak na antwoord een comparitie wordt gepland (cna), tenzij de zaak daarvoor niet geschikt wordt geacht. Dit staat ter beoordeling van de (door het gerecht daartoe aangewezen) rechter.⁶⁰ Ingevolge de artikelen 87 en 88 Rv is de comparitie bedoeld om de rechter nadere inlichtingen te verschaffen en om een schikking te beproeven. Een comparitie vormt ook dé gelegenheid voor partijen om standpunten verder toe te lichten en op elkaar te reageren. Met een comparitie zou de kern van het geschil en de volgens de rechter voor de beoordeling relevante informatie sneller ter tafel komen en daarmee zou het geschil sneller kunnen worden beslecht.⁶¹ Met eenzelfde oogmerk is in de KeI-wetgeving de comparitie – welke term is vervangen door mondelinge behandeling – verder centraal gesteld. Daarbij is ook als doel van de mondelinge behandeling genoemd dat de rechter partijen kan verzoeken inlichtingen te geven, dat een schikking kan worden beproefd en dat partijen hun stellingen nader kunnen onderbouwen (zie artikelen 30k-30m Rv). Dan kan alleen van een mondelinge behandeling worden afgezien op voorstel of met instemming van partijen (zie artikel 30j lid 5 en lid 6 Rv).

Wanneer geen cna wordt gelast, gaat de zaak op grond van artikel 132 Rv voor een tweede schriftelijke ronde (re- en dupliek). Daarmee onderscheid ik in het vervolg twee hoofdroutes: die van de cna en die van de re- en dupliek. Van oudsher vindt in de zaken bij de civiele rechter vrijwel altijd een cna plaats en in kantonzaken vele ma-

59 Van Schaick (2009), p. 35-36.

60 In de praktijk komt het voor dat deze bevoegdheid wordt gedelegeerd aan een juridisch medewerker.

61 MvT, Kamerstukken 1999/2000, 26 855, nr. 3, p. 2 en 7; Knigge (2012), p. 168.

len minder.⁶² Ook na re- en dupliek kan nog een comparitie worden gelast, dat kan ingevolge artikel 87 Rv namelijk op elk moment in de procedure. Deze comparitie dient evenwel te worden onderscheiden van de cna.

Na de comparitie of na de re- en dupliek wordt in beginsel een eindvonnis gegeven. De rechter kan evenwel meerdere proceshandelingen mogelijk maken als hij dat nodig oordeelt om de zaak tot klaarheid te brengen. Het kan dan gaan om een combinatie van een comparitie en re- en dupliek, een akte van een of beide partijen, bewijslevering door een of beide partijen of raadpleging van een deskundige. Dit kan bij tussenvonnis worden bepaald. Daarnaast kunnen zich allerhande incidenten aan het begin van de procedure voordoen (zoals exceptie van onbevoegdheid, vrijwaring, voeging, etc). Een eindvonnis kon alleen schriftelijk worden gegeven. Onder KeI kan ook mondeling einduitspraak worden gedaan (zie artikel 30p Rv). In een schriftelijk eindvonnis worden het verloop van de procedure weergegeven, de vordering, de standpunten van partijen en de beoordeling door de rechter, inhoudende een motivering van dat oordeel.

Met de wijzigingen in het procesrecht per 2002 werd een vergroting van de efficiency beoogd en een verkorting van de doorlooptijden. Niet alleen de wetgever vond snelheid van de procedure van belang, ook de rechters zelf. Uit onderzoek blijkt dat rechters het snel en adequaat bedienen van justitiabelen en de rechtsgemeenschap zeer belangrijk vinden, zelfs belangrijker dan bijvoorbeeld het geldende recht toepassen.⁶³ Rechters voelen zich volgens Ahsmann mede verantwoordelijk voor een snelle procesgang.⁶⁴ Die houding heeft ook een keerzijde; zij kan bijvoorbeeld ook verantwoordelijk zijn voor de tendens om zaken op de stelplicht af te doen en zo een – tijdrovende – bewijsopdracht met bijbehorend getuigenverhoor te vermijden.⁶⁵ Dit kan simpelweg voortkomen uit de bij de rechter levende wil om de procedure snel tot een einde te brengen. De Bock benadrukt evenwel dat waarheidsvinding dient te prevaleren boven het belang van een voortvarende procedure, zoals reeds in paragraaf 3.2.2. naar voren kwam.⁶⁶

De met de wijzigingen in het procesrecht in 2002 beoogde verkorting van de doorlooptijden is inderdaad waarneembaar. De wijzigingen lijken aldus met succes de doorlooptijden te hebben verkort.⁶⁷ Was de gemiddelde doorlooptijd in 1994-1996

62 Landelijk vindt in civiele zaken op tegenspraak in gemiddeld 75% van de zaken een cna plaats tegenover 15% in de kanton-handelszakenkanton-handelszaken op tegenspraak, zie WODC Cahier 2014-I, p. 8 en 41.

63 Barendrecht & Klijn (2004), p. 19.

64 Ahsmann (2010), p. 371-372.

65 Ahsmann (2010), p. 371-372; De Bock (2011), p. 284.

66 De Bock (2011), p. 184.

67 Eshuis (2005), p. 27-31; Eshuis (2007), p. 161.

nog 660 dagen met een mediaan van 521 dagen, in 2003 was het gemiddelde teruggebracht tot 548 dagen met een mediaan van 363 dagen.⁶⁸ In 2005 was het gemiddelde in civiele handelszaken met verweer licht gestegen tot 82 weken om in 2009 weer verder te dalen naar 61 weken, hetgeen ook in 2011 nog gold.⁶⁹ Sinds die tijd is er – zoals in paragraaf 1.1. besproken – weinig tot geen winst meer geboekt. De tijdswinst werd in 2003 – net na de wetwijziging – met name geboekt doordat in veel minder zaken re- en dupliek plaatsvond en veel vaker een comparitie werd gehouden waarna meteen vonnis werd gewezen.⁷⁰ Het houden van een comparitie lijkt echter geen gunstig effect te hebben op het aantal schikkingen; het percentage schikkingen is ongeveer gelijk gebleven.⁷¹

Desalniettemin is de duur van civiele handelszaken op tegenspraak nog steeds aanzienlijk: 40% van de zaken duurt langer dan één jaar.⁷² De doorlooptijd is daarmee, ondanks dat de procesrechtelijke vernieuwingen uit 2002 een positief effect hebben gehad, nog zodanig dat de kritiek op de duur en de traagheid van de procedure nog niet is verstomd.⁷³ Uit klantwaarderingsonderzoek blijkt dat slechts 39% van de professionals (zeer) tevreden is over de doorlooptijd bij civiele handelszaken en dat 25% (zeer) ontevreden is.⁷⁴ Dit tegenover kanton, waaruit blijkt dat 48% van de professionals (zeer) tevreden is en 16% (zeer) ontevreden.⁷⁵ Traagheid is een probleem omdat deze de werking van het recht zelf ondergraaft. (...) Het voortbestaan van geschillen belemmert de maatschappelijke ontwikkeling en de ontplooiing van het individu.⁷⁶ De duur van de civiele procedure wordt internationaal als probleem gepercipieerd en klachten over lange procedures worden met regelmaat voorgelegd aan het Europese Hof voor de Rechten van de Mens.⁷⁷ Vaak hebben die klachten betrekking op Italië, maar ook tegen Nederland zijn klachten ingediend wegens schending van artikel 6 van het Europees Verdrag van de Rechten van de Mens wegens de duur van civiele procedures.⁷⁸

De contradictoire handelszaken bij kanton gaan echter een stuk sneller: de gemiddelde doorlooptijd is tussen 2005 en 2010 constant gebleven, 16-17 weken en 78% van

68 Eshuis (2007), p. 161.

69 www.rechtspraak.nl/Actualiteiten/Persinformatie/Documents/20100813_doorlooptijden%202000-2009.pdf en www.rechtspraak.nl/Actualiteiten/Persinformatie/Documents/Rechtspraak-doorlooptijden.pdf.

70 Eshuis (2005), p. 46; Groeneveld & Klijn (2002), p. 5.

71 Eshuis (2005), p. 46; Groeneveld & Klijn (2002), p. 5.

72 Jaarverslag Rechtspraak 2015, p. 37.

73 Eshuis (2007), p. 13, 71; Barendrecht (2011), p. 350; Klantwaardering 2014, p. 34, 35, 52.

74 Klantwaardering 2014, p. 35.

75 Klantwaardering 2014, p. 35.

76 Eshuis (2007), p. 14.

77 Eshuis (2007), p. 13.

78 EHRM 26 september 2001, NJ 2001/115; EHRM 16 juni 2009, nr. 10470/07; EHRM 3 maart 2009, NJ 2010/223; Asser Procesrecht/Giesen 1 (2015), nrs. 386, 391.

de zaken is binnen 6 maanden afgedaan.⁷⁹ Ook daarin is – zoals blijkt uit de in paragraaf 1.1. genoemde cijfers – nadien weinig tot geen winst meer behaald. De kritiek van traagheid heeft dan ook veel minder betrekking op de kantonrechter.

3.2.4. *De persoon van de rechter*

Het rechterlijk oordelen is, zoals Scholten zei, niet onpersoonlijk.⁸⁰ Natuurlijk is de rechter gebonden aan de wet en in die zin is deze nog altijd de 'bouche de la loi', zij het dat de wet de rechter vaak geen pasklaar antwoord biedt, maar discretionaire (beoordelings)ruimte laat. Juist in die ruimte kan het persoonlijke in het oordeel tot uitdrukking komen en kunnen er ook tussen rechters verschillen ontstaan.

De rol van de rechter en de discretionaire ruimte is de afgelopen jaren toegenomen; de rechter heeft een steeds grotere invloed op de procedure gekregen. Met name bij de wetswijziging in 2002 is de rechter een grotere (regie)rol toebedeeld bij het verloop van de procedure en heeft de rechter grote vrijheid gekregen bij het sanctioneren van omissies van partijen.⁸¹ Zo kan de rechter bijvoorbeeld zelf om stukken of getuigen vragen, is deze vrij bij de beoordeling of aan de partijplichten is voldaan en zo niet, of en hoe een schending daarvan gesanctioneerd moet worden, en heeft de rechter grote vrijheid bij het formuleren en motiveren van de uitspraak.

De Commissie fundamentele herbezinning burgerlijk procesrecht heeft gepleit voor nog verdergaande regie door de rechter, namelijk voor een sturende zaaksrechter die case manager is de eigen zaken en die ambtshalve onder andere aan de orde mag stellen waarom een feitelijke of rechtsgrond niet is aangevoerd.⁸²

Ook in het kader van het project KeI is er veel aandacht voor de regierol van de rechter en heeft deze een grote invloed op het procesverloop (behouden). Zo kan de rechter ambtshalve alle beslissingen nemen die nodig zijn voor een goed verloop van de procedure (artikel 19, lid 2 Rv), heeft de rechter grote vrijheid bij het invullen van de mondelinge behandeling (artikel 30k, lid 1 Rv), kan de rechter daarbij aanwijzingen geven of proceshandelingen bevelen die hij geraden acht (artikel 30k, lid 1, sub e Rv) en heeft de rechter ruime mogelijkheden om af te wijken van de basisprocedure van één stukkenwisseling en een mondelinge behandeling (artikel 30o Rv).

79 <http://www.rechtspraak.nl/Actualiteiten/Persinformatie/Documents/Rechtspraak-%20doorlooptijden%202005-2010.pdf>.

80 Asser/Scholten (1974), p. 130.

81 Van Schaick (2009), p. 21.

82 Asser, Groen & Vranken (2006), p. 59-60, 93.

De rechter heeft de afgelopen periode in het procesrecht en met betrekking tot de procesvoering meer ruimte gekregen, maar die ruimte komt niet zonder verplichtingen. Op de schouders van de rechter is de verantwoordelijkheid komen te rusten voor een voortvarende procedure alsmede een procedure waarin alle relevante feiten op tafel komen te liggen. De vraag is hoe de kantonrechter en de civiele rechter invulling geven aan de geboden ruimte en de gegeven verantwoordelijkheid.

3.3. HYPOTHESES

3.3.1. Partijplichten

Zoals in paragraaf 3.2.2. naar voren is gekomen, wordt vaak niet aan de substantiëringsplicht voldaan en sanctioneert de (civiele) rechter een schending van de substantiëringsplicht vrijwel nooit, omdat hij formele fouten niet in de weg wilt laten staan van het (materieel) recht doen.

Omdat de civiele rechter – zoals blijkt uit het tweede hoofdstuk – wordt geacht (van oudsher) formeler en juridischer te oordelen en de kantonrechter wordt geacht praktischer en pragmatischer en actiever te zijn en dichter bij de partijen te staan, is de hypothese:

I. De civiele rechter zal vaker consequenties verbinden aan een schending van de substantiëringsplicht dan de kantonrechter.⁸³

In paragraaf 3.2.2. is ook beschreven dat de stelplicht de toegangspoort vormt tot een bewijsopdracht, waarbij de rechter een grote mate van vrijheid heeft in het bepalen of die poort van het slot gaat en – soms op oneigenlijke gronden – kan worden ingezet om een tijdrovende bewijsopdracht te voorkomen.

Aangezien de kantonrechter wordt geacht sneller knopen door te hakken, sneller te werken en minder dan de civiele rechter te hangen aan een strikte toepassing van de wet, is de veronderstelling, ondanks dat de kantonrechter minder formeel zou zijn:

II. De kantonrechter doet stellingen eerder af op de stelplicht dan de civiele rechter.

Omdat de kantonrechter – zoals hiervoor beschreven – wordt verondersteld meer zaken op stelplicht af te doen en sneller knopen door te hakken, is de verwachting:

83 Deze hypothese ziet, evenals alle hierna te formuleren hypotheses, op verschillen tussen kantonrechters en civiele rechters in dezelfde soort (kanton)zaken.

III. De civiele rechter geeft vaker een bewijsopdracht dan de kantonrechter.

Omdat het aanbieden van (ter zake dienend en voldoende specifiek) bewijs een formeel vereiste is dat met name in persoon procederende partijen niet zullen kennen en gelet op het feit dat de kantonrechter – zoals blijkt uit het tweede hoofdstuk – wordt geacht minder formalistisch te zijn dan de civiele rechter en meer gewend te zijn aan partijen die in persoon procederen en aan ongelijkheidscompensatie te doen, is de veronderstelling:

IV. De civiele rechter zal eerder dan de kantonrechter een bewijsopdracht onthouden wegens het niet aanbieden van (specifiek) bewijs door een partij.3.3.2. *Proces(verloop)*

In paragraaf 3.2.3. is naar voren gekomen dat is voorgeschreven dat in iedere zaak na antwoord een comparitie wordt gepland (cna), tenzij de zaak daarvoor niet geschikt wordt geacht. Van oudsher vindt in de zaken bij de civiele rechter vrijwel altijd een comparitie plaats en in kantonzaken vele malen minder.⁸⁴ Dit kan verband houden met het financiële belang van de zaak en de vraag in dit onderzoek is of dit verschil tussen kantonrechters en civiele rechters zich ook voordoet in vergelijkbare zaken. Gelet op de bekende cijfers met betrekking tot kantonzaken en civiele zaken en op de veronderstelling dat de kantonrechter minder dan de civiele rechter hecht aan een strikte toepassing van de wet, is de verwachting:

V. De kantonrechter gelast minder vaak een comparitie na antwoord (cna) dan de civiele rechter.

Zoals in paragraaf 2.2. en 2.4. naar voren is gekomen, wordt de kantonrechter geacht (gewend te zijn om) zich door partijen mondeling te laten informeren, de argumenten van partijen in een juridisch kader te plaatsen, daarbij actiever te zijn en aan de hand daarvan met een billijkheidsoordeel de knoop door te hakken. Derhalve is de verwachting:

VI. In het geval een comparitie heeft plaatsgevonden, zal de kantonrechter vaker dan de civiele rechter stellingen op stelplecht afdoen en bijgevolg minder bewijsopdrachten gelasten.

84 WODC Cahier 2014-I, p. 8 en 41.

De kantonrechter is van oudsher gewoon om van partijen die in persoon procederen mondeling antwoord op te nemen en dus ook meer gewend aan een procedure met mondelinge elementen, hetgeen ook één van de kenmerken is van de kantonprocedure die door de wetgever bij de competentiegrensverhoging zijn genoemd. Na verhoging van de competentiegrens zijn bij enkele gerechten (afhankelijk van organisatorische keuzes) ook voorheen civiele rechters als kantonrechter mondelinge antwoorden gaan opnemen. Gelet op de ervaring van de kantonrechter op dit punt, is de verwachting:

VII. De (voorheen) kantonrechter zal vaker dan de (voorheen) civiele rechter een mondeling antwoord opnemen.

Aangezien de kantonrechter wordt geacht sneller knopen door te hakken en minder vaak bewijsopdrachten te geven dan de civiele rechter, is de verwachting:

VIII. Door de kantonrechter worden na de standaardroutes van cna of re- en dupliek minder vaak vervolgstappen gezet dan door de civiele rechter.

De doorlooptijd vangt aan op de datum dat de zaak voor het eerst op de rol staat en eindigt op de datum van het eindvonnis. Onder andere de substantiëringsplicht, stelplicht en de plicht om (specifiek) bewijs aan te bieden, worden geacht invloed te hebben op de doorlooptijd, net zoals de verschillende stappen die (door de rechter) worden gezet in het procesverloop worden geacht invloed te hebben op de doorlooptijd. Ook het casemanagement, de houding (actief of lijdelijk) en regie door de rechter en het aanbod van zaken worden geacht daarop invloed uit te oefenen. Zo zou bijvoorbeeld een relatief groot aanbod van zaken tot een groot stuwmeer en verlengde doorlooptijd kunnen leiden.⁸⁵

De kantonrechter werkte voor de competentiegrensverhoging van 2011 sneller dan de civiele rechter en dit is een van de motieven van de wetgever geweest om de competentie van de kantonrechter te verhogen naar € 25.000,-. De kantonrechter wordt ook geacht meer regie te voeren op de eigen zaken en minder werkvoorraad te hebben. De verwachting is dan ook, net zoals de wetgever die bij de competentiegrensverhoging had:

IX. De kantonrechter doet (ook) de zaken tussen € 5.000,- tot € 25.000,- sneller af dan de civiele rechter.

85 Van der Torre e.a. (2007), p. 17, 85, 145.

In enkele gevallen wordt hoger beroep tegen een uitspraak ingesteld. Partijen kunnen vele redenen hebben om in appel te gaan. Uit onderzoek naar civiele uitspraken blijkt van invloed op de beslissing om in hoger beroep te gaan onder andere de begrijpelijkheid en de motivering van de uitspraak en de mogelijkheid om betere of nieuwe argumenten te gebruiken.⁸⁶ Grondig feitenonderzoek door de kantonrechter en de mogelijkheid om mondeling de standpunten te bepleiten en op vragen van de kantonrechter te reageren, zal er waarschijnlijk toe bijdragen dat alle argumenten in eerste aanleg ook daadwerkelijk zijn gepresenteerd.

Veronderstelling is, gelet op het voorgaande, dat partijen eerder hoger beroep zullen instellen, als:

- stellingen op stelplicht zijn afgedaan en geen grondig feitenonderzoek heeft plaatsgevonden,
- zij hun zaak niet mondeling ter comparitie hebben kunnen bepleiten,
- minder uitgebreid op hun standpunten in het vonnis is ingegaan.

Omdat de verwachting is dat kantonrechters vaker stellingen op stelplicht afdoen, minder vaak grondig feitenonderzoek doen, minder vaak een comparitie gelasten en kortere vonnissen wijzen, is de verwachting:

- X. In zaken met een eindvonnis op tegenspraak behandeld door een kantonrechter, wordt in een hoger percentage van de gevallen appel ingesteld dan in vergelijkbare zaken behandeld door een civiele rechter.**

Veronderstelling is dat als er geen grondig feitenonderzoek heeft plaatsgevonden, partijen hun zaak niet mondeling hebben kunnen toelichten en de beslissing korter is gemotiveerd, dit vaker tot een gegrond hoger beroep zal leiden. Omdat de verwachting is dat kantonrechters minder feitenonderzoek doen, minder vaak een comparitie gelasten en minder motiveren, is de verwachting:

- XI. In zaken met een eindvonnis op tegenspraak behandeld door een kantonrechter, waarin appel is ingesteld, wordt dat appel vaker gegrond verklaard dan in vergelijkbare zaken behandeld door een civiele rechter.**

3.3.3. *De persoon van de rechter*

In het kader van de laatste competentiegrensverhoging is, zoals bleek uit paragraaf 1.1., door de wetgever ook een aantal eigenheden van de kantonprocedure genoemd, die geen betrekking hebben op het procesrecht of het procesverloop, maar veeleer

⁸⁶ Marseille e.a. (2016), p. 51-53, 58.

op de persoon van de rechter of het type rechter, zoals bijvoorbeeld de attitude en de professionaliteit. Daarnaast heeft met de wijzigingen van 2002 de rechter een grote(re) invloed op de procedure gekregen. Hierin zie ik aanleiding om ook onderzoek te doen naar enkele meer op de persoon van de rechter gerichte verschillen, zoals die door de wetgever en de geïnterviewde rechters naar voren zijn gebracht en uit de geschiedenis naar voren zijn gekomen. Een aantal geïnterviewde rechters veronderstelde dat kantonrechters hun uitspraak korter motiveren. De rechtbank Den Haag heeft uitdrukkelijk de verwachting uitgesproken dat kantonrechters kortere uitspraken zouden schrijven (zie paragraaf 1.2.2.). Gelet daarop, de veronderstelling dat de kantonrechter sneller werkt en dat de civiele rechter meer aansluiting zoekt bij de wet en jurisprudentie, luidt de hypothese:

XII. De kantonrechter wijst kortere vonnissen en besteedt minder tekst aan de motivering van zijn oordeel dan de civiele rechter.

Om dat na te gaan zijn de lengte van het eindvonnis en de lengte van de beoordeling in het eindvonnis onderzocht. Dit laatste om te voorkomen dat de feiten en standpunten van partijen het zicht op de lengte van de beoordeling door de rechter zouden vertroebelen.

Zoals uit het tweede hoofdstuk volgt, heeft de kantonrechter van oudsher meer ervaring dan de civiele rechter en meent men dat ervaring (positief) van invloed is op het verloop van de procedure en de beoordeling van de zaak. Ervaring wordt in dit onderzoek gedefinieerd als het aantal jaren dat de betrokken rechter als rechter in functie is (ongeacht in welk rechtsgebied). De informatie hoe lang de betrokken rechter rechter is, is via het openbare nevenfunctieregister verkrijgbaar. Niet is gekeken naar de carrière voorafgaand aan het rechterschap en het werkteerrein tijdens het rechterschap, omdat dat een zeer geavanceerd meetinstrument vergt om de zeer verschillende uitkomsten te kunnen objectiveren en bovendien persoonsgerichte informatie genereert die al snel tot op de persoon herleidbaar is. Dat laatste wordt onwenselijk geacht.

Zoals uit de voorgaande hoofdstukken blijkt, heeft de kantonrechter van oudsher meer ervaring dan een civiele rechter en wordt dit als een verklaring aangedragen voor verschillen tussen de kantonrechter en de civiele rechter. De verwachting is dan ook:

XIII. De kantonrechter heeft gemiddeld meer dienstjaren dan de civiele rechter.

Ervaren rechters zijn waarschijnlijk zekerder dan minder ervaren rechters. Die zullen mogelijk meer geneigd zijn om zich vast te houden aan de wet en de beslissing uit te stellen. Dit is de basis voor de verwachting:

XIV. Meer ervaren rechters zullen eerder stellingen op stelplecht afdoen en minder vaak bewijsopdrachten geven dan minder ervaren rechters.

3.4. VERSCHILLEN DE ZAKEN TUSSEN DE DRIE GERECHTEN?

Het is belangrijk om te verzekeren dat de onderzochte dossiers niet op zodanig essentiële punten per gerecht van elkaar verschillen dat de daaruit verkregen gegevens tussen de gerechten niet goed vergelijkbaar zijn. Alleen dan kan worden uitgesloten dat eventueel aangetroffen verschillen zijn terug te voeren op de aard van de geselecteerde zaken. Ook is het dan waarschijnlijker dat die verschillen verband houden met het type rechter (kantonrechter of civiele rechter). Het financieel belang, het zaakstype, het type rechtsbijstand van partijen, althans het ontbreken daarvan, en de partijconstellatie (combinatie van gemachtigden van eiser en gedaagde) worden – zoals ook kort in paragraaf 1.2.1. aan de orde is geweest – wel gebruikt om de pretese verschillen te verklaren in benadering, behandeling en beoordeling van zaken door de kantonrechter en de civiele rechter. De veronderstelling is dat de rechter formeler opereert, meer proceshandelingen toestaat en meer feitenonderzoek doet bij zaken met een groter financieel belang, dat de benaderingswijze per type zaak verschilt (een verzekeringsrechtelijk geschil zal over het algemeen anders worden benaderd dan een incassozaak), dat advocaten of rechtsbijstand de zaak compliceren door bijvoorbeeld meer en ingewikkelder verweren te voeren en dat bij mensen die zonder bijstand procederen een meer informele, toegankelijke houding past. Hoewel dit onderzoek zich richt op zaken van een beperkt financieel belang – namelijk tussen de € 5.000,- en € 25.000,- – en in al die zaken partijen na de competentiegrensvrhoging vrij zijn om te kiezen of ze zich van rechtsbijstand willen voorzien, is het van belang om uit te sluiten dat verschillen in financieel belang, zaakstype, type rechtsbijstand en partijconstellatie tussen de gerechten andere mogelijke verschillen die in dit onderzoek naar voren komen, kunnen verklaren. Daarom zal worden nagegaan in hoeverre de geselecteerde zaken tussen de gerechten met betrekking tot financieel belang, zaakstype, type rechtsbijstand en partijconstellatie met elkaar vergelijkbaar zijn.⁸⁷

87 Het gaat er in deze paragraaf om te verzekeren dat de onderzochte zaken niet zodanig van elkaar verschillen dat een vergelijking ten behoeve van de beantwoording van de onderzoeksvragen niet mogelijk is. Significantietoetsen zijn daarom in deze paragraaf achterwege gelaten.

3.4.1. Financieel belang

Het financieel belang van het totaal aantal onderzochte zaken bij de drie verschillende gerechten is gemiddeld iets minder dan € 12.000,-; de mediaan⁸⁸ ligt op iets meer dan € 10.000,-. Wanneer dit op het niveau van de verschillende gerechten wordt uitgesplitst, blijkt dat Amsterdam zaken met het hoogste financieel belang heeft en Den Haag zaken met het laagste financiële belang, maar dit verschilt slechts in zeer geringe mate.⁸⁹

Financieel belang (in euro's)	Totaal n=277	Amsterdam n=94	Den Haag n=92	Utrecht n=91
Gemiddelde	11.909	12.613	11.394	11.701
Mediaan	10.361	11.000	10.000	10.326

Tabel 1

Het financieel belang van de onderzochte zaken per gerecht is dus goed vergelijkbaar.

3.4.2. Type zaken

Het type zaken verschilt enigszins tussen de gerechten.

Type zaken (in procenten)	Amsterdam	Den Haag	Utrecht
Geldlening	11,7 (n=11)	12,0 (n=11)	14,3 (n=13)
Koop en ruil	16,0 (n=15)	- (n=0)	14,3 (n=13)
Onrechtmatige daad	4,3 (n=4)	5,4 (n=5)	3,3 (n=3)
Opdracht	55,3 (n=52)	47,8 (n=44)	64,8 (n=59)
Verzekeringsrecht	3,2 (n=3)	6,5 (n=6)	1,1 (n=1)
Overig	9,6 (n=9)	28,3 (n=26)	2,2 (n=2)

Tabel 2

Opvallend is dat in Den Haag geen zaken met betrekking tot koop en ruil genoteerd zijn. Navraag heeft geleerd dat er bij kanton Den Haag geen zaken onder 'koop en ruil'

88 De mediaan is het midden van de gegevensverzameling, dus 50% van de zaken ligt boven de mediaan en 50% eronder. Zo is een mediaan minder gevoelig voor uitersten dan een gemiddelde. Zie hiervoor Gravetter & Wallnau (2013), p. 83.

89 Hierbij moet vooral worden gekeken naar de mediaan, waarbij de verschillen binnen de bandbreedte van € 1.000,- blijven. Bekeken naar het gemiddelde is dit verschil weliswaar iets groter; dit kan te wijten zijn aan een enkele uitschieter.

worden geregistreerd, maar die onder een algemene noemer worden gebracht.⁹⁰ Dit duidt op een ander probleem waarop ook in ander onderzoek is gewezen; de gebrekkige betrouwbaarheid van de registratie van zaakstyperingen.⁹¹ Dit maakt dat in het vervolg van dit onderzoek van deze zaakstyperingen verder geen gebruik zal worden gemaakt.

3.4.3. Rechtsbijstand partijen

Ook is er in de steekproef tussen de gerechten weinig verschil waarneembaar in het type rechtsbijstand van zowel eiser als gedaagde. In zijn totaliteit bezien, laten eisers zich het vaakst bijstaan door een advocaat, en daarna door een deurwaarder. Uitgesplitst per gerecht blijkt dat in Amsterdam meer eisers zich laten bijstaan door een advocaat dan in Den Haag en Utrecht en dat in Utrecht en Den Haag eisers zich vaker door een deurwaarder of incassobureau laten bijstaan, waarbij eisers in Den Haag iets vaker een deurwaarder hebben en in Utrecht vaker een incassobureau.⁹²

Bijstand eiser (in procenten)	Totaal	Amsterdam	Den Haag	Utrecht
Advocaat	47,3 (n=131)	54,3 (n=51)	43,5 (n=40)	44,0 (n=40)
Deurwaarder	29,2 (n=81)	25,5 (n=24)	33,7 (n=31)	28,6 (n=26)
Incassobureau	7,6 (n=21)	2,1 (n=2)	7,6 (n=7)	13,2 (n=12)
Overig	15,9 (n=44)	18,1 (n=17)	15,2 (n=14)	14,2 (n=13)

Tabel 3

Gedaagden treden het meest op zonder bijstand dan wel laten zich bijstaan door een advocaat. De verschillen per gerecht zijn gering; in Utrecht kiezen iets meer gedaagden ervoor zich niet te laten bijstaan en in Den Haag kiezen iets meer gedaagden ervoor zich te laten bijstaan door een advocaat.

90 E-mail van 7 december 2015 van J.G.A. Hoogduin, coördinerend medewerker plus in het Team administratie kanton.

91 Eshuis & Geurts (2016), p. 57-59.

92 Men zou kunnen veronderstellen dat procedures waarin een eiser wordt bijgestaan door een deurwaarder of incassobureau over het algemeen een eenvoudiger verloop hebben, en het relatief kleine aantal zaken met deurwaarders en incassobureaus in Amsterdam de vergelijking met andere rechtbanken vertroebeld. Dit blijkt echter niet uit de data. Alleen op de mate waarin mondeling verweer wordt gevoerd lijkt dit van invloed te zijn; daar staat echter tegenover dat mondeling verweer relatief vaak voorkomt in Amsterdamse zaken waarin de eiser door een advocaat wordt vertegenwoordigd. Vanzelfsprekend is ook het gegeven dat het onderzoek zich beperkt tot zaken met een eindvonnis op tegenspraak van belang; eenvoudige incassozaken eindigen vaak in een verstek.

Bijstand gedaagde (in procenten)	Totaal	Amsterdam	Den Haag	Utrecht
Geen	41,2 (n=114)	39,4 (n=37)	39,1 (n=36)	45,1 (n=41)
Advocaat	45,5 (n=126)	41,5 (n=39)	51,1 (n=47)	44,0 (n=40)
Overig	13,3 (n=37)	19,1 (n=18)	9,8 (n=9)	10,9 (n=10)

Tabel 4

De meest voorkomende combinaties in bijstand van eiser en gedaagde zijn, zowel eiser als gedaagde met een advocaat, eiser met een advocaat en gedaagde zonder bijstand, eiser met een deurwaarder en gedaagde zonder bijstand en eiser met een deurwaarder en gedaagde met een advocaat.

Combinatie in procenten (van totaal)	Geen				Advocaat				Overig			
	Totaal	Adam	Den Haag	Utrecht	Totaal	Adam	Den Haag	Utrecht	Totaal	Adam	Den Haag	Utrecht
Geen	1,1 (n=3)	1,1	1,1	1,1	1,4 (n=4)	1,1	3,3	0,0	0,7 (n=2)	2,1	0,0	0,0
Advocaat	14,1 (n=39)	18,1	9,8	14,3	26,0 (n=72)	25,5	28,3	24,4	7,2 (n=20)	10,7	5,5	5,5
Deurwaarder	19,1 (n=53)	13,8	23,9	19,8	7,9 (n=22)	6,4	8,7	8,8	2,2 (n=6)	5,3	1,1	0,0
Incassobureau	3,6 (n=10)	2,1	3,3	5,5	2,5 (n=7)	0,0	4,3	3,3	1,4 (n=4)	0,0	0,0	4,4
Overig	3,3 (n=9)	4,2	1,1	4,4	7,5 (n=21)	8,6	6,5	7,7	1,9 (n=5)	1,1	3,3	1,1

Tabel 5: bijstand van eiser langs de verticale as en bijstand gedaagde op de horizontale as.

Dit beeld is voor de drie gerechten afzonderlijk gelijkend, de verschillen zijn minimaal. Een in het oog springend verschil is met name dat in Amsterdam vaker de combinatie van eiser met advocaat en gedaagde zonder bijstand voorkomt en in Den Haag vaker de combinatie van eiser met een deurwaarder en gedaagde zonder rechtsbijstand. Dit correspondeert met het gegeven dat in Amsterdam verhoudingsgewijs meer eisers zich door een advocaat laten bijstaan en in Den Haag door een deurwaarder.

3.4.4. Conclusie

De conclusie van deze paragraaf luidt dan ook dat de onderzochte zaken niet zodanig tussen de gerechten verschillen op de punten van het financiële belang, het type zaken en het type rechtsbijstand van partijen dat deze niet kunnen dienen ter beant-

woording van de onderzoeksvragen. Derhalve zullen de onderzochte zaken verder worden geanalyseerd. In de hoofdstukken 4 tot en met 7 zijn de resultaten daarvan neergelegd.

3.5. SAMENVATTING EN VERVOLG

Bij de wetswijziging in 2002 heeft zich een aantal belangrijke procesrechtelijke wijzigingen voorgedaan, waarbij partijen meer plichten opgelegd hebben gekregen en de rechter (meer) sanctioneringsmogelijkheden heeft, meer regie kan voeren en de plicht heeft om toe te zien op een voortvarende procedure en waarbij de comparitie centraal is gesteld. Dit alles met als belangrijk motief om de doorlooptijd te verkorten. Juist omdat de rechter zoveel vrijheid van de wetgever heeft gekregen bij de beoordeling en de invulling van de plichten en de sanctionering van schendingen van die plichten, kunnen zich hierbij verschillen tussen kantonrechters en civiele rechters voordoen. Aan die verschillen kunnen mogelijk ook verschillen in taakopvatting ten grondslag liggen. De onderzoeksvragen en de geformuleerde hypotheses hebben dan ook voor het grootste deel betrekking op die procesrechtelijke kwesties waar de vrijheid van de rechter groot is. De hypotheses zijn geformuleerd op basis van de historische en thans door de geïnterviewde rechters verondersteld nog aanwezige verschillen tussen kantonrechters en civiele rechters, zoals die in het tweede hoofdstuk naar voren zijn gekomen. Om die hypotheses te toetsen, is dossieronderzoek verricht en zijn interviews met rechters uit de drie onderzochte gerechten gehouden. Uitgesloten is dat verschillen in financieel belang, zaakstype en partijconstellatie tussen de gerechten in de onderzochte zaken zodanig zijn, dat die de uit het dossieronderzoek voortvloeiende verschillen tussen de drie gerechten zouden kunnen verklaren. De resultaten van het dossieronderzoek en de interviews zullen in de volgende drie hoofdstukken worden besproken, waarna op basis daarvan in hoofdstuk 7 in de vorm van een tussenconclusie de antwoorden op de eerste vier onderzoeksvragen zullen worden geformuleerd.

4 PARTIJPLICHTEN IN DE OGEN EN HANDEN VAN DE RECHTER

4.1. INLEIDING

Dit hoofdstuk richt zich op verplichtingen van partijen, specifiek op de substantiëringsplicht, de stelplicht en het bewijs(aanbod), en de vraag hoe de rechter omgaat met die plichten en het eventueel niet nakomen daarvan, gelet op het feit dat hem daarbij een grote beoordelingsvrijheid toekomt. In het navolgende komen de genoemde verplichtingen achtereenvolgens in afzonderlijke paragrafen aan bod. In iedere paragraaf zal eerst een korte introductie worden gegeven, gevolgd door de reflecties daarop van de geïnterviewde rechters, de bevindingen uit het dossieronderzoek en een conclusie. Het hoofdstuk wordt vervolgens afgesloten met een algehele conclusie.

4.2. DE SUBSTANTIËRINGSPLICHT

4.2.1. Inleiding

In paragraaf 3.2.2. is met betrekking tot de in 2002 ingevoerde substantiëringsplicht opgemerkt dat uit onderzoek in civiele zaken is gebleken dat in bijna een kwart van de zaken niet aan de substantiëringsplicht is voldaan en dat slechts in 34% van de zaken het geschil met het voldoen aan de substantiëringsplicht ook werkelijk na de eerste schriftelijke ronde op tafel lag.¹ In de andere gevallen waren de verweren wel in de dagvaarding genoemd maar werd daar niet inhoudelijk op ingegaan of werden de verweren bij antwoord uitgebreid. De plicht biedt aldus geen garantie dat de inleidende processtukken een volledig beeld van het geschil geven.

De vraag is opgeworpen hoe de rechter het oplost dat hij, anders dan met de plicht werd beoogd, nog geen volledig beeld van het geschil heeft na de conclusie van antwoord. Die oplossing lijkt in ieder geval niet te worden gezocht in sanctionering van een schending van de substantiëringsplicht. De rechter blijkt daar uit eerder onderzoek vrijwel nooit toe over te gaan, omdat hij liever recht wil doen dan wil afstraffen.² Uit onderzoek van Eshuis naar civiele zaken is verder gebleken dat (controle op) het voldoen aan de substantiëringsplicht inderdaad, zoals gehoopt, bijdroeg aan een

1 Novakovski (2006), p. 4-5.

2 Novakovski (2006), p. 4. Jacobs (2010), p. 40-41; Sluijters (2011), p. 77-81.

versnelling van de procedure, onder meer doordat in dat geval significant vaker een comparitie werd gelast en minder vaak re- en dupliek.³ De vraag is of deze resultaten van eerder onderzoek bevestiging vinden in het in dit proefschrift onderzochte zaakssegment, behorende tot de competentie van de kantonrechter.

Omdat de civiele rechter wordt verondersteld formeler en juridischer te zijn en de kantonrechter praktischer, pragmatischer en actiever, luidt de in het vorige hoofdstuk geformuleerde hypothese:

I. De civiele rechter zal vaker consequenties verbinden aan een schending van de substantiëringsplicht dan de kantonrechter.

4.2.2. Rechters over de substantiëringsplicht

Gevraagd naar hun bevindingen, geven de vijftien geïnterviewde rechters allemaal aan dat regelmatig tot vaak niet aan de substantiëringsplicht wordt voldaan. De een geeft daarvan blijk in mildere bewoordingen, dan de ander:

(DH12/16:00) ‘Partijen doen wel heel vaak een poging, maar het kan beter.’

(U9/14:10) ‘[De naleving van de substantiëringsplicht is] Beroerd zou ik zeggen.’

Een aantal keer wordt verteld dat dat komt doordat ten onrechte in de dagvaarding wordt vermeld dat geen verweer bekend is, ook wordt enkele keren genoemd dat er in de procedure meer verweren worden gevoerd waardoor het geschil na de eerste ronde nog niet in de volle omvang op tafel ligt.

(A14/21:50) ‘Er is bijna geen advocaat meer die in de dagvaarding niet even een kopje heeft waaronder dan staat: verweer van de wederpartij. (...) Maar toch is het bijna nooit zo dat je het geschil dan in volle omvang al in de dagvaarding terug ziet.’

Bij sommige rechters leidt dat tot ergernis: ‘dan rooster ik ze op een laag vuurtje’ (DH11/12:40). Anderen laat het onverschillig:

(A3/11:30) ‘Ik besteed er eigenlijk zelf niet heel veel aandacht aan. (...) Dus ik denk niet dat ik het [de substantiëringsplicht] heel erg nuttig vind, eerlijk gezegd.’

Ergernis of niet, het sanctioneren van de substantiëringsplicht doen de rechters niet of slechts bij hoge uitzondering. Slechts drie rechters noemen dat ze met een schending weleens rekening hebben gehouden bij de proceskostenveroordeling (één uit

3 Eshuis (2007), p. 229-230; Jacobs (2010), p. 35.

Amsterdam en twee uit Utrecht). Even zo vele geven aan wel eens een dagvaarding nietig te hebben verklaard (één uit Amsterdam en twee uit Den Haag).

Wel heeft een schending van de substantiëringsplicht volgens een vijftal rechters (twee uit Amsterdam, één uit Den Haag, twee uit Utrecht) tot gevolg dat (eerder) wordt geconcludeerd dat niet is voldaan aan de stelplicht.

(U7/23:00) 'Ja [ik sanctioneer wel eens], onvoldoende onderbouwd dan hè?'

De rechters – zowel de geïnterviewde kantonrechters als de civiele rechters – sanctioneren een schending van de substantiëringsplicht niet of slechts zelden, omdat ze recht willen doen aan de zaak, partijen niet de dupe willen laten worden van het ontbreken of de slechte kwaliteit van rechtsbijstand, omdat ze denken partijen daarmee in hoger beroep te dwingen en omdat ze menen de schending in de procedure te kunnen repareren.

(A4/00:35/03:10) 'Daar [schending van de substantiëringsplicht] maak ik zelf nooit zo'n heel erg groot punt van, omdat het uiteindelijk toch wel recht wordt gebreid en ik wel graag wil dat er ook gewoon recht wordt gedaan aan het geschil. Dus ik stel me daar niet al te formeel in op. (...) Het is een beetje een strijd elke keer, want je wilt wel recht doen aan het geschil, tegelijkertijd zijn de regels er natuurlijk niet voor niets. Je zou het ook vanuit een soort opleidingsoogpunt kunnen benaderen, dat je zegt: als je hier zo lankmoedig in bent, dan wordt het ook nooit wat. (...) In zijn algemeenheid zie ik het voordeel daarvan, maar als ik op zitting ben, dan denk ik: ja, het levert niemand wat op, het is het bevredigen van je eigen ergernis, maar het levert uiteindelijk niets op.'

(U7/24:30) 'Eigenlijk gebeurt dat niet zo vaak [dat een schending van de substantiëringsplicht wordt gesanctioneerd], dus ik probeer het toch in het debat op te lossen (...), omdat ik recht wil doen, dus je bent toch op zoek naar: hoe zit het nou eigenlijk?'

De antwoorden van de geïnterviewde rechters lijken daarmee op het punt van de onwelwillendheid een schending van de substantiëringsplicht te sanctioneren dus naadloos aan te sluiten bij de bevindingen uit eerder onderzoek, zoals besproken in paragraaf 3.2.2. Het zijn vooral de Haagse rechters die benadrukken alleen tot sanctionering over te gaan als de belangen van gedaagde in het geding zijn. In Den Haag geeft één van de rechters aan dat ze hebben afgesproken dat ze daar wel vaker een schending van de substantiëringsplicht willen gaan sanctioneren door de vordering af te wijzen.

De rechters noemen zonder uitzondering de comparitie als mogelijkheid voor herstel – (DH12/18:30): 'Dat los ik op een zitting op' – doordat beide partijen daar nog op elkaars stellingen kunnen reageren.

(A2/19:45) ‘Mijn ervaring is dat toen we die zaken [door de verhoging van de competentiegrensverhoging] erbij kregen (...) dat er veel meer brandhout tussen zit waar je dus echt veel werk aan hebt voordat je überhaupt kunt begrijpen wat nu eigenlijk de feiten zijn waar je over moet beslissen (...) en dat comparities extra belangrijk worden om snel zicht te krijgen.’

Een drietal rechters (één uit Amsterdam en twee uit Utrecht) wijst op de mogelijkheid voor partijen om voorafgaand aan de comparitie nog stukken in te dienen. Twee rechters (uit Amsterdam en uit Utrecht) geven aan dat het dan op de comparitie wel wat langer duurt om tot de kern te komen. Volgens de ondervraagde rechters leidt een schending echter zelden tot nooit tot het toestaan van vervolghandelingen in de procedure.

4.2.3. Bevindingen uit het dossieronderzoek

In ruim 95,7% (n=265) van het totaal aantal onderzochte zaken wordt formeel voldaan aan de substantiëringsplicht: het verweer is in de dagvaarding opgenomen. Hieronder is ook begrepen wanneer in de dagvaarding wordt opgemerkt dat geen inhoudelijk verweer bekend is, hetgeen in 41,1% (n=109) van de zaken waarin formeel aan de substantiëringsplicht is voldaan het geval is, het vaakst wanneer eiser zich laat bijstaan door een deurwaarder of incassobureau. Het percentage zaken waarin aan de formele substantiëringsplicht is voldaan, ligt hoger dan in de zaken die Novakovski eerder heeft onderzocht.⁴ Mogelijk dat naar verloop van tijd partijen zich toch meer van de substantiëringsplicht zijn gaan aantrekken.

In bijna alle gevallen (94,6%, n=262) waarin de verweren van gedaagde in de dagvaarding zijn genoemd, wordt ook op die verweren gereageerd. Hierin zijn meegenomen de gevallen waarin niet gereageerd kan worden omdat er geen verweer bekend is, omdat – uitgaande van de juistheid van die mededeling – in die gevallen een nadere inhoudelijke reactie ook niet kon worden gegeven. Op die manier wordt duidelijk dat slechts in 5,4% van de zaken waarin de bekende verweren van gedaagde in de dagvaarding zijn genoemd, daarop welbewust niet wordt gereageerd.

Evenwel blijkt dat in 70% (n=194) van het totaal aantal onderzochte zaken in de dagvaarding niet het volledige verweer, zoals het in de procedure wordt gevoerd, is opgenomen. Dit is juist meer dan in het onderzoek van Novakovski.⁵ Dit komt in Amsterdam het vaakst voor (75,5%, n=71), in Utrecht het minst (65,9%, n=60) en Den Haag ligt ertussenin (68,5%, n=63). Deze percentages zijn ongeveer hetzelfde als we uitsluitend kijken binnen de categorie zaken waarin wel een verweer is opge-

4 Dat was 76%, zie Novakovski (2006), p. 4.

5 55%, zie Novakovski (2006), p. 4.

nomen (en dus niet ook naar de categorie waarin werd gesteld dat geen inhoudelijk verweer bekend is).

Wanneer in de dagvaarding niet het volledige verweer van gedaagde is opgenomen, kan dat het gevolg zijn van een omissie aan de zijde van eiser, maar het kan ook zijn dat gedaagde zijn verweer bij antwoord pas heeft geformuleerd of heeft uitgebreid. Uit de dossiers kan vaak niet worden opgemaakt of het hier een omissie of uitbreiding betreft, ook in het vonnis wordt hieraan meestal geen aandacht besteed. Gevolg hiervan is dat niet altijd duidelijk is of de substantiëringsplicht is geschonden door eisende partij.

Slechts in één geval (in Utrecht) heeft de rechter consequenties verbonden aan het schenden van de substantiëringsplicht, zodat alleen in dat geval kan worden vastgesteld dat ten onrechte niet bij dagvaarding op verweren is ingegaan omdat die al reeds eerder waren gevoerd. Dit is dus aanzienlijk minder dan de zaken waarin zeker is dat niet aan de substantiëringsplicht is voldaan (namelijk 4,3% van de zaken waarbij in de dagvaarding helemaal geen mededeling is gedaan over het verweer van de gedaagde en de 5,4% van de zaken waarin wel het verweer van gedaagde in de dagvaarding is genoemd, maar daarop niet of niet volledig is ingegaan). Nog daargelaten dat het waarschijnlijk is dat ook in de resterende groep zaken zullen voorkomen waarin niet of niet volledig aan de substantiëringsplicht is voldaan, blijkt dus ook uit dit onderzoek dat rechters zeer terughoudend zijn in het sanctioneren van een schending van de substantiëringsplicht. Nu dit slechts één geval betreft en dit geval zich bovendien in Utrecht heeft voorgedaan waar geen onderscheid meer wordt gemaakt in behandeling door civiele rechters dan wel kantonrechters, kan geen significant verband worden gevonden tussen het type rechter en het al dan niet sanctioneren van de substantiëringsplicht.

De verwachting van de wetgever dat invoering van de substantiëringsplicht tot een efficiëntere en dus kortere procedure zou leiden, doet veronderstellen dat daar waar bij de dagvaarding nog niet op het volledige verweer is ingegaan (of dat nu komt door een nalaten van eiser of doordat gedaagde in de procedure zijn verweer heeft uitgebreid) meer of andere proceshandelingen nodig zijn. Dat er meer proceshandelingen nodig zouden zijn, wordt echter niet in dit onderzoek bevestigd; er kan geen significant verband worden waargenomen tussen het volledig vermelden van het verweer in de dagvaarding en het gelasten of toestaan van vervolgstappen, ook niet op niveau van de individuele gerechten.

Verweer volledig in dagvaarding opgenomen? (in procenten)	Ja (n=81)	Nee (n=194)	Ja (n=21)	Nee (n=71)	Ja (n=29)	Nee (n=63)	Ja (n=31)	Nee (n=60)
	Totaal	Totaal	Amsterdam	Amsterdam	Den Haag	Den Haag	Utrecht	Utrecht
Geen comparitie, geen replek	-	1,5	-	1,4	-	-	-	3,3
Comparitie, geen replek	75,3	71,1	95,2	85,9	82,8	81,0	54,8	43,3
Eerst comparitie, daarna replek	2,5	3,6	-	-	3,4	11,1	3,2	-
Replek, geen comparitie	18,5	22,7	4,8	12,7	10,3	4,8	35,5	53,3
Eerst replek, daarna comparitie	3,7	1,0	-	-	3,4	3,2	6,5	-

Tabel 6⁶

Voor de vraag of buiten de standaard-routes om een comparitie of re- en dupliek nodig is, blijkt het weinig uit te maken of het verweer wel of niet volledig in de dagvaarding is weergegeven. Alleen in Den Haag lijkt vaker na een cna nog een replek te volgen wanneer het verweer niet volledig in de dagvaarding is weergegeven dan wanneer dit wel het geval is. Wel lijkt in Amsterdam en Utrecht vaker een andere standaard-route te worden genomen wanneer het verweer niet volledig in de dagvaarding is opgenomen. In Amsterdam en Utrecht wordt dan vaker tot de replek-route besloten dan wanneer het verweer wel volledig in de dagvaarding is opgenomen. De bevinding past bij hetgeen Eshuis eerder heeft geconstateerd: dat wanneer is voldaan aan de substantiëringsplicht vaker een cna wordt gelast.⁷ Een significant verband tussen het volledig vermelden van het verweer in de dagvaarding en de keuze tussen de cna-route of de replek-route kon in dit onderzoek echter niet worden aangetoond. Dit verband is ook op niveau van de individuele gerechten niet significant.

4.2.4. Conclusies

Op basis van het dossieronderzoek kan slechts in een (zeer) klein aantal van de zaken worden geconcludeerd dat niet aan de formele substantiëringsplicht is voldaan of op die verweren niet reeds in de dagvaarding is gerespondeerd. Dit is beter dan het eerdere onderzoek van Novakovski liet zien.⁸

6 Het totaal komt hier op n=275 in plaats van n=277, omdat in het geval van een verzetzaak de oorspronkelijke dagvaarding niet in het dossier zat en omdat in de andere zaak überhaupt geen verweer kon worden gelezen.

7 Eshuis (2007), p. 229-230.

8 Novakovski (2006), p. 4.

De geïnterviewde rechters hebben desalniettemin de ervaring dat regelmatig niet aan de materiële substantiëringsplicht wordt voldaan. Dit kan verband houden met het feit dat uit het dossieronderzoek blijkt dat in circa 70% van de gevallen niet het volledige verweer zoals dat in de procedure zal worden gevoerd, is vermeld. Dat kan het gevolg zijn van een omissie van eiser, maar het kan ook zijn dat gedaagde zijn verweer in de procedure uitbreidt.

Een aantal van de geïnterviewde rechters geeft aan dat vaak ten onrechte wordt vermeld dat geen verweer bekend is en dat het geschil na het antwoord vaak nog niet in de volle omvang op tafel ligt. Uit het dossieronderzoek blijkt dat inderdaad in een aanzienlijk aantal dagvaardingen (ca. 40%) wordt aangegeven dat geen verweer bekend is. De indruk van de geïnterviewde rechters dat dit vaak ten onrechte wordt gezegd, is blijkens het dossieronderzoek ten hoogste één keer (via een sanctie) tot uitdrukking gekomen in de uitspraak. Het blijkt dus vaak een onuitgesproken en ongesanctioneerde indruk van de rechters te betreffen.

Uit het dossieronderzoek volgt inderdaad dat een schending niet of nauwelijks (namelijk slechts één keer in de onderzochte zaken) gesanctioneerd wordt; dat sluit aan bij hetgeen de geïnterviewde rechters daarover hebben verklaard. Aldus kan de hypothese (I) dat de civiele rechter vaker consequenties zal verbinden aan een schending van de substantiëringsplicht dan de kantonrechter, niet worden bevestigd.

De geïnterviewde rechters hebben aangegeven – zoals ook uit eerder onderzoek is gebleken⁹ – dat zij een schending van de substantiëringsplicht niet graag sanctioneren, omdat ze recht willen doen op basis van het (materiële) geschil. Ze zoeken naar een andere weg om alsnog een volledig beeld te krijgen van het geschil en geven bijna allemaal aan daarvoor de comparitie aan te wenden om partijen over en weer op elkaar te laten reageren. Volgens een paar rechters duurt die comparitie dan soms wel iets langer. Hierbij past de kanttekening dat dan wel een comparitie moet worden gelast, hetgeen in Utrecht veel minder dan in de andere gerechten gebeurt (zie verder paragraaf 5.2.).

Een schending leidt volgens de geïnterviewde rechters vrijwel nooit tot extra proceshandelingen. Ook op basis van het dossieronderzoek kan geen significant verband worden aangetroffen tussen het al dan niet volledig vermelden van het verweer in de dagvaarding en het gelasten van vervolgstappen. Uit de bevindingen blijkt alleen in Den Haag vaker na een cna nog een repliek te volgen (als vervolgstap) wanneer het verweer niet volledig in de dagvaarding is weergegeven dan wanneer dit wel het geval is.

⁹ Jacobs (2010), p. 40-41; Novakovski (2006), p. 4.

Ook is er geen significant verband aangetroffen tussen het al dan niet volledig vermelden van het verweer in de dagvaarding en het kiezen voor de cna- dan wel de repliek-route. Wel blijkt uit de bevindingen dat in Amsterdam en Utrecht vaker voor de repliek-route wordt gekozen wanneer het verweer niet volledig in de dagvaarding is opgenomen. De kantonrechters lijken dan dus vaker de cna te gebruiken om het debat volledig te maken door partijen nog over en weer op elkaar te laten reageren.

Een paar rechters geven aan in een enkel geval een schending van de substantiëringsplicht tot uitdrukking te brengen in de proceskostenveroordeling en bij een schending wel eerder stellingen op stelplecht af te doen. Over die stelplecht gaat de volgende paragraaf.

4.3. DE STELPLECHT

4.3.1. Inleiding

In paragraaf 3.2.2. is naar voren gekomen dat op basis van de stelplecht een partij haar stellingen zoveel mogelijk dient te motiveren en te onderbouwen met feiten en stukken.¹⁰ Bij het beantwoorden van de vraag of aan die verplichting is voldaan, heeft de rechter een grote vrijheid. Hij mag echter geen inschatting maken van de kans dat die partij erin slaagt om bewijs te leveren van haar stelling. Wanneer een partij niet voldoet aan de stelplecht kan de rechter de bewuste stelling passeren (en dus uitgaan van de tegenovergestelde stelling van de wederpartij) en wordt die partij niet toegelaten tot het leveren van bewijs daarvan. Het afdoen van een zaak op de stelplecht kan dan ook voor een snel eindvonnis zorgen. Het is niet zo dat wanneer geen stellingen op stelplecht zijn afgedaan, dit automatisch betekent dat dús een bewijsopdracht wordt gegeven. Het kan immers zo zijn dat er geen discussie is over de feiten, maar uitsluitend over de juridische kwalificatie daarvan of dat de rechter een bewijsbeslissing geeft aan de hand van het beschikbare bewijsmateriaal (een oneigenlijke bewijsbeslissing).

In het geval feiten tussen partijen ter discussie staan, is de tendens signaleerd – in zowel civiele als kantonzaken – om (tijdrovende) bewijsopdrachten te vermijden door zaken op stelplecht af te doen. De vraag is of die tendens zich ook daadwerkelijk voordoet in het onderzochte zaakssegment en of daarbij verschillen bestaan tussen kantonrechters en civiele rechters.

10 In paragraaf 3.2.2. is reeds opgemerkt dat onder de stelplecht in dit onderzoek ook wordt begrepen de op gedaagde rustende verplichting om een betwisting te onderbouwen en te motiveren.

Omdat de kantonrechter wordt geacht sneller te werken, sneller knopen door te hakken en minder te hechten aan een strikte toepassing van de wet, is in paragraaf 3.3. als hypothese geformuleerd:

II. De kantonrechter doet stellingen eerder af op de stelplicht dan de civiele rechter.

4.3.2. Rechters over de stelplicht

De meeste rechters (acht) schatten zelf in regelmatig tot vaak stellingen op de stelplicht af te doen. Daaronder bevinden zich alle geïnterviewde rechters in Amsterdam. Onder de bevroegde rechters in Den Haag en Utrecht is er meer diversiteit. In Den Haag geeft één rechter aan het veel te doen, maar twee menen dat het niet vaak voorkomt (1-2% van de zaken en minder dan 10%). In Utrecht zeggen twee rechters dat het regelmatig voorkomt en evenzovele dat het niet vaak gebeurt (10-15% van de zaken en 'een enkele keer').

Er zitten dus aanzienlijke verschillen in de inschattingen op dit punt. Dit kan deels verklaard worden, doordat niet alle rechters het begrip 'stelplicht' op dezelfde wijze lijken te hanteren. Zo zei een Haagse rechter:

(DH11/23:50) 'Als die feiten gesteld zijn en de wederpartij betwist ze wel maar niet voldoende gemotiveerd, dan merk ik die feiten als vaststaand aan en zijn dus de basis voor de beslissing (...) Dat is niet echt stelplicht. Stelplicht is echt als er voor de vordering zelf of voor het bevrijdend verweer onvoldoende feiten zijn gesteld.'

Dit toont aan dat deze rechter in ieder geval niet de verplichting om een betwisting te onderbouwen en motiveren onder de stelplicht verstaat, terwijl dat in dit onderzoek wel gebeurt. Dit betreft evenwel één geïnterviewde rechter die dit (zo duidelijk) zegt.

Opvallend is dat twee Utrechtse rechters hebben aangegeven er 'een hekel' aan te hebben en het 'frustrerend' te vinden om stellingen op stelplicht af te doen, terwijl zij zelf wel aangeven dit regelmatig te doen.

(U8/40:55) 'Ik heb er een hekel aan, maar ik kom er niet langs. (...) Ik probeer het te vermijden, maar dat lukt niet altijd. (...) Omdat je mensen waar voor hun geld wilt geven ... dus je wilt eigenlijk een beslissing geven op het inhoudelijke geschil. (...) En je wilt ook voorkomen dat mensen om formaliteiten in hoger beroep moeten.'

Hieruit komt naar voren dat deze rechter zich soms gedwongen lijkt te voelen om een zaak op de stelplicht af te doen, *contre coeur*. Zo ook één Amsterdamse rechter die productiedruk als oorzaak ziet voor het afdoen van zaken op de stelplicht:

(A14/35:10) 'Ik vind dat wij ook al steeds meer zaken op stelplicht afdoen. En ik denk dat dat toch allemaal is onder de druk dat we meer vonnissen moeten wijzen in kortere tijd. Ik denk dat dat niet bewust, maar onderbewust zeker een rol speelt.'

Hoewel de hiervoor genoemde rechters zich gedwongen lijken te voelen, hebben andere rechters (twee Haagse en drie Utrechtse) gezegd de stelplicht soms juist bewust in te zetten, uit de behoefte aan een praktische oplossing, om een knoop te kunnen doorhakken en een (slepend) vervolg van de procedure te voorkomen.

(U13/39:30/43:00) 'Als je gevoel over een zaak is: dit gaat 'm niet worden, dan kan dat zeker in kleinere zaken de reden zijn om naar de stelplicht te grijpen. (...) Maar daar ligt dan toch al wel ook (...) een lichte beoordeling van het geschil aan ten grondslag.'

De vraag is vervolgens welke factoren van invloed zijn op de vraag hoe hoog de lat van de stelplicht wordt gelegd. Volgens zes rechters (drie uit Amsterdam, twee uit Den Haag, één uit Utrecht) is de hoogte van de vordering niet van belang bij beantwoording van de vraag of aan de stelplicht is voldaan. Maar evenveel rechters (twee uit Amsterdam, één uit Den Haag en drie uit Utrecht) denken daar anders over. Volgens deze rechters ligt de lat van (het voldoen aan) de stelplicht hoger wanneer het gevorderde bedrag lager is.

(U13/40:50) 'Ik denk in kleinere zaken met een geringer financieel belang en waarbij je het idee hebt dat de zaak er niet anders uit gaat zien als je ook nog getuigen gehoord hebt [dat ik het op stelplicht afdoe]'

Er is hierbij niet een duidelijk onderscheid te maken tussen de verschillende gerechten.

De meerderheid van de rechters (negen; vier uit Amsterdam, drie uit Den Haag en twee uit Utrecht) geeft aan dat ze met de stelplicht anders omgaan bij partijen die in persoon procederen:

(U10/24:00) 'Bij mensen die in persoon procederen leg ik de lat laag, omdat je gewoon niet kunt verwachten dat zij precies weten wat ze moeten aanvoeren.'

Slechts twee rechters hebben verteld dat zij denken dat de bijstand van partijen niet uitmaakt bij het beantwoorden van de vraag of zij aan de stelplicht hebben voldaan.

In de vorige paragraaf is al opgemerkt dat een vijftal rechters (twee uit Amsterdam, één uit Den Haag, twee uit Utrecht) heeft gezegd dat het schenden van de substantiëringsplicht tot gevolg kan hebben dat eerder stellingen op de stelplicht worden afgedaan.

4.3.3. *Bevindingen uit het dossieronderzoek*

Uit het onderzoek blijkt dat in ruim driekwart van de zaken stellingen op de stelplicht worden afgedaan. Dit betekent dat in die gevallen de (kanton)rechter in het vonnis (expliciet) heeft overwogen dat stellingen onvoldoende zijn onderbouwd en/of stellingen onvoldoende gemotiveerd zijn betwist. Slechts in 23,8% (n=66) van de zaken worden geen stellingen afgedaan op stelplicht. Dit kan dus betekenen dat in die zaken geen geschil bestond over de feiten maar alleen over de juridische waardering daarvan, of dat de rechter een bewijsbeslissing heeft gegeven aan de hand van het beschikbare bewijsmateriaal (een oneigenlijke bewijsbeslissing) óf dat een bewijsopdracht wordt gegeven. In deze percentages bestaan weinig verschillen tussen de gerechten, in ieder geval geen significante.

Stellingen afgedaan op stelplicht? (in procenten)	Amsterdam	Den Haag	Utrecht
Ja	76,6 (n=72)	76,1 (n=70)	75,8 (n=69)
Nee	23,4 (n=22)	23,9 (n=22)	24,2 (n=22)

Tabel 7

Hoewel denkbaar is dat in één zaak sommige stellingen op stelplicht worden afgedaan en andere bewezen moeten worden, komt een combinatie bijna niet voor (slechts in 6 van de 211 gevallen dat stellingen op de stelplicht zijn afgedaan). Als in zaken stellingen op stelplicht worden afgedaan, betekent dit dus in vrijwel alle gevallen dat de partij die dat overkomt, ook de procedure verliest.

In de vorige paragraaf is besproken dat is waargenomen dat in de dagvaarding vaak niet direct alle verweren zijn verwoord die (later) in de procedure worden gevoerd. Dit kan – zo blijkt uit de onder 4.2.2. weergegeven antwoorden van de geïnterviewde rechters – mogelijk gevolgen hebben voor het afdoen van stellingen op stelplicht. Als eiser immers niet al in de dagvaarding op alle verweren heeft gereageerd of heeft kunnen reageren, heeft hij minder mogelijkheden dan beoogd om dat (alsnog) te doen. Eiser heeft dan als het ware één ronde gemist, hetgeen kan betekenen dat eerder stellingen op stelplicht kunnen worden afgedaan.

Uit dit onderzoek volgt dat vaker stellingen op stelplicht worden afgedaan wanneer het verweer niet volledig in de dagvaarding is opgenomen (78,9%) dan wanneer het verweer wel volledig in de dagvaarding is opgenomen (70,4%).¹¹ Dit is in alle rechtbanken waarneembaar, maar het verschil is in Utrecht het grootst (67,7% t.o.v. 80%) en in Den Haag het kleinst (72,4% t.o.v. 77,8%).

11 Zie hiervoor tabel 8. Hierbij zijn opgeteld de laatste 3 rijen, waarbij de stellingen van ongeacht welke partij(en) op stelplicht zijn afgedaan.

Uit dit onderzoek volgt dat ongeacht of het verweer volledig in de dagvaarding is weergegeven, het met name de stellingen van gedaagde zijn die op de stelplicht worden afgedaan.

Verweer volledig in dagvaarding opgenomen (in procenten)	Ja				Nee			
	Totaal	A'dam	Den Haag	Utrecht	Totaal	A'dam	Den Haag	Utrecht
Geen stellingen op stelplicht afgedaan	29,6 (n=24)	28,6 (n=6)	27,6 (n=8)	32,3 (n=10)	21,1 (n=41)	21,1 (n=15)	22,2 (n=14)	20,0 (n=12)
Stellingen van eiser op stelplicht afgedaan	16,0 (n=13)	23,8 (n=5)	10,3 (n=3)	16,1 (n=5)	18,0 (n=35)	12,7 (n=9)	25,4 (n=16)	16,7 (n=10)
Stellingen van gedaagde op stelplicht afgedaan	40,7 (n=33)	38,1 (n=8)	41,4 (n=12)	41,9 (n=13)	47,9 (n=93)	49,3 (n=35)	39,7 (n=25)	55,0 (n=33)
Stellingen van beide partijen op stelplicht afgedaan	13,6 (n=11)	9,5 (n=2)	20,7 (n=6)	9,7 (n=3)	12,9 (n=25)	16,9 (n=12)	12,7 (n=8)	8,3 (n=5)

Tabel 8

Dit zou kunnen doen vermoeden dat met name gedaagde de dupe is van het niet volledig vermelden van het verweer in de dagvaarding, hetgeen met name wanneer dit voortkomt uit een omissie van eiser onredelijk lijkt. Echter, een significant verband tussen het afdoen op stelplicht en het volledig vermelden van het verweer in de dagvaarding kan niet worden aangetoond. In Den Haag is het verschil in de percentages waarin stellingen op stelplicht worden afgedaan in het geval het verweer wel of juist niet volledig in de dagvaarding is opgenomen, het kleinst. Dit kan erop duiden dat in Den Haag de rechters het meeste doen om de gevolgen van het niet volledig vermeld zijn van het verweer in de dagvaarding te repareren. Een comparitie kan zich hiervoor lenen – zoals de geïnterviewde rechters ook zelf hebben aangegeven (zie onder 4.2.2.) – omdat de rechter dan gerichte vragen aan partijen kan stellen.

4.3.4. Conclusies

Uit het dossieronderzoek volgt dat ruim driekwart van de zaken op stelplicht wordt afgedaan, het betreft dan meestal de stellingen van gedaagde. Als in zaken stellingen op stelplicht worden afgedaan, betekent dit in vrijwel alle gevallen dat de partij die dat overkomt ook de procedure verliest.

De hypothese (II) dat de kantonrechter stellingen eerder afdoet op de stelplicht dan de civiele rechter, vindt geen bevestiging in het dossieronderzoek noch in de interviews. Er zijn op dit punt nauwelijks verschillen tussen kantonrechters en civiele rechters aanwezig, laat staan dat ze statistisch significant zijn.

De ondervraagde rechters hebben veelal het percentage waarin zij zaken op stelplicht afdoen, onderschat, met name in Den Haag en in Utrecht. Mogelijk kan de oorzaak hiervan mede worden gevonden in de verschillende invulling die aan het begrip stelplicht wordt gegeven, alsook in wensdenken nu een paar rechters hebben aangegeven liever niet op de stelplicht af te doen, maar inhoudelijk op het geschil te beslissen. De geïnterviewde rechters geven aan dat zij bij een partij die in persoon procedeert anders omgaan met de stelplicht in die zin dat ze die partij meer uitlokken met vragen om aan de stelplicht te voldoen.

Uit de bevindingen blijkt dat vaker stellingen op de stelplicht worden afgedaan wanneer het verweer niet volledig in de dagvaarding is opgenomen – hetgeen aansluit bij de inschatting van een aantal geïnterviewde rechters (zie onder 4.2.2.) – maar een significant verband tussen het al dan niet afdoen op de stelplicht en het al dan niet vermeld zijn van het volledige verweer in de dagvaarding kan niet worden aangetoond. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat partijen nog op een andere manier in de gelegenheid worden gesteld om op elkaar te reageren en zo een afstraffing op de stelplicht te vermijden, bijvoorbeeld – zoals een aantal geïnterviewde rechters heeft aangegeven (onder 4.2.2.) – doordat ze ter comparitie nog op elkaar kunnen reageren.

Met name de Haagse en Utrechtse geïnterviewde rechters hebben aangegeven dat ze de stelplicht ook praktisch inzetten, om procedures niet te laten voortslepen en knopen door te hakken. Dit zou erop kunnen duiden dat kantonrechters de stelplicht met een ander – namelijk een praktisch – doel inzetten dan de civiele rechters (uit de interviews met de Amsterdamse rechters kwam dit immers niet naar voren). Om hierover duidelijkheid te krijgen, is evenwel nader onderzoek nodig.

4.4. BEWIJS

4.4.1. Inleiding

In paragraaf 3.2.2. is besproken dat bewijslevering aan de orde kan komen wanneer is voldaan aan de stelplicht en een partij heeft aangegeven dat (en hoe) zij de betwiste stelling wil bewijzen en dit aanbod – als op die partij de bewijslast rust – voldoende specifiek en relevant is. De rechter mag zijn beslissing om een bewijsopdracht te verstrekken niet laten afhangen van een prognose van de uitkomst daarvan. Wanneer een bewijsopdracht wordt gegeven, kan dat bewijs op verschillende manieren worden geleverd, waaronder met schriftelijke stukken of door het horen van getuigen. In paragraaf 3.2.2. is naar voren gekomen, dat er een tendens wordt gesignaleerd – zowel onder kantonrechters als onder civiele rechters – om minder bewijsopdrachten te geven. De vraag is of dat in het zaakssegment van tussen € 5.000,- tot en met

€ 25.000,- daadwerkelijk het geval is en of er verschillen zijn tussen kantonrechters en civiele rechters.

Omdat de kantonrechter wordt geacht sneller te werken, sneller knopen door te hakken, minder te hechten aan een strikte toepassing van de wet en meer te doen aan ongelijkheidscompensatie dan de civiele rechter die wordt geacht formeler te zijn, zijn in paragraaf 3.3. als hypothesen geformuleerd:

III. De civiele rechter geeft vaker een bewijsopdracht dan de kantonrechter.

IV. De civiele rechter zal eerder dan de kantonrechter een bewijsopdracht ophouden wegens het niet aanbieden van (specifiek) bewijs door een partij.

4.4.2. *Rechters over bewijs*

De inschatting door de geïnterviewde rechters van het aantal zaken waarin een bewijsopdracht wordt gegeven, verschilt sterk per rechter. In Amsterdam varieert het tussen 5-30% (drie rechters), in Den Haag van 5-20% (vier rechters) en in Utrecht tussen de 10-25% (twee rechters). De rest heeft aangegeven eigenlijk geen idee te hebben.

In hun antwoorden laat een aantal geïnterviewde rechters doorschemeren niet veel voor het geven van bewijsopdrachten te voelen.

(A2/32:50) 'In kantonzaken [wordt] niet vaak [een bewijsopdracht gegeven], hoop ik.'

(DH6/29:30) 'Ik weet dat er heel wat collega's zijn die – tenminste dat zeggen ze mij – zo min mogelijk bewijsopdrachten geven en zoveel mogelijk zaken proberen op stelplicht, of op substantiëringsplicht of op weet ik veel wat af te doen.'

Een vijftal rechters (drie in Amsterdam en twee in Utrecht) geven aan dat zij de beslissing om wel of geen bewijs opdracht te geven wel eens laten afhangen van de inschatting van de kans van slagen, hoewel niet toegestaan.

(A5/30:35) 'Ergens in mijn achterhoofd, denk ik wel [dat ik een inschatting van de slagingskans maak]. (...) Maar dat is niet in de gevallen waarin het evident is, waar het duidelijk is dat zo'n bewijsopdracht moet komen. Het is ook alleen in de gevallen waarin ik me afvraag: hoe ga ik het aanpakken en dan heb ik in mijn achterhoofd ook: wat denk je eigenlijk zelf, zal het echt iets opleveren?'

Het is opvallend dat juist de Haagse rechters aangeven dit niet te doen, terwijl de verwachting was dat kantonrechters het soepelst met regels – zoals het verbod tot het maken van een bewijsprognose – zouden omgaan.

De meeste rechters (vijf) schatten in dat de meeste bewijsopdrachten niet slagen (drie uit Amsterdam, twee uit Den Haag) en twee rechters (één uit Den Haag en één uit Utrecht) denken juist dat een bewijsopdracht vaker slaagt dan niet. Drie rechters schatten in dat de kansen gelijk zijn (één Amsterdam, één uit Den Haag en één uit Utrecht), de rest heeft deze vraag niet beantwoord.

De rechters zijn verdeeld over het nut van bewijsopdrachten. Vier rechters (twee uit Amsterdam, één uit Den Haag en één uit Utrecht) menen dat deze zelden van nut zijn, tegenover zes rechters (drie uit Den Haag en drie uit Utrecht) die menen dat het altijd van nut is, al is het maar omdat je een meer gefundeerde beslissing kunt nemen.

(DH6/40:30) ‘Het heeft bij mij eigenlijk altijd wel nut. Het is eigenlijk nooit zo dat ik getuigen heb gehoord en dat ik denk: hier ben ik nou niets wijzer van geworden.’

Het is opvallend dat juist de Utrechtse rechters geen negatief beeld van de slagingskansen hebben en bewijsopdrachten vaak nuttig vinden, terwijl ze – zo volgt uit de volgende subparagraaf – de minste bewijsopdrachten geven. Misschien vinden ze deze wel juist nuttig omdat ze een bewijsopdracht voorbehouden aan een beperkt aantal gevallen, en vinden de Amsterdamse rechters het veel minder vaak nuttig, juist omdat zij in meer gevallen bewijsopdrachten geven.

Zonder onderscheid per gerecht hebben vrijwel alle ondervraagde rechters aangegeven dat zij eraan hechten dat een bewijsaanbod is gedaan, maar dat zij niet of nauwelijks afzien van het geven van een bewijsopdracht om de reden dat geen bewijs is aangeboden. Als zij het echt van belang vinden, lijken ze geneigd ook zonder bewijsaanbod een bewijsopdracht te geven.

(A3/24:15) ‘Je gaat niet als je denkt: dit kan de zaak beslissen, denken: ze hebben toch geen bewijsaanbod gedaan dus dan doen we het niet.’

Zij geven aan de vraag of er bewijs beschikbaar is, ook ter comparitie te bespreken, zeker wanneer een partij in persoon procedeert.

Wel geeft een Amsterdamse rechter aan het ontbreken van een bewijsaanbod weleens als gelegenheidsargument te gebruiken om maar geen bewijsopdracht te hoeven geven. Op de vraag aan de rechter of deze ooit van een bewijsopdracht heeft afgezien wegens het ontbreken van een bewijsaanbod, was het antwoord: ‘Nou, volgens mij niet. Het zou kunnen, maar dan is dat niet de echte reden geweest, snap je wat ik bedoel? Dan is het meer dat je dat opschrijft om eromheen te komen.’ (A3/24:15)

De meeste ondervraagde rechters geven aan dat het niet uitmaakt of het een algemeen of een specifiek bewijsaanbod betreft. Slechts drie rechters (van ieder gerecht één) vertellen dat hoe concreter het aanbod is gedaan, hoe eerder zij geneigd zijn een bewijsopdracht te geven.

4.4.3. Bevindingen uit het dossieronderzoek

Slechts in 7,6% (n=21) van het totaal aantal zaken wordt een bewijsopdracht aan een der partijen gegeven. Tussen de gerechten worden enkele verschillen geconstateerd. In Utrecht worden de minste bewijsopdrachten gegeven, namelijk in 1,1% van de zaken (n=1). In Amsterdam wordt in 11,7% (n=12) van de zaken een bewijsopdracht gelast en in Den Haag wordt in 9,8% (n=9) van de zaken een bewijsopdracht gegeven. In Amsterdam wordt dus iets vaker een bewijsopdracht gegeven dan in Den Haag, maar in die beide gerechten gebeurt dat veel vaker dan in Utrecht. Dit sluit aan bij de constatering die in het kader van een evaluatie van de competentiegrensverhoging is gedaan, namelijk dat bij het zogenaamde gemengde model (de kantonrechter en de civiele rechter zijn gefuseerd) relatief weinig onderzoekshandelingen plaatsvinden, de minste binnen de gehanteerde organisatiemodellen.¹² Overigens, ook voorafgaand aan de competentiegrensverhoging werden in Utrecht landelijk gezien de minste getuigen gehoord.¹³

Gelet op de kleine hoeveelheid zaken waarin bewijs is opgedragen, zijn significantietoetsen op veel punten niet goed mogelijk. Wel is er een significant verschil in het geven van bewijsopdrachten tussen Amsterdam en Den Haag enerzijds en Utrecht anderzijds.¹⁴ In Utrecht worden significant minder bewijsopdrachten gegeven. Gelet op het feit dat in alle drie de gerechten ongeveer even vaak zaken op de stelplicht wordt afgedaan, moet dit verschil voortkomen uit het feit dat in Utrecht meer zaken voorkomen waarin of geen geschil bestaat over de feiten maar uitsluitend over de juridische waardering daarvan of de rechter een bewijsbeslissing heeft gegeven aan de hand van het beschikbare bewijsmateriaal (een oneigenlijke bewijsbeslissing).

Dat – zo is in de vorige paragraaf geconstateerd – combinaties tussen afdoen op stelplicht en het geven van een bewijsopdracht niet of nauwelijks voorkomen, zou kunnen betekenen dat rechters geneigd zijn een bewijsopdracht te geven wanneer zich slechts één helder, belangrijk feitelijk geschilpunt voordoet of dat ze wanneer op één punt bewijs moet worden geleverd dan maar gelijk bewijs voor alle geschilpunten toestaan.

12 Eshuis & Geurts (2016), p. 89.

13 Namelijk in 0,1% van de zaken, zie WODC Cahier 2014-I, p. 41.

14 Amsterdam-Utrecht: $\text{Chi}^2(4, N=185) = 12,24, p < 0,05$. Den Haag-Utrecht: $\text{Chi}^2(4, N=183) = 10,28, p < 0,05$.

In 39,1% (n=9) van de zaken wordt de bewijsopdracht aan eiser gegeven en in 60,9% (n=13) aan de gedaagde.¹⁵ Het gaat hier zowel om gevallen dat gedaagden bewijs is opgedragen in conventie als in reconventie, als om gevallen waarin gedaagde is toegelaten tot het leveren van tegenbewijs. Het beeld is hetzelfde in Amsterdam en Den Haag; in Utrecht – waar zich maar één geval heeft voorgedaan – is de bewijsopdracht aan gedaagde gegeven.

Een bewijsopdracht – aan eiser dan wel aan gedaagde – wordt het vaakst aan een partij gegeven als eiser een advocaat heeft (in 8,4% (n=11) van de gevallen dat eiser een advocaat heeft (n=131)) of zich door anderen laat bijstaan (17,1%, n=6 van 35) en het minst wanneer eiser een deurwaarder (4,9%, n=4 van 81) heeft ingeschakeld of een incassobureau (0%, n=0 van 21). De lokale verschillen zijn beperkt: in Amsterdam lijkt er iets minder verschil te zijn dan in Den Haag. In Utrecht zijn de aantallen te klein om hier echt iets over te kunnen zeggen. De meeste bewijsopdrachten worden ook gegeven als gedaagde zich door een advocaat laat bijstaan (13,5%, n=17 van 126) of door een andere rechtsbijstandverlener (8,1%, n=3 van 37). De gerechten verschillen op dit punt nauwelijks van elkaar. Er worden zowel in totaal als per gerecht nauwelijks bewijsopdrachten gegeven als gedaagde zich niet heeft voorzien van rechtsbijstand. Het betrof slechts één geval (van 114) waarin aan een gedaagde zonder bijstand een bewijsopdracht werd gegeven. Er is daarmee een significant verband tussen het geven van een bewijsopdracht en het al dan niet hebben van een gemachtigde aan de kant van gedaagde, in die zin dat significant minder bewijsopdrachten worden verstrekt als gedaagde in persoon procedeert dan wanneer hij bijstand heeft.

In bijna alle zaken waarin een bewijsopdracht wordt verstrekt, is door die partij ook bewijs aangeboden. Slechts in 9,5% (n=2) is er geen bewijs aangeboden, maar toch bewijs opgedragen. Dit was beide keren in Amsterdam. Wanneer geen bewijslevering wordt toegelaten, wordt dat ook nauwelijks geënt op het feit dat geen bewijs is aangeboden. Dit is slechts in 3,9% van de zaken waarin geen bewijs is opgedragen aan de orde (n=10 van 256). Dit betreft 4 gevallen in Amsterdam en 6 gevallen in Den Haag.

In 70% (n=7) van het totaal aantal gevallen waarin geen bewijs is opgedragen omdat het niet is aangeboden, treft dit verwijt gedaagde. Wanneer geen bewijs wordt opgedragen omdat gedaagde geen bewijsaanbod heeft gedaan, had gedaagde in 71,4% (n=5) van de gevallen geen bijstand. In de overige gevallen (28,6%, n=2) had gedaagde een advocaat.

De vraag is welke factoren van invloed zijn op de vraag of een partij een bewijsopdracht krijgt. De substantiëringsplicht is – zoals gezegd – door de wetgever bedoeld

15 Hierbij zijn de twee keer dat aan beide partijen een bewijsopdracht is gegeven, voor zowel eiser als gedaagde meegeteld.

om de kern van het geschil sneller op tafel te krijgen. Dit impliceert dat eerder aan de stelplicht is voldaan en de lat wordt gehaald om tot bewijslevering te worden toegelaten. Wanneer het verweer in de dagvaarding wordt genoemd, blijken evenwel minder bewijsopdrachten te worden gegeven dan wanneer het verweer niet in de dagvaarding is genoemd. Maar wanneer we kijken of ook een reactie op het verweer in de dagvaarding is vermeld en of ook het volledige verweer in de dagvaarding is opgenomen, blijkt dat dan juist vaker een bewijsopdracht wordt gegeven dan wanneer hieraan niet is voldaan. Er wordt in iedere rechtbank vaker een bewijsopdracht gegeven als de reactie op het verweer in de dagvaarding staat en als het verweer volledig is opgenomen, dan wanneer dit niet het geval is.

Bewijsopdrachten (in procenten)	Wel vermeld	Niet vermeld
Verweer in dagvaarding	3,4 (n=9 van 265)	18,2 (n=2 van 11)
Reactie op verweer in dagvaarding	7,7 (n=21 van 271)	- (n=0 van 5)
Volledige verweer in dagvaarding	11,0 (n=9 van 82)	12,8 (n=12 van 194)

Tabel 9

In de tamelijk uitzonderlijke situatie dat bewijs wordt opgedragen, vindt bewijslevering in 2/3 (n=14) van de gevallen plaats door middel van getuigenverhoren. Dit betekent dus in 5,1% van het totaal aantal zaken. Dit percentage ligt net iets boven het percentage van 4,4% dat landelijk is gemeten in het kader van de evaluatie van de competentiegrensverhoging¹⁶, maar onder de 6,6% die in 2010 voor de competentiegrensverhoging in dit zaakssegment landelijk was gemeten.¹⁷ In 71,4% van die gevallen (n=10) worden er meer, minder of andere getuigen gehoord dan tevoren in de processtukken is aangekondigd.

Bewijslevering is niet altijd succesvol. In bijna 70% (n=16) van de gevallen oordeelt de rechter dat de partij die het bewijs moest leveren, daar niet in is geslaagd. In slechts 21,7% (n=5) is de bewijslevering wel succesvol. In 8,7% (n=2) oordeelt de rechter dat een partij er gedeeltelijk in is geslaagd het hem opgedragen bewijs te leveren. Als de horde van de stelplicht is genomen en bewijs wordt opgedragen, is de slagingskans dus slechts gering. In Amsterdam is die kans met 33,3% echter wel iets hoger dan in Den Haag, waar slechts 10% slaagt. In Utrecht is de enige verstrekte bewijsopdracht niet geslaagd.

16 Eshuis & Geurts (2016), p. 69.

17 WODC, Cahier 2014-I, p. 24.

4.4.4. Conclusies

In totaal is in 7,6% van de onderzochte zaken een bewijsopdracht gegeven. De geïnterviewde rechters overschatten zichzelf in dit opzicht, hetgeen past bij hun onderschatting van de gevallen waarin stellingen op stelplicht worden afgedaan.

De hypothese (III) dat de civiele rechter vaker bewijsopdrachten geeft dan de kantonrechter, vindt geen bevestiging in het dossieronderzoek. Daaruit blijkt immers dat Utrecht zich onderscheidt van Amsterdam en Den Haag door significant minder bewijsopdrachten te verstrekken. Een significant verschil tussen Amsterdam en Den Haag doet zich op dit punt echter niet voor.

Ook uit de interviews kwamen geen verschillen tussen kantonrechters en civiele rechters naar voren. Een aantal rechters geeft wel aan dat het geven van bewijsopdrachten voorkomen moet worden en daarbij soms wel eens – met name bij de twijfelgevallen – een ongeoorloofde inschatting van de kans van slagen te maken.

Vrijwel alle geïnterviewde rechters geven aan te hechten aan een algemeen bewijsaanbod, maar niet of nauwelijks af te zien van het geven van een bewijsopdracht om de reden dat geen bewijs is aangeboden, alhoewel ze dit soms wel als gelegenheidsargument hanteren. Het maakt de meeste rechters niet uit of een specifiek bewijsaanbod is gedaan. Hierbij sluit aan de bevinding uit het dossieronderzoek dat in minder dan 4% van de zaken waarin geen bewijsopdracht is gegeven, de reden hiervoor wordt gevonden in het feit dat geen bewijsaanbod is gedaan.

De hypothese (IV) dat de civiele rechter eerder dan de kantonrechter een bewijsopdracht onthoudt wegens het niet aanbieden van bewijs door een partij, vindt gelet op het voorgaande geen bevestiging in het dossieronderzoek, noch in de interviews. Hoewel vanwege het geringe aantal waarnemingen niet op significantie kan worden getoetst, blijkt uit de bevindingen dat van de 10 gevallen waarin geen bewijs is opgedragen omdat het niet is aangeboden, 4 gevallen in Amsterdam hebben plaatsgevonden en 6 in Den Haag. Er is dus bepaald geen grond om te oordelen of zelfs maar te vermoeden dat civiele rechters meer hechten aan een bewijsaanbod dan kantonrechters. Sterker nog, juist in Amsterdam blijken de enige (twee) gevallen zich voor te doen dat wel bewijs is opgedragen, hoewel dat niet is aangeboden.

Hoewel een significant verband gelet op het geringe aantal waarnemingen niet kan worden aangetoond, blijkt uit de steekproef dat partijen het vaakst een bewijsopdracht krijgen als zij zich door een advocaat hebben laten bijstaan en dat gedaagde in ruim 60% van de gevallen met de bewijslevering wordt belast. Als gedaagde in persoon procedeert, krijgt hij significant minder bewijsopdrachten dan wanneer hij

zich van een gemachtigde heeft voorzien. Daaruit zou kunnen worden afgeleid dat rechtsbijstand bijdraagt aan het onderbouwen van stellingen, alhoewel dit – gelet op het totaal aantal bewijsopdrachten – niet moet worden overschat of dat rechters zich door de aanwezigheid van een advocaat meer gedwongen voelen om het ‘volgens het boekje’ te doen. Dit maakt ook dat vraagtekens kunnen worden gesteld bij de ongelijkheidscompensatie waaraan de geïnterviewde rechters in groten getale wél hebben gezegd te doen.

Blijkens de bevindingen wordt in iedere rechtbank vaker een bewijsopdracht gegeven als de reactie op het verweer in de dagvaarding staat en als het verweer volledig is opgenomen, dan wanneer dit niet het geval is, maar hier kan geen significant verband worden aangetoond vanwege het geringe aantal waarnemingen. Het lijkt erop dat een bewijsopdracht dus eerder wordt verstrekt als de (kanton)rechter eerder, namelijk na dagvaarding althans na conclusie van antwoord, een volledig beeld van het geschil heeft.

In circa tweederde van de zaken waarin een bewijsopdracht is gegeven, is gepoogd het bewijs te leveren door middel van het doen horen van getuigen. In 71,4% van de gevallen (n=10) waarin bewijs door middel van getuigen wordt voortgebracht, worden er meer, minder of andere getuigen gehoord dan tevoren in de processtukken is aangekondigd. Dit toont aan dat de rechter alleen al om die reden geen inschatting van de slagingskans van het in de processtukken vermelde bewijs kan maken, nu daar dus vaak meer of andere bewijsstukken bij komen, maar het maakt ook dat vraagtekens gesteld moeten worden bij de waarde van een specifiek bewijsaanbod.

Ook is gebleken dat bewijslevering in bijna 70% van de gevallen niet succesvol is. Dit sluit wel aan bij de inschatting van de meeste geïnterviewde rechters dat de meeste bewijsopdrachten niet slagen. Dit laat ook zien hoe zwaar het risico is dat op de schouders rust van de partij die het bewijs moet leveren. Dat een partij een bewijsopdracht binnensleept, blijkt dus in veel gevallen een Pyrrhusoverwinning. De rechters zijn – wellicht mede gelet op de geringe slagingskans – verdeeld over het nut van bewijsopdrachten. Het is opmerkelijk dat de Utrechtse rechters het meest positief zijn over de slagingskans en het nut, terwijl zij de minste bewijsopdrachten geven. Maar wellicht zijn zij het meest be- of gedreven om de bewijsopdrachten voor te behouden aan de gevallen waarin dat van nut is en een bewijsopdracht de grootste kans van slagen heeft.

4.5. CONCLUSIE

Naar voren is gekomen dat geen van de geformuleerde hypotheses met betrekking tot de substantiëringsplicht, de stelplicht en het bewijs is bevestigd. Er is geen ba-

sis om te oordelen dat de kantonrechter een schending van de substantiëringsplicht minder sanctioneert (I). Formeel wordt in bijna alle onderzochte zaken aan de substantiëringsplicht voldaan, maar dit leidt er in slechts ongeveer 30% van de zaken toe dat ook daadwerkelijk direct het volledige geschil op tafel ligt. De kantonrechter én de civiele rechter sanctioneren een schending – die volgens de geïnterviewden vaak voorkomt – vrijwel nooit. Zij geven aan een schending niet te willen sanctioneren, omdat – zoals ook bleek uit eerder onderzoek – ze fouten niet willen afstraffen maar recht willen doen aan het (materiële) geschil.

Ook kan niet worden geoordeeld dat de kantonrechter vaker stellingen op de stelplicht afdoet (II); de kantonrechter en de civiele rechter doen beiden in ongeveer driekwart van de zaken stellingen af op de stelplicht, hetgeen meestal doorslaggevend is voor het toe- of afwijzen van de vordering.

Waar de mengvorm tussen kantonrechters en civiele rechters in Utrecht op voornoemde twee punten met betrekking tot de substantiëringsplicht en de stelplicht gelijke tred houdt met de Amsterdamse civiele rechters en de Haagse kantonrechters, is dat anders op het punt van het bewijs. In Amsterdam en Den Haag wordt in ongeveer 10% van de gevallen een bewijsopdracht gegeven, waarmee er dus geen basis is om te concluderen dat de kantonrechter minder bewijsopdrachten geeft dan de civiele rechter (III). In Utrecht worden echter significant minder bewijsopdrachten verstrekt, namelijk in 1,1% van de zaken.

Zowel kantonrechters als civiele rechters zien vrijwel nooit af van het verstrekken van een bewijsopdracht, omdat er geen (specifiek) bewijs is aangeboden. Daarmee is er dus ook geen bevestiging van de hypothese dat de civiele rechter dit vaker zou doen dan de kantonrechter (IV). Een bewijsopdracht slaagt in ongeveer 70% van de zaken niet, mogelijk kan dat verklaren waarom relatief veel van de geïnterviewde rechters twijfelen aan het nut van een bewijsopdracht.

De geformuleerde hypothesen waren ingegeven door het feit dat uit de geschiedenis en de interviews naar voren kwam dat de kantonrechter minder formeel, minder juridisch/legistisch, praktischer, pragmatischer en actiever is dan de civiele rechter en sneller in staat is om knopen door te hakken en meer aan ongelijkheidscompensatie doet voor mensen die in persoon procederen. Het dossieronderzoek en de interviews kunnen met betrekking tot de substantiëringsplicht, de stelplicht en het bewijs, dat beeld dus niet bevestigen. Zowel de kantonrechter als de civiele rechter straffen partijen niet af op formele vereisten zoals de substantiëringsplicht en de verplichting bewijs aan te bieden, maar gaan daar praktisch mee om. Ze vinden een andere oplossing om een schending van de substantiëringsplicht te herstellen en tot een goed beeld van de geschilpunten in de zaak te komen en vinden een andere reden om

geen bewijsopdracht te hoeven geven, zoals het afdoen op de stelplicht. Hiervoor zijn aanknopingspunten te vinden in de bevindingen uit het dossieronderzoek, zij het dat niet kon worden geconstateerd dat het een significant verband betreft. Beide type rechters hakken vrijwel even vaak de knoop door door de zaak af te doen op de stelplicht en geen bewijsopdracht te geven.

De typen rechters verschillen dus niet op deze punten; ze hanteren de partijplichten op eenzelfde wijze en geven even veel (of weinig) bewijsopdrachten. Dit doet vermoeden dat hieruit dan ook niet het verschil in doorlooptijd tussen kantonrechters en civiele rechters kan worden verklaard (zie verder paragraaf 5.4.).

Het feit dat zowel de kantonrechter als de civiele rechter de substantiëringsplicht nauwelijks handhaven en geen waarde hechten aan een bewijsaanbod, roept de vraag op in hoeverre die partijplichten eigenlijk nuttig zijn. Daarop wordt in het negende hoofdstuk verder ingegaan.

Opvallend is dat één partijplicht, die van doorslaggevend belang is voor de uitkomst van de zaak, juist streng door de rechter wordt gehandhaafd, namelijk de stelplicht. In de onderzochte dossiers wordt zeer vaak tot het oordeel gekomen dat aan die plicht niet voldaan is, hetgeen mede tot gevolg heeft dat bewijslevering slechts in een heel beperkt aantal zaken plaatsvindt. Uit de antwoorden van de geïnterviewde rechters, inhoudende dat zij menen dat zij minder vaak stellingen op de stelplicht afdoen en meer bewijsopdrachten geven, kan wellicht worden afgeleid dat zij de (omgekeerde) praktijk zoals die uit het dossieronderzoek volgt, minder wenselijk of correct achten.

Mede in het licht daarvan is de vraag waarom de rechters dan juist aan die stelplicht wel streng de hand houden – misschien zelfs te streng – en aan andere partijplichten niet. Een aantal geïnterviewde rechters heeft gezegd dat zij een schending van de substantiëringsplicht niet sanctioneren en niet al te zeer aan een (specifiek) bewijsaanbod hechten, omdat ze niet op formaliteiten de zaak willen afdoen maar een inhoudelijke beoordeling van het geschil willen geven.

Als ervan uit wordt gegaan dat rechters de zaak niet op formaliteiten willen afdoen, maar tot een inhoudelijke beoordeling willen komen, zou dat in het licht van de bevindingen betekenen dat ze de substantiëringsplicht en het bewijsaanbod zien als formaliteit waaraan ze voorbij willen gaan, maar dat ze de stelplicht kennelijk niet zien als (louter) formaliteit, aangezien ze geen moeite hebben een zaak op stelplicht af te doen. Dat de stelplicht niet louter een formaliteit is, maar daarbij soms wel degelijk de inhoudelijke beoordeling – bijvoorbeeld in de vorm van een bewijsprognose – een rol speelt, sluit aan bij wat een aantal rechters daar zelf over verklaart, namelijk dat ze soms hun antwoord op de vraag of is voldaan aan de stelplicht bepalen op basis van een inschatting van de haalbaarheid of de slagingskans van bewijslevering.

Dit is nogal gevaarlijk, nu uit het dossieronderzoek blijkt dat partijen vaak nog op meer of andere manieren proberen aan een bewijsopdracht te voldoen dan tevoren aangekondigd is in de stukken. Het al dan niet voldoen aan de substantiëringsplicht of (specifiek) aanbieden van bewijs heeft – in ieder geval in de beleving van de geïnterviewde rechters – weinig tot geen gevolgen voor het procesverloop en de doorlooptijd. Dat is anders bij het al dan niet voldoen aan de stelplicht; is daaraan voldaan dan komt een tijdrovende bewijsopdracht – die in een ruime meerderheid van de gevallen niet slaagt en volgens een aantal geïnterviewde rechters ook niet nuttig is – aan de orde. Een aantal geïnterviewde rechters geeft ook aan dat tijd een factor van betekenis is bij beantwoording van de vraag of aan de stelplicht is voldaan; zij zeggen soms de stelplicht praktisch in te zetten om procedures niet te laten voortslepen. Het antwoord op de vraag of de rechter partijplichten handhaaft dan wel daar de hand mee licht, lijkt aldus mede te worden beïnvloed door de gevolgen die dat heeft voor de snelheid van de procedure.

5 HET PROCES(VERLOOP)

5.1. INLEIDING

In dit hoofdstuk worden de onderzoeksresultaten beschreven op punten die het procesverloop betreffen en waarop de rechter invloed kan uitoefenen. Zo moet een gedaagde antwoorden, daar heeft de rechter geen invloed op, maar de rechter heeft wel invloed op de vraag of een mondeling antwoord wordt opgenomen, of een comparitie wordt gelast en of er na de standaardroutes van cna of re- en dupliek, nog andere processtappen worden gezet. Daarmee heeft de rechter ook invloed op de doorlooptijd. Vandaar dat (ook) de doorlooptijd afzonderlijk in dit hoofdstuk besproken wordt. In de volgende paragraaf wordt gekeken naar de comparities, in de daaropvolgende paragraaf naar de andere stappen in het proces – met name mondelinge antwoorden en vervolgstappen – en in de vierde paragraaf de doorlooptijd. In de vijfde paragraaf wordt vervolgens stilgestaan bij het (aantal) hoger beroep(en). Op de vraag of een partij hoger beroep instelt, heeft de rechter in eerste aanleg weliswaar geen invloed en ook beperkt zicht, maar het vormt wel een vervolg op het procesverloop en kan ook inzicht geven in de ervaren rechtvaardigheid of juiste oordeelsvorming in eerste aanleg. Om die reden wordt in dit hoofdstuk ook aan het appel aandacht besteed. Afgesloten wordt met een conclusie.

5.2. DE COMPARITIE

5.2.1. Inleiding

De comparitie is bedoeld om de rechter nadere inlichtingen te verschaffen en om een schikking te beproeven en is dé gelegenheid voor partijen om standpunten verder toe te lichten en op elkaar te reageren. Mogelijk – gelet op hetgeen in paragrafen 3.2.3. en 4.2 over de substantiëringsplicht is overwogen – biedt het ook de gelegenheid om daar een schending van de substantiëringsplicht te repareren.

In artikel 131 Rv is voorgeschreven dat in iedere zaak na antwoord een comparitie wordt gepland (cna), tenzij de zaak daarvoor niet geschikt wordt geacht. In de praktijk – zo blijkt uit eerder onderzoek – vindt echter niet altijd een cna plaats, met name bij de kantonrechter wordt met regelmaat nog in plaats van voor een cna voor re- en dupliek gekozen.¹ Uit een eerder onderzoek naar kantoncomparities blijkt dat

1 Cijfers van de Rvdr (Tulder, mail 28 januari 2014); WODC Cahier 2014-I, p. 8 en 41; Eshuis & Geurts (2016), p. 65-66.

het antwoord op de vragen wie beslist of er een comparitie komt en welke criteria worden gehanteerd bij het bepalen of er een cna wordt gelast, landelijk per gerecht kan verschillen.²

Gelet op die informatie en gelet op de veronderstelling dat de kantonrechter wordt geacht minder te hechten aan een strikte toepassing van de wet, actiever te zijn, sneller een knoop door te hakken en meer gewend te zijn aan het juridisch duiden van mondelinge argumenten dan de civiele rechter, zijn in paragraaf 3.3. als hypotheses geformuleerd:

- V. De kantonrechter gelast minder vaak een comparitie na antwoord (cna) dan de civiele rechter.
- VI. In het geval een comparitie heeft plaatsgevonden, zal de kantonrechter vaker dan de civiele rechter stellingen op stelplecht afdoen en bijgevolg minder bewijsopdrachten gelasten.

5.2.2. *Rechtters over de comparitie*

Een verschil tussen de gerechten is dat in Utrecht en Amsterdam centraal door de teamcoördinator of daartoe aangewezen juridische medewerkers wordt bepaald of er in een zaak een cna komt of dat de repliek-route wordt bewandeld, terwijl in Den Haag die beslissing wordt overgelaten aan de rechter die de zaak ook ter zitting behandelt of aan zijn vaste juridische medewerker. Het is voor de rechtters in Amsterdam en Utrecht dan ook niet altijd mogelijk om aan te geven welke overwegingen een rol spelen bij de keuze voor de cna- of de repliek-route.

De geïnterviewde Amsterdamse en Haagse rechtters zeggen dat in de zaken binnen het onderzochte segment (tussen € 5.000,- en € 25.000,-) in beginsel altijd een cna wordt gelast. Wel geeft één Amsterdamse rechter aan dat er een tendens is om steeds vaker de repliek-route te kiezen. In Utrecht hangt het gelasten van een cna af van een aantal zaaksgebonden factoren. De vraag is welke factoren volgens de geïnterviewde rechtters van invloed zijn op de beslissing om wel of geen cna te gelasten.

Een aantal Utrechtse rechtters heeft aangegeven dat één van die factoren de hoogte van de vordering is. In Utrecht wordt eerder een cna gelast bij een hoge(re) vordering. Hoewel uit eerder onderzoek naar kantoncomparities blijkt dat financieel belang landelijk inderdaad door sommige gerechten als selectie criterium voor cna

2 Marseille (2014), p. 22-23.

wordt gehanteerd,³ blijkt uit dit onderzoek voor de Amsterdamse en Haagse rechters het financiële belang geen relevante factor te zijn bij de keuze voor de cna-route of de repliek-route. Zij hebben dit niet genoemd als factor die van invloed is op het al dan niet gelasten van een cna en een aantal heeft juist expliciet gezegd dat het financieel belang niet van invloed is op die beslissing.

In Amsterdam hebben twee rechters aangegeven dat de repliek-route wordt verkozen wanneer de dagvaarding zeer summier is en er dus na de eerste ronde nog geen duidelijk beeld is van het geschil.

Een andere Amsterdamse rechter geeft aan dat de repliek-route wordt verkozen wanneer er geen geschil is over de feiten, maar het debat gaat over de juridische beoordeling daarvan. Eén Haagse rechter heeft dit onderschreven.

Eén andere Haagse rechter en één Utrechtse rechter hebben gezegd in simpele zaken soms geen cna te gelasten en in moeilijke zaken juist wel.

(DH12/38:45) 'In zo'n doodenkel simpel zaakje waarin alleen maar gezegd wordt: ik heb betaald en hier zijn de betalingsbewijzen, (...) verwijs ik nog wel eens naar de rol van: nou, laat u zich daar even over uit.'

Ook hebben Utrechtse rechters een langdurige relatie tussen partijen genoemd als factor om te kiezen voor een cna. Dat betekent, één Utrechtse rechter heeft dat ook geëxpliciteerd, dat bij repeat players eerder voor de repliek-route wordt gekozen.

(U13/101:30) '...bij repeat players en kleinere vorderingen bij voorkeur niet [compareren].'

Dit sluit aan bij het feit dat uit eerder onderzoek naar kantoncomparities naar voren kwam dat het optreden van repeat players landelijk inderdaad bij sommige gerechten als contra-indicatie wordt gezien voor het gelasten van een cna.⁴

Twee Haagse rechters geven aan soms de repliek-route te verkiezen wegens een gebrek aan tijd.

(DH1/31:00) 'In een heel enkel geval (...) heb je wel eens rechters die krap in de tijd zitten, die dan een zaak laten doorlopen [voor re- en dupliek] in de hoop dat er na repliek geen dupliek meer komt.'

Uit het voorgaande blijkt wel dat diverse factoren van invloed zijn op de vraag of een cna wordt gelast en ook dat die factoren tussen gerechten maar ook tussen rech-

3 Marseille (2014), p. 23.

4 Marseille (2014), p. 23.

ters verschillen. Dit is in overeenstemming met de bevindingen uit eerder onderzoek naar kantoncomparities.⁵ Over de doelen van de comparitie zijn de (geïnterviewde) rechters eenduidiger. Vrijwel alle rechters noemen als doelen van de comparitie de in de wet genoemde doelen van het verkrijgen van inlichtingen om tot een vonnis te komen en het beproeven van een schikking. Eén Utrechtse rechter heeft op de vraag naar het doel van een comparitie geantwoord:

‘Waarheidsvinding natuurlijk, maar ook onderzoeken of een praktische oplossing mogelijk is en ook weten wat je daarna moet beslissen.’ (U8/103:20)

Hij heeft dus nog het doel van waarheidsvinding toegevoegd, hetgeen ook logisch is nu het verkrijgen van inlichtingen erop gericht zal zijn meer duidelijkheid te krijgen over de feiten in de zaak.

Twee rechters (uit Amsterdam en Utrecht) hebben nog toegevoegd dat zij de comparitie ook benutten om te informeren naar het geschil achter het juridische geschil. Door een enkele rechter worden nog wel als doelen genoemd het voorhouden en bespreken van punten om een verrassingsbeslissing te vermijden, een gevoel voor de zaak krijgen of ‘recht doen en dat partijen het als zodanig ervaren’ (U7).

Vrijwel alle rechters hebben gezegd dat zij partijen nog de gelegenheid geven om op elkaar te reageren en naar voren te brengen wat zij van belang achten. Dat laatste past ook bij de in de interviews gemaakte opmerkingen dat de comparitie vaak wordt gebruikt om een schending van de substantiëringsplicht te herstellen.

Tot zover lijken de rechters het dus grotendeels met elkaar eens te zijn over het doel van een comparitie en de ruimte die partijen nog hebben om op elkaar te reageren en de voor hen belangrijke punten naar voren te brengen.

De gevolgen daarvan lijken evenwel nuanceverschillen te vertonen. Twaalf rechters hebben aangegeven de comparitie als trechter te gebruiken, om het geschil in omvang terug te brengen, om hoofd- en bijzaken te onderscheiden en daarna een beslissing te kunnen nemen. Slechts drie rechters (van elk gerecht één) geven aan daar niet mee bezig te zijn. Maar de rechters in Amsterdam en in Utrecht hebben gezegd dat een geschil ter comparitie wel complexer en groter kan worden, terwijl de geïnterviewde Haagse rechters sterker geneigd zijn om te antwoorden dat dat onmogelijk is. Ter illustratie van deze nuanceverschillen onderstaande citaten in reactie op de vraag of het voorkomt dat een geschil ter comparitie complexer en omvangrijker wordt:

(A4/23:00) ‘... als het zo is (...) dan kun je daar toch niet omheen zou ik zeggen. Het is niet zo dat ik dan de comparitie als mislukt zou beschouwen. (...) Ik bereid

5 Marseille (2014), p. 23.

me op zichzelf goed voor, maar ik ga niet met hele strakke scenario's de comparitie in over het algemeen.'

(DH15/50:50) 'Ik maak dat eigenlijk niet mee. Ik lok dat ook niet uit dus.'

(U9/48:30) 'Soms blijft er zoveel onder water en dan blijkt er ineens heel wat anders aan de hand te zijn wat partijen verdeeld houdt en is dit eigenlijk de druppel die de emmer heeft laten overlopen of blijkt er iets heel anders te zijn, dat gebeurt ook. Ik ga altijd heel open zo'n comparitie in en dan zie ik wel wat er gebeurt.'

5.2.3. Bevindingen uit het dossieronderzoek

Doordat ten behoeve van de steekproef is geselecteerd op zaken die met een eindvonnis zijn geëindigd, kan dit onderzoek geen compleet beeld geven van het gebruik van de cna. Immers, de cna is bij uitstek het moment om een schikking te treffen en dit is ook een van de doelen van een cna. De gevallen waarin een cna is uitgemond in een schikking, zijn dus buiten de steekproef gebleven. In de steekproef zitten dus zaken waarin, voor zover er een cna heeft plaatsgevonden, deze niet tot een schikking heeft geleid. Dit betekent dat het percentage zaken waarin een cna heeft plaatsgevonden, overall (dus inclusief de zaken waarin wél een schikking is getroffen) hoger zal liggen.

In 78,0% (n=216) van het totaal aantal onderzochte zaken wordt een comparitie wordt gehouden en dat betreft vrijwel altijd een cna (75,8% van het totaal).

Procesverloop (in procenten)	Totaal	Amsterdam	Den Haag	Utrecht
CNA	75,8 (n=210)	88,3 (n=83)	90,2 (n=83)	48,4 (n=44)
Re- en dupliek	23,1 (n=64)	10,6 (n=10)	9,8 (n=9)	49,5 (n=45)

Tabel 10⁶

Zichtbaar is dat de percentages in Amsterdam en Den Haag dicht bij elkaar liggen. Daar is geen significant verschil waarneembaar. Utrecht is echter sterk afwijkend; daar wordt de cna-route significant minder gelopen dan in Amsterdam en Den Haag.⁷ Dat is in zoverre opvallend, omdat voor de competentiegrensverhoging door de civiele rechter altijd standaard een cna werd gelast – welke praktijk Amsterdam dus na de competentiegrens grotendeels lijkt te handhaven – maar de kantonrechter

6 De percentages tellen niet op tot 100%, omdat drie zaken van het totale aantal niet in de tabel zijn meegenomen vanwege het feit dat daarin geen comparitie noch re- en dupliek heeft plaatsgevonden.

7 $\chi^2(1, N=277) = 59,38, p < 0,05$. Het cna percentage in Utrecht wijkt ook significant af van dat in Amsterdam en Den Haag wanneer wordt gekeken naar de gegevens ontleend aan het WODC-bestand voor de evaluatie van de competentiegrensverhoging. Inclusief de royementen (en exclusief de zaken waarin noch een cna noch repliek heeft plaatsgevonden) heeft Amsterdam een cna-percentage van 78,69%, Den Haag van 91,75% en Utrecht van 60,41%.

veel zaken schriftelijk afhandelde, terwijl Den Haag nu toch in bijna alle zaken tussen € 5.000,- en € 25.000,- (ook) na de competentiegrensverhoging een cna blijkt te gelasten.⁸ Na de competentiegrensverhoging heeft Utrecht ervoor gekozen – zo blijkt ook uit de door henzelf gegeven toelichting (zie onder 1.2.2.) – om niet standaard meer een cna gelasten in de zaken tussen € 5.000,- en € 25.000,- met als gevolg dat daar significant minder cna's plaatsvinden. Dit komt wel overeen met de constatering die in het kader van de evaluatie van de competentiegrensverhoging is gedaan, namelijk dat na de competentiegrensverhoging kantonrechters het vaakst voor cna kiezen in het bewuste zaakssegment en dat bij het gemengde model relatief weinig cna's worden gelast.⁹

De vraag is welke factoren bij de keuze om wel of geen cna te houden een rol spelen. Een eiser met bijstand van een deurwaarder of een incassobureau heeft de minste kans op een cna, bij bijstand van een advocaat ligt dit percentage veel hoger. Dit verschil blijkt significant.¹⁰ Tussen de gerechten zijn grote verschillen te zien. In Utrecht wordt bij bijstand van de eiser door een advocaat veel vaker een cna gelast, maar in Den Haag gebeurt dat in die gevallen juist het minst. Amsterdam neemt hier een middenpositie in. Een significant verband tussen het type rechtsbijstand van eiser en het al dan niet houden van een comparitie blijkt op gerechtelijk niveau alleen aanwezig in Utrecht.¹¹ Dit duidt erop dat het type rechtsbijstand van eiser in Utrecht een selectie criterium vormt bij de selectie voor comparitie, hetgeen ook in de interviews is bevestigd in die zin dat is gezegd dat bij repeat players vaak geen cna wordt gelast en juist repeat players zich vaak doen bijstaan door deurwaarders en incassobureaus.

Cna (in procenten)	Totaal	Amsterdam	Den Haag	Utrecht
Eiser met deurwaarder	66,7 (n=54 van 81)	75 (n=18 van 24)	90,3 (n=28 van 31)	30,8 (n=8 van 26)
Eiser met incassobureau	52,4 (n=11 van 21)	100 (n=2)	100 (n=7)	16,7 (n=2 van 12)
Eiser met advocaat	81,7 (n=107 van 131)	92,2 (n=47 van 51)	87,5 (n=35 van 40)	62,5 (n=25 van 40)

Tabel 11

Bij gedaagden vindt in totaal vaker een cna plaats wanneer gedaagde zich laat bijstaan door een advocaat. Een significant verband is echter niet gevonden.

8 Eshuis & Geurts (2016), p. 65-66.

9 Eshuis & Geurts (2016), p. 85-86.

10 Bijstand advocaat vs. deurwaarder/incassobureau: $\chi^2(1, N=233) = 10,50, p < 0,05$.

11 Bijstand advocaat vs. deurwaarder/incassobureau: Utrecht: $\chi^2(1, N=78) = 10,16, p < 0,05$.

Cna (in procenten)	Totaal	Amsterdam	Den Haag	Utrecht
Gedaagde zonder bijstand	71,9 (n=82 op 114)	83,8 (n=31 van 37)	94,4 (n=34 van 36)	41,5 (n=17 van 41)
Gedaagde met advocaat	79,4 (n=100 op 126)	94,9 (n=37 van 39)	87,2 (n=41 van 47)	55 (n=22 van 40)

Tabel 12

Dat bij gedaagden zonder bijstand overall minder vaak een cna wordt bepaald, zien we ook terug in het feit dat bij mondelinge antwoorden – die vrijwel alleen voorkomen bij gedaagden zonder rechtsbijstand – minder vaak een cna wordt bepaald dan wanneer gedaagde schriftelijk heeft geantwoord. Dit is alleen anders in Den Haag; daar wordt juist bij gedaagden zonder bijstand vaker een cna gelast.

Bij een hogere vordering lijkt iets vaker een cna te worden verkozen boven re- en dupliek dan bij een lagere vordering.¹² Dit lijkt echter voornamelijk door Utrecht te worden veroorzaakt waar aanzienlijk vaker een cna wordt gelast bij een hogere vordering dan bij een lagere vordering. In Amsterdam en Den Haag vindt juist bij lagere vorderingen iets vaker een cna plaats, maar het is moeilijk hieraan conclusies (met betrekking tot de significantie) te verbinden omdat slechts in uitzonderingsgevallen in die gerechten geen cna is gelast.

Cna (in procenten)	Totaal	Amsterdam	Den Haag	Utrecht
Hogere vordering	77,4 (n=113 van 146)	83,3 (n=45 van 54)	88,6 (n=39 van 44)	60,4 (n=29 van 48)
Lagere vordering	74,0 (n=97 van 131)	95 (n=38 van 40)	91,7 (n=44 van 48)	34,9 (n=15 van 43)

Tabel 13

Dat in Utrecht bij een hogere vordering vaker een cna wordt gelast, vindt ook bevestiging in de interviews waaruit naar voren is gekomen dat in Utrecht het financiële belang als selectiecriteria wordt gebruikt.

De comparitie wordt door de gerechten op verschillende wijze vastgelegd. In Amsterdam wordt er altijd inhoudelijk proces-verbaal (pv) opgemaakt (n=84), in Den Haag wordt vrijwel altijd (95,3%, n=82 van 86) volstaan met aantekeningen. Het lijkt hier dus om sterk lokale werkwijzen te gaan. In Utrecht vindt het vaakst een combinatie van die twee methoden plaats; in 39,1% (n=18 van 45) van de zaken

12 Hierbij is de mediaan, zoals geïntroduceerd in paragraaf 3.4.1., als scheidslijn gehanteerd. Een hogere vordering ligt aldus boven € 10.361,- en een lagere vordering daaronder.

wordt een verkort pv – waarin in feite alleen de namen van de aanwezigen en de ver-
volgstand worden weergegeven – gecombineerd met aantekeningen.

De cna is bij uitstek een mogelijkheid voor partijen om over en weer nog op elkaar te
kunnen reageren en om stellingen nader te onderbouwen. Dit kan gevolgen hebben
voor de mogelijkheden om de zaak op stelplicht af te doen, in die zin dat mogelijk
na een nadere onderbouwing minder snel op stelplicht kan worden afgedaan. In dit
onderzoek wordt evenwel gevonden dat – behalve in Amsterdam – zaken juist vaker
op de stelplicht worden afgedaan wanneer een cna heeft plaatsgevonden. Een signi-
ficant verband tussen het houden van een cna en het afdoen op stelplicht is echter
niet aantoonbaar. Er zijn op dit punt ook duidelijke verschillen tussen de gerechten.

Zaken (in procenten)	Op stelplicht afgedaan		Bewijsopdracht gegeven	
	Na cna	Zonder cna	Na cna	Zonder cna
Totaal	78,1 (n=164 van 210)	68,75 (n=44 van 64)	8,6	4,7
Amsterdam	75,9 (n=63)	80 (n=8)	13,25	-
Den Haag	80,7 (n=67)	33,3 (n=3)	7,2	33,3
Utrecht	77,3 (n=34)	73,3 (n=33)	100	-

Tabel 14¹³

In Den Haag en Utrecht blijkt een zaak na een cna vaker op stelplicht te worden
afgedaan dan zonder cna, in Amsterdam is dat omgekeerd. Dit verschil is in Den
Haag groot en daar wordt op gerechtelijk niveau een significant verband aangetroffen
tussen het houden van een cna en het afdoen van stellingen op de stelplicht.¹⁴ Dit zou
erop kunnen duiden dat in Den Haag de comparitie – meer dan in de andere twee
gerechten – wordt aangewend om die informatie te krijgen die nodig is om daarna
knopen te kunnen doorhakken. Dit sluit wel aan bij het in de interviews aangetroffen
nuanceverschil dat de kans dat rechters toelaten dat ter comparitie een zaak com-
plexer wordt en uitdijt, in Amsterdam groter leek dan in Den Haag.

Ten aanzien van het houden van een cna en het opdragen van bewijs wijkt Den Haag
af. Anders dan bij de andere gerechten blijken daar na een cna minder bewijsop-
drachten te worden verstrekt. Dit is ook in lijn met het feit dat een zaak in Den
Haag na cna significant vaker op stelplicht wordt afgedaan. Er zijn helaas te weinig
waarnemingen om de significantie van een mogelijk verband tussen het al dan niet
plaatsvinden van een cna en het geven van een bewijsopdracht te onderzoeken.

13 De percentages tellen niet op tot 100%, omdat drie zaken van het totale aantal niet in de tabel zijn
meegenomen vanwege het feit dat daarin geen comparitie noch re- en dupliek heeft plaatsgevonden.

14 $\text{Chi}^2(1, N=92) = 6,45, p < 0,05$.

5.2.4. Conclusies

In ruim 77% van de onderzochte zaken is een comparitie gelast, in 75% van de onderzochte zaken was dat een cna. De cna-route overtreft de repliek-route dus in ruime mate in populariteit, hetgeen in overeenstemming is met de bedoeling van de wet. Tussen Amsterdam en Den Haag zijn nauwelijks verschillen, zoals ook in de lijn der verwachting lag op basis van de interviews waarin rechters uit die gerechten hebben aangegeven dat vrijwel altijd een cna wordt gelast. Den Haag heeft ook gemeld bewust de keuze te hebben gemaakt om in de zaken tussen € 5.000,- en € 25.000,- vooralsnog steeds een cna te plannen. De hypothese (V) dat de kantonrechter minder vaak een cna gelast dan de civiele rechter, vindt aldus geen bevestiging in het dossieronderzoek noch in de interviews.

Wat opvalt, is dat in Utrecht de cna-route veel minder gevolgd wordt dan in Amsterdam en Den Haag. Dit komt wel overeen met de constatering die in het kader van de evaluatie van de competentiegrensverhoging is gedaan, namelijk dat na de competentiegrensverhoging kantonrechters het vaakst voor cna kiezen in het bewuste zaakssegment en dat bij het gemengde model relatief weinig cna's worden gelast.¹⁵ Kennelijk is men in Utrecht minder overtuigd van de noodzaak van een mondelinge behandeling in iedere zaak en hebben ze daarvoor specifieke criteria aangelegd. Op de vraag wanneer voor de cna-route in plaats van de repliek-route wordt gekozen, kunnen de Utrechtse en Amsterdamse rechters niet altijd goed antwoorden, omdat zij zelf niet beslissen of een cna wordt gehouden maar dit centraal wordt besloten door een ander dan de zaaksrechter. De kantonrechters lijken meer regie op hun zaken te voeren, nu de rechters in Den Haag zelf bepalen in welke zaken een comparitie plaatsvindt, terwijl dit in Amsterdam en Utrecht op teamniveau wordt bepaald.

In Amsterdam en Den Haag wordt vrijwel altijd een comparitie gehouden, maar de Utrechtse rechters hebben – anders dan hun collega's van de andere twee gerechten – aangegeven criteria te hanteren als de hoogte van de vordering en de vraag of een repeat player partij is.

Er blijkt in het algemene beeld een significant verband te zijn tussen het al dan niet gelasten van een cna en de rechtsbijstand van eiser, in die zin dat bij bijstand van een advocaat eerder een cna wordt gelast. Dit blijkt door Utrecht te komen, waar op gerechtsniveau ook een significant verband wordt gevonden. Dit sluit aan bij het selectie criterium zoals door de geïnterviewde Utrechtse rechters genoemd. Dat daar rechtsbijstand door een advocaat als positief selectie criterium voor een cna wordt gehanteerd, heeft mogelijk als reden dat in die zaken het geschil vaak complexer en

¹⁵ Eshuis & Geurts (2016), p. 85-86.

meer omvattend is, zodat een cna kan helpen om meer duidelijkheid te creëren en er meer ruimte is voor een schikking. Het is niettemin opvallend omdat juist advocaten mogen worden geacht hun argumenten schriftelijk te kunnen verwoorden. Mogelijk zijn die daarin echter zo bedreven dat de (kanton)rechter juist daarom de behoefte voelt om partijen zelf te spreken.

Bij gedaagden vindt in totaal vaker een cna plaats wanneer gedaagde zich laat bijstaan door een advocaat. Den Haag neemt echter een andere positie in; daar wordt juist bij gedaagden zonder bijstand vaker een cna gelast. Significante verbanden blijken hier niet aanwezig.

Uit de bevindingen blijkt dat bij een hogere vordering iets vaker een cna wordt verkozen boven re- en dupliek dan bij een lagere vordering. Dit lijkt echter voornamelijk door Utrecht te worden veroorzaakt waar aanzienlijk vaker een cna wordt gelast bij een hogere vordering dan bij een lagere vordering. In Amsterdam en Den Haag vindt juist bij lagere vorderingen iets vaker een cna plaats, maar het is moeilijk hieraan conclusies te verbinden omdat slechts in uitzonderingsgevallen in die gerechten geen cna is gelast. Het doel van de comparitie is een stuk eenduidiger, het verkrijgen van inlichtingen ten behoeve van een vonnis en het schikken van de zaak. Vrijwel alle rechters geven ook aan ter comparitie partijen nog de gelegenheid te geven om op elkaar te reageren en naar voren te brengen wat zij van belang achten. Wel lijkt daarbij de kans dat het geschil groter en complexer wordt, meer aanwezig in Amsterdam en in Utrecht dan in Den Haag.

De hypothese (VI) dat wanneer een cna heeft plaatsgevonden, de kantonrechter vaker dan de civiele rechter stellingen op de stelplicht afdoet, vindt bevestiging in het dossieronderzoek, in zoverre dat de kantonrechters in Den Haag – anders dan de rechters in de andere gerechten – na een comparitie significant meer stellingen op stelplicht afdoet. De Haagse kantonrechters benutten de cna kennelijk om daarna een knoop te kunnen doorhakken. Dat sluit ook aan bij de opmerkingen van de geïnterviewde Haagse rechters dat een zaak ter comparitie niet groter of complexer wordt of behoort te worden.

De hypothese (VI) dat wanneer een cna heeft plaatsgevonden, de kantonrechter minder vaak dan de civiele rechter een bewijsopdracht geeft, vindt geen bevestiging in het dossieronderzoek. Weliswaar is gebleken dat alleen in Den Haag na een cna minder vaak een bewijsopdracht wordt gegeven dan na re- en dupliek, maar een significant verband is niet aantoonbaar.

Daarnaast is gebleken dat er lokale werkwijzen zijn van vastlegging van de comparitie. In Amsterdam wordt altijd een inhoudelijk pv opgemaakt, in Den Haag wordt

bijna altijd volstaan met aantekeningen en in Utrecht vindt een combinatie van methoden plaats.

5.3. PROCESVERLOOP/PROCESSTAPPEN

5.3.1. Inleiding

Zoals in paragraaf 3.2.3. naar voren is gekomen, is het eigen aan de kantonprocedure dat de gedaagde mondeling verweer kan voeren. Het initiatief daartoe moet de gedaagde zelf ondernemen door op een rolzitting te verschijnen. De rechter bespreekt dan met de gedaagde de mogelijkheden voor het voeren van verweer en beslist dan of hij dat verweer mondeling opneemt en vastlegt in een proces-verbaal of gedaagde een termijn van vier weken gunt om het verweer zelf op papier te zetten. Daar zit dus beoordelingsvrijheid voor de rechter. Hoe die wordt ingevuld, is aan de geïnterviewde rechters voorgelegd. Tevens is het aan de rechter om na het doorlopen van een van de standaardroutes – cna of re- en dupliek – te bepalen of er een eindvonnis kan worden gewezen of dat er nog processuele vervolgstappen gezet moeten worden, zoals bewijslevering, een akte, etc. Omdat deze eindfase van de procedure van zoveel verschillende variabelen afhankelijk is, is in de interviews niet gevraagd hoe vaak en welke vervolgstappen rechters veronderstellen te zetten.

Aangezien de kantonrechter meer gewend is aan het omgaan met partijen die in persoon procederen en het opnemen van een mondeling verweer, en omdat de kantonrechter wordt verondersteld sneller knopen door te hakken en minder vaak bewijsopdrachten te geven dan de civiele rechter, zijn in paragraaf 3.3. als hypotheses geformuleerd:

VII. De kantonrechter zal vaker dan de civiele rechter een mondeling antwoord opnemen.

VIII. Door de kantonrechter worden na de standaardroutes van cna of re- en dupliek minder vaak vervolgstappen gezet dan door de civiele rechter.

5.3.2. *Rechters over het aspect van mondelinge antwoorden*

De geïnterviewde Amsterdamse rechters hebben aangegeven aan dat zij niet zelf de rolzittingen doen, maar dat die organisatorisch bij kanton zijn ondergebracht, waardoor de geïnterviewde rechters daarover geen informatie konden geven. De ondervraagde rechters in Den Haag en Utrecht doen wel zelf rolzittingen. De meeste van hen hebben verklaard het antwoord op de vraag of zij een mondeling antwoord opnemen van de gedaagden die naar de rolzitting zijn gekomen, te laten afhangen van twee criteria: het

verweer moet niet te complex zijn en gedaagde moet niet makkelijk in staat zijn het verweer zelf op schrift te stellen.

(DH15/25:25) 'Als het heel ingewikkeld wordt, dan vraag ik ze of ze dat op papier willen zetten. Het hangt er natuurlijk ook vanaf of het mensen zijn die überhaupt de taal een beetje machtig zijn. Als dat een probleem lijkt, ga ik ze natuurlijk niet vragen dat op papier te zetten.'

Drie Utrechtse rechters geven nog aan dat de factor tijd ook van invloed is op de vraag of zij een mondeling antwoord opnemen. Eén van de ondervraagde Utrechtse rechters geeft aan er in beginsel op aan te sturen dat schriftelijk wordt geantwoord.

(U9/23:10) 'Ik toets bij mensen heel intensief wat er aan de hand is. Ik kijk ook of ze kunnen lezen en schrijven. En als dat het geval is, dan leg ik ze heel vaak uit dat ze dat op schrift moeten stellen (...). Dus ik neem zelf betrekkelijk weinig mondelinge antwoorden op.'

Ook een andere Utrechtse rechter geeft aan dat op de rolzitting een schriftelijk antwoord vaak wordt gestimuleerd en een derde zegt dat dat het geval was totdat een project met betrekking tot de rolzitting werd gestart, waarbij werd afgesproken in beginsel mondeling antwoord op te nemen en (hiertoe) gedaagden een voor een te laten binnenkomen (in plaats van allemaal tegelijk zoals te doen gebruikelijk was).¹⁶

Dat lijkt wel te verschillen van de houding in Den Haag, waar de rechter meer actief lijkt en meer geneigd lijkt te zijn om een mondeling antwoord op te nemen. Gevraagd naar hun opstelling op een rolzitting, antwoordde een Haagse rechter: 'Actief. Om erachter te komen wat ze nu echt bedoelen en dan maak ik daar een korte samenvatting van.' (DH12/20:00)

5.3.3. *Bevindingen uit het dossieronderzoek*

Een mondeling antwoord – een aspect van toegankelijkheid waarvoor de wetgever de kantonrechter juist prees – blijkt tamelijk uitzonderlijk te zijn. In de drie gerechten gezamenlijk wordt in minder dan 10% van de gevallen van de mogelijkheid om mondeling te antwoorden gebruik gemaakt. Dit gaat in vrijwel alle gevallen om gedaagden zonder rechtsbijstand.

16 Van der Kraats (2013).

Wijze van antwoorden (in procenten)	Totaal	Amsterdam	Den Haag	Utrecht
Mondeling antwoord	9,4 (n=26) (21,9 is 25/114)	8,5 (n=8) (18,9 is 7/37)	15,2 (n=14) (38,9 is 14/36)	4,4 (n=4) (9,8 is 4/41)
Schriftelijk antwoord	90,6 (n=251) (78,1 is 89/114)	91,5 (n=86) (81,1 is 30/37)	84,8 (n=78) (61,1 is 22/36)	95,6 (n=87) (90,2 is 37/41)

Tabel 15: tussen haakjes staat het percentage binnen de groep van gedaagden zonder bijstand.

In ruim 90% van de gevallen wordt dus schriftelijk geantwoord. Hieronder zitten ook gedaagden zonder gemachtigden. Binnen die categorie antwoordt in totaal in 78,1% schriftelijk. Tussen de gerechten doen zich echter grote verschillen voor in de mate waarin mondeling wordt geantwoord. In Den Haag gebeurt dit het meest en in Utrecht het minst. Een zelfde beeld is zichtbaar wanneer specifiek wordt gekeken binnen de groep van gedaagden zonder bijstand. In Den Haag antwoordt 38,9% van de gedaagden zonder bijstand mondeling, in Amsterdam 18,9% en in Utrecht 9,8%. Hierbij moet in gedachte worden gehouden dat de mondelinge antwoorden in Amsterdam worden opgenomen door kantonrechters, zoals volgt uit de interviews. Dit betekent dat op dit punt zowel Den Haag als Amsterdam model staan voor kanton en Utrecht voor het gemengde model. Helaas kan wegens het geringe aantal mondelinge antwoorden binnen de onderzochte dossiers, niet worden getoetst of dit verschil significant is. Het verschil tussen de gerechten in het percentage gedaagden (zonder rechtsbijstand) dat mondeling antwoordt, kan mogelijk worden verklaard uit de houding van de rechter op de rolzitting, in die zin dat rechters in Utrecht het minst geneigd zijn mondelinge antwoorden op te nemen tegenover Amsterdam en Den Haag waar dit veel vaker gebeurt.

Van de mogelijkheid voor gedaagde om een reconventionele vordering in te stellen wordt in 17,4% (n=48) van de gevallen gebruik gemaakt. Dit gebeurt vrijwel alleen bij schriftelijke antwoorden, slechts in één geval (in Amsterdam) is dit mondeling gebeurd. Dit percentage reconventionele vorderingen verschilt nauwelijks per gerecht.

Zaken (in procenten)	Totaal	Amsterdam	Den Haag	Utrecht
Geen reconventie	83,6 (n=229)	81,9 (n=77)	83,7 (n=77)	82,4 (n=75)
Wel reconventie	17,4 (n=48) (72,9 is 35/48)	18,1 (n=17) (58,8 is 10/17)	16,3 (n=15) (86,7 is 13/15)	17,6 (n=16) (75,0 is 12/16)

Tabel 16: tussen haakjes het aandeel door advocaten ingestelde reconventionele vorderingen.

Zowel in totaal als per locatie worden reconventionele vorderingen hoofdzakelijk door advocaten ingesteld. Daarbij valt wel op dat in Amsterdam minder vaak advocaten reconventionele vorderingen instellen.

Zoals in de vorige paragraaf naar voren is gekomen, wordt in ongeveer driekwart van de gevallen een comparitie gehouden. Bezien op het totale procesverloop vindt immers in 78,0% van de zaken een comparitie plaats en dit is vrijwel altijd een comparitie na antwoord (cna). Interessant is evenwel om te zien of na de repleik-route ook nog wel een comparitie wordt gelast – een comparitie gelasten kan immers op elk moment in de procedure – en of na de cna-route nog wel eens re- en dupliek wordt toegelaten.

Procesverloop (in procenten)	Totaal	Amsterdam	Den Haag	Utrecht
Geen comparitie, geen repleik	1,1 (n=3)	1,1 (n=1)	-	2,2 (n=2)
Comparitie, geen repleik	72,6 (n=201)	88,3 (n=83)	81,5 (n=75)	47,3 (n=43)
Eerst comparitie, daarna repleik	3,2 (n=9)	-	8,7 (n=8)	1,1 (n=1)
Repleik, geen comparitie	21,3 (n=59)	10,6 (n=10)	6,5 (n=6)	47,3 (n=43)
Eerst repleik, daarna comparitie	1,8 (n=5)	-	3,3 (n=3)	2,2 (n=2)

Tabel 17

Een combinatie van comparitie en re- en dupliek komt – in deze of in omgekeerde volgorde – zeer beperkt voor. In Amsterdam komen deze variaties helemaal niet voor. In Utrecht wel, maar slechts in 3,3% (n=3) van de zaken. In Den Haag komt dit het meest voor, te weten in 12% van de gevallen.

Na het doorlopen van één van beide standaardroutes – cna of re- en dupliek – wordt in beginsel eindvonnis gewezen. Slechts in 26% (n=72) van het totaal aantal zaken is daarna nog een vervolgstap nodig. Het percentage zaken waarin vervolgstappen nodig zijn, verschilt sterk tussen de gerechten. In Utrecht worden de minste vervolgstappen gezet (slechts in 16,5% van de gevallen, n=15) en in Den Haag het meest (in 38% van de gevallen, n=35). Amsterdam houdt daartussen het midden (met 23,4%, n=22). Het verschil tussen Amsterdam en Den Haag blijkt een statistisch significant verschil,¹⁷ het verschil tussen Den Haag en Utrecht is dat (dan a fortiori) ook. Dat in Den Haag de meeste vervolgstappen plaatsvinden, gekoppeld aan het hiervoor geconstateerde – doch gelet op het geringe aantal waarnemingen niet op significantie te toetsen – feit dat zich in Den Haag het vaakst de combinatie van comparitie en repleik voordoet, geeft aan dat er in Den Haag een grote variëteit in procesverloop is, meer dan in Amsterdam en ook meer dan in Utrecht. Dat sluit aan bij het gegeven dat in Den Haag de rechters nog een eigen rol hebben – zoals in de introductie genoemd – en bij het gegeven dat (ook) voor de competentiegrensverhoging er juist in kantonzaken een grote variatie bestond in procesverloop.¹⁸ Dit suggereert ofwel een

17 $\text{Chi}^2(1, N=186) = 4,69, p < 0,05$.

18 WODC, Cahier 2014-1, p. 9.

grote diversiteit aan werkwijzen van individuele rechters danwel een hoge mate van maatwerk.

Een vervolgstap kan worden ingeluid met een tussenvonnis. Dit lijkt niet vaak voor te komen; slechts in 11,2% (n=31) van het totaal aantal onderzochte zaken is dat gebeurd. In 7,6% (n=21) van het totaal aantal zaken wordt bij tussenvonnis een bewijsopdracht aan een der partijen gegeven. In 2,9% (n=8) van de zaken is bij tussenvonnis een akte opgedragen, in één zaak is een deskundigenbericht gelast en in één zaak is sprake van een onbevoegdverklaring.

Tussen de gerechten worden hierbij enkele verschillen geconstateerd. In Utrecht worden het minste tussenvonnissen geweest, namelijk in 3,3% van de zaken (n=3). Daarbij ging het één keer om een bewijsopdracht en twee keer om een akte. Dit past ook bij de constatering in het kader van de evaluatie van de competentiegrensverhoging dat in het gemengde model het minste onderzoek plaatsvindt.¹⁹ In Amsterdam is in 14,9% (n=14) van de zaken een tussenvonnis geweest; in 11,7% (n=12) van de zaken betrof het een bewijsopdracht en in 2,1% (n=2) een akte. In Den Haag zijn nog net iets meer tussenvonnissen geweest, namelijk in 15,2% (n=14) van de zaken. In 9,8% (n=9) van de zaken wordt daar een bewijsopdracht gegeven en in 4,3% (n=4) een akte, ook is daar als enige één keer een deskundigenbericht gelast. In Amsterdam en Den Haag wordt dus ongeveer even vaak een tussenvonnis geweest en dat is veel meer dan in Utrecht. In Amsterdam worden iets meer bewijsopdrachten gegeven dan in Den Haag en in Den Haag worden iets meer aktes gelast. Het kan zijn dat Amsterdam vaker voor een bewijsopdracht kiest, waar Den Haag vaker gegevens bij akte verlangt.

5.3.4. Conclusies

Een mondeling antwoord – een aspect van toegankelijkheid waarvoor de wetgever de kantonrechter juist prees – blijkt tamelijk uitzonderlijk te zijn en in Utrecht is dat sterker het geval dan in de andere twee gerechten.

De hypothese (VII) dat de kantonrechter vaker dan de civiele rechter een mondeling antwoord zal opnemen, vindt enige bevestiging in het dossieronderzoek en in de interviews. In Den Haag en in Amsterdam worden de rolzittingen door kantonrechters gedaan en wordt vaker een mondeling antwoord opgenomen dan in Utrecht. Gelet op het geringe aantal waarnemingen kan echter niet op significantie worden getoetst.

19 Eshuis & Geurts (2016), p. 86-89.

Het verschil tussen de gerechten in het percentage gedaagden (zonder rechtsbijstand) dat mondeling antwoordt, kan mogelijk uit de houding van de rechter op de rolzitting worden verklaard. De geïnterviewde rechters geven aan de vraag of zij een mondeling antwoord opnemen, te laten afhangen van twee criteria: het verweer moet niet te complex zijn en gedaagde niet makkelijk in staat zijn zelf zijn verweer op schrift te stellen. In Utrecht lijkt er een afwijzender houding te bestaan ten opzichte van het opnemen van mondelinge antwoorden; partijen zijn in beginsel zelf verantwoordelijk voor het schriftelijk verwoorden van hun verweer.

Uit de bevindingen blijkt dat slechts in 26% van de zaken na de standaardroute nog een vervolgstap nodig is, in Den Haag het meest en in Utrecht het minst. De hypothese (VIII) dat door de kantonrechter na de standaardroutes van cna en re- en dupliek minder vaak vervolgstappen worden gezet dan door de civiele rechter, vindt geen bevestiging in het dossieronderzoek. Juist het omgekeerde blijkt het geval; Den Haag zet significant vaker vervolgstappen dan Amsterdam, die de middenpositie inneemt. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat de kantonrechter minder een standaard-route kent en meer vrijheid voelt om maatwerk te leveren door af te wijken van de standaard-routes dan de civiele rechter.

Een combinatie van comparitie en re- en dupliek komt – in deze of in omgekeerde volgorde – zeer beperkt voor, in Den Haag het meest, doch van een significante afwijking is geen sprake. Slechts in 11,2% (n=31) van het totaal aantal onderzochte zaken is een tussenvonnissen geweest, in Utrecht veel minder dan in Amsterdam en Den Haag. In Amsterdam worden iets meer bewijsopdrachten gegeven dan in Den Haag en in Den Haag worden iets meer aktes gelast.

5.4. DOORLOOPTIJD

5.4.1. Inleiding

In het verre en nabije verleden is de kantonrechter geroemd om zijn snelheid. Hij deed zijn zaken altijd veel sneller af dan de civiele rechter. De in paragraaf 3.3. geformuleerde hypothese luidt dan ook:

IX. De kantonrechter doet (ook) de zaken tussen € 5.000,- en € 25.000,- sneller af dan de civiele rechter.

De doorlooptijd vangt aan op de datum dat de zaak voor het eerst op de rol staat en eindigt op de datum van het eindvonnissen. Dit is voor rechters vrij lastig te overzien over een groot aantal zaken, daarom zijn de geïnterviewde rechters geen vragen gesteld over de doorlooptijd, behoudens een vraag over een mogelijk verschil in door-

looptijd tussen de cna- en repliek-route, omdat de wetgever er de afgelopen jaren juist zo op heeft getamboereerd dat een cna, althans mondelinge behandeling, een gunstige invloed heeft op de snelheid van de procedure. Bij bespreking van de resultaten uit het dossieronderzoek past nog een voorbehoud. Zo betreffen de dossiers in Amsterdam allemaal zaken die in 2012 zijn begonnen, terwijl dit in Den Haag zaken tussen 2011-2013 waren en in Utrecht zaken tussen 2012-2014. Dit kan voor enige vertekening zorgen. Daarom worden waar mogelijk ook benut de gegevens ontleend aan het WODC-bestand voor de evaluatie van de competentiegrensverhoging.²⁰

5.4.2. *Rechters over het aspect van de doorlooptijd bij de cna- en de repliek-route*

Tien van de ondervraagde rechters (drie uit Amsterdam, vijf uit Den Haag en twee uit Utrecht) denken – net als de wetgever – dat de cna-route sneller verloopt dan de repliek-route. Als redenen hiervoor worden genoemd dat voor het nemen van re- en dupliek lange termijnen gelden en dat een rechter na de comparitie sneller het geschil in beeld heeft en tot een (eind)oordeel komt.

(A14/58:45) ‘Ik denk dat het sneller is als je een comparitie hebt gehad. (...) In de regel denk ik dat compareren ertoe leidt dat een rechter zijn volle aandacht heeft voor het dossier op het moment dat de comparitie plaatsvindt. En meestal is hij ook al meteen na die comparitie in staat om een oordeel te vellen en dat moet dan natuurlijk alleen nog worden opgeschreven. Een comparitie zorgt ervoor dat je een soort momentum creëert in een zaak en dat is lastiger bij die re- en dupliek zaken.’

Slechts één Utrechtse rechter geeft aan te denken dat de repliek-route sneller verloopt vanwege de termijn waarop een cna kan worden gepland. De overige rechters hebben op deze vraag geen antwoord kunnen geven.

De planningstermijn voor comparities wordt wel als reden gezien voor een vertraging in deze route. Bij bijvoorbeeld volle agenda's worden comparities immers verder vooruit gepland. In Utrecht, maar meer nog in Amsterdam, wordt de planningstermijn als zorgpunt benoemd. In Amsterdam worden termijnen voor een comparitie genoemd van tussen de 2-5 maanden, terwijl in Den Haag termijnen worden genoemd van tussen de 4-8 weken, hetgeen ongeveer overeenkomt met de door het gerecht genoemde 6 weken (zie paragraaf 1.2.2).

Eén Utrechtse rechter heeft er (terecht) op gewezen dat de doorlooptijd van de cna-route en de repliek-route ook afhangt van de soort zaken die voor comparitie worden geselecteerd.

20 Zie Eshuis & Geurts (2016).

5.4.3. Bevindingen uit het dossieronderzoek

Uit dit onderzoek blijkt dat in Amsterdam, waar civiele rechters de zaken behandelen, de doorlooptijd het langst is.

Doorlooptijd (in dagen)	Amsterdam (n=94)	Den Haag (n=92)	Utrecht (n=91)
Gemiddelde	257	21	194
Mediaan	210	168	182

Tabel 18

In Den Haag blijken de zaken het snelst te gaan wanneer de mediaan als uitgangspunt wordt genomen, maar de gemiddelde doorlooptijd is in Utrecht het kortst. Dit betekent dat in Den Haag wat meer extreem langlopende zaken voorkomen dan in Utrecht waar een en ander gelijkmatiger is verdeeld. Dit kan samenhangen met de selectie van zaken uit Utrecht, omdat in Den Haag meer oudere zaken zijn geselecteerd. Deze bevindingen over de doorlooptijd sluiten grotendeels aan bij de gegevens ontleend aan het WODC-bestand voor de evaluatie van de competentiegrensverhoging; op basis daarvan is de doorlooptijd in Den Haag korter dan in Amsterdam en in Utrecht. Uit het onderhavige onderzoek blijkt de keuze om minder vaak een cna te gelasten aldus geen negatieve gevolgen voor de doorlooptijd te hebben.

De doorlooptijd blijkt het kortst (zowel kijkend naar het gemiddelde als de mediaan) als eiser zich laat bijstaan door een deurwaarder, op korte afstand gevolgd door incassobureaus, vervolgens advocaten en daarna de categorie 'overig' met de langste doorlooptijd.²¹

Doorlooptijd en bijstand eiser (in dagen)	Geen (n=9)	Advocaat (n=131)	Deurwaarder (n=81)	Incassobureau (n=21)	Overig (n=35)
Gemiddelde	255	232	177	196	281
Mediaan	168	196	159	161	202

Tabel 19

De doorlooptijd blijkt het kortst wanneer de gedaagde zich niet laat bijstaan, en het langst als de gedaagde zich door een advocaat laat bijstaan.

21 De categorie eisers zonder bijstand is hierbij buiten beschouwing gelaten, nu dit een zeer kleine groep betreft.

Doorlooptijd en bijstand gedaagde (in dagen)	Geen (n=114)	Advocaat (n=126)	Overig (n=37)
Gemiddelde totaal	174	259	233
Mediaan totaal	160	217	203

Tabel 20

Het betreft hier een binnen alle gerechten significant verschil.²² Dit kan verklaard worden doordat een gedaagde zich waarschijnlijk niet, althans minder snel, van rechtsbijstand voorziet in juridisch eenvoudiger zaken.

In de steekproef is de doorlooptijd het langst wanneer de eiser zich door een deurwaarder of incassobureau laat bijstaan en de gedaagde door een advocaat, vervolgens wanneer beide partijen zich door een advocaat laten bijstaan en het kortst wanneer de eiser zich door een deurwaarder of incassobureau laat bijstaan en de gedaagde geen bijstand heeft.

Doorlooptijd en bijstand partijen (in dagen)	Eiser advocaat-gedaagde advocaat (n=72)	Eiser advocaat-gedaagde geen (n=39)	Eiser deurwaarder/ incasso- gedaagde geen (n=63)	Eiser deurwaarder/ incasso- gedaagde advocaat (n=29)
Gemiddelde	243	213	138	267
Mediaan	193	189	132	218

Tabel 21

Voor de doorlooptijd maakt het niet of nauwelijks uit of het verweer volledig in de dagvaarding is opgenomen.

Doorlooptijd (in dagen)	Gemiddelde	Mediaan
Totaal: verweer volledig (n=81)	216	189
Totaal: verweer NIET volledig (n=194)	222	182
Amsterdam: verweer volledig (n=21)	252	210
Amsterdam: verweer NIET volledig (n=71)	257	210
Den Haag: verweer volledig (n=29)	214	195
Den Haag: verweer NIET volledig (n=63)	208	140
Utrecht: verweer volledig (n=31)	193	182
Utrecht: verweer NIET volledig (n=60)	194	182

Tabel 22

²² Amsterdam: T(74)=2,44, p<0,001; Den Haag: T(74)=4,31, p<0,001; Utrecht: T(73)=3,18, p<0,001.

Er worden geen kortere doorlooptijden gevonden in gevallen waarin het verweer volledig in de dagvaarding is opgenomen. In Den Haag is de samenhang zelfs negatief. De doorlooptijd is daar zowel qua gemiddelde als mediaan gunstiger als het verweer niet volledig is opgenomen dan wanneer dit wél het geval is. Dat is anders dan viel te verwachten, aangezien het weergeven van en reageren op het verweer in de dagvaarding (de substantiëringsplicht) geacht werd bij te dragen aan het sneller tot de kern komen van de zaak en derhalve een kortere doorlooptijd. Dat die verwachting blijkens dit onderzoek niet wordt gerealiseerd, zou kunnen komen doordat rechters – zoals een aantal van hen ook heeft aangegeven (zie paragraaf 4.2.2.) – geneigd zijn eerder de zaak op stelplicht af te doen als het verweer niet volledig is opgenomen in de dagvaarding. Het afdoen op de stelplicht is immers een andere manier om zonder extra processtappen snel het geschil met een einduitspraak te beslechten.

Uit dit onderzoek blijkt echter dat het al dan niet afdoen van stellingen op stelplicht nauwelijks van invloed is op de doorlooptijd en blijkt het niet zo te zijn dat het afdoen van stellingen op de stelplicht altijd de kortste doorlooptijd ten gevolg heeft.

Doorlooptijd (in dagen)	Geen stellingen op stelplicht afgedaan	Stellingen van eiser op stelplicht afgedaan	Stellingen van gedaagde op stelplicht afgedaan	Stellingen van beide partijen op stelplicht afgedaan
Totaal gemiddelde	263	204	193	261
Totaal mediaan	186	182	175	228
Amsterdam gemiddelde	338	240	219	266
Amsterdam mediaan	311	189	189	242
Den Haag gemiddelde	260	182	165	287
Den Haag mediaan	176	135	140	298
Utrecht gemiddelde	191	197	191	209
Utrecht mediaan	182	189	175	189

Tabel 23

Een significant verband is dan ook niet aanwezig. Dit is anders dan verwacht, maar kan verklaard worden wanneer het zo zou zijn dat er (meestal) geen stellingen op stelplicht worden afgedaan omdat er helemaal geen geschil over de feiten is of een oneigenlijke bewijsbeslissing wordt genomen, waarna dus ook geen verdere procehandelingen zoals bewijslevering nodig zijn en doordat het aantal zaken waarin

daadwerkelijk een bewijsopdracht is gegeven heel beperkt is en dus ook de invloed daarvan op de doorlooptijden.

In het geval dat mondeling wordt geantwoord, is de doorlooptijd korter zowel in totaal als op gerechtsniveau.

Doorlooptijd (in dagen)	Gemiddelde	Mediaan
Totaal mondeling antwoord (n=26)	154	98
Totaal schriftelijk antwoord (n=251)	227	189
Amsterdam mondeling antwoord (n=8)	233	152
Amsterdam schriftelijk antwoord (n=86)	259	215
Den Haag mondeling antwoord (n=14)	126	89
Den Haag schriftelijk antwoord (n=78)	225	179
Utrecht mondeling antwoord (n=4)	96	84
Utrecht schriftelijk antwoord (n=87)	198	182

Tabel 24

Dit verschil blijkt significant in Den Haag en in Utrecht en niet in Amsterdam.²³ Gelet op de sterke verschillen tussen gerechten in het aantal mondelinge antwoorden en het geringe aantal gevallen waarin een mondeling antwoord is opgenomen, kan hieraan echter niet veel gewicht worden toegekend.

Wanneer een reconventionele vordering is ingesteld, zorgt dat voor een langere doorlooptijd zowel in totaal als per gerecht.

Doorlooptijd (in dagen)	Gemiddelde	Mediaan
Totaal zonder reconventie (n=229)	209	182
Totaal met reconventie (n=48)	275	214
Amsterdam zonder reconventie (n=77)	242	189
Amsterdam met reconventie (n=17)	326	313
Den Haag zonder reconventie (n=77)	198	141
Den Haag met reconventie (n=15)	269	219
Utrecht zonder reconventie (n=75)	187	182
Utrecht met reconventie (n=16)	226	182

Tabel 25

Een en ander lijkt ook logisch nu op vorderingen van beide partijen moet worden beslist en vaak een extra processtuk (conclusie van antwoord in reconventie) nodig is.

²³ Den Haag: $T(28)=3,44$, $p<0,001$; Utrecht: $T(6)=5,83$, $p<0,001$.

Kijkt men naar het procesverloop van de cna-route en de repliek-route dan verschilt de doorlooptijd *overall* tussen beide routes niet qua mediaan, maar wel qua gemiddelde. Het midden van de verdeling ligt bij beide routes op 182 dagen, maar de gemiddelde doorlooptijd is langer bij de cna-route. Dit betekent dat er na een cna een aantal zaken met een aanzienlijk langere doorlooptijd zijn.

Doorlooptijd (in dagen)	Comparitie Totaal	Comparitie Amsterdam	Comparitie Den Haag	Comparitie Utrecht
Gemiddelde	282	261	179	208
Mediaan	182	212	140	182

Tabel 26

Doorlooptijd (in dagen)	Repliek Totaal	Repliek Amsterdam	Repliek Den Haag	Repliek Utrecht
Gemiddelde	191	193	267	181
Mediaan	182	152	229	182

Tabel 27

De cna-route kent gemiddeld een langere doorlooptijd, behoudens in Den Haag. Tussen de gerechten verschilt de doorlooptijd per route sterk. In Amsterdam duurt de comparitie-route veel langer, in Utrecht verschilt het nauwelijks en in Den Haag is de comparitie-route juist aanzienlijk korter. Bij de comparitie-route is Den Haag het snelst, terwijl de repliek-route in Amsterdam (gekeken naar de mediaan) het snelst verloopt. Per gerecht kan niet worden getoetst op significantie wegens het – in ieder geval bij twee gerechten – geringe aantal waarnemingen van gevallen dat geen cna heeft plaatsgevonden. Dit is anders dan is geconstateerd in het kader van de evaluatie van de competentiegrensverhoging; daaruit blijkt dat de cna-route (landelijk) een kortere doorlooptijd kent dan de repliek-route.²⁴ De snelheid van de cna-route lijkt aldus – in relatie tot hetgeen daarover in de interviews is gezegd – voor een groot deel afhankelijk van de termijn waarop de comparitie kan worden gepland. Alleen wanneer dat binnen afzienbare tijd kan – korter dan dat het voor partijen duurt om te re- en te dupliceren – zal de cna-route daadwerkelijk een kortere doorlooptijd kennen. Het feit dat een cna in Den Haag binnen 4-8 weken kan worden gepland – op een kortere termijn dan in Amsterdam en Utrecht – zal voor een groot deel bijdragen aan de korte doorlooptijd van deze route in Den Haag. Bekend uit het dossieronderzoek is voorts dat Den Haag als enige van de onderzochte rechtbanken geen schriftelijk comparitievonniss (met bijgevoegde brief) maakt, maar mondeling een compari-

24 Zie Eshuis & Geurts (2016), p. 72. Hierbij is gekeken naar de beide routes zonder vervolgstappen. Zowel qua mediaan als qua gemiddelde, is de doorlooptijd van de cna-route korter.

tie bepaalt gevolgd door uitsluitend een brief. Mogelijk dat met dit uitsparen van het maken van een comparatievonnis tijd wordt bespaard. Een brief is immers korter en daarin worden aanzienlijk minder gegevens vermeld, hetgeen handelingen uitspaart.

Als er vervolgstappen worden gezet, zorgt dat voor een aanzienlijke verlenging van de doorlooptijd, hetgeen ook blijkt uit de evaluatie van de competentiegrensverhoging.²⁵ Als er geen vervolgstappen nodig zijn is de doorlooptijd gemiddeld 177 dagen (met een mediaan van 168 dagen). Als er wel vervolgstappen nodig zijn, is de doorlooptijd gemiddeld 342 dagen (met een mediaan van 311 dagen). Het verband tussen het al dan niet zetten van vervolgstappen in de procedure en de doorlooptijd blijkt binnen alle gerechten statistisch significant.²⁶

Doorlooptijd (in dagen)	Gemiddelde	Mediaan
Totaal zonder vervolgstappen (n=205)	177	168
Totaal met vervolgstappen (n=72)	342	311
Amsterdam zonder vervolgstappen (n=72)	205	179
Amsterdam met vervolgstappen (n=22)	423	420
Den Haag zonder vervolgstappen (n=57)	135	133
Den Haag met vervolgstappen (n=35)	330	320
Utrecht zonder vervolgstappen (n=76)	181	182
Utrecht met vervolgstappen (n=15)	253	231

Tabel 28

Wat opvalt, is dat de doorlooptijd bij alle gerechten bijna verdubbelt met vervolgstappen, zoals ook landelijk,²⁷ behalve in Utrecht. Daar zorgen vervolgstappen voor betrekkelijk weinig vertraging, zelfs zodanig dat zij na vervolgstappen de rechtbank Den Haag als veruit de snelste rechtbank zonder vervolgstappen ruimschoots heeft ingehaald. Dit kan komen doordat bij de set onderzochte dossiers in Utrecht een kortere periode is geselecteerd.

5.4.4. Conclusies

Uit de bevindingen blijkt dat in Amsterdam, waar civiele rechters de zaken behandelen, de doorlooptijd het langst is. Dit blijkt tevens uit de gegevens ontleend aan het WODC-bestand voor de evaluatie van de competentiegrensverhoging. Daaruit blijkt ook de doorlooptijd bij behandeling door de 'echte' kantonrechter het kortst. Hoewel geen significantietoets kon plaatvinden vanwege de selectie van de steekproef, wordt

25 Eshuis & Geurts (2016), p. 72.

26 Amsterdam: T(25)=6,15, p<0,001; Den Haag: T(38)=6,82, p<0,001; Utrecht: T(15)=1,83, p<0,001.

27 Zie Eshuis & Geurts (2016), p. 72.

in de bevindingen bevestiging gevonden voor de hypothese (IX) dat de kantonrechter (ook) de zaken tussen € 5.000,- en € 25.000,- sneller afdoet dan de civiele rechter.

In de steekproef is de doorlooptijd het kortst als de eiser zich laat bijstaan door een deurwaarder. Als gedaagde geen rechtsbijstand heeft is de doorlooptijd in ieder gerecht significant korter dan wanneer gedaagde zich laat bijstaan door een advocaat. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat een gedaagde zich niet van rechtsbijstand voorziet in juridisch eenvoudiger zaken en/of dat advocaten een procedure compliceren.

Er blijken grote verschillen tussen de gerechten in het opnemen van mondelinge antwoorden (zie paragraaf 5.3.3.). De bevindingen indiceren dat de doorlooptijd korter is bij een mondeling antwoord dan bij een schriftelijk antwoord. Een reden hiervoor kan zijn dat mondeling antwoorden meer voor de hand liggen in minder complexe zaken – waarop geïnterviewde rechters ook hebben gezegd te selecteren voor mondeling antwoord – en dat het niet opnemen van mondelinge antwoorden tot een vertraging in de procedure kan leiden omdat dan een nieuwe termijn om schriftelijk te reageren aan de gedaagde wordt gegund. Het grotere aantal mondelinge antwoorden kan aldus ten dele de relatief korte doorlooptijden in Den Haag verklaren. Ook volgens verwachting zorgt het instellen van een reconventionele vordering in de steekproef voor een verlenging van de doorlooptijd en het zetten van vervolgstappen leidt in ieder gerecht tot een significante verlenging van de doorlooptijd.

Opvallend genoeg leidt in de steekproef het volledig opgenomen zijn van het verweer in de dagvaarding noch het afdoen van stellingen op stelplicht, per definitie tot een kortere doorlooptijd. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat rechters op een andere manier, zonder vervolgstappen, hun beeld van de zaak completeren, bijvoorbeeld ter comparitie – zoals in paragraaf 4.2.2. is besproken – en dat er geen stellingen op stelplicht worden afgedaan omdat er helemaal geen geschil over de feiten is of een oneigenlijke bewijsbeslissing wordt genomen, waarna dus ook geen verdere proceshandelingen zoals bewijslevering nodig zijn en dat het aantal zaken waarin daadwerkelijk een bewijsopdracht is gegeven heel beperkt is en dus ook de invloed daarvan op de doorlooptijden.

Er blijken grote verschillen in doorlooptijd te zijn tussen de cna- en de repliek-route tussen de gerechten. In het algemeen kent de cna-route in de steekproef gemiddeld een langere doorlooptijd. Dit is anders dan de wetgever (ook in het kader van KeI) en de meeste geïnterviewde rechters veronderstelden, en anders dan uit de evaluatie naar de competentiegrensverhoging naar voren is gekomen. Hiervoor zijn twee uiteenlopende verklaringen mogelijk. Een organisatorische verklaring houdt verband met de termijn waarop een comparitie wordt gepland. Hoe sneller de comparitie

wordt gepland, hoe groter het verschil met re- en dupliek waarvoor partijen in beginsel ieder achtereenvolgens vier weken de tijd krijgen (en nog uitstel kan worden gevraagd). De termijn waarop een comparitie wordt gepland, kan bijvoorbeeld oplopen door een gebrek aan zittingscapaciteit of door (het tevoren opvragen van en rekening houden met) verhinderdata van partijen. Hierop hebben de geïnterviewden ook gewezen. Ook het feit dat in Den Haag mondeling in plaats van schriftelijk een comparitie wordt gelast, kan bijdragen aan de snelheid van de cna-route aldaar. Een tweede mogelijke reden waarom de cna-route een langere doorlooptijd kent dan de repliek-route is een inhoudelijke: rechters laten de zaak breedlopijger en complexer worden ter comparitie in plaats van dat ze de comparitie gebruiken om orde in de standpunten te scheppen en het geschil te kaderen. Uit de tweede paragraaf van dit hoofdstuk bleek dat met name in Den Haag de zaak ter comparitie niet complexer of uitgebreider wordt, maar wordt benut om snel knopen door te hakken. Dit kan deels verklaren waarom de comparitie-route in Den Haag het snelst is, terwijl de repliek-route in Amsterdam het snelst verloopt.

5.5. APPEL

5.5.1. Inleiding

In enkele gevallen wordt hoger beroep tegen een uitspraak ingesteld. Partijen kunnen vele redenen hebben om in appel te gaan. Uit onderzoek naar civiele uitspraken blijkt van invloed op de beslissing om in hoger beroep te gaan de verwachting dat het gerechtshof een gunstiger uitspraak zal doen, de omvang van de gevolgen van de uitspraak (bij een groter financieel belang wordt eerder in hoger beroep gegaan), de begrijpelijkheid en de motivering van de uitspraak, de hoop op een betere rechter en de mogelijkheid om betere of nieuwe argumenten te gebruiken.²⁸

De veronderstelling hier is dat partijen minder tevreden zijn en dus eerder hoger beroep zullen instellen, als er stellingen op stelplicht zijn afgedaan, partijen hun zaak niet mondeling ter comparitie hebben kunnen bepleiten, en wanneer in de einduitspraak minder uitgebreid op hun standpunten is ingegaan. Gelet op de veronderstelling dat de kantonrechter vaker stellingen op de stelplicht afdoet, minder comparities gelast en kortere uitspraken schrijft, zijn in paragraaf 3.3. de volgende hypothesen geformuleerd:

- X. In zaken met een eindvonnis op tegenspraak behandeld door een kantonrechter, wordt in een hoger percentage van de gevallen appel ingesteld dan in vergelijkbare zaken behandeld door een civiele rechter.**

²⁸ Marseille e.a. (2016), p. 51-53, 58.

XI. In zaken met een eindvonnis op tegenspraak behandeld door een kantonrechter, waarin appel is ingesteld, wordt dat appel vaker gegrond verklaard dan in vergelijkbare zaken behandeld door een civiele rechter.

Omdat de rechter in eerste aanleg vaak niet op de hoogte is van het instellen van appel, althans de motieven hiervoor, is hiernaar niet tijdens de interviews gevraagd. Dit onderdeel is dus uitsluitend gebaseerd op de dossiergegevens.

5.5.2. Bevindingen uit het dossieronderzoek

In 7,9% van het totaal aantal zaken (22 van de 277) is appel ingesteld. Dat ligt net onder het landelijk gemiddelde percentage ingestelde appellens in kanton-handelszaken van 8%.²⁹ Tussen de drie rechtbanken verschilt dit percentage. In Amsterdam ligt dit percentage met 12,8% ruim twee keer zo hoog als in Den Haag (5,4%) en Utrecht (5,5%). Het appelpercentage in Amsterdam ligt daarmee significant hoger dan in Den Haag en Utrecht.³⁰ Er is – mogelijk vanwege het geringe aantal waarnemingen – geen significant verband gevonden tussen het instellen van appel en de ervaring van de eerstelijnsrechter, al volgt uit de bevindingen wel dat de rechters die een vonnis hebben gewezen waartegen appel wordt ingesteld, gemiddeld minder ervaring hebben.

In 15 van de 22 appelzaken is een uitspraak gedaan, 7 zaken (3 in Amsterdam en 4 in Utrecht) zijn geroyeerd. In 31,8% van de gevallen waarin uitspraak is gedaan is het beroep geheel of gedeeltelijk gegrond verklaard. Per rechtbank verschilt dit percentage.

Zaken (in procenten)	Totaal	Amsterdam	Den Haag	Utrecht
Zaken in appel	7,9 (n=22)	12,8 (n=12)	5,4 (n=5)	5,5 (n=5)
Appel geheel of gedeeltelijk gegrond	31,8 (n=7)	33,3 (n=4)	40,0 (n=2)	20,0 (n=1)

Tabel 29

Deze uitkomsten zeggen echter, gelet op het gering aantal zaken, weinig en lenen zich om die reden niet voor een significantietoets.

Aangezien het financieel belang per gerecht niet tot weinig verschilt, zoals in paragraaf 3.4.1. is geconstateerd, kan worden verwacht dat dat niet het verschil in het

29 Kengetallen gerechten 2015: www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/Kengetallen-Gerechten-2015. Dit percentage is met uitzondering van niet appellabele uitspraken en (appellabele) verstekken.

30 $\text{Chi}^2(1, N=277) = 4,53, p < 0,05$.

aantal appels per gerecht kan verklaren. Die verwachting wordt bevestigd wanneer de relatie tussen financieel belang en het instellen van appel nader wordt onderzocht. Het gemiddeld gevorderde bedrag in de zaken waarin geen appel is ingesteld bedroeg, € 11.820,01 en het gemiddelde in de zaken waarin wel appel is ingesteld, lag op € 12.941,18. Dit verschil is niet significant.

Omdat de juistheid van de feiten waarop het oordeel is gebaseerd als belangrijk onderdeel voor het draagvlak bij partijen voor de uitspraak wordt gezien, is het interessant om te kijken of de appelpercentages verschillen naar gelang stellingen al dan niet op stelplicht zijn afgedaan en al dan niet een bewijsopdracht is gegeven.

In de zaken waarin appel is ingesteld, zijn bijna even vaak stellingen op stelplicht afgedaan als in zaken waarin geen appel is ingesteld. Een significant verband is – mede gelet op het geringe aantal waarnemingen – niet aantoonbaar.

Zaken (in procenten)	Zaken in appel	Zaken NIET in appel
Op stelplicht afgedaan	77,3	76,1
Bewijsopdracht gegeven	18,2	6,3

Tabel 30

Dat is anders voor wat betreft het al dan niet geven van een bewijsopdracht. Anders dan verwacht, is in de zaken waarin appel is ingesteld significant vaker een bewijsopdracht gegeven dan in zaken waarin geen appel is ingesteld.³¹ Dat juist verhoudingsgewijs in appelzaken vaker een bewijsopdracht is gegeven, zou verklaard kunnen worden doordat rechters een grote vrijheid hebben bij de waardering van bewijs, welke waardering voor een groot deel is gebaseerd op de overtuiging van de rechter. Partijen achten wellicht juist in die zaken de kans groot dat een hoger beroepsrechter het bewijs anders waardeert en tot een gunstiger uitspraak zal komen, zodanig groot dat ze om die reden appel instellen.

Ook een mondelinge behandeling wordt vaak als belangrijke factor beschouwd voor het draagvlak bij partijen voor het oordeel. Daarom is het interessant om te kijken naar het appelpercentage wanneer wel of juist geen comparitie is gehouden. In totaal maakt het blijkens de onderzoeksgegevens nauwelijks verschil voor het instellen van appel of er wel of geen comparitie is gehouden. Als er geen comparitie is gehouden, ligt het appelpercentage op 8,2%, ten opzichte van 7,9% als er wel een comparitie is gehouden. Er blijken geen significante verbanden aantoonbaar.

31 $\chi^2(1, N=277) = 4,29, p < 0,05$.

Gemiddeld is het vonnis iets langer in gevallen dat appel wordt ingesteld (4,511 t.o.v. 4,375 pagina's), maar het verschil is gering en significante verschillen zijn niet aantoonbaar.

5.5.3. *Conclusies*

In dit onderzoek is geen statistisch significant verband aangetroffen tussen het instellen van appel en de factoren die werden verwacht daarop van invloed te zijn, namelijk of stellingen op stelplicht waren afgedaan, of een comparitie was gehouden en de lengte van de motivering. Ook tussen het financieel belang en het instellen van appel kon geen significant verband worden aangetroffen.

Dit zal er mede de oorzaak van zijn dat de daarop gebaseerde hypothese (X) dat in zaken met een eindvonnis op tegenspraak behandeld door een kantonrechter in een hoger percentage van de gevallen appel wordt ingesteld dan in vergelijkbare zaken behandeld door een civiele rechter, geen bevestiging heeft gevonden in het dossieronderzoek. Het omgekeerde is juist aangetoond; bij de civiele rechter wordt significant vaker appel ingesteld. Er kon geen significant verband worden vastgesteld tussen de ervaring van de rechter in eerste aanleg en het instellen van appel.

In de inleiding werd stilgestaan bij onderzoek waaruit blijkt dat bij de beslissing om appel in te stellen een rol speelt de verwachting dat het gerechtshof een gunstiger uitspraak zal doen, de omvang van de gevolgen van de uitspraak (bij een groter financieel belang wordt eerder in hoger beroep gegaan), de begrijpelijkheid en de motivering van de uitspraak, de hoop op een betere rechter en de mogelijkheid om betere of nieuwe argumenten te gebruiken. Daarvan uitgaande zou de uitkomst van dit onderzoek kunnen betekenen dat in de ogen van partijen meer op de uitspraak van de civiele rechter valt af te dingen, dat de uitspraak van de civiele rechter minder begrijpelijk en goed gemotiveerd is, dat met name bij civiele rechter de wens voor een betere rechter bestaat of dat de kantonrechter meer alle argumenten heeft uitgevraagd. Dit kan worden teruggebracht tot de (grotere) vaardigheid van de kantonrechter om de zaak begrijpelijk uiteen te zetten, tot de kern te komen en met gezag op te treden. Dit zal met name ter zitting tot uitdrukking kunnen komen. Ook uit de interviews (zie paragraaf 2.4.) is naar voren gekomen de veronderstelling dat de kantonrechter met meer gezag optreedt en beter met partijen communiceert. Enige bevestiging hiervoor kan worden gevonden in de evaluatie van de competentiegrensverhoging, waarbij is geconstateerd dat partijen zich na de competentiegrensverhoging – en dus in contact met de kantonrechter, grotendeels in plaats van met de civiele rechter – beter geïnformeerd, beter gehoord en beter behandeld voelen dan voor de competentie-

grensverhoging,³² en in de klantwaarderingsonderzoeken (zie paragraaf 2.3.). Nader onderzoek naar (verschillen in) het optreden van de kantonrechter en de civiele rechter ter zitting, is evenwel aangewezen om hierover meer zekerheid te verkrijgen.

De enige factor die wél van invloed is gebleken op het instellen van appel, is of bewijslevering heeft plaatsgevonden, zij het omgekeerd aan hetgeen was verwacht; als bewijslevering heeft plaatsgevonden wordt significant vaker appel ingesteld. De verwachting was dat als de rechter zo ‘tot het gaatje’ was gegaan bij de waarheidsvinding, partijen zich makkelijker neer zouden leggen bij zijn oordeel, maar mogelijk vanwege de vrijheid die de rechter bij de bewijswaardering heeft, blijkt juist vaker appel te worden ingesteld.

De hypothese (XI) dat in zaken met een eindvonnis op tegenspraak behandeld door een kantonrechter, waarin appel is ingesteld, dat appel vaker gegrond wordt verklaard dan in vergelijkbare zaken behandeld door een civiele rechter, vindt geen bevestiging in het dossieronderzoek. Het betreft zo’n gering aantal gevallen dat een toets op significantie hier niet mogelijk is.

5.6. CONCLUSIE

In het dossieronderzoek wordt geen bevestiging gevonden van de hypothese (V) dat de kantonrechter minder vaak een cna gelast dan de civiele rechter. Zowel in Amsterdam als in Den Haag gebeurt dat als uitgangspunt in alle zaken, in de praktijk in ongeveer 90% van de zaken.

Er zijn echter wel aanwijzingen dat kantonrechters en civiele rechters de comparitie, de mondelinge behandeling, anders benutten. Zo is er een bevestiging gevonden voor de hypothese (VI) dat kantonrechters vaker stellingen op de stelplicht afdoen wanneer een comparitie heeft plaatsgevonden dan de civiele rechter, hetgeen erop duidt dat de kantonrechter de comparitie meer gebruikt om (alleen) die informatie te krijgen die nodig is om daarna de knoop te kunnen doorhakken, daar meer op focus, daarover rechtstreeks(er) met partijen in gesprek gaat en actiever is. Dit sluit ook aan bij het gegeven dat in Den Haag de cna-route gemiddeld de kortste doorlooptijd heeft, korter dan bij de andere twee gerechten, en dat de geïnterviewde Haagse rechters vaker hebben aangegeven de comparitie meer te gebruiken om te trechteren, de verengen tot de kern, terwijl de geïnterviewde rechters van de andere twee locaties vaker hebben aangegeven dat de zaak op de comparitie ook groter en complexer kan worden. De hypothese dat de kantonrechter na een comparitie ook minder bewijsopdrachten geeft (VI), kon wegens het beperkte aantal waarnemingen

32 Eshuis & Geurts (2016), p. 13.

niet met een significantietoets worden aangetoond, maar de bevindingen wezen wel in die richting en het zou ook een logisch gevolg zijn van het feit dat de kantonrechter na een comparitie vaker stellingen op stelplecht afdoet.

Nog een aanwijzing dat de kantonrechter de comparitie anders benut, kan worden gevonden in het gegeven dat wanneer het verweer niet volledig in de dagvaarding is opgenomen, in Den Haag minder vaak dan in de andere gerechten stellingen op stelplecht worden afgedaan. Kennelijk wordt dit op een andere manier opgelost, waarschijnlijk ter comparitie, gelet op het feit dat een aantal geïnterviewde rechters heeft gezegd ter comparitie een schending van de substantiëringsplicht te herstellen – hetgeen ook Wetzels al signaleerde³³ – en op het gegeven dat in Den Haag – anders dan in Amsterdam en Utrecht – niet vaker voor de repliek-route wordt gekozen als het verweer niet volledig in de dagvaarding is opgenomen.

De hypothese dat tegen uitspraken van de kantonrechter vaker in appel wordt gegaan dan tegen uitspraken van de civiele rechter (X) vond geen bevestiging; juist het omgekeerde bleek waar, tegen uitspraken van de civiele rechter werd significant vaker appel ingesteld. Een significante relatie met ervaring van de rechter is niet aangetoond. De hypothese dat appellaten tegen uitspraken van de kantonrechter vaker grond worden verklaard (XI), kon wegens het geringe aantal waarnemingen worden bevestigd noch ontkracht.

Alle factoren die tot de hypothesen hadden geleid – het afdoen op stelplecht, het houden van een comparitie en de lengte van de motivering van een vonnis – bleken niet van belang voor de beslissing om al dan niet appel in te stellen. Ook kon geen significant verband met het financiële belang van de zaak worden gevonden. Gelet op eerder onderzoek naar de motieven voor het instellen van appel in civiele zaken,³⁴ zou het feit dat juist tegen uitspraken van de kantonrechter minder vaak appel wordt ingesteld dan tegen uitspraken van de civiele rechter erop kunnen wijzen dat de kantonrechter (ter zitting) een grotere vaardigheid aan de dag legt om de zaak begrijpelijk uiteen te zetten, tot de kern te komen en met gezag op te treden. Dit vindt enige bevestiging in de interviews, in de evaluatie van de competentiegrensverhoging³⁵ en in de klantwaarderingsonderzoeken. Nader onderzoek naar (verschillen in) het optreden van de kantonrechter en de civiele rechter ter zitting, is evenwel aangewezen om hierover meer zekerheid te verkrijgen.

In zaken waarin in eerste aanleg bewijslevering is toegestaan, waarvan werd verwacht dat daarmee de discussie over de feiten werd beslecht, blijkt significant vaker

33 Wetzels (2003), p. 2.

34 Marseille e.a. (2016), p. 51-53, 58.

35 Eshuis & Geurts (2016), p. 13.

appel te worden ingesteld. Het zou kunnen zijn dat in plaats van tot een overtuigender vaststelling van de feiten, bewijslevering leidt tot discussies over de waardering van het geleverde bewijs waarbij de rechter grote vrijheid heeft en de verliezende partij mogelijk een (grotere) kans ziet op succes in hoger beroep.

Dat de kantonrechter meer dan de civiele rechter geneigd is de mondelinge toelichting van partijen te trechteren, te focussen op de kern, zou ook kunnen worden afgeleid uit het feit dat de hypothese dat de kantonrechter meer mondelinge antwoorden opneemt (VII) in dit onderzoek bevestiging heeft gevonden. De geïnterviewde rechters hebben aangegeven de beslissing om een mondeling antwoord op te nemen, te laten afhangen van twee criteria: moet de partij in staat worden geacht het zelf op papier te zetten en is de zaak niet te omvangrijk/complex. Kennelijk acht de kantonrechter zich vaker in staat het verweer van een partij in een (kort) proces-verbaal zelf samen te vatten en stelt hij zich daar actiever in op. Het kan ook goed een reden zijn waarom tegen de uitspraken van de kantonrechter significant minder vaak appel wordt ingesteld. Opvallend is dat in Utrecht significant minder comparities worden gelast (bijna de helft minder) en dat daarvoor criteria worden gehanteerd als het type bijstand van de eisende partij en het financieel belang en dat rechters in Utrecht veel minder mondelinge antwoorden opnemen. Kennelijk wordt daar minder gehecht aan de mondelinge behandeling. Beschikbare zittingsruimte kan daarbij een factor van betekenis zijn, een Haagse geïnterviewde rechter heeft immers aangegeven dat in tijden van drukte ook meer zaken voor re- en dupliek worden gezet.

De invloed die de organisatiewijze/logistiek dus kennelijk op het procesverloop heeft, blijkt ook wanneer wordt gekeken naar de doorlooptijd. De hypothese dat zaken bij de kantonrechter een kortere doorlooptijd hebben dan bij de civiele rechter (IX), vindt bevestiging in het onderzoek. Uit de steekproef blijkt geen verband tussen de doorlooptijd en de vraag of in de dagvaarding het verweer volledig is weergegeven noch tussen de doorlooptijd en de vraag of een zaak op stelplicht is afgedaan. Dit is opvallend omdat met (de invoering van) de substantiëringsplicht juist werd beoogd het geschil direct volledig op tafel te hebben liggen, zodat versnelling kon worden bereikt en omdat de stelplicht een manier is om snel een knoop door te hakken. Eveneens anders dan – door de wetgever én de meeste geïnterviewde rechters – verwacht, lijkt de gemiddelde doorlooptijd van de cna-route langer dan de repliek-route. Dit terwijl de cna juist tot uitgangspunt werd genomen in 2002 en met KeI nog verder centraal wordt gesteld om te komen tot een versnelling van de procedure. Juist bij (de snelheid van) de cna-route blijkt uit de interviews de termijn waarop de mondelinge behandeling kan worden gepland een knelpunt te zijn. Als er niet binnen korte termijn een zitting gepland kan worden doordat er geen zittingscapaciteit beschikbaar is, is dit een sterk vertragende factor. In Den Haag, waar de doorlooptijd (na cna) het kortst is, wordt zonder dat een schriftelijk comparitievonnissen wordt gewezen op

korte termijn een zitting gepland én de kantonrechters in Den Haag bepalen zelf of zij een comparitie in hun eigen zaak gelasten, hetgeen erop duidt dat de zaaksrechter van begin tot het eind de regie voert. Barendrecht heeft er al eerder op gewezen dat de rechter als casemanager een positief effect heeft op de doorlooptijd.³⁶ Wellicht onderscheid de kantonrechter zich wel in dit opzicht, maar het lijkt toch vooral een kwestie van de organisatorische inrichting met betrekking tot het beleggen van verantwoordelijkheden. Ook uit eerder onderzoek blijken immers het case management van zaken en ook de werkvoorraad – organisatorische factoren – van grote invloed op de doorlooptijd.³⁷ Die invloed lijkt dus groter te zijn dan die van de processtappen of omgang met de partijplichten.

Verder is opvallend dat – hoewel de hypothese dat de kantonrechter na de standaardroute minder vaak vervolgstappen zet dan de civiele rechter (VIII) geen bevestiging vond, maar juist bleek dat de kantonrechter significant meer vervolgstappen zet dan de civiele rechter – de kantonrechter de kortste doorlooptijd kent. Natuurlijk kosten aanvullende processtappen – die in ongeveer een kwart van de onderzochte zaken zijn gezet – tijd, maar dit hoeft dus niet per se tot een langere doorlooptijd te leiden, als die stappen maar binnen een korte tijd kunnen worden gezet. De organisatiewijze lijkt dus ook hier een belangrijker factor.

36 Barendrecht (2011), p. 351-353.

37 Eshuis (2007), p. 259-260.

6 DE PERSOON VAN DE RECHTER

6.1. INLEIDING

In dit hoofdstuk worden de onderzoeksresultaten beschreven inzake de punten die een directe relatie hebben met de persoon van de rechter. Het gaat daarbij in de eerste plaats over de taakopvatting van de kantonrechter en de civiele rechter en de eventuele verschillen daartussen. Dit komt in de volgende paragraaf aan de orde. In de derde paragraaf wordt gekeken naar de lengte van de uitspraak en de motivering. In de vierde paragraaf wordt nader gekeken naar de ervaring van de rechter en de vermeende en gebleken effecten daarvan op de hantering van de partijplichten en het proces(verloop). Afgesloten wordt met een conclusie.

6.2. TAAKOPVATTING

6.2.1. *Inleiding*

Een van de onderzoeksvragen is of mogelijke verschillen tussen kantonrechters en civiele rechters zijn terug te voeren op een verschil in taakopvatting. Daarom is de rechters in de interviews ook expliciet gevraagd naar hun taakopvatting en de verschillen die zij veronderstellen in de taakopvatting tussen kantonrechters en civiele rechters, meer specifiek op het gebied van waarheidsvinding, partijautonomie en ongelijkheidscompensatie. Een antwoord op die vragen kan niet aan de hand van het onderzoek in individuele dossiers gegeven worden, vandaar dat in deze paragraaf ook geen resultaten van dossieronderzoek worden weergegeven. Omdat het de bedoeling is – zie onderzoeksvraag (iii) – om de uit het dossieronderzoek gebleken verschillen te leggen naast de taakopvatting en te kijken in hoeverre die verschillen vanuit die taakopvatting verklaard kunnen worden, is ter zake van de taakopvatting niet een afzonderlijke hypothese geformuleerd.

6.2.2. *De taakopvatting volgens de geïnterviewde rechters*

Vrijwel alle geïnterviewde rechters zien het als hun taak om het geschil op te lossen, met een vonnis of met een schikking. Een Utrechtse kantonrechter heeft dit geduid door duidelijk zijn tweeledige taakstelling te benoemen: ‘Als partijen hun processtukken hebben gegeven en ik heb op zitting mijn inlichtingen ingewonnen, dan moet ik in staat zijn om snel een goed en rechtvaardig vonnis te wijzen over het probleem waar het ook echt om gaat. (...) Daarnaast vind ik dat ik partijen kan bijstaan in het

opzoeken van oplossingen die niet uitkomen in een vonnis maar in een andere waardevolle oplossing. En ik vind dat ook een taak van de rechter.' (U9/03:55)

Negen van de vijftien geïnterviewde rechters (vier Amsterdamse, drie Haagse en twee Utrechtse) menen dat er geen verschil in taakopvatting tussen kantonrechters en civiele rechters is, althans hopen of willen dat niet.

(A2/12:30/14:35) 'Ze zouden dezelfde doelen moeten hebben, namelijk zo bevredigend mogelijk een knoop doorhakken. (...) Of de kantonrechters een andere taakopvatting hebben, nee, dat denk ik toch niet eerlijk gezegd, althans het zou niet moeten.'

Zes rechters (één Amsterdamse, twee Haagse en drie Utrechtse) denken echter dat er wel verschillen in taakopvatting tussen kantonrechters en civiele rechters zijn, zij het dat het bij vier daarvan om nuanceverschillen gaat en slechts twee (één rechter uit Den Haag en één uit Utrecht) volmondig hebben geantwoord dat er een verschil is. Opvallend is dat in Utrecht de meeste rechters hebben gezegd dat er een verschil in taakopvatting is, terwijl daar juist de gemengde vorm wordt gehanteerd waarin er organisatorisch geen duidelijk onderscheid meer tussen beide type rechters wordt gemaakt.

De (nuance)verschillen zitten hem volgens drie rechters (twee Haagse en één Utrechtse) erin dat kantonrechters meer gericht zijn op een schikking en een praktische oplossing en civiele rechters meer op het schrijven van een vonnis.

(DH1/09:00) 'Ik denk dat civiele rechters het voornamelijk gaat om het maken van een mooi vonnis, want dat is hun werk, dat is wat ze het grootste gedeelte van hun taak doen. (...) Terwijl de kantonrechter een beetje de huisarts is onder de rechters, die gewoon partijen ziet en partijen wilt helpen.'

(U13/11:23) 'In kanton is in de voorfase misschien ook minder gelegenheid geweest om een oplossing te zoeken, zeker als je met een partij alleen praat en dan vind ik het misschien meer bij mijn taak behoren om daar echt bij stil te staan.'

De Amsterdamse rechters benoemen dit echter niet als verschil, drie van hen – civiele rechters – geven aan (evenals kantonrechters) te streven naar het beslechten van het achterliggende geschil.

(A4/05:35) 'Het ideaalbeeld is het achterliggende geschil beslechten, maar de praktijk is natuurlijk toch vaak gewoon een knoop doorhakken.'

Voor dit door enkele rechters veronderstelde nuanceverschil bestaat inderdaad in werkelijkheid geen grond. Uit het onderzoek naar de evaluatie van de competentie-

grensverhoging is immers geen significant verschil in schikkingspercentage tussen kantonrechters en civiele rechters gebleken.¹

Amsterdamse rechters (twee) benoemen als (nuance)verschil dat kantonrechters snelheid belangrijker vinden dan civiele rechters.

(A14/07:30) 'Ik denk wel dat ze een andere taakopvatting hebben in die zin dat bij kanton snelheid een grotere factor van betekenis is.'

Of ze het belangrijker vinden, is niet nagegaan. Wel is uit paragraaf 5.4. gebleken dat zaken bij de kantonrechter een kortere doorlooptijd kennen dan zaken bij de civiele rechter. Maar ook is gebleken dat niet alleen – of misschien zelfs wel niet in de eerste plaats – (het type van) de rechter daarvoor verantwoordelijk is, maar dat daarbij een groot gewicht moet worden toegekend aan organisatiefactoren.

Specifiek is de geïnterviewde rechters gevraagd naar de rol van waarheidsvinding. Vrijwel alle rechters die hierop in zijn gegaan (tien van de dertien; twee Amsterdamse, drie Haagse en vijf Utrechtse) beschouwen waarheidsvinding als onderdeel van het werk. Zeven van die tien (één Amsterdamse, twee Haagse en vier Utrechtse) geven aan waarheidsvinding belangrijk tot zeer belangrijk te vinden.

(U13/12:30) 'Ja, ik vind dat [waarheidsvinding] heel belangrijk, omdat ik uiteindelijk recht wil doen en dat betekent dat je niet het gevoel moet hebben dat je belazerd wordt, (...) Dat als je op basis van verkeerde aannames of feiten een beslissing neemt, dat de uitkomst dan wel eens niet terecht kan zijn en dat moet je toch zoveel mogelijk zien te voorkomen. En ik snap wel dat we natuurlijk met een fictie werken, van: dit is de waarheid en jij stelt de feiten vast en dat je gebonden bent aan wat de partijen je vertellen en dat je nooit alles kunt zien, maar dat ontslaat je niet van de verplichting om te onderzoeken wat er misschien nog meer is of wat hier niet verteld is als je het idee hebt dat het er wel achter zit, dat dingen misschien bewust niet verteld worden.'

Slechts één Haagse rechter geeft aan niet te weten of waarheidsvinding wel zijn opdracht is. Opvallend is dat slechts één Amsterdamse rechter aangeeft waarheidsvinding heel erg belangrijk te vinden tegenover twee rechters in Den Haag en vier in Utrecht. Dat is opvallend nu in het dossieronderzoek volgt dat juist in Utrecht vrijwel nooit een bewijsopdracht wordt gegeven.

De Amsterdamse rechters halen bij waarheidsvinding vaker partijautonomie en lijdelijkheid aan als beperkingen, terwijl geen van de Haagse of Utrechtse rechters dit als beperkingen naar voren brengen. Waar een Utrechtse rechter in reactie op de vraag welke rol waarheidsvinding speelt, heeft geantwoord:

1 Eshuis & Geurts (2016), p. 88 en 208.

(U8/13:10/15:30) 'Een hele grote. Eerlijk gezegd (...) stoor ik me ook niet aan de lijdelijkheid..'

heeft een Amsterdamse rechter juist geantwoord:

(A5/10:45) 'Ik wil wel graag altijd weten wat er nou echt aan de hand is, maar (...) als je het echt allemaal wilt weten dan (...) kan het zijn dat je aan de ene kant buiten het speelveld treedt dat partijen aanreiken, dat je de lijdelijkheid verliest..'

Dit sluit aan bij de verwachting die de meeste geïnterviewde rechters (acht; drie Amsterdamse, drie Haagse en twee Utrechtse) hebben dat de kantonrechter actiever is en de civiele rechter lijdelijker en dat de civiele rechter meer hecht aan partijautonomie. Slechts één (Utrechtse) rechter heeft aangegeven geen verschil te veronderstellen.

Een aantal geïnterviewden denkt dat de meer actieve, minder lijdelijke houding van de kantonrechter voortvloeit uit het ontbreken van verplichte procesvertegenwoordiging in kantonzaken.

(A4/09:45) 'In zijn algemeenheid kun je denk ik wel stellen dat naar mate de juridische geschooldheid minder is, dat je meer werk maakt van waarheidsvinding. Dus dat ik toch wat lijdelijker ben op het moment dat... ik iets voorgeschoteld krijg dat mij verbaast, waarvan ik denk: nou ok, als jullie dat zo zeggen dan ga ik daarin mee, terwijl je dan bij een in persoon procederende partij misschien toch iets feitelijker door zou vragen.'

Uit dit antwoord blijkt dat waarheidsvinding vorm krijgt in het doorvragen ter zitting. Dit is ook de reactie die werd gegeven door negen rechters (twee Amsterdamse, vier Haagse en drie Utrechtse) op het moment dat concreet werd gevraagd op welke wijze ze aan waarheidsvinding doen. Een Utrechtse rechter heeft aangegeven aan waarheidsvinding te doen door 'een actieve opstelling tijdens de comparitie en ook wel bij iedere mondelinge behandeling. Ik zou het ook bij pleidooien doen. (...) Vragen stellen, natuurlijk gewoon goed luisteren en confronteren met dat wat je gelezen hebt of wat je indruk is over een bepaald iets en daar een reactie op vragen en ook benoemen als je iets raar vindt.' (U13/13:55)

Een viertal rechters (één Amsterdamse, drie Haagse) geeft aan ook wel om stukken te vragen, maar dan meestal niet eerder dan ter comparitie.

(DH6/19:00) 'Het is niet zo dat ik voor een comparitie al stukken aan partijen vraag. Ik vraag het dan tijdens de comparitie.'

Gevraagd naar ongelijkheidscompensatie, geven alle geïnterviewde rechters aan een partij zonder rechtsbijstand te helpen. Slechts één Utrechtse rechter geeft aan dit ook

te doen bij partijen die een kwalitatief slechte gemachtigde hebben. Die hulp houdt in het maken van de juridische vertaalslag, het geven van uitleg, het doorvragen en het soepel hanteren van procesrechtelijke regels.

(DH11/05:20/06:50/09:40) ‘Kijk, wij hebben natuurlijk ook de niet verplichte procesvertegenwoordiging. Dat betekent dat een in persoon procederende partij, dat je daar toch iets lankmoediger tegen bent wat betreft het presenteren van feiten en het overleggen van stukken. Dus daar ga je wat meer zitten peuteren of de standpunten handjes en voetjes kunnen krijgen. (...) Omdat een in persoon procederende partij zich niet realiseert wat de reikwijdte is van rechtsvordering. (...) Niet alleen wat de feiten betreft maar ook wat betreft de juridische kwesties. (...) Dus je moet een beetje uitleggen wat een partij in gewone mensentaal naar voren brengt. (...) Wij zijn procesrechtelijk wat minder preuts bij kanton.’

Gevraagd naar wat die ongelijkheidscompensatie nu precies inhoudt, heeft een Utrechtse rechter geantwoord: ‘Nou, dat je een persoon die voor de eerste keer een zaak op de rechtbank heeft of in ieder geval op de rechtbank komt maar die niet beroepsmatig weet van hoe dat werkt en die zijn stinkende best doet om zijn verhaal te vertellen en denkt dat te doen op een manier dat dat zijn zaak goed doet, dat je dat met een zekere welwillendheid beziet. (...) Dat je hem niet afrekent op een formaliteit die misschien niet helemaal correct in acht is genomen. (...) Ik vind niet dat je het verweer moet invullen of de stellingen moet aanvullen, maar wel een taak hebt in het verduidelijken van hoe de procedure loopt en wat de betekenis is van bepaalde dingen (...) Ja, ongelijkheidscompensatie maar dan op de procedure (...) niet of veel minder op inhoud.’ (U13/18:45)

6.2.3. *Conclusie*

Uit de interviews volgt dat de rechters nauwelijks of geen verschillen in taakopvatting tussen kantonrechters en civiele rechters veronderstellen en dit ook (vooral) niet wenselijk vinden. Vrijwel alle geïnterviewde rechters zien het als hun taak het geschil te beslechten, met een vonnis dan wel door op een schikking aan te sturen. De verschillen in taakopvatting die een aantal van hen toch signaleert tussen kantonrechters en civiele rechters zijn volgens de meesten niet meer dan nuanceverschillen. De kantonrechters worden verondersteld iets meer op een schikking aan te sturen – hetgeen in ieder geval niet slaagt blijkens de cijfers van de evaluatie van de competentiegrens² – en de civiele rechters worden verondersteld eerder een vonnis te (willen) schrijven. De civiele rechters zelf, de Amsterdamse rechters, veronderstellen dit echter niet en zeggen juist te hechten aan het oplossen van het geschil achter het geschil. Een paar Amsterdamse rechters denken dat de kantonrechters iets meer snelheid tot hun taak rekenen. Dit laatste past in ieder geval bij de bevestigde hypothese (zie

² Eshuis & Geurts (2016), p. 86.

paragraaf 5.4.) dat kantonrechters sneller werken. Vrijwel alle rechters geven aan het tot hun taak te rekenen om de in persoon procederende partij te helpen.

Waarheidsvinding vinden de geïnterviewde rechters in grote meerderheid belangrijk. Zij geven aan vooral de zitting te gebruiken om aan waarheidsvinding te doen. Opmerkelijk genoeg hebben juist de Utrechtse rechters aangegeven waarheidsvinding belangrijk te vinden, terwijl daar blijkens het dossieronderzoek de minste bewijsopdrachten worden gegeven en ook de minste comparities worden gehouden. Alleen een paar Amsterdamse rechters wijst bij waarheidsvinding wel op de beperkingen die voortvloeien uit de lijdelijkheid en partijautonomie. Dat past ook bij de veronderstelling van de meeste geïnterviewde rechters dat de kantonrechter actiever is op zitting, dicht bij partijen staat en beter in staat is om (begrijpelijk en direct) met partijen te communiceren. Juist de Amsterdamse rechters in de interviews wijzen ten aanzien van de waarheidsvinding op zitting op de beperkingen die voortvloeien uit de lijdelijkheid en partijautonomie. In die zin is de civiele rechter ter zitting misschien wel iets formeler dan de kantonrechter.

6.3. LENGTE VAN HET VONNIS

6.3.1. Inleiding

Een eindvonnis kon voor invoering van de KEI-wetgeving alleen schriftelijk worden gewezen. De inhoud daarvan, althans de weergave en de motivering, is daarbij persoonlijk gekleurd. De rechtbank Den Haag heeft aangegeven (zie paragraaf 1.2.2.) ervan uit te gaan dat kantonrechters korter motiveren dan civiele rechters en dit is door de geïnterviewden ook als verschil naar voren gekomen op de algemene vraag welke verschillen tussen kantonrechters en civiele rechter zij veronderstelden aanwezig te zijn (zie paragraaf 2.4.).

Gelet hierop en op de veronderstelling dat de kantonrechter sneller werkt dan de civiele rechter, die wordt geacht meer aansluiting te zoeken bij de wet en de jurisprudentie, is in paragraaf 3.3. de hypothese geformuleerd:

XII. De kantonrechter wijst kortere vonnissen en besteedt minder tekst aan de motivering van zijn oordeel dan de civiele rechter.

6.3.2. Rechters over het vonnis

Waar bij de open vraag welke verschillen zij veronderstelden tussen kantonrechters en civiele rechters al een aantal geïnterviewden aangaf dat een kantonrechter kortere

vonnissen schrijft dan de civiele rechter, hebben op de specifieke vraag of en welke verschillen zij tussen de beide type rechters ten aanzien van het vonnis veronderstellen, vrijwel alle geïnterviewden geantwoord te vermoeden dat de kantonrechter kortere vonnissen schrijft. Slechts één rechter (uit Utrecht) denkt dat dit verschil niet bestaat.

Interessant is dat drie rechters (één uit Amsterdam en twee uit Utrecht, waaronder degene die aangeeft dat er geen verschil is) aangeven een mogelijk verschil ook niet wenselijk te vinden. Zo heeft een Amsterdamse rechter op de vraag of er een verschil is in de motivering van de kantonrechter en de civiele rechter geantwoord: ‘Het zou niet moeten, maar ik denk wel dat het zo is.’ (A4/26:45)

Verschillende rechters hebben aangegeven dat de oorzaak van het kortere vonnis van de kantonrechter is dat hij korter de feiten en stellingen weergeeft en eerder aan een beoordeling toekomt, waarbij korter wordt gemotiveerd en meer op de hoofdpunten wordt gefocust. Een Utrechtse rechter die voor de competentiegrensverhoging als civiele rechter werkte en thans in het gemengde model, heeft de verschillen als volgt weergegeven:

(U10/46:10) ‘Ik was echt een uitgebreide schrijver. Ik wilde altijd heel precies en alles weerleggen, dichttimmeren en als je meer ervaring krijgt, word je daar sowieso wel iets beter in om gewoon de grote lijn te pakken, maar de samenvoeging met kanton heeft dat bij mij nog wel versterkt. (...) Meer op de hoofdpunten van: waar gaat het nou eigenlijk om en dat je dan niet op elk onzinnig verweer ook echt een antwoord hoeft te geven. (...) Of bijvoorbeeld ook dat je als je vier argumenten hebt, dat je ze alle vier gaat geven, terwijl één of twee ook voldoende is. En voorheen gaf ik ze dan liefst echt alle vier.’

In Amsterdam heeft een civiele rechter kritisch op de civiele schrijfwijze gereflecteerd:

(A4/28:05) ‘Ik zie hier dat er vaak veel uitgebreider wordt gemotiveerd dan wat mij betreft zou hoeven. Uitgebreid weergeven van de stellingen van partijen, in plaats van meteen op het geschil in te zoomen. Ik denk dat daar wel een essentieel verschil in zit. (...) Veel te uitgebreide feitenvaststellingen, feiten vastgesteld die niet relevant zijn voor de oplossing van het geschil...’

Een paar rechters geven aan dat kantonrechters ook kortere vonnissen schrijven doordat deze wel eens stellingen onbesproken laten.

(DH11/31:40) ‘Ik ben altijd heel kort en heel bondig met mijn vonnissen. Ik probeer het zoveel mogelijk te beperken tot de kern van de zaak. (...) Als het verweer niet relevant is, ga ik er niet op in. (...) Door bij de feiten alleen maar te vermelden wat inderdaad van belang is voor mijn beslissing.’

(U8/109:15) ‘Ik denk dat vonnissen van handelsrechters uitgebreider zijn, zorgvuldiger, meer op alle geschilpunten ingaan, mooier geformuleerd zijn. (...) Ik denk dat een kantonrechter nog wel eens de belangrijkste geschilpunten eruit pakt en dan de rest daarin begrepen acht of zo.’

Door twee rechters (uit Den Haag en Utrecht) worden deze verschillen verklaard door de tijd die beschikbaar is voor het schrijven van vonnissen.

(DH12/47:05) “Ik motiveer hier echt een stuk korter, want ik heb daar allemaal geen tijd voor” dat heb ik een paar keer een kantonrechter horen verzuchten.’

Door verschillende rechters wordt aangegeven dat de kantonrechter – naast korter – praktischer en begrijpelijker schrijft voor partijen en dat de handelsrechter meer juridisch schrijft voor de wetenschap en voor de juristen.

(U13/117:40) ‘Nou, ik denk dat sommige handelsrechters het nog voor zichzelf schrijven of voor de wetenschap en kantonrechters gewoon voor die partijen.’

6.3.3. *Bevindingen uit het dossieronderzoek*

Uit het dossieronderzoek blijkt dat de mediaan van de lengte van een eindvonnis in zaken waarin geen tussenvonnis is geweest, op 4 pagina's ligt en de mediaan van de lengte van de beoordeling in het eindvonnis op 2 pagina's. De gemiddeldes liggen daar net iets boven. De beoordeling maakt daarbij iets minder dan de helft uit van een eindvonnis, te weten 44,44% (mediaan; het gemiddelde is 44,61%). Ook binnen de afzonderlijke gerechten maakt de beoordeling rond de 43-46% uit van het totale eindvonnis. Er blijkt een duidelijke correlatie te bestaan tussen de lengte van het eindvonnis en de lengte van de beoordeling.³ Die correlatie wordt ook gevonden wanneer op rechtbankniveau wordt gekeken.⁴

Er is een aanzienlijk verschil in lengte van zowel het eindvonnis als de beoordeling zichtbaar tussen de gerechten.

3 $r=0,91$, $p<0,001$.

4 Amsterdam: $r=0,93$, $p<0,001$; Den Haag: $r=0,89$, $p<0,001$; Utrecht: $r=0,90$, $p<0,001$.

Vonnissen (in pagina's)	Mediaan	Gemiddelde
Lengte eindvonnis Totaal (n=277)	4,00	4,52
Lengte eindvonnis Amsterdam (n=94)	5,00	5,24
Lengte eindvonnis Den Haag (n=92)	3,25	3,53
Lengte eindvonnis Utrecht (n=91)	4,00	4,37
Lengte beoordeling Totaal (n=258)	2,00	2,11
Lengte beoordeling Amsterdam (n=79)	2,60	2,00
Lengte beoordeling Den Haag (n=88)	1,50	1,64
Lengte beoordeling Utrecht (n=91)	2,00	2,10
Beoordeling/eindvonnis totaal (n=258)	44,44%	44,61%
Beoordeling/eindvonnis Amsterdam (n=79)	43,33%	43,37%
Beoordeling/eindvonnis Den Haag (n=88)	43,75%	43,93%
Beoordeling/eindvonnis Utrecht (n=91)	46,15%	46,34%

Tabel 31

In Amsterdam zijn zowel de lengte van het eindvonnis als de beoordeling in het eindvonnis het langst en in Den Haag het kortst. Dit verschil tussen Amsterdam en Den Haag blijkt statistisch significant te zijn.⁵ Dit sluit aan bij het beeld dat de kantonrechter (in Den Haag) korter of minder motiveert en de civiele rechter (in Amsterdam) langer of meer. Utrecht neemt daarbij de te verwachten middenpositie in.

In paragraaf 5.2.2. is genoemd dat een comparitie partijen de mogelijkheid biedt om op elkaar te reageren en hun standpunten nader te onderbouwen. Dit kan betekenen dat een zaak uitgebreider en complexer wordt, waardoor het meer werk wordt om de standpunten van partijen te bespreken en te beoordelen. Daarom is het ook interessant om te kijken naar de variatie in de lengte van het vonnis en de beoordeling wanneer er wel of juist geen comparitie heeft plaatsgevonden.

5 Lengte oordeel: T(107)=3,87, p<0,001; lengte eindvonnis: T(131)=5,47, p<0,001.

Vonnissen (in pagina's)	Mediaan geen comparitie	Mediaan wel comparitie	Gemiddelde geen comparitie	Gemiddelde wel comparitie
Lengte eindvonnis Totaal (n=61/211)	3,50	4,00	3,73	4,50
Lengte eindvonnis Amsterdam (n=10/82)	4,00	5,00	4,00	5,23
Lengte eindvonnis Den Haag (n=6/84)	2,75	3,25	2,71	3,56
Lengte eindvonnis Utrecht (n=45/45)	3,50	4,50	3,81	4,93
Lengte beoordeling Totaal (n=59/194)	1,50	2,00	1,78	2,13
Lengte beoordeling Amsterdam (n=9/68)	1,50	2,00	1,67	2,56
Lengte beoordeling Den Haag (n=5/81)	1,25	1,50	1,20	1,64
Lengte beoordeling Utrecht (n=45/45)	1,50	2,00	1,87	2,34
Beoordeling/eindvonnis Totaal	43,75%	44,34%	45,14%	44,11%
Beoordeling/eindvonnis Amsterdam	40%	43,89%	41,33%	43,13%
Beoordeling/eindvonnis Den Haag	41,67%	43,75%	41,20%	43,74%
Beoordeling/eindvonnis Utrecht	46,15%	46,15%	46,34%	46,27%

Tabel 32

Bij alle gerechten is de lengte van het eindvonnis en de beoordeling langer als er een comparitie heeft plaatsgevonden. Dit verband blijkt voor wat betreft de lengte van het eindvonnis significant te zijn, maar niet voor wat betreft de lengte van het oordeel.⁶ Die toename in lengte in het geval een comparitie heeft plaatsgevonden, is in Amsterdam niet veel meer dan in de andere twee gerechten.

Vraag is of het financieel belang van invloed is op de lengte van het eindvonnis en de beoordeling.

6 Lengte eindvonnis: $T(161)=3,55$, $p<0,001$.

Vonnissen (in pagina's)	Mediaan € 5k-10k	Mediaan € 10k-25k	Gemiddelde € 5k-10k	Gemiddelde € 10k-25k
Lengte eindvonnis Totaal (n=131/145)	4,00	4,00	4,14	4,64
Lengte eindvonnis Amsterdam (n=40/53)	5,00	5,00	5,23	5,34
Lengte eindvonnis Den Haag (n=48/44)	3,13	3,38	2,00	2,25
Lengte eindvonnis Utrecht (n=43/48)	4,00	4,25	4,03	4,68
Lengte beoordeling Totaal (n=122/136)	1,75	2,00	1,95	2,23
Lengte beoordeling Amsterdam (n=33/46)	2,00	2,00	2,61	2,59
Lengte beoordeling Den Haag (n=46/42)	1,25	1,50	1,50	1,80
Lengte beoordeling Utrecht (n=43/43)	1,75	2,00	1,92	2,27

Tabel 33

Over het geheel bezien blijkt de lengte van het vonnis en de lengte van de beoordeling iets langer in het geval van een hogere vordering, alleen de mediaan van de lengte van het vonnis laat geen verschil zien. Er blijkt een correlatie te bestaan tussen de lengte van het eindvonnis en de lengte van de beoordeling en de hoogte van de vordering, in die zin dat de lengte toeneemt bij een hogere vordering.⁷ Op gerechtsniveau zijn echter geen significante correlaties meer zichtbaar, behoudens in Den Haag waar een licht significant verband kan worden aangetoond.⁸ Binnen de gerechten Utrecht en Den Haag zijn de lengte van het vonnis en de lengte van de beoordeling langer in het geval van een hogere vordering, in Den Haag is die correlatie anders dan in Utrecht nog wel enigszins aantoonbaar. In Amsterdam is niet of nauwelijks enig verschil in lengte naar gelang de hoogte van de vordering waarneembaar. Dit past bij het beeld dat de hoogte van de vordering in Amsterdam het minst van belang is (zie paragrafen 4.3.2., 5.2.2. en 5.2.4.).

Er blijkt een significant verband te bestaan tussen zowel de lengte van het eindvonnis als de lengte van de beoordeling en de doorlooptijd, in die zin dat de doorlooptijd toeneemt bij een langer eindvonnis en een langere beoordeling.⁹ Deze verbanden zijn echter heel zwak significant; de lengte van het eindvonnis voorspelt slechts 1,6% van de variantie in doorlooptijd en de lengte van de beoordeling slechts 6,5% van de variantie in doorlooptijd. Kortom, de lengte van het eindvonnis en de beoordeling hebben een invloed op de doorlooptijd, maar dit is een factor van slechts beperkte betekenis.

7 $r=0,12$, $p<0,001$.

8 $r=0,21$, $p<0,001$.

9 Lengte eindvonnis: $F(1,275)=5,5$, $p<0,001$; lengte beoordeling: $F(1,256)=18,8$, $p<0,001$.

6.3.4. Conclusies

De mediaan van de lengte van een eindvonnis in zaken waarin geen tussenvonnis is gewezen, ligt in de onderzochte zaken op 4 pagina's en de mediaan van de lengte van de beoordeling in het eindvonnis op 2 pagina's. De beoordeling maakt daarbij iets minder dan de helft uit van een eindvonnis, te weten 44,44%. Er blijkt een duidelijke correlatie te bestaan, ook op gerechtsniveau, tussen de lengte van het eindvonnis en de lengte van de beoordeling.

Driekwart van de geïnterviewde rechters denkt dat de vonnissen van kantonrechters korter zijn dan die van civiele rechters. In Amsterdam blijken zowel de lengte van het eindvonnis als de beoordeling in het eindvonnis significant langer dan in Den Haag. De hypothese (XII) dat de kantonrechter kortere vonnissen wijst en minder tekst besteedt aan de motivering van zijn oordeel dan de civiele rechter, vindt aldus bevestiging in zowel het dossieronderzoek als in de interviews.

Uit de interviews blijkt dat de meeste rechters dit verschil verklaren doordat de kantonrechter korter de feiten en stellingen weergeeft en eerder aan een beoordeling toekomt, waarbij korter wordt gemotiveerd en meer op de hoofdpunten wordt gefocust. Een aantal rechters heeft aangegeven dat de kantonrechter ook nog wel eens wat – al dan niet bewust – onbesproken laat. Een paar geïnterviewden heeft het vermoeden geuit dat de kantonrechter kortere vonnissen schrijft vanwege tijdsgebrek. Ook zou de kantonrechter praktischer en begrijpelijker schrijven voor partijen en de civiele rechter meer juridisch schrijven voor de wetenschap en voor juristen.

Uit de bevindingen blijkt dat bij alle gerechten zowel de lengte van het eindvonnis als de beoordeling langer zijn als er een comparitie heeft plaatsgevonden. Er blijkt echter alleen ten aanzien van de lengte van het eindvonnis een significant verband. Het gegeven dat het eindvonnis langer is in het geval dat een comparitie heeft plaatsgevonden, maar de beoordeling niet significant langer is, kan verklaard worden doordat op een comparitie standpunten nader worden toegelicht en onderbouwd en partijen direct op elkaar kunnen reageren, zodat er wellicht meer vaststaande feiten zijn en meer stellingen van partijen – ook die pas op zitting zijn ingenomen of onderbouwd – worden weergegeven. Het lijkt dus niet te leiden tot een langere motivering, al kan het ook zo zijn dat er onvoldoende waarnemingen zijn gedaan om het verband tussen het houden van een comparitie en de lengte van de beoordeling aan te tonen.

Er is een significant verband gevonden tussen de lengte van het eindvonnis en de beoordeling en het financieel belang, in die zin dat de lengte toeneemt bij een hogere vordering. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat in die zaken ofwel meer verwezen worden gevoerd die moeten worden behandeld in het vonnis ofwel dat rechters

genegen zijn uitgebreider te motiveren naarmate het belang hoger is. Op gerechtelijk niveau kan een significant verband niet worden aangetoond; lijkt daar in Den Haag nog enigszins sprake van, in Amsterdam blijkt ook uit de bevindingen niet dat de lengte van het vonnis en de beoordeling hoger is bij een groter financieel belang.

Voorts heeft het onderzoek opgeleverd dat er een (zeer) zwak significant verband is tussen de doorlooptijd en de lengte van het eindvonnis en de beoordeling. Dat lijkt ook logisch; als het eindvonnis en de beoordeling langer zijn, kost dat waarschijnlijk meer tijd, hetgeen zich vertaalt in een langere doorlooptijd. De lengte van het vonnis is voor de doorlooptijd echter van zo'n beperkt belang dat hieruit niet de verschillen in doorlooptijd tussen de gerechten kunnen worden verklaard.

6.4. RECHTERLIJKE ERVARING

6.4.1. *Inleiding*

Zoals uit het tweede hoofdstuk volgt, heeft de kantonrechter van oudsher meer ervaring dan de civiele rechter en meent men dat ervaring (positief) van invloed is op het verloop van de procedure en de hantering van het procesrecht.

Om die reden is in paragraaf 3.3. de hypothese geformuleerd:

XIII. De kantonrechter heeft gemiddeld meer dienstjaren dan de civiele rechter.

Vanuit de veronderstelling dat minder ervaren rechters minder zeker zijn, minder snel een knoop durven door te hakken en meer houvast zoeken in de wet dan meer ervaren rechters, is in paragraaf 3.3. de hypothese geformuleerd:

XIV. Meer ervaren rechters zullen eerder stellingen op stelplecht afdoen en minder vaak bewijsopdrachten geven dan minder ervaren rechters.

Ervaring wordt in dit onderzoek gedefinieerd als het aantal jaren dat de betrokken rechter als rechter in functie is (ongeacht in welk rechtsgebied). Niet is gekeken naar de carrière voorafgaand aan het rechterschap en het werkteerrein tijdens het rechterschap omdat dat een zeer geavanceerd meetinstrument vergt om de zeer verschillende uitkomsten te kunnen objectiveren en bovendien persoonsgerichte informatie genereert die al snel tot een persoon herleidbaar is. Dat laatste wordt onwenselijk geacht. De informatie hoe lang een betrokken persoon rechter is, is via het openbare nevenfunctieregister verkrijgbaar.

6.4.2. *Rechtters over ervaring*

In paragraaf 2.4. is al naar voren gekomen dat de geïnterviewde rechtters verwachten dat kantonrechtters meer ervaring hebben dan civiele rechtters en dat dit historisch gezien ook het geval was. Alle geïnterviewde rechtters vinden ervaring van de rechter belangrijk en menen dat het op verschillende aspecten van de beroepsuitoefening van invloed is.

Dertien van de vijftien rechtters (twee Utrechtse rechtters benoemen het niet als een verschil) zeggen dat een ervaren rechter sneller tot de kern van de zaak komt, de zaak sneller analyseert ofwel doortastender is.

(DH11/35:15) 'Ik bekijk een dossier denk ik veel sneller dan iemand die voor het eerst bij kanton komt. Waarom? Ja, ik doe dit kunstje al weet ik hoe lang en ervaring betekent gewoon dat je sneller werkt, vlotter werkt. (...) Je hebt vrij vlot een denkrichting voor de zaak in je hoofd en dat vergemakkelijkt natuurlijk uiteindelijk het schrijven.'

(A4/27:25/30:45/31:30) '...volgens mij hebben we allemaal de ontwikkeling door-gemaakt dat je pas in de loop der tijd compacter leert schrijven. (...) Dat [ervaring] zal ongetwijfeld ook zijn weerslag vinden in de zitting, dat er meer op de zitting gebeurt. (...) Dat de zittingen efficiënter zullen verlopen, dat weet ik wel zeker.'

Deze laatste rechter heeft aldus ook het vermoeden geuit dat een ervaren rechter compactere, kortere uitspraken schrijft. Met hem vermoedden nog vier andere rechtters (één uit Amsterdam, twee uit Den Haag en één uit Utrecht) dat ervaren rechtters makkelijker en kortere vonnissen schrijven.

(A14/103:00) 'Als je een minder ervaren rechter vraagt een vonnis te schrijven dan wordt het vaak langer dan wanneer je een ervaren rechter vraagt een vonnis te schrijven. (...) Ze wijden vaak minder woorden aan een argument, ze komen sneller tot de kern, (...) ze hebben een grotere gereedschapskist om al die onzinpunten waar je ook vaak iets mee moet in één veeg van tafel te vegen.'

(DH6/49:45) 'Ik denk ook dat je door ervaring makkelijker tot een vonnis komt, dat je dus makkelijker allerlei tussenvonnissen vermijden kan.'

Deze laatste geciteerde rechter is de enige van de geïnterviewde rechtters die aangeeft te denken dat een ervaren rechter minder procedurele stappen zet.

Vier rechtters (twee Amsterdamse en twee Utrechtse) hebben aangegeven te denken dat een ervaren rechter minder steunt zoekt in het juridische, wettelijke kader en minder formeel is dan een minder ervaren rechter.

(A2/49:55) 'Ik denk dat ervaren rechters juist minder juridisch worden, althans dat merk ik bij mijzelf, minder vakjargon erin gooien, juist om wat meer duidelijk te zijn voor de partijen.'

(U13/121:20) 'Ik denk dat... (...) als ik onzekerder ben, en daarmee plaats ik dan ook meer onervaren, dan ben je... (...) meer geneigd om bescherming te zoeken in procedures. Dat zal leiden tot een formelere opstelling en dus ook wel een iets minder soepele of praktische afwikkeling van zaken. Ervaring speelt daar wel een grote rol in.'

Dit idee van de ervaren rechter als een rechter die zich minder gebonden acht aan de wet, sluit aan bij de idee die van oudsher van de kantonrechter bestond, zoals ook in het tweede hoofdstuk naar voren gekomen. Het is dan ook opvallend dat juist door de (ervaren) Haagse (kanton)rechters dit verschil niet wordt benoemd.

Daarnaast geven negen rechters (twee uit Amsterdam, drie uit Den Haag en vier uit Utrecht) aan dat ervaren rechters makkelijker of beter met partijen ter zitting communiceren en meer gezag en overtuigingskracht hebben.

(A5/54:00) 'Ik denk dat het uiteindelijk niet zoveel uitmaakt voor het vonnis, ik denk dat het wel uitmaakt voor de algehele acceptatie. Dat partijen zich wel op een zitting gehoord voelen. (...) Ik denk dat je dat als ervaren rechter wat sneller doet of wat sneller kunt of wat makkelijker kunt.'

(DH11/34:15) '...je autoriteit als kantonrechter hangt ook samen met de ervaring die je hebt, je zittingsvaardigheden, dat bouw je op, dat ontwikkel je in de loop der jaren. (...) Die zittingsvaardigheden zijn natuurlijk ook gekoppeld aan autoriteit. Je moet vanuit gezag met partijen spreken en niet over je laten lopen.'

Er kan in dit onderzoek echter niet worden vergeleken of meer ervaren rechters – zoals kantonrechters – daadwerkelijk anders ter zitting optreden, nu de zittingen geen onderwerp van het onderzoek vormen. Dat vergt nieuw onderzoek.

Wellicht mede vanwege de communicatieve vaardigheden en het overwicht van een ervaren rechter, denken vier rechters (één uit Amsterdam, twee uit Den Haag en één uit Utrecht) dat ervaren rechters makkelijker een schikking tussen partijen bereiken.

(DH6/49:30) 'Zeker als je denkt aan de schikkingsmogelijkheden. Ik denk dat dat als je ervaring hebt behoorlijk scheelt.'

Eén andere Amsterdamse rechter geeft aan niet te weten of het uitmaakt voor het schikkingspercentage, maar wel te denken dat een kantonrechter meer dan een civiele rechter aanstuurt op een schikking.

Van de vijftien geïnterviewde rechters hebben er elf aangegeven welke rol zij menen dat ervaring speelt bij hantering van de stelplicht en het geven van bewijsopdrachten. Van de elf hebben er vijf (één Amsterdamse, één Haagse en drie Utrechtse) gezegd dat een ervaren rechter eerder op stelplicht afdoet en minder bewijsopdrachten geeft.

(U10/49:45) ‘Nou bijvoorbeeld dat bij wel of niet een bewijsopdracht, dat je daar ook een beetje durf moet hebben soms om de knoop maar door te hakken. Dat durf je eerder als je wat meer ervaring hebt. (...) Mijn vermoeden is dat minder ervaren rechters voor de zekerheid meer zullen uitzoeken.’

Eén Amsterdamse rechter denkt ook dat ervaring van belang is, maar denkt juist dat een ervaren rechter minder snel op stelplicht afdoet en eerder bewijsopdrachten geeft.

(A14/41:00/105:50) ‘Wat ik wel zie is dat de rechters die al langer meelopen (...) die waren bijna allemaal wel van de school dat je gewoon vaker een bewijsopdracht moest geven en ik zie de nieuwe generatie rechters dat minder snel doen. Wij zijn meer gericht op het wijzen van een eindvonnis. (...) Ik denk dat zeker verwachtingen ten aanzien van de productie daarbij een rol spelen. (...) Ik vind dat de wat ervarener collega's iets sneller geneigd zijn om bewijslevering toe te staan. (...) En dan dus ook minder op stelplicht afdoen.’

Eén Haagse rechter zegt te denken dat ervaring wel een verschil maakt voor het hanteren van de stelplicht en het geven van een bewijsopdracht, maar zegt niet te weten of dat tot een andere beslissing leidt.

De overige vier rechters (één Amsterdamse, twee Haagse en één Utrechtse) denken niet dat ervaring op dit punt een verschil maakt.

6.4.3. Bevindingen uit het dossieronderzoek

Uit het onderzoek komt naar voren dat de rechters in Utrecht, maar met name in Den Haag veel meer ervaring hebben dan de rechters in Amsterdam.

Ervaring (in jaren)	Totaal (n=259) ¹⁰	Amsterdam (n=94)	Den Haag (n=77)	Utrecht (n=88)
Mediaan	8,48	5,25	13,25	11,86
Gemiddeld	10,16	5,92	13,17	12,06

Tabel 34

Dit verschil in ervaring tussen Amsterdam en Den Haag blijkt significant te zijn.¹¹

10 Dit aantal is niet n=277 (het totaal aantal onderzochte zaken, omdat een aantal rechters die het eindvonnis hadden gewezen niet (meer) konden worden teruggevonden in het nevenfunctieregister.

11 T(146)=6,82, p<0,001.

Uit het onderzoek blijkt niet dat ervaren rechters eerder stellingen op stelplicht afdoen.

Ervaring (in jaren)	Niet op stelplicht afgedaan (n=63)	Stellingen eiser op stelplicht afgedaan (n=44)	Stellingen gedaagde op stelplicht afgedaan (n=119)	Stellingen van beide partijen op stelplicht afgedaan (n=33)
Mediaan	8,38	9,20	6,35	7,06
Gemiddeld	9,67	10,73	10,45	9,29

Tabel 35

Uit onderstaande tabel blijkt evenmin dat rechters met meer ervaring minder vaak bewijsopdrachten gelasten.

Ervaring (in jaren)	Geen bewijsopdracht (n=240)	Bewijsopdracht aan eiser (n=7)	Bewijsopdracht aan gedaagde (n=10)	Bewijsopdracht aan beiden (n=2)
Mediaan	9,02	5,96	2,65	22,96
Gemiddeld	10,27	9,73	5,30	22,96

Tabel 36

Wel hebben rechters die een comparitie gelasten minder ervaring dan rechters die geen comparitie gelasten. Dit verschil is significant.¹²

Ervaring (in jaren)	Geen comparitie (n=60)	Wel comparitie (n=199)
Mediaan	11,37	7,46
Gemiddeld	12,16	9,56

Tabel 37

Het kan zijn dat de selectie van zaken in dit onderzoek een vertekend beeld op dit punt oplevert. Uit paragraaf 5.2.3. blijkt immers dat in Den Haag en in Amsterdam vrijwel in alle zaken een cna wordt gelast en dat dit in Utrecht veel minder gebeurt. Dat betekent dat dit verschil met name in Utrecht tot uitdrukking moet komen. Daar vindt echter de selectie van zaken voor cna niet plaats door de zaaksrechters, maar door daarvoor aangewezen coördinerend juridisch medewerkers. Dit maakt dat het goed mogelijk is dat het beeld dat ervaren rechters minder cna's gelasten, voortkomt uit het feit dat alleen is gekeken naar zaken waarin een eindvonnis is geweest en niet naar de zaken waarin een schikking is bereikt. Het kan daarom zo zijn dat meer ervaren rechters meer zaken schikken, waardoor er minder zaken na cna overblijven om een eindvonnis in te wijzen. Hiernaar zou nader onderzoek moeten worden gedaan.

¹² Chi² (2, N=277) = 4,91, p<0,05.

Als we kijken naar de lengte van het eindvonnis en de beoordeling en de ervaring van de rechter (verdeeld in 3 categorieën), dan blijken de meest ervaren rechters kortere eindvonnissen te schrijven dan de minder ervaren. Deze correlatie blijkt significant.¹³

Ervaring (in jaren)	Eindvonnis (in pagina's)	Beoordeling (in pagina's)
t/m 4 jaar ervaring (n= 41/35)	5,14	2,74
4-9 jaar ervaring (n=34/28)	5,44	2,79
>9 jaar ervaring (n=75/72)	4,55	2,27

Tabel 38

Toch kan niet zonder meer zo worden gezegd dat er hier echt een causaal verband tussen ervaring en de lengte van het eindvonnis is, omdat blijkt dat de tussencategorie met 4-9 jaar ervaring als rechter juist de langste eindvonnissen en beoordelingen schrijft. Een significante correlatie is bovendien niet op rechtbankniveau waarneembaar.

Wanneer vervolgstappen (na de cna- of repliek-route) worden gelast, heeft een rechter gemiddeld meer ervaring (zowel kijkend naar het gemiddelde als de mediaan) dan wanneer er geen vervolgstappen worden gelast. Niet blijkt dus dat een rechter met minder ervaring vaker vervolgstappen in een procedure gelast, er is geen significante correlatie.

Ervaring (in jaren)	Wél vervolgstappen (n=67)	Geen vervolgstappen (n=192)
Mediaan	10,48	6,99
Gemiddeld	11,27	9,78

Tabel 39

Als we kijken naar de gemiddelde doorlooptijd in relatie tot het aantal jaren ervaring als rechter, kan daaruit geen gemakkelijke trend worden gesignaleerd. Er blijkt in ieder geval ook geen significant verband aanwezig, niet in totaal en niet per gerecht.

¹³ $r=0,20$, $p<0,001$.

Ervaring (in jaren)	Gemiddelde doorlooptijd (in dagen)
Amsterdam t/m 4 jaar ervaring (n=39)	227,13
Amsterdam 4-9 jaar ervaring (n=36)	284,06
Amsterdam >9 jaar ervaring (n=19)	265,89
Den Haag t/m 4 jaar ervaring (n=13)	237,54
Den Haag 4-9 jaar ervaring (n=9)	186,00
Den Haag >9 jaar ervaring (n=55)	218,13
Utrecht t/m 4 jaar ervaring (n=23)	165,57
Utrecht 4-9 jaar ervaring (n=12)	202,42
Utrecht >9 jaar ervaring (n=53)	200,30

Tabel 40

De doorlooptijd van de meest ervaren rechters is in Amsterdam en Utrecht langer dan die van de minst ervaren rechters, maar in Den Haag juist niet. En de rechters met tussen de 4-9 jaar ervaring blijken in geen enkel gerecht de middenpositie te vervullen. In Amsterdam en Utrecht kent deze groep juist de langste doorlooptijd, terwijl ze in Den Haag juist de kortste doorlooptijd bereiken.

6.4.4. Conclusies

De hypothese (XIII) dat de kantonrechter gemiddeld meer dienstjaren heeft dan de civiele rechter, vindt bevestiging in het dossieronderzoek en in de interviews. Dit sluit aan bij het historische kenmerk van de kantonrechter en bij de door de gerechten zelf (onder 1.2.2.) geschetste organisatiewijze. Daarbij past ook dat Utrecht de middenpositie inneemt.

Alle geïnterviewde rechters menen dat ervaring van de rechter van belang is. Een grote meerderheid noemt als verschil dat een rechter met ervaring sneller een zaak kan doorgronden. Andere verschillen die volgens de geïnterviewden verband houden met ervaring, zijn dat een ervaren rechter minder juridisch en formeel werkt, beter communiceert met partijen op zitting en meer overtuigingskracht heeft, dat een ervaren rechter makkelijker schikt en kortere vonnissen wijst. Opvallend is dat vrijwel alle punten aan de orde komen die de geïnterviewden ook hebben benoemd als verschillen tussen kantonrechters en civiele rechters (onder 2.4.).

Op basis van het dossieronderzoek blijkt de veronderstelling van de geïnterviewden dat de kantonrechter net als een meer ervaren rechter kortere uitspraken schrijft terecht (XII); het vonnis en de beoordeling is significant korter bij de kantonrechter én wanneer de rechter meer ervaren is. Dit kan verklaard worden door het feit dat

ervaren rechters sneller tot de kern komen en dan ook kernachtiger zijn in het formuleren.

De hypothese (XIV) dat ervaren rechters eerder stellingen op stelplicht afdoen en minder vaak bewijsopdrachten geven dan minder ervaren rechters, vindt geen bevestiging in het dossieronderzoek en is slechts door de helft van de geïnterviewden die daarop heeft geantwoord, bevestigd.

Voorts heeft het onderzoek opgeleverd dat er een significant verband is tussen ervaring en het al dan niet gelasten van een comparitie. Meer ervaren rechters gelasten minder vaak een comparitie. Dat kan mogelijk worden verklaard door het feit dat rechters met minder ervaring zich meer vasthouden aan de door de wet voorgeschreven cna-route, waarmee zij als jonge(re) rechters ook zijn opgevoed en dat rechters met meer ervaring minder snel behoefte hebben aan een mondelinge toelichting door partijen en minder hangen aan het – waarschijnlijk in de loop van hun carrière ingevoerde – cna-model. Het kan echter ook verband houden met de zaakselectie en erop wijzen dat ervaren rechters meer zaken ter comparitie schikken.

Daarnaast heeft het onderzoek opgeleverd dat er geen significant verband is tussen ervaring en het al dan niet zetten van vervolgstappen. Er kan dus niet vastgesteld worden of ervaren rechters eerder de knoop doorhakken.

Ook heeft het onderzoek opgeleverd dat er geen significant verband is tussen ervaring en de doorlooptijd. Dit past ook bij de bevinding dat een ervaren rechter niet eerder zaken afdoet op stelplicht, niet minder bewijsopdrachten geeft en zeker niet minder vaak vervolgstappen zet dan een minder ervaren rechter. Ondanks het feit dat een ervaren rechter wel korter motiveert zorgt dit dus ook niet voor een significant verschil in doorlooptijd.

Er is dus geen bewijs gevonden voor de veronderstelling dat een rechter met meer ervaring eerder knopen doorhakt en minder feitenonderzoek doet.

6.5. CONCLUSIE

De taakopvatting lijkt op basis van de interviews niet of nauwelijks afhankelijk van het type rechter of de persoon van de rechter. De geïnterviewde rechters zien het allemaal als hun taak om geschillen te beslechten door een uitspraak te doen of partijen te laten schikken. Zij veronderstellen dat er nauwelijks verschillen in taakopvatting tussen kantonrechters en civiele rechters zijn en noemen ‘slechts’ een aantal nuanceverschillen tussen kantonrechters en civiele rechters. Zo zouden kantonrechters meer schikken en civiele rechters meer geneigd zijn om een uitspraak te doen.

Op basis van het evaluatierapport met betrekking tot de competentiegrensverhoging blijkt dit echter niet het geval te zijn.¹⁴ Ook zou de kantonrechter meer hechten aan snelheid. In het voorgaande (zie paragraaf 5.4.3.) is al naar voren gekomen dat de doorlooptijd in de onderzochte zaken bij de kantonrechter korter is dan bij de civiele rechter. Er is evenwel ook geconstateerd dat organisatorische redenen daarbij van groot belang zijn. Uit het feit dat de doorlooptijd bij de kantonrechter korter is, kan niet direct worden afgeleid dat die ook meer hecht aan snelheid. Daarvoor ontbreken aanknopingspunten. Er zijn juist ook voorzichtige aanwijzingen dat civiele rechters zich bij hun beslissingen meer laten leiden door snelheid; zo zetten zij juist minder vervolgstappen en sneller een punt na het doorlopen van een standaardroute.

Ook blijkt uit de interviews niet dat er (grote) verschillen in individuele opvattingen of per type rechter bestaan met betrekking tot het belang dat wordt gehecht aan waarheidsvinding. De geïnterviewde rechters gaven aan waarheidsvinding belangrijk te vinden. Dit lijkt echter moeilijk te rijmen met het grote aantal zaken dat op stelplicht wordt afgedaan en het zeer beperkte aantal zaken waarin een partij tot bewijslevering wordt toegelaten. De geïnterviewde rechters vermoedden geen verschil in het belang van waarheidsvinding en ongelijkheidscompensatie. Het feit dat er met betrekking tot de stelplicht en bewijsopdrachten geen verschillen tussen kantonrechters en civiele rechters zijn waargenomen, zou als een bevestiging daarvan kunnen worden gezien. Echter, de rechters hebben aangegeven de comparitie te zien als een belangrijke gelegenheid tot waarheidsvinding. En in de aanwending van die comparitie lijken wel verschillen waarneembaar, zoals in paragraaf 5.2. naar voren is gekomen. Zo hakt de kantonrechter na de comparitie vaker een knoop door via de stelplicht, wordt de comparitie gebruikt als trechter en zou de kantonrechter actiever en pragmatischer zijn en dichter aansluiten bij partijen. Tijdens de mondelinge behandeling kunnen zich dus verschillen voordoen in de waarheidsvinding met een actievere kantonrechter en een lijdelijker civiele rechter. Daarvoor kan enige steun worden gevonden in het feit dat juist de geïnterviewde Amsterdamse rechters bij de vraag naar het belang van waarheidsvinding wezen op lijdelijkheid en partijautonomie. De geïnterviewde Utrechtse rechters zeggen wel sterk te hechten aan waarheidsvinding – sterker dan de andere rechters aangeven – maar dat valt moeilijk te rijmen met het feit dat juist daar het minste bewijsopdrachten worden gegeven en veel minder vaak wordt gecompareerd.

Bij uitstek een persoonskenmerk van de rechter is de mate van ervaring als rechter. Aan dit persoonskenmerk wordt veel betekenis toegekend; niet alleen door de wetgever, maar ook door de geïnterviewden. Wellicht dat de invloed die de rechters vermoeden dat ervaring heeft – zoals het sneller doorgronden van een zaak,

14 Eshuis & Geurts (2016), p. 88 en 208.

een minder formele en juridische benadering, betere communicatieve kwaliteiten, meer overtuigingskracht – zich tijdens de mondelinge behandeling manifesteert, uit de onderzochte zaken blijkt evenwel slechts een zeer beperkte invloed van ervaring uit te gaan. De hypothese dat een meer ervaren rechter vaker stellingen op stelplicht afdoet en minder bewijsopdrachten geeft (XIV), heeft geen bevestiging gevonden en ook is niet gebleken dat meer ervaren rechters minder vervolgstappen zetten. Wel blijken meer ervaren rechters significant minder comparities te gelasten – hetgeen ook een aanwijzing zou kunnen zijn dat ervaren rechters ter comparitie meer zaken schikken – en blijkt het vermoeden van de geïnterviewde rechters te kloppen dat een ervaren rechter kortere vonnissen wijst.

De hypothese dat de kantonrechter significant meer ervaring heeft dan de civiele rechter (XII) blijkt juist, alsook de hypothese dat de kantonrechter, de meer ervaren rechter, significant kortere vonnissen wijst (XII), wordt bevestigd. Een ervaren rechter kan kennelijk kernachtiger formuleren en meer focussen in de motivering, hetgeen mogelijk samenhangt met het veronderstelde vermogen om sneller een zaak te doorgronden en hoofd- en bijzaken van elkaar te scheiden.

Het verband tussen een kort vonnis en een korte doorlooptijd is echter zeer zwak significant. De lengte van het vonnis is dus niet van (grote) invloed op de doorlooptijd. Dit betekent dat de doorlooptijd niet (zozeer) te wijten is aan het fysieke schrijven, maar dat de tijd op een andere manier wordt besteed. Dit wijst erop dat de tijd die een rechter actief met het dossier bezig is, minder bepalend is voor de doorlooptijd dan het logistieke, organisatorische aspect. Ten slotte is er een significant verband tussen de lengte van het vonnis en het plaatsvinden van een comparitie en het financieel belang van de zaak. Een vonnis is langer als een comparitie heeft plaatsgevonden en als het financieel belang groter is.

Het zijn aldus deze zaaksgerelateerde factoren alsook aan de rechter gerelateerde aspecten (type rechter en ervaring) die van invloed zijn op de lengte van het vonnis.

7 TUSSENCONCLUSIE

7.1. INLEIDING

In het eerste hoofdstuk zijn zes onderzoeksvragen geformuleerd, te weten:

- (i) In hoeverre verschilt (het gebruik van) het proces(recht) bij kantonrechters in de praktijk van dat bij civiele rechters.
- (ii) In hoeverre sluiten die verschillen aan bij veronderstellingen die bij rechters over kantonrechters en civiele rechters leven.
- (iii) In hoeverre kunnen de verschillen die volgen uit de beantwoording van vraag (i) verklaard worden door een verschil in taakopvatting tussen kantonrechters en civiele rechters.
- (iv) Welke overige informatie levert het onderzoek op over de (gemeenschappelijke) procespraktijk van kantonrechters en civiele rechters in zaken met een financieel belang van tussen de € 5.000,- tot en met € 25.000,-.
- (v) Welke consequenties hebben de antwoorden op de voorgaande vragen voor de kwaliteit van het civiele proces.
- (vi) Welke aanbevelingen kunnen worden gedaan voor de verbetering van de kwaliteit van het civiele proces.

In deze tussenconclusie – ter afsluiting van het empirisch onderzoek – worden de eerste vier vragen in afzonderlijke paragrafen besproken en van een antwoord voorzien. Vervolgens wordt in paragraaf 7.6. nog stilgestaan bij de positie die Utrecht ten opzichte van de andere twee gerechten inneemt.

7.2. VERSCHILLEN IN (HET GEBRUIK VAN) HET PROCES(RECHT)

De conclusie van dit onderzoek is dat de verschillen tussen de kantonrechter en de civiele rechter (inmiddels) zeer beperkt zijn, zodanig dat een onderscheid tussen beiden eigenlijk geen grond meer heeft (zie hiervoor verder paragrafen 9.1. en 9.5.). Blijkens het dossieronderzoek verschilt het proces en het gebruik van het procesrecht bij de kantonrechter slechts op een beperkt aantal van de onderzochte punten van dat bij de civiele rechter. De kantonrechter neemt meer mondelinge antwoorden op (hypothese VII), heeft meer ervaring (hypothese XIII), doet na een cna vaker stellingen op stelplicht af (hypothese VI),¹ zet na de standaard-route vaker vervolgstappen

¹ In paragraaf 3.2.2. is reeds opgemerkt dat onder de stelplicht in dit onderzoek ook wordt begrepen de op gedaagde rustende verplichting om een betwisting te onderbouwen en te motiveren.

(hypothese VIII), schrijft kortere uitspraken (hypothese XII), kent een kortere doorlooptijd (hypothese IX) en tegen uitspraken van de kantonrechter wordt minder vaak appel ingesteld (hypothese X).

Dat de kantonrechter meer ervaring heeft en diens zaken een kortere doorlooptijd hebben, lijkt echter eerder samen te hangen met (voor wat betreft ervaring historische) organisatorische keuzes dan met verschillen tussen het type rechter. In het onderzoek zijn geen aanwijzingen gevonden dat de kortere doorlooptijd van kantonzaken in het onderzochte zaakssegment in hoofdzaak te danken is aan de hantering van het procesrecht door de (kanton)rechter of de door hem gelaste of toegestane processtappen, maar veeleer door de wijze waarop de werkprocessen zijn georganiseerd. Zo blijkt de snelheid (of juist het gebrek aan snelheid) van de cna-route nauw verband te houden met de beschikbare capaciteit om op korte termijn een comparitie te plannen, en de vertraging die een bewijsopdracht oplevert, houdt even zozeer verband met de beschikbare zittingscapaciteit. Ook is het de organisatie die beslist hoe ervaren de rechters zijn die in de kanton unit gaan werken en daarmee kantonrechters zijn. Van oudsher lieten de kantonrechters zich voorstaan op hun ervaring; kantonrechter was een promotiefunctie en er werd bij kanton niet opgeleid (zie paragraaf 2.3.). Ten gevolge van de verdergaande integratie van kanton binnen de organisatie van de gerechten – eerst door de integratie van de kantongerechten in de rechtbank en daarna door het wegvallen van een verplichte sector kanton – is ervaring een steeds minder onderscheidend criterium voor de kantonrechter geworden. Zo heeft de rechtbank Den Haag de bewuste beslissing genomen om sinds januari 2014 ook minder ervaren rechters te belasten met de behandeling van kantonzaken (zie paragraaf 1.2.2.). Dat kantonrechters over het algemeen meer ervaren zijn dan civiele rechters is een overblijfsel uit het verleden, dat langzamerhand voltooid verleden tijd lijkt te worden nu bijvoorbeeld in de rechtbank Den Haag al minder ervaren rechters als kantonrechter werken en kantonzaken ook in de rechtbank Midden-Nederland door minder ervaren rechters worden behandeld, nu daar civiel en kanton gemengd is.

Overigens is in dit onderzoek niet gebleken dat ervaring grote invloed heeft op de behandeling van zaken, hoewel de geïnterviewde rechters dat wel veronderstelden. Mogelijk dat het voor de behandeling op zitting van belang is en in het schikkingspercentage doorklinkt, maar daarnaar is geen apart onderzoek gedaan. Ervaring is alleen op de lengte van de uitspraak en het gelasten van een comparitie van invloed gebleken. In de zaken in de steekproef gelast een meer ervaren rechter significant minder vaak een comparitie, maar dit kan ook komen doordat een ervaren rechter meer schikt en deze geschikte zaken buiten het beeld van dit onderzoek zijn gebleven. Er zit dus een verschil tussen meer en minder ervaren rechters in de hoeveelheid comparities die ze gelasten, maar niet tussen kantonrechters en civiele rechters. Dit vormt een aanwijzing dat het onderscheid tussen kantonrechters en civiele rechters

niet volledig gelijk kan worden gesteld aan een onderscheid tussen meer en minder ervaren rechters.

Het feit dat zowel een significant verband is gevonden tussen de ervaring van de rechter en de lengte van het vonnis als tussen het type rechter (kantonrechter en civiele rechter) en de lengte van het vonnis, zou de vraag kunnen doen rijzen of de lengte van het vonnis onderscheidend is voor het zijn van kantonrechter, aangezien de kantonrechter vooralsnog significant meer ervaring heeft. Op basis van de voorgaande alinea kan die vraag slechts zeer voorzichtig positief worden beantwoord. Immers, hoewel de kantonrechter significant meer ervaring heeft dan de civiele rechter, kan het onderscheid tussen kantonrechters en civiele rechters niet volledig gelijk worden gesteld met het verschil tussen meer en minder ervaren rechters.

Aldus resteren vier punten waarop de kantonrechter mogelijk écht onderscheidend is van de civiele rechter. Hij neemt meer mondelinge antwoorden op, doet na een cna vaker stellingen op stelplecht af, zet na de standaard-route vaker vervolgstappen, en tegen de uitspraken van de kantonrechter wordt minder vaak appel ingesteld. Uit het feit dat de kantonrechter vaker vervolgstappen zet, kan worden afgeleid dat de kantonrechter meer differentieert en maatwerk levert. De overige punten duiden erop dat de kantonrechter anders met de zitting omgaat, of dat nu de zitting betreft waarop het mondelinge antwoord wordt opgenomen of de comparitie. Als na de comparitie vaker stellingen op stelplecht worden afgedaan, wordt de comparitie kennelijk meer benut om die informatie te krijgen die nodig is om de knoop te kunnen doorhakken. En aangezien minder vaak appel wordt ingesteld, terwijl dit niet gerelateerd kan worden aan het afdoen op stelplecht, het houden van een comparitie en de lengte van de motivering, en de zittingservaring volgens eerder onderzoek wel van belang kan zijn voor de beslissing om al dan niet hoger beroep in te stellen (zie paragraaf 5.5.),² wijst ook dit erop dat de kantonrechter op een zitting anders te werk gaat. Het optreden ter zitting, een potentieel onderscheidend element tussen de kantonrechter en de civiele rechter, vormt evenwel geen onderwerp van dit onderzoek. Hiernaar moet nog nader onderzoek worden verricht en daarop is dan ook een aanbeveling gericht (zie paragraaf 9.3.3.).³

Gelet op de hypothesen waarvoor geen bevestiging in het dossieronderzoek is gevonden, kan dus niet worden vastgesteld dat de kantonrechter sneller knopen doorhakt, praktischer en pragmatischer is, meer aan ongelijkheidscompensatie doet, minder aan feitenonderzoek of waarheidsvinding doet dan de civiele rechter of dat de kan-

2 Marseille e.a. (2016), p. 51-53, 58.

3 Een onderzoek naar het gedrag van de rechter ter comparitie wordt thans verricht door prof. R.J. Verschoof (UU) en dr. W.M. van Rossum (EUR). De resultaten daarvan verschijnen naar verwachting in het najaar van 2017. Hoewel dat onderzoek zich niet richt op verschillen tussen civiele rechters en kantonrechters, zullen daarin wel onderscheidingen te vinden zijn.

tonrechter minder hecht aan formaliteiten (substantiëringsplicht en bewijsaanbod) en de wet. Hierbij sluit wel aan het door de geïnterviewde rechters geuite idee dat er nauwelijks of geen verschillen in taakopvatting zijn tussen kantonrechters en civiele rechters, maar het is desalniettemin verrassend, omdat het niet past bij de historische verschillen en de verschillen die door de geïnterviewde rechters werden verondersteld.

Wat daarvan zij, wat rest zijn weinig onderscheidende elementen, te weinig om van een echte onderscheidende kantonmethode te kunnen spreken. Kennelijk is de in het tweede hoofdstuk geschetste trend dat de kantonrechter en de civiele rechter naar elkaar zijn toegegroeid, zodanig voortgeschreden dat er thans nog slechts zeer beperkte verschillen aanwezig zijn. Waar dit onderzoek is gestart in de veronderstelling dat er een (aanzienlijk) verschil tussen kantonrechters en civiele rechters bestond, is die veronderstelling (grotendeels) onjuist gebleken. Ook uit de evaluatie van de competentiegrensverhoging blijkt dat het belang van 'de persoon, ervaring of attitude van de kantonrechter' 'betrekkelijk gering' is, onder andere met betrekking tot het procesverloop en de doorlooptijd.⁴ De conclusie is dan ook dat de verschillen tussen de kantonrechter en de civiele rechter (inmiddels) zeer beperkt zijn.

7.3. IN HOEVERRE SLUITEN DIE VERSCHILLEN AAN BIJ DE VERONDERSTELDE VERSCHILLEN

Alle geïnterviewde rechters, op één na, meenden dat er nog steeds verschillen zijn tussen kantonrechters en civiele rechters.⁵ De uit het dossieronderzoek gebleken verschillen tussen kantonrechters en civiele rechters werden vaak door de geïnterviewde rechters ook geacht aanwezig te zijn. Zij veronderstelden echter ook dat er nog meer verschillen waren. Het meest genoemde verschil is dat de kantonrechter pragmatischer en praktischer is en de civiele rechter formeler en juridischer en dat de kantonrechter sneller en efficiënter beslist en sneller tot de kern komt en knopen doorhakt. Ook met enige regelmaat is genoemd dat de kantonrechter minder geneigd is de regels precies te volgen, sneller te werken vanwege de grote hoeveelheid zaken en dat de kantonrechter actiever, minder lijdelijk is en meer de regie voert en (ook in taal) dichterbij partijen staat. Net iets minder vaak is gezegd dat kantonrechters meer ervaring hebben en dat kantonrechters korter en efficiënter schrijven. Echter alleen deze laatste twee punten zijn in het empirisch onderzoek bevestigd. Voor de andere veronderstelde verschillen is in het dossieronderzoek geen bevestiging gevonden.

4 Eshuis & Geurts (2016), p. 164-165.

5 Gepoogd is tijdens de interviews zo min mogelijk sturend op te treden. Daartoe zijn de interviews steeds aangevangen met de vraag óf de geïnterviewde verschillen tussen de kantonrechter en de civiele rechter veronderstelde en indien die vraag bevestigend werd beantwoord, is de open vraag gesteld waar zij veronderstelden dat die verschillen uit bestonden.

Mogelijk komen deze verschillen, als ze er zijn, tot uitdrukking op zitting. Daarop heeft dit onderzoek zich echter niet gericht en is nader onderzoek gewenst, zoals gezegd.

De door geïnterviewde rechters veronderstelde verschillen sluiten wel aan bij historische verschillen tussen kantonrechters en civiele rechters en lijken dus goeddeels te berusten op historische beelden. Gezegd zou kunnen worden dat de praktijk zich sneller heeft ontwikkeld dan de denkbeelden in de hoofden van de rechters.

7.4. VLOEIEN DE VERSCHILLEN VOORT UIT DE (VERSCHILLEN IN) TAAKOPVATTING?

De geïnterviewde rechters hebben aangegeven dat ze niet denken dat de door hen veronderstelde verschillen tussen kantonrechters en civiele rechters berusten op een verschil in taakopvatting. Zij menen dat er nauwelijks verschillen in taakopvatting tussen kantonrechters en civiele rechters zijn. Zowel kantonrechters als civiele rechters zien het als hun taak om geschillen te beslechten door een uitspraak te doen of partijen te laten schikken, beiden hechten aan waarheidsvinding en beiden doen aan ongelijkheidscompensatie in geval een partij in persoon procedeert. De geïnterviewden hebben ‘slechts’ een aantal nuanceverschillen in de taakopvatting tussen kantonrechters en civiele rechters genoemd. Zo zouden kantonrechters meer schikken en civiele rechters meer geneigd zijn om een uitspraak te schrijven en zouden kantonrechters meer hechten aan snelheid. De resultaten van het dossieronderzoek zijn in lijn met de veronderstellingen van geïnterviewden: er zijn slechts zeer beperkte verschillen tussen kantonrechters en civiele rechters uit het dossieronderzoek naar voren gekomen (zie paragraaf 7.2.).

7.5. ALGEMENE BEVINDINGEN TEN AANZIEN VAN HET PROCES(RECHT)

7.5.1. Inleiding

In het algemeen – voor zowel kantonrechters als civiele rechters – volgt uit het onderzoek dat de praktijk op verschillende punten afwijkt van ‘de theorie’, althans de theorie van de wetgever. Dat komt (a) doordat de procesvoering van partijen anders is dan beoogd, (b) doordat de rechter de hem gegeven beoordelingsruimte niet altijd benut op een wijze die de wetgever voor ogen stond en (c) een enkele keer buiten die beoordelingsruimte treedt en (d) doordat de procesrechtelijke bepaling niet effectief

(genoeg) is om de daarmee beoogde doelen te realiseren. Deze verschillende redenen zullen in de komende subparagrafen achtereenvolgens worden besproken.⁶

7.5.2. *Procesvoering door partijen*

Dat de procesvoering van partijen in de praktijk anders is dan door de wetgever beoogd, is in het onderzochte zaakssegment onder meer tot uitdrukking gekomen in het feit dat de substantiëringsplicht – die vrijwel altijd wel door eiser in de dagvaarding aan de orde wordt gesteld – er niet toe leidt dat het geschil na de eerste schriftelijke ronde in volle omvang op tafel ligt. Dit komt ofwel doordat de eiser ten onrechte niet alle verweren die gedaagde reeds heeft gevoerd in de dagvaarding heeft vermeld – en aldus de substantiëringsplicht schendt – ofwel doordat de verweren door gedaagde in de loop van de procedure worden uitgebreid.

Daarnaast blijkt de stelplicht – naar het oordeel van de rechters – in de onderzochte dossiers in ruim driekwart van de zaken niet te worden nageleefd. Het feit dat deze plicht aan partijen is opgelegd, betekent dus niet dat partijen ook aan die verplichting (kunnen) voldoen. Sterker nog, het lukt in een ruime meerderheid van de gevallen niet. Dit is (nog) vaker dan veel van de geïnterviewde rechters vermoedden. Voorts blijken ook in een ruime meerderheid van de zaken waarin een partij een bewijsopdracht krijgt en daaraan invulling geeft door getuigen te (laten) horen – namelijk ruim 70% – andere of meer getuigen te worden gehoord dan partijen tevoren hebben vermeld. Partijen lijken vooraf dus niet altijd een goed beeld te hebben of te (kunnen) geven van degenen die voor hen zouden kunnen getuigen. Ten slotte vindt in een zodanig beperkt aantal gevallen een mondeling antwoord plaats – ook wanneer alleen wordt gekeken naar het aantal gedaagden dat in persoon procedeed – dat de vraag opkomt of zij (uitsluitend op basis van de in de dagvaarding gegeven informatie) wel voldoende bekend zijn met de mogelijkheid om mondeling verweer te voeren.

7.5.3. *Benutting van de beoordelingsruimte*

Dat de rechter de hem door de wetgever gegeven beoordelingsruimte niet altijd benut op een wijze die door de wetgever dan wel de Hoge Raad is beoogd, blijkt onder meer uit het feit dat de rechter een schending van de substantiëringsplicht niet of nauwelijks sanctioneert en dit op grond van de interviews ook niet lijkt te willen. Voorts blijkt uit het geringe aantal mondelinge antwoorden in relatie tot de interviews ook dat rechters een mondeling antwoord soms lijken te ontmoedigen. In de steekproef is de doorlooptijd korter in het geval van een mondeling antwoord dan

6 Hierbij geldt (ook) dat de bevindingen zien op een beperkt zaakssegment uit een beperkt aantal gerechten.

in het geval van een schriftelijk antwoord. Dit kan worden verklaard doordat mondelinge antwoorden vaak in de eenvoudiger zaken worden gevoerd, althans blijkens de interviews rechters dat als criterium voor het opnemen van een mondeling verweer blijken te hanteren. Daarnaast blijkt dat er zoveel zaken op de stelplicht worden afgedaan – namelijk ruim driekwart van de zaken – waardoor aan bewijslevering niet wordt toegekomen (er wordt slechts in 7,6% van de zaken een bewijsopdracht gegeven) dat dit de vraag oproept of de rechter de lat van de stelplicht niet hoger legt dan beoogd. Een aanwijzing dat die vraag bevestigend moet worden beantwoord, kan worden gevonden in het feit dat een aantal rechters heeft aangegeven het geven van bewijsopdrachten (actief) te willen voorkomen en in het feit dat in de literatuur hier ook wel op is gewezen.⁷ Ten slotte blijken de rechters – anders dan de Hoge Raad voorstaat – slechts een beperkt belang toe te kennen aan het feit dat er een (specifiek) bewijsaanbod is gedaan. Het ontbreken van een bewijsaanbod blijkt volgens één van de geïnterviewde rechters slechts als gelegenheidsargument te worden gevoerd om niet tot bewijslevering over te hoeven gaan.

De rechters lijken aldus niet zo aan formaliteiten als de substantiëringsplicht of een bewijsaanbod te hechten, mogelijk ook omdat zij partijen, met name partijen die in persoon procederen, niet de dupe willen laten worden van dergelijke formaliteiten, hetgeen ook past binnen hun taakopvatting.

7.5.4. *Buiten de beoordelingsruimte*

Dat de rechter wel eens buiten de hem door de wetgever gestelde kaders treedt, blijkt uit het feit dat een aantal geïnterviewde rechters heeft aangegeven soms wel eens – met name bij de twijfelgevallen – een ongeoorloofde inschatting van de kans van slagen van een bewijsopdracht te maken, het feit dat niet altijd een cna wordt gelast en dat hetgeen ter comparitie is verklaard niet altijd in een proces-verbaal wordt vastgelegd. Zo wordt daar in Amsterdam wel aan voldaan, maar wordt in Den Haag vrijwel altijd volstaan met (handgeschreven) aantekeningen en worden in Utrecht beide methodes gehanteerd inclusief de mengvorm van een niet inhoudelijk pv met aantekeningen. Het lijken sterk lokale werkwijzen te betreffen. De vraag wanneer voor de cna-route in plaats van de repliek-route wordt gekozen, wordt ook op verschillende wijze beantwoord.

⁷ Ahsmann (2010), p. 372-373; Asser (2004), p. 41; Asser (2012), p. 107-108; De Bock (2011), p. 80 e.v., p. 182-183 en p. 284; Ekelmans (2015), p. 25-26; Tanja-van den Broek (2012), p. 249.

7.5.5. Doelmatigheid

Niet altijd blijkt met een procesrechtelijke bepaling het daarmee door de wetgever beoogde doel te worden bereikt. Uit de steekproef bleek geen verband tussen een schending van de substantiëringsplicht en het zetten van vervolgstappen na het doorlopen van de cna-route of de repliek-route enerzijds en de doorlooptijd anderzijds. Zo kent in deze steekproef de cna-route bij twee van de drie gerechten (namelijk in Amsterdam en in Utrecht) een gemiddeld langere doorlooptijd dan de repliek-route, hetgeen voornamelijk te wijten is aan de lange termijn waarop een comparitie wordt gepland en mogelijk ook door de wijze waarop een comparitie wordt gelast (middels een schriftelijk vonnis of mondeling).

Ook blijken de door de gerechten van invloed geachte factoren, zoals in dit geval ervaring en lengte van de uitspraak, niet altijd de verwachte effecten te hebben. Zo is ervaring alleen significant gebleken voor het gelasten van een cna en de lengte van een uitspraak. Minder ervaren rechters blijken volgens het dossieronderzoek vaker een cna te gelasten dan meer ervaren rechters. Het kan zo zijn dat dit komt doordat de 'oude' rechters niet zijn opgegroeid met het in 2002 geïntroduceerde cna-model. Het kan echter ook zo zijn, gelet op het selectie criterium in de onderzochte zaken (namelijk het feit dat schikkingen buiten beschouwing zijn gelaten), dat ervaren rechters wel even vaak een cna gelasten, maar die vaker in een schikking uitmondt dan bij minder ervaren rechters. Dit zou te meer het geval kunnen zijn, omdat in Utrecht en Amsterdam de zaaksrechters niet zelf verantwoordelijk zijn voor het gelasten van cna's in zaken, maar dit door coördinerend juridisch medewerkers gebeurt, hetgeen het minder waarschijnlijk maakt dat de ervaring van de rechter hierbij een rol speelt.

In dit onderzoek is aangetoond dat ervaren rechters en kantonrechters significant kortere vonnissen wijzen dan minder ervaren rechters en civiele rechters. Er is ook een significant verband tussen de lengte van het eindvonnis en de beoordeling en het financieel belang, in die zin dat de lengte toeneemt bij een hogere vordering. De verwachting van in ieder geval de rechtbank Den Haag was dat een korter vonnis zou bijdragen aan een kortere doorlooptijd (zie paragraaf 1.2.2.). De lengte van het vonnis is voor de doorlooptijd echter slechts in zeer geringe mate bepalend en bezien op het totale procesverloop is dit een druppel op een gloeiende plaat.

7.6. DE POSITIE VAN UTRECHT TEN OPZICHTE VAN DE ANDERE TWEE GERECHTEN

Utrecht onderscheid zich op twee punten van Den Haag en Amsterdam en neemt op die punten niet de te verwachten middenpositie in; ten eerste worden in Utrecht veel minder tussenvonnissen gewezen en bewijsopdrachten verstrekt dan in Amsterdam

en in Den Haag en ten tweede worden in Utrecht veel minder comparities gelast dan in Amsterdam en Den Haag. Dit laatste punt lijkt echter niet zozeer samen te hangen met de rechters in Utrecht als wel met de organisatiewijze. In Utrecht wordt de selectie voor comparitie namelijk gedaan door een beperkt aantal, speciaal daartoe aangewezen medewerkers die daarbij rekening houden met de schaars beschikbare zittingsruimte. Het geringe aantal tussenvonnissen en bewijsopdrachten kan erop wijzen dat rechters in Utrecht minder werk maken van feitenonderzoek en waarheidsvinding. Dit moet echter worden genuanceerd, omdat de selectieperiode van de dossiers in Utrecht (2012-2014) recenter is dan in de andere twee gerechten, zodat het kan zijn dat bewijsopdrachten – die immers meer tijd in beslag nemen – daarin minder frequent voorkomen en bovendien worden in alle drie de gerechten even vaak stellingen op de stelplicht afgedaan zodat het ook kan zijn dat zich in Utrecht meer zaken hebben voorgedaan waarin tussen partijen geen discussie over de feiten bestond. Dat de Utrechtse rechters het meest positief zijn over de slagingskans en het nut van bewijsopdrachten, komt mogelijk juist doordat ze die nauwelijks geven.

8 DE BETEKENIS VAN DE ONDERZOEKSRESULTATEN VOOR DE KWALITEIT VAN HET CIVIELE PROCES

8.1. INLEIDING

In de hoofdstukken 4 tot en met 6 zijn de in het dossieronderzoek en de interviews naar voren gekomen overeenkomsten en verschillen tussen de kantonrechter en de civiele rechter, alsmede de overeenkomsten en verschillen tussen de onderzochte gerechten beschreven en de bevindingen met betrekking tot de procedure in het algemeen. Met die gegevens zijn de eerste vier onderzoeksvragen beantwoord. In dit hoofdstuk staat de vijfde onderzoeksvraag centraal: welke consequenties hebben de antwoorden op de eerste vier onderzoeksvragen voor de kwaliteit van het civiele proces (v). Daartoe zal eerst in de volgende paragraaf aan de hand van de literatuur een kwaliteitskader worden vastgesteld, bestaande uit een aantal kwaliteitscriteria voor het civiele proces. In de derde paragraaf worden vervolgens de verschillende geïdentificeerde kwaliteitscriteria toegelicht. In de vierde paragraaf worden de onderzoeksresultaten (de antwoorden op de eerste vier onderzoeksvragen) langs de lat van de verschillende kwaliteitscriteria gelegd. Afgesloten wordt in paragraaf 8.5. met een conclusie.

8.2. WAT IS KWALITEIT?

De kantonrechter heeft lof ge oogst vanwege de snellere afdoening dan de civiele rechter en mede om die reden is de competentiegrens van de kantonrechter verhoogd. Snelheid is een aspect van kwaliteit, doch niet allesomvattend. Sterker nog, snelheid kan ook afbreuk doen aan andere kwaliteitsaspecten, zoals bijvoorbeeld het doen van grondig onderzoek. De vraag is welke betekenis de hiervoor geschetste resultaten van het onderzoek hebben voor de kwaliteit van de civiele procedure bij de kantonrechter en bij de civiele rechter. Om dat te kunnen nagaan, dienen eerst kwaliteitscriteria te worden geformuleerd. Waar anders begint een jurist zijn poging kwaliteit van rechtspraak handen en voeten te geven, dan in het recht zelf en de daaraan ten grondslag liggende beginselen? Artikel 6 van het Europees Verdrag voor de rechten van de Mens (EVRM) waarvan wel is gezegd dat het 'het wezen van de rechtspraak in één synthese samenvat', vormt daarbij een vertrekpunt.¹ In dat ar-

1 Dommering (1983), p. 234.

tikel zijn – expliciet of impliciet – een aantal minimumnormen of wel procedurele garanties opgenomen. Deze garanties behelzen de volgende: het recht op toegang tot de burgerlijke rechter (waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen externe en interne toegankelijkheid), het recht op een eerlijke behandeling (waaronder het recht om gehoord te worden, gelijkheid der wapenen en motivering van uitspraken), openbaarheid, het recht op berechting binnen een redelijke termijn en de onafhankelijkheid en onpartijdigheid van de rechter.²

Deze minimumnormen en procedurele garanties sluiten – gelukkig en niet geheel verrassend – aan bij de (geschreven en ongeschreven) beginselen van het Nederlandse burgerlijk procesrecht. In het door Giesen daaraan gewijde Asser-deel schrijft hij dat artikel 6 EVRM daarbij voor hem geen vertrekpunt is, maar dat hij bij de analyse van die beginselen wel uitdrukkelijk de aansluiting zoekt bij dat artikel.³ De aan artikel 6 EVRM ontleende minimumnormen en procedurele garanties zijn daar duidelijk in terug te zien. Zo onderscheidt Giesen als beginselen van burgerlijk procesrecht: de toegang tot de rechter, onafhankelijkheid en onpartijdigheid van de rechter, hoor en wederhoor, openbaarheid, berechting binnen een redelijke termijn, de motiveringsplicht en (partijautonomie en) de actieve rechter. De meeste van deze beginselen komen letterlijk overeen met de aan artikel 6 EVRM ontleende normen, zij het dat hij het recht op een eerlijke behandeling uitsplitst in hoor en wederhoor en de motiveringsplicht. Ook voegt hij nog het beginsel van (partijautonomie en) de actieve rechter eraan toe. Hoewel Giesen de beginselen van burgerlijk procesrecht zelf ook wel benoemt als kwaliteitscriteria kan het laatste – door hem toegevoegde – criterium naar mijn idee hier niet als kwaliteitscriterium worden meegenomen, aangezien zijn keuze om ‘verder die kant’ van een actieve rechter op te gaan, onvoldoende handvatten biedt om aan te kunnen toetsen.⁴ De grens is daarvoor te vaag. Omdat dit laatste beginsel aldus niet goed bruikbaar is als criterium, zal dat in het vervolg buiten beschouwing worden gelaten.

Door de beginselen van burgerlijk procesrecht als kwaliteitscriteria te benoemen, zorgt Giesen voor een concrete(re) invulling van het veel besproken – doch daarbij in het algemeen vrij abstract blijvende – begrip ‘kwaliteit van rechtspraak’. De Bock heeft recentelijk ook gepoogd dat ongrijpbare en abstracte begrip nader te concretiseren. Zij beperkt zich daarbij tot de inhoudelijke kwaliteit en laat bewust organisatorische kwaliteit en toegang tot de rechter buiten beschouwing.⁵ Zij onderscheidt drie kwaliteitseisen – te weten ambachtelijkheid, rechtvaardigheid en effectiviteit – die zij

2 Smits (2008).

3 Asser Procesrecht/Giesen 1 (2015), nr. 6.

4 Asser Procesrecht/Giesen 1 (2015), nr. 75 en 530.

5 De Bock (2011), p. 29.

vervolgens nader uitwerkt in een aantal concrete(re) eisen.⁶ Onder ambachtelijkheid verstaat zij de juridisch-professionele eisen, rechtvaardigheid legt zij uit als materiële rechtvaardigheid (en dus geen procedurele rechtvaardigheid, die acht zij begrepen onder ambachtelijkheid) en onder effectiviteit verstaat zij de praktische waarde. Aangezien het onderhavige onderzoek zich beperkt heeft tot de hantering van het procesrecht en de taakopvatting van de rechter en zich dus niet richt op de materiële rechtvaardigheid van zijn oordeel of de praktische waarde daarvan, kunnen (met name) de eisen van ambachtelijkheid dienen als toetsingskader voor de kwalitatieve betekenis van de in dit onderzoek geconstateerde verschillen tussen de kantonrechter en de civiele rechter en de gerechten en de gedane constatering met betrekking tot het procesverloop.

Als eisen van ambachtelijkheid identificeert De Bock deugdelijk feitenonderzoek (waarheidsvinding), een volwaardige mondelinge behandeling, deskundige toepassing van de rechtsregels en een begrijpelijke en overtuigende motivering. Twee daarvan vertonen (enige) overlap met de kwaliteitscriteria voortkomend uit artikel 6 EVRM en de beginselen van burgerlijk procesrecht, voor de andere twee geldt dat niet of minder. De kwaliteitseis van een begrijpelijke en overtuigende motivering correspondeert met het door Giesen (zo) genoemde beginsel en sluit ook aan bij de motiveringsplicht die onderdeel is van het recht op een eerlijk proces op basis van artikel 6 EVRM. De Bock's kwaliteitseis van een volwaardige mondelinge behandeling ligt in het verlengde van het recht om gehoord te worden, dat valt onder het op artikel 6 EVRM gebaseerde recht op een eerlijk proces en het beginsel van hoor en wederhoor. De eisen van een deugdelijk feitenonderzoek (waarheidsvinding) en een deskundige toepassing van de rechtsregels vallen niet direct te relateren aan enig beginsel van burgerlijk procesrecht of een uit artikel 6 EVRM voortvloeiend recht. Giesen noemt waarheidsvinding wel en overweegt ook dat het belang daarvan de afgelopen jaren is toegenomen, maar acht het nog te vroeg om waarheidsvinding tot beginsel te verheffen. Hij stelt het belang van waarheidsvinding echter niet ter discussie. Raadsheer bij de Hoge Raad De Groot heeft in haar preadvies voor de NJV – waarin zij probeert waarheidsvinding met partijautonomie te verzoenen – een wetswijziging voorgesteld, waarmee zij beoogt de rechter te stimuleren in de waarheidsvinding en te verlossen van zijn vrees daarmee feitelijke gronden in strijd met artikel 24 Rv aan te vullen.⁷ Ook de Hoge Raad heeft meermalen het belang van waarheidsvinding benadrukt.⁸ Gezien het voorgaande – het feit dat het belang van waarheidsvinding breed wordt gedeeld – wordt waarheidsvinding in het navolgende wel als kwaliteitscriterium meegenomen. Hierop zal dieper in worden gegaan in de navolgende paragraaf over dit onderwerp.

6 De Bock (2011), p. 57.

7 De Groot (2012), p. 100.

8 O.a. HR 11 juli 2008, NJ 2009/451; HR 18 maart 2011, NJ 2012/315; HR 18 april 2014, NJ/2015/20.

De eis van een deskundige toepassing van rechtsregels – waaronder De Bock ook rechtseenheid en rechtszekerheid noemt – vindt aansluiting bij kwaliteitseisen die Rutten-van Deurzen heeft genoemd in haar proefschrift over kwaliteit van rechtspleging, waarin zij poogt het begrip kwaliteit van rechtspraak op macro-, meso- en microniveau invulling te geven. Daarbij heeft zij zich niet uitsluitend gericht op juridische kwaliteit – die zij minder dan De Bock heeft geconcretiseerd – maar ook op organisatorische kwaliteit.⁹ In aansluiting op De Bock's eis van een deskundige toepassing van rechtsregels noemt Rutten-van Deurzen onder meer rechtseenheid en rechtszekerheid en deskundigheid als kwaliteitseisen. In het navolgende zullen rechtseenheid en rechtszekerheid in navolging van De Bock onder de noemer van deskundigheid worden geschaard. Deskundigheid in de zin van kennis van de wet, de parlementaire geschiedenis, de jurisprudentie en beleidsafspraken is immers noodzakelijk om rechtseenheid en rechtsgelijkheid te kunnen bereiken.

Daarnaast identificeert Rutten-van Deurzen (op verschillende niveaus) onafhankelijkheid, onpartijdigheid, *access to justice* (processuele toegankelijkheid), snelheid (redelijke termijn), openbaarheid en een overtuigende motivering.¹⁰ Zij geeft daarbij zelf aan dat bij de invulling van het juridisch kwaliteitsbegrip artikel 6 EVRM tot uitgangspunt heeft gediend en dat is in haar kwaliteitseisen ook duidelijk terug te zien.

Haar eisen van *access to justice*, onafhankelijkheid en onpartijdigheid en openbaarheid corresponderen immers met de gelijkkluidende rechten die voortvloeien uit artikel 6 EVRM en met beginselen van burgerlijk procesrecht. Een overtuigende motivering correspondeert met de gelijkkluidende kwaliteitseis van De Bock en sluit aan bij het beginsel van de motiveringsplicht en motivering als onderdeel van het recht op een eerlijk proces als opgenomen in artikel 6 EVRM. Snelheid valt onder het recht op berechting binnen een redelijke termijn, zowel een beginsel als een recht op grond van artikel 6 EVRM. Ook De Bock benoemt overigens tijdigheid als aspect van kwaliteit, maar schaarft dit niet onder ambachtelijke kwaliteit maar onder de eis van effectiviteit.

Op verschillende punten refereert De Bock aan aspecten van procedurele rechtvaardigheid. Procedurele rechtvaardigheid heeft de afgelopen jaren aan belangstelling gewonnen, omdat procedurele rechtvaardigheid – die ziet op de door partijen ervaren rechtvaardigheid van de civiele procedure – zou bijdragen aan de acceptatie van de beslissing.¹¹ Het gaat daarbij om aspecten als hoor en wederhoor, consistente rechtstoepassing, mogelijkheid tot beroep, respectvolle bejegening, heldere, tijdige en op de ontvanger toegesneden communicatie over het verloop van de procedure

9 Rutten (2010), p. 77.

10 Rutten (2010), p. 142 en 145.

11 Eshuis (2012), p. 152.

en de uiteindelijke beslissing.¹² Een aantal daarvan is in het kader van dit onderzoek minder relevant, zoals bejegening en communicatie, omdat dit niet direct betrekking heeft op het procesrecht maar tot uitdrukking komt ter zitting. De meeste aspecten vormen evenwel de ervaringskant, ofwel de spiegel, van de hiervoor genoemde kwaliteitscriteria, zoals hoor en wederhoor, rechtseenheid en rechtszekerheid en motivering. Indien relevant zal daarom bij de kwaliteitscriteria aan de ervaringskant, aan de procedurele rechtvaardigheid, aandacht worden besteed.

Uit het voorgaande komen de volgende (breed gedeelde) kwaliteitscriteria naar voren: (1) toegankelijkheid, (2) het recht op een eerlijke behandeling – waaronder begrepen het recht om gehoord te worden (waaronder mede wordt verstaan het beginsel van hoor en wederhoor en de eis van een volwaardige mondelinge behandeling), het recht op gelijke behandeling en de motiveringsplicht (waaronder mede wordt verstaan een begrijpelijke en overtuigende motivering) –, (3) openbaarheid, (4) berechting binnen een redelijke termijn/tijdigheid, (5) onafhankelijkheid en onpartijdigheid, (6) deskundigheid (waaronder mede wordt verstaan het deskundig toepassen van rechtsregels en rechtseenheid en rechtszekerheid) en (7) deugdelijk feitenonderzoek/waarheidsvinding.

	Artikel 6 EVRM	Kwaliteit (Rutten)	Beginselen van burgerlijk procesrecht (Giesen)	Inhoudelijke (ambachtelijke) kwaliteit (De Bock)
1	Toegang tot de rechter	<i>access to justice</i> (processuele toegankelijkheid)	Toegang tot de rechter	
2	Eerlijke behandeling (gehoord worden, gelijkheid wapenen en motivering)	Overtuigende motivering	Hoor en wederhoor Motiveringsplicht	Volwaardige mondelinge behandeling Begrijpelijke/overtuigende motivering
3	Openbaarheid	Openbaarheid	Openbaarheid	
4	Berechting redelijke termijn	Snelheid/redelijke termijn	Berechting binnen redelijke termijn	Tijdigheid (bij effectiviteit)
5	Onafhankelijkheid en onpartijdigheid	Onafhankelijkheid Onpartijdigheid	Onafhankelijkheid en onpartijdigheid	
6		Rechtseenheid/ rechtszekerheid Deskundigheid		Deskundige toepassing rechtsregels
7				Deugdelijk feitenonderzoek/ waarheidsvinding

Tabel 41

12 Velthoven (2011), p. 9.

Deze kwaliteitscriteria zullen tot uitgangspunt worden genomen in dit onderzoek. In de volgende paragraaf zal per kwaliteitscriterium een korte samenvatting – toegepast op die aspecten die voor dit onderzoek het meest relevant zijn en soms daarom ook op sommige punten meer detaillistisch – worden gegeven van hetgeen onder het betreffende criterium moet worden verstaan.

8.3. DE INHOUD VAN DE KWALITEITSCRITERIA

8.3.1. Toegankelijkheid

Het recht op toegang tot de rechter behelst het recht om een geschil aan de (civiele) (overheids)rechter voor te leggen die zowel over de feiten als het recht kan en zal beslissen.¹³ Dit recht is gedeeltelijk neergelegd in artikel 17 van de Grondwet.¹⁴ Heeft men toegang tot de rechter, dan pas kunnen materiële rechten worden verwezenlijkt en kan eigenrichting worden voorkomen.¹⁵ Het recht op toegang tot de rechter houdt immers niet alleen de formele garantie van een bevoegde rechter in, maar tevens een aanspraak op effectieve rechtsbescherming.¹⁶

Het recht op toegang tot de rechter kan worden onderscheiden in interne toegankelijkheid en externe toegankelijkheid. Bij externe toegankelijkheid gaat het om de feitelijke toegang tot de rechter. Hierbij kan met name gedacht worden aan financiële aspecten, zoals het griffierecht dat betaald moeten worden om een zaak aanhangig te maken, de kosten voor rechtsbijstand en de (forfaitaire) proceskostenveroordeling, alsook aan verplichte procesvertegenwoordiging of het moeten uitbrengen van een exploit door een deurwaarder.¹⁷

Bij interne toegankelijkheid gaat het over de toegankelijkheid van het procesrecht zelf, nadat een procedure eenmaal aanhangig is gemaakt.¹⁸ Lindijer verwoordt het als dat zo veel mogelijk voorkomen moet worden dat het procesrecht – dat ‘slechts’ een middel is tot verwezenlijking of handhaving van rechtsaanspraken – ‘in de weg staat aan de inhoudelijke berechting van een zaak, waar dat niet nodig is om essentiële belangen, zoals het belang van hoor en wederhoor en het belang van gelijke proceskansen voor partijen, te waarborgen.’¹⁹ Het element procesrecht is onder meer volgens Rutten-van Deurzen te beschouwen als instrument om de toegang tot het recht te

13 Asser Procesrecht/Giesen 1 (2015), nr. 160.

14 Lindijer (2006), p. 97.

15 Smits (2008), p. 37; Asser Procesrecht/Giesen 1 (2015), nr. 150.

16 Rutten (2010), p. 102.

17 Asser Procesrecht/Giesen 1 (2015), nrs. 171 en 186-188.

18 Smits (2008), p. 49.

19 Lindijer (2006), p. 471.

operationaliseren.²⁰ De rechtspraak dient processueel goed toegankelijk te zijn voor de rechtzoekende, hetgeen betekent dat de procedure – wanneer die eenmaal een aanvang heeft genomen – laagdrempelig en eenvoudig moet zijn, de inrichting en toepassing van procesrecht duidelijk, kenbaar en klantgericht en dat formaliteiten zo veel mogelijk moeten worden beperkt.²¹

Aan enige formalisering wordt niet ontkomen omdat dat ook bijdraagt aan een goed procesverloop, rechtszekerheid en efficiëntie van de rechtspraak.²² Vormvereisten worden onder meer gesteld aan procesinleidende stukken en ook de substantiëringsplicht, de stelplicht en de verplichting (specifiek) bewijs aan te bieden, zijn als processuele formaliteiten te beschouwen.²³ Smits stelt dat het feit dat in civiele procedures enige formaliteiten bestaan, geen kwaad kan als de procesvertegenwoordiger – als die er is – zijn cliënt van voldoende uitleg voorziet.²⁴ Lindijer schrijft dat het feit dat partijen de gelegenheid krijgen om voorshands door de rechter onduidelijk geachte stellingen nader toe te lichten, past in het streven partijen een effectieve toegang tot de rechter te bieden en in het bijzonder het streven om zo veel mogelijk inhoudelijk recht te doen in het aan de rechter voorgelegde geschil.²⁵ Ekelmans wijst er echter op – meer specifiek met betrekking tot de stelplicht – dat hoe hoger de eisen aan het door een procespartij te verrichten onderzoek en de kwaliteit van de stellingen en aan het verweer, hoe makkelijker een stelling als onvoldoende onderbouwd of betwist door de rechter terzijde kan worden geschoven en de rechter desgewenst zonder bewijslevering tot een oordeel kan komen.²⁶ Dan kan – en het gebeurt volgens Ekelmans – een onwelwillend lezende rechter een drempel opwerpen voor de verwezenlijking van de materiële rechten.

8.3.2. *Het recht op een eerlijke behandeling*

Het recht op een (processueel) eerlijk proces omvat het recht om gehoord te worden, het recht op gelijkheid der wapenen (vgl. artikel 19 Rv) en de verplichting dat rechterlijke uitspraken (voldoende) gemotiveerd zijn (ook opgenomen in artikel 121 Gw, 30, 230 lid 1 en 287 lid 1 Rv en artikel 5 en 79-80 RO).²⁷

20 Rutten (2010), p. 101, 103.

21 Recommendation No. R (81)7 adopted by the Committee of Ministers; Rutten (2010), p. 103, 215, 217-218, 238; Smits (2008), p. 51.

22 Smits (2008), p. 51.

23 Smits (2008), p. 52.

24 Smits (2008), p. 52.

25 Lindijer (2006), p. 171.

26 Ekelmans (2015), p. 26.

27 Smits (2008), p. 96, 102.

Gehoord worden

Het recht om gehoord te worden, wordt door Smits gedefinieerd als ‘de aanspraak om in voldoende mate en op gepaste wijze in de gelegenheid te worden gesteld om zich als partij in zowel feitelijk als juridisch opzicht over een zaak uit te laten.’²⁸ Dit recht komt tot uitdrukking in het beginsel van hoor en wederhoor – dat evenwel iets beperkter is dan het recht om gehoord te worden – en in welk kader volgens Giesen partijen het recht hebben ‘om de aandacht van de rechter te vragen voor alles waarvan zij menen dat het relevant is of zou kunnen zijn.’²⁹ Partijen moeten hun standpunten naar voren kunnen brengen, kennis kunnen nemen van alle processtukken, kunnen reageren op de standpunten en stukken van de wederpartij en hebben het recht ter zitting aanwezig te zijn.³⁰ Het debat dat hierdoor ontstaat, ‘is wezenlijk voor een goede oordeelsvorming en voor een procedureel en materieel juiste uitspraak.’³¹

Dat partijen in de gelegenheid moeten worden gesteld om zich over de zaak uit te laten, betekent niet dat de rechter partijen moet wijzen op alle feitelijke en juridische aspecten van de zaak die hem relevant lijken voor de beoordeling van het geschil.³² Volgens Smits betekent het – op basis van de jurisprudentie van het EHRM tot 2008 – evenmin dat in civiele zaken ook altijd een zitting moet plaatsvinden.³³ Het recht om gehoord te worden zal volgens hem wel vaak een (mondelling) hoorplicht impliceren, maar die hoorplicht is niet ongeclausuleerd en onvervreemdbaar.³⁴ In 1996 oordeelde de Hoge Raad dat de mede aan artikel 6 EVRM ontleende fundamentele beginselen van procesrecht wel met zich brengen dat een partij, indien zij dat verzoekt, de gelegenheid behoort te hebben haar standpunt mondeling ten overstaan van de rechter uiteen te zetten.³⁵ Het recht op een mondelinge behandeling is evenwel ook volgens de Hoge Raad niet onbegrensd.³⁶ Giesen constateert wel dat het EHRM neigt naar een recht op mondelinge behandeling in ten minste één instantie waarbij het geschil in de volle omvang nog aan de orde kan worden gesteld.³⁷

Het EHRM kent met name gewicht toe aan een mogelijkheid om mondeling gehoord te worden in het geval de persoonlijke indrukken van de rechter omtrent de bij de

28 Smits (2008), p. 102.

29 Asser Procesrecht/Giesen 1 (2015), nr. 295.

30 Smits (2008), p. 96; Asser Procesrecht/Giesen 1 (2015), nrs. 295, 310-311, 314.

31 Asser Procesrecht/Giesen 1 (2015), nr. 295.

32 Smits (2008), p. 103.

33 Smits (2008), p. 113.

34 Smits (2008), p. 104, 115.

35 HR 15 maart 1996, NJ 1997/341; Smits (2008), p. 113.

36 O.a. HR 31 oktober 2014, NJ 2015/181 en HR 15 april 2016 (NJ 2016/831); Ekelmans (2015), p. 102; Asser Procesrecht/Giesen 1 (2015), nr. 319.

37 Asser Procesrecht/Giesen 1 (2015), nr. 319.

zaak betrokken mensen voor zijn oordeelsvorming belangrijk zijn; bij juridisch technische vraagstukken is een *oral hearing* niet vereist.³⁸

Wel wordt het ervoor gehouden dat een mondelinge behandeling een positieve bijdrage levert aan de kwaliteit van de rechterlijke beslissing. Zo stelt het Consultative Council of European Judges (CCJE): ‘the hearing (...) has a critical impact on the quality of the judicial decision.’³⁹ Het mondeling toelichten en bepleiten van standpunten – één van de doelen van een mondelinge behandeling – draagt volgens De Bock bij ‘aan procedurele rechtvaardigheid en daarmee aan de legitimiteit van de rechterlijke beslissing.’⁴⁰

Gelijke wapenen

Het recht op gelijkheid der wapenen omvat het recht van beide partijen om in een procedure dezelfde kansen te hebben om haar zaak te bepleiten en standpunten te verdedigen als de wederpartij.⁴¹ Het EHRM heeft geoordeeld dat ook het recht op bewijslevering en het recht op commentaar op geleverd bewijs deel uitmaakt van het recht op een eerlijk proces.⁴²

Dit heeft onder meer consequenties voor het bewijsrecht. Zo zal, als één partij getuigen mag horen, ook de andere partij daartoe in de gelegenheid moeten worden gesteld, en zo zal het aangeboden bewijs niet op willekeurige gronden van de ene partij wel geaccepteerd mogen worden en van de andere partij niet.⁴³ De rechter mag een bewijsaanbod – mede daarom – ook niet passeren op grond van een prognose omtrent het te verwachten resultaat van de bewijslevering.⁴⁴ Smits meent dat tegen een algemeen bewijsaanbod geen bezwaren bestaan als maar duidelijk is waar het bewijsaanbod betrekking op heeft.⁴⁵ Ekelmans neemt evenwel als vertrekpunt dat een bewijsaanbod voldoende specifiek moet zijn en dient te vermelden welke stellingen op welke manier bewezen kunnen worden, maar geeft wel aan dat dit niet nodig is als de rechter uit het gewisselde duidelijk moet zijn wat het bewijsaanbod behelst.⁴⁶

38 Smits (2008), p. 115.

39 De Bock (2011), p. 65 en CCJE 2008, opinion no. 11, onder 29.

40 De Bock (2011), p. 66.

41 Smits (2008), p. 124; Asser Procesrecht/Giesen 1 (2015), nr. 317.

42 EHRM 18 maart 1997, NJ 1998/278; Lindijer (2006), p. 170.

43 Smits (2008), p. 132.

44 Smits (2008), p. 134; Ekelmans (2015), p. 165-166.

45 Smits (2008), p. 133.

46 Ekelmans (2015), p. 162-163.

Motivering

Een rechter dient zijn uitspraak te voorzien van een deugdelijke, draagkrachtige, begrijpelijke, in heldere en begrijpelijke taal gestelde motivering, waarin de rechter onderbouwt hoe hij tot zijn beslissing is gekomen en welke redeneringen daaraan ten grondslag liggen (vgl. artikel 121 Gw en 30 Rv.).⁴⁷ Het is vaste rechtspraak van de Hoge Raad dat de eisen van een behoorlijke rechtspleging meebrengen dat elke rechterlijke beslissing ten minste zodanig moet worden gemotiveerd, dat zij voldoende inzicht geeft in de aan haar ten grondslag liggende gedachtegang om de beslissing zowel voor partijen als voor derden – de hogere rechter daaronder begrepen – controleerbaar en aanvaardbaar maken.⁴⁸ Motivering strekt er toe partijen ervan te overtuigen dat recht is gedaan en dat de argumenten van beide partijen zijn gewogen en zodoende de acceptatie te bevorderen.⁴⁹ Partijen en derden kunnen dat middels een motivering controleren en daarmee draagt een motivering bij aan het voorkomen van willekeur – het bevordert immers rechtseenheid en rechtsontwikkeling – en het behouden en vergroten van het vertrouwen in de rechtspraak.⁵⁰ Daarnaast kunnen ze op die manier een (betere) inschatting maken van hun kansen in hoger beroep en kan de hogerberoepsrechter desgewenst de beslissing en de daarvoor gegeven gronden toetsen.⁵¹ Ook draagt een motivering bij aan de kwaliteit van de beslissing doordat de rechter op die manier gedwongen wordt zijn eigen beslissing te rationaliseren en de wegen die hem daarheen hebben geleid, nog eens kritisch te beschouwen.⁵²

De rechter moet in zijn motivering op alle voor zijn beslissing relevante en essentiële stellingen en verweren van partijen ingaan, maar hij hoeft niet op alle door partijen relevant geachte argumenten die evenwel niet relevant zijn voor de beslissing, in te gaan.⁵³ De omvang van de motiveringsplicht hangt volgens het EHRM af van de omstandigheden van het geval.⁵⁴ Als relevante omstandigheden worden onder meer genoemd het partijdebat, de aard van geding, de belangen van partijen bij toe- of afwijzing van de vordering of het verzoek en de aard van de beslissing.⁵⁵ De motivering dient niet uitgebreider dan nodig te zijn, maar juist zo kort en kernachtig als moge-

47 HR 4 juni 1993, NJ 1993/569; De Bock (2011), p. 84; Asser Procesrecht/Giesen 1 (2015), nr. 444; Rutten (2010), p. 139.

48 Bijv. HR 4 juni 1993, NJ 1993/659; Lindijer (2006), p. 336; De Bock, p. 84.

49 Lindijer (2006), p. 336; Smits (2008), p. 146.

50 Lindijer (2006), p. 336; Knigge (2012), p. 171-172; Snijders e.a. (2011), p. 45-47; Asser Procesrecht/Giesen 1 (2015), nr. 444; De Bock (2011), p. 84.

51 Lindijer (2006), p. 336; Smits (2008), p. 146.

52 Asser/Scholten (1974), p. 130; De inscherpingsfunctie, zie De Bock (2011), p. 84. Lindijer (2006), p. 336; Snijders e.a. (2011), p. 45.

53 EHRM 19 april 1994, NJ 1995/462, par. 61; Ekelmans (2015), p. 176-177; Lindijer (2006), p. 340; Smits (2008), p. 147, 149.

54 Asser/Vranken (1995), nr. 227 e.v.; Lindijer (2006), p. 337, 340.

55 Lindijer (2006), p. 340; Asser Procesrecht/Giesen 1 (2015), nr. 457.

lijk.⁵⁶ De Bock vraagt zich – mede vanwege het feit dat een motivering een verliezer vaak toch niet overtuigt – af of rechters aan die motivering niet te veel van hun tijd besteden.⁵⁷

8.3.3. *Openbaarheid*

De openbaarheidseis heeft zowel betrekking op de behandeling van de zaak (ter zitting) als op de uitspraak (vgl. artikel 121 Gw, artikelen 4 en 5 Wet RO en de artikelen 27 en 28 Rv).⁵⁸ Giesen vat het kernachtig samen als: ‘iedere burger moet [in beginsel] overal bij kunnen zijn als hij dat wenst.’⁵⁹ Het doel van openbaarheid is het mogelijk maken van individuele en publieke controle en het daarmee behouden en vergroten van het vertrouwen in de rechtspraak.⁶⁰ Als bijvoorbeeld het bijwonen van een zitting of de kennisname van de motivering van een beslissing slechts aan een beperkte kring is voorbehouden, dan wordt daarmee de mogelijkheid voor derden om zich ervan te vergewissen dat er sprake is van een eerlijk proces en een goede rechtspleging vrijwel onmogelijk. Ook biedt de openbaarheid partijen en derden de gelegenheid om te zien wie er nu eigenlijk over ze beslist. Op die wijze krijgt het recht een gezicht.⁶¹

Ook de openbaarheid van behandeling vereist volgens Smits niet een (openbare) mondelinge behandeling op enig moment in de procedure.⁶² Velen hebben zich echter op het standpunt gesteld dat de eis van openbaarheid daarmee wel pas echt inhoud zou krijgen, althans in ieder geval kwaliteitsbevorderend zou zijn.⁶³ De eis dat een uitspraak in het openbaar moet plaatsvinden, betekent volgens Smits ook niet dat een uitspraak mondeling moet worden gedaan in de zin dat de uitspraak moet worden voorgelezen.⁶⁴ Volgens hem kan uit efficiëntieoverwegingen volstaan worden met het beschikbaar stellen van de uitspraak.⁶⁵

8.3.4. *Berechting binnen een redelijke termijn/tijdigheid*

Wat het recht op een berechting binnen een redelijke termijn (vgl. artikel 20 lid 1 Rv) inhoudt, spreekt voor zich, zij het dat de vraag wat een redelijke termijn is zich moei-

56 Recommendation R(84)5 adopted by the Committee of Ministers, principle 6: ‘The judgement should be as concise as possible’; Smits (2008), p. 245.

57 De Bock (2011), p. 85-86.

58 Smits (2008), p. 157; Asser Procesrecht/Giesen 1 (2015), nr. 337.

59 Asser Procesrecht/Giesen 1 (2015), nr. 338.

60 Knigge (2012), p. 163; Smits (2008), p. 160-162; Asser Procesrecht/Giesen 1 (2015), nr. 339.

61 Smits (2008), p. 162.

62 Smits (2008), p. 178.

63 O.a. CCJE 2008, opinion no. 11, onder 29; Barendrecht (1994), p. 840; Brenninkmeijer (1993), p. 439; Wesseling (1987, diss.), p. 115.

64 Smits (2008), p. 197; Asser Procesrecht/Giesen 1 (2015), nrs. 344-345 en 351.

65 Smits (2008), p. 197.

lijk laat concretiseren. Er kan namelijk geen concrete termijn worden genoemd; wat een redelijke termijn is, hangt af van (de omstandigheden van) het concrete geval.⁶⁶ Onder andere de aard, de ingewikkeldheid en het belang van de zaak en het gedrag van procespartijen spelen een rol.⁶⁷

Het recht op berechting binnen een redelijke termijn beoogt partijen tegen grote vertragingen te behoeden, versterking van de positie van degene die belang heeft bij vertraging te voorkomen en partijen snel zekerheid te bieden over hun rechtspositie.⁶⁸ Daarnaast is de redelijke termijn van belang voor de effectiviteit van de beslissing; als de beslissing te lang op zich laat wachten, kan die door de feiten zijn achterhaald en aldus in de weg staan aan de verwezenlijking van rechten.⁶⁹ Snelheid – of beter gezegd tijdigheid – is dan ook een belangrijk element van kwaliteit.⁷⁰

De staat is verplicht rechtspraak zo te organiseren dat berechting binnen een redelijke termijn in de regel verzekerd is.⁷¹ Een structureel tekort aan personeel bij de gerechten is dus niet verschoonbaar.⁷²

In Nederland – en overigens niet alleen daar – wordt de lengte van gerechtelijke procedures als probleem ervaren.⁷³ Ook uit klantwaarderingsonderzoeken van de Rechtspraak blijkt dat professionals en rechtszoekenden vaak ontevreden zijn over de wachttijden.⁷⁴ Rutten-van Deurzen wijst erop dat doorlooptijden van zaken, de snelheid van de behandeling van zaken en de duur voordat een zitting kan worden gepland, nauw samenhangen met organisatorische aspecten en dat uit onderzoek blijkt dat het al dan niet hebben van een werkvoorraad de belangrijkste oorzaak is van vertraging van procedures.⁷⁵

Ook de inrichting van het procesrecht kan van invloed zijn op de snelheid van procedures; het procesrecht zal een efficiënte en geconcentreerde procesgang mogelijk moeten maken.⁷⁶ Vaak wordt de oplossing om te komen tot snellere procedures gezocht – en beweerdelijk gevonden – in de inrichting van het procesrecht en meer in het bijzonder in het beperken van de invloed van de procesdeelnemers op de pro-

66 Van Kessel (2014), p. 5 van 16 (digitale versie); Smits (2008), p. 209, 221.

67 Van Kessel (2014), p. 5 van 16 (digitale versie).

68 Smits (2008), p. 208; Asser Procesrecht/Giesen 1 (2015), nr. 387; De Bock (2011), p. 96.

69 Asser Procesrecht/Giesen 1 (2015), nr. 387; De Bock (2011), p. 96.

70 Rutten (2010), p. 96.

71 Rutten (2010), p. 97.

72 Asser Procesrecht/Giesen 1 (2015), nr. 402.

73 Rutten (2010), p. 97 en Klantwaarderingsonderzoek 2014, p. 11 en 46: [www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/14020-Eindrapport-KWO-Rechtspraak-2014-Regioplan-2mrt15%20\(1\).pdf](http://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/14020-Eindrapport-KWO-Rechtspraak-2014-Regioplan-2mrt15%20(1).pdf).

74 Klantwaardering 2014, p. 35 en 52.

75 Rutten (2010), p. 98, 232.

76 Rutten (2010), p. 136-137.

cedure en bijgevolg het vergroten van de invloed van de rechter.⁷⁷ Het gaat dan bijvoorbeeld om betere, althans eerdere informatievergaring en informatieverstrekking (zoals de waarheidsplicht, de substantiëringsplicht en de bewijsaandragplicht), het standaardiseren van procedures met minder procesfasen en ontdaan van processuele complicaties en de bekorting van termijnen.⁷⁸

De rechter heeft in veel gevallen keuzemogelijkheden bij zijn beslissingen omtrent het procesverloop. Een actieve rol van de rechter zou de voortgang van de procedure bespoedigen en wordt ook in Principle 3 van aanbeveling R(84)5 door het Comité van Ministers van de Raad van Europa voorgestaan.⁷⁹ In het verlengde van die actieve rechter wordt ook vaak gesproken van een regisserende rechter die zich verantwoordelijk toont voor de voortgang in de procedure, die stuurt waar nodig is en die actief optreedt tijdens de zitting.⁸⁰ De rechter zou in zijn zaken als casemanager moeten optreden en – zoals de wetgever en de Hoge Raad ook lijken voor te staan – alle verantwoordelijkheden van meet af aan in één en dezelfde hand moeten houden.⁸¹

Toename van snelheid gaat op die manier ten koste van de partijautonomie, want om procedures te kunnen bespoedigen is een actieve rechter nodig die zich niet zomaar neerlegt bij hetgeen partijen doen of nalaten.⁸² Daarnaast kan door de nadruk te leggen op snelheid ook de kwaliteit, althans kunnen andere aspecten van kwaliteit, in het gedrang komen.⁸³ Rutten-van Deurzen wijst erop dat snelheid ten koste kan gaan van andere juridisch-inhoudelijke kwaliteitseisen, dat de rechter (mede) tot taak heeft te zorgen voor de borging van een zo goed mogelijke rechtsvinding en dat snelheid niet mag leiden tot een gebrek aan aandacht voor de rechtsbeschermende functie van het procesrecht.⁸⁴ De Bock stelt zich hardop de vraag wat de grenzen zijn van standaardisatie en het uitkleden van de procedure, nu die complicaties er niet zomaar zijn, maar ten dienste staan van een goede rechtsbedeling.⁸⁵

Het recht op berechting binnen een redelijke termijn betekent overigens niet alleen dat procedures sneller moeten verlopen, maar betekent evengoed dat een procedure niet onredelijk kort mag zijn zodat partijen zich niet goed op hun zaak kunnen voorbereiden.⁸⁶

77 De Bock (2011), p. 99.

78 Asser Procesrecht/Giesen 1 (2015), nrs. 434-436; De Bock (2011), p. 99.

79 Asser, Groen & Vranken (2006), p. 45-46; Smits (2008), p. 235-238.

80 Rutten (2010), p. 136-137.

81 Ekemans (2015), p. 41.

82 Asser Procesrecht/Giesen 1 (2015), nr. 387.

83 Asser Procesrecht/Giesen 1 (2015), nr. 387.

84 Rutten (2010), p. 136-138, 240.

85 De Bock (2011), p. 99-100.

86 Smits (2008), p. 208.

8.3.5. Onafhankelijkheid en onpartijdigheid

Onafhankelijkheid en onpartijdigheid zijn belangrijke kernwaarden van de rechter en krijgen veel aandacht in verschillende codes van de rechtspraak. Zonder een onafhankelijke en onpartijdige rechtspraak en rechter is een eerlijk proces niet goed bestaanbaar.

De eis van een onafhankelijke rechtelijke macht en rechter ziet op de onafhankelijkheid ten opzichte van andere staatsmachten (de constitutionele onafhankelijkheid), van partijen, van derden en ook van de eigen organisatie. De rechtspositionele onafhankelijkheid heeft betrekking op (onder meer) de aanstelling en het ontslag van rechters (in rechtspositionele zin neergelegd in artikelen 116 en 117 Gw).⁸⁷ Mak heeft betoogd dat met de oprichting van de Raad voor de rechtspraak de constitutionele onafhankelijkheid is toegenomen, de rechtspositionele onafhankelijkheid niet is veranderd, maar de functionele onafhankelijkheid (de ruimte waarover de rechter beschikt bij het nemen van een beslissing) en de feitelijke onafhankelijkheid van rechter (de mate waarin hij zich feitelijk vrij en onafhankelijk voelt bij het nemen van een beslissing) mogelijk is verzwakt door toegenomen rechterlijke samenwerking, coördinatie en harmonisatie.⁸⁸

Onpartijdigheid ziet op het niet op oneigenlijke, persoonlijke gronden bevoordelen van een van partijen boven de ander. In het geval de schijn van partijdigheid wordt gewekt, kan een partij een wrakingsverzoek indienen.⁸⁹ In dat geval zal een wrakingskamer beoordelen of de wraking slaagt. Tot die uitspraak ligt de procedure stil. Als het wrakingsverzoek gegrond is, wordt de zaak aan een andere rechter toegewezen. Iedere rechter heeft zijn nevenfuncties moeten opgeven en die zijn op rechtspraak.nl voor een ieder inzichtelijk. Op die manier kan een partij enig inzicht verkrijgen of zich mogelijk conflicterende belangen aan de zijde van de rechter voordoen.

In het kader van de onpartijdigheid en onafhankelijkheid wordt wel gedebatteerd over de vraag of een rechter meerdere procedures tussen dezelfde partijen kan beslechten en hoe zaken worden toegedeeld.⁹⁰ Vooralsnog zijn landelijke regels daarvoor niet opgesteld en kan de praktijk van gerecht tot gerecht verschillen.

87 Asser Procesrecht/Giesen 1 (2015), nr. 221.

88 Asser Procesrecht/Giesen 1 (2015), nr. 228 en Mak (2006), p. 374, 377-378.

89 Asser Procesrecht/Giesen 1 (2015), nr. 274.

90 O.a. Van Emmerik & Schuurmans (2016) en Jessurun d'Oliveira (2016).

8.3.6. Deskundigheid

De rechter dient op de hoogte te zijn van het recht, de (meest recente) wetgeving en jurisprudentie. Het recht en de wet dient hij op deskundige wijze toe te passen op de feiten die hem door partijen worden gepresenteerd.⁹¹ Naast (actuele) juridisch inhoudelijke kennis dient de rechter ook over de nodige vaardigheden te beschikken, zoals communicatieve vaardigheden en schrijfvaardigheden.⁹² De rechter moet maatwerk kunnen leveren, moet kunnen aanvoelen wat een zaak en wat partijen nodig hebben en behoeft een zekere mate van praktische wijsheid.⁹³

De advocatuur is verder gespecialiseerd dan de rechter, die – vooralsnog – meer als generalist wordt ingezet en ook moet rouleren tussen verschillende rechtsgebieden. Onder andere De Bock noemt als oplossing voor een (meer) deskundige, gespecialiseerde rechter – die met name nodig is in meer complexe, specialistische zaken – de differentiatie van zaken.⁹⁴ Volgens haar zouden niet alle zaken ‘door één en dezelfde mal moeten worden geperst’ en zou er meer rechtspraak op maat moeten worden geleverd.⁹⁵ Ook Rutten-van Deurzen meent – vanuit het perspectief van rechtspraak als dienstverlening – dat meer in zaken gedifferentieerd moet worden en meer maatwerk moet worden geleverd (‘made-to-measure in plaats van ready-to-wear’). Volgens haar zou de rechtspraak aan verschillende partijen verschillende diensten moeten aanbieden en verschillende vormen van rechtspleging moeten hanteren om tegemoet te komen aan de gerechtvaardigde verwachtingen van partijen.⁹⁶ Een voorbeeld hiervan is bijvoorbeeld het in oprichting zijnde Netherlands Commercial Court,⁹⁷ een rechtspraakvoorziening specifiek voor grote internationale handelsgeschillen, waar-toe in december 2016 een wetsvoorstel in consultatie is gegaan.⁹⁸

Een aspect van juiste rechtstoepassing is uniforme rechtstoepassing en rechtseenheid.⁹⁹ Rechtseenheid houdt immers in dat aan rechtsregels een gelijke uitleg en toepassing wordt gegeven om zo de rechtsgelijkheid en rechtszekerheid van burgers te garanderen.¹⁰⁰ De rechterlijke vrijheid – ook in de hantering van het procesrecht – dient voorspelbaar te zijn en niet willekeurig te worden toegepast, zodat partijen

91 De Bock (2011), p. 72.

92 Rutten (2010), p. 124.

93 Rutten (2010), p. 124.

94 De Bock (2011), p. 77.

95 De Bock (2011), p. 77.

96 Rutten (2010), p. 233 en Van der Kam (2000), p. 200-201.

97 Zie hierover onder andere Bauw (2016).

98 Wet houdende wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering en de Wet griffierechten burgerlijke zaken in verband met het mogelijk maken van Engelstalige rechtspraak bij de internationale handelskamers van de rechtbank en het gerechtshof Amsterdam op www.internetconsultatie.nl.

99 De Bock (2011), p. 78.

100 Rutten (2010), p. 99.

daarnaar kunnen handelen.¹⁰¹ De Bock noemt rechtseenheid en rechtszekerheid twee problematische concepten, onder meer omdat bij de ontwikkeling van rechters bindende beleidsregels de inbreng van rechtszoekenden niet is gewaarborgd.¹⁰² Rutten-van Deurzen wijst erop dat het onafhankelijkheidsvereiste weliswaar niet in de weg staat aan het maken van rechterlijk beleid, maar dat dit ook de rechtsontwikkeling niet mag beperken.¹⁰³ Dit zijn argumenten voor terughoudendheid bij het inzetten op rechtseenheid en rechtszekerheid.¹⁰⁴

8.3.7. *Deugdelijk feitenonderzoek/waarheidsvinding*

Rechterlijke beslissingen moeten zoveel mogelijk berusten op een correcte vaststelling van de feiten.¹⁰⁵ De Hoge Raad spreekt over ‘het algemene maatschappelijke belang dat de waarheid in rechte aan het licht komt.’¹⁰⁶ De Bock schrijft dat zonder een deugdelijke feitenvaststelling de rechterlijke beslissing een fundament ontbeert en in feite niet meer is dan een hypothese.¹⁰⁷ Van een rechtvaardige beslissing kan in haar ogen dan eigenlijk geen sprake zijn.¹⁰⁸ De Bock noemt waarheidsvinding dan ook een van de belangrijkste taken van de rechter.¹⁰⁹ Seinen meent dat de wetgever in beginsel sterker hecht aan het recht doen op grond van de materiële waarheid dan aan het afstraffen van processueel onwenselijk gedrag.¹¹⁰ Giesen erkent dat waarheidsvinding de afgelopen jaren aan belang heeft gewonnen (onder meer met artikel 21 Rv), ‘booming’ is, en inmiddels algemeen erkend en van zwaarwegend belang is en daarmee hard op weg om een beginsel van burgerlijk procesrecht te worden.¹¹¹ Giesen twijfelt echter of het nu reeds een beginsel is, te meer omdat het botst met de ‘nog hoog in het vaandel prijkende’ partijautonomie. Hij ziet waarheidsvinding nog meer als middel dan als doel.¹¹² Dat laatste zou echter niet in de weg hoeven te staan aan het erkennen van waarheidsvinding als beginsel, althans als kwaliteitscriterium. Uit de voorgaande paragrafen volgt immers ook dat veel van de uit artikel 6 EVRM gedestilleerde rechten allemaal middelen zijn om een eerlijk proces te borgen. Dat is in het geval van waarheidsvinding – dat immers van zwaarwegend belang is – niet anders. Het feit dat waarheidsvinding mogelijk op gespannen voet kan komen te staan met partijautonomie doet daaraan niet af. Veel van de hiervoor genoemde

101 Rutten (2010), p. 238.

102 De Bock (2011), p. 79-80.

103 Rutten (2010), p. 100, 114.

104 De Bock (2011), p. 81.

105 De Bock (2011), p. 60.

106 O.a. HR 11 juli 2008, NJ 2009/451; HR 18 maart 2011, NJ 2012/315; HR 18 april 2014, NJ 2015/20.

107 De Bock (2011), p. 60.

108 De Bock (2011), p. 60.

109 De Bock (2011), p. 60.

110 Seinen (2014), p. 85.

111 Asser Procesrecht/Giesen 1 (2015), nrs. 77-78 en 85.

112 Asser Procesrecht/Giesen 1 (2015), nr. 89.

kwaliteitscriteria kunnen immers met elkaar in strijd komen, neem bijvoorbeeld het recht om gehoord te worden en het recht op berechting binnen een redelijke termijn. Om die reden – en omdat de potentie van waarheidsvinding als beginsel ook niet ter discussie staat – zal het in dit onderzoek ook als kwaliteitscriterium worden gehanteerd.

In de vorige paragraaf kwam reeds aan de orde dat rechters een rechtvaardig oordeel willen vellen dat zoveel als mogelijk is gebaseerd op de waarheid¹¹³ en dat ook in de Parlementaire Geschiedenis expliciet is benoemd dat de rechter ernaar moet streven om zijn oordeel zoveel als mogelijk op de materiële waarheid te laten berusten.¹¹⁴

8.3.8. *Conclusie*

Op grond van het vorengaande kan worden geconcludeerd dat de kwaliteit van het burgerlijk proces(recht) zich laat afmeten aan de mate waarin het proces toegankelijk, openbaar en eerlijk is en binnen een redelijke termijn partijen van een oordeel voorziet, waarbij partijen gehoord worden en geborgd wordt dat zij gelijke wapenen in handen hebben, onder leiding van een rechter die onafhankelijk, onpartijdig en deskundig is, de feiten zoveel mogelijk op de waarheid baseert en zijn beslissing voorziet van een draagkrachtige motivering.

8.4. DE ONDERZOEKSRESULTATEN LANGS DE LAT VAN DE KWALITEITSCRITERIA

8.4.1. *Partijplichten*

De substantiëringsplicht is een formaliteit waaraan in de dagvaarding moet worden voldaan en waarop een door de rechter nader te bepalen sanctie kan worden gesteld. Als zodanig geldt deze formaliteit, die in de weg kan staan aan een inhoudelijke beoordeling van het geschil, als een barrière voor de interne toegankelijkheid. Niet iedereen – en in het bijzonder niet een partij die in persoon procedeert – kan immers worden geacht van deze plicht op de hoogte te zijn. Deze barrière was ooit bedoeld voor de efficiëntie en ter bevordering van een snelle procedure (zie paragraaf 3.2.2.). Immers, door te voldoen aan de substantiëringsplicht zou het geschil – aldus de verwachting van de wetgever – sneller in volle omvang aan de rechter voorgelegd worden en zou de rechter tot een sneller en beter gefundeerd oordeel kunnen komen. De verwachting was dus dat deze een bijdrage levert aan berechting binnen een redelijke termijn.

113 Barendrecht & Klijn (2004), p.59; Barendrecht e.a. (2011), p. 106-107; Sluijters (2011), p. 80-81; Wijnbergen (2011), p. 980.

114 Parl.Gesch.Herz. Rv, p. 149.

In de praktijk blijkt deze plicht niet een al te grote barrière op te werpen en dus geen afbreuk te doen aan de kwaliteit van de procedure. Uit het dossieronderzoek (zie paragraaf 4.2.) blijkt dat bijna alle partijen formeel aan de substantiëringsplicht voldoen, althans niet blijkt dat zij daar niet aan voldoen omdat de rechter daaraan vaak geen overweging wijdt en al helemaal niet overgaat tot het sanctioneren van een schending van de substantiëringsplicht. De interne toegankelijkheid wordt door deze plicht dus minder dan verwacht belemmerd; de rechters 'slechten de barrière'. Naar eigen zeggen doen ze dat welbewust, ze willen recht doen aan het inhoudelijke geschil. Voorts blijkt uit het onderzoek niet dat de substantiëringsplicht invloed heeft op het procesverloop of de doorlooptijd. Het kan zo zijn dat de substantiëringsplicht wel van invloed is op de mogelijkheid van een schikking. Immers, de zaken die in een schikking zijn uitgemond zijn buiten dit onderzoek gebleven. Op basis van dit onderzoek lijkt de bijdrage die de substantiëringsplicht in de praktijk levert aan de berechting binnen een redelijke termijn, evenwel gering. Dit geldt voor zowel kantonrechters als civiele rechters.

Het feit dat de substantiëringsplicht niet of nauwelijks van invloed is op de doorlooptijd kan verband houden met het feit dat ook wanneer wél aan de substantiëringsplicht is voldaan, gedaagde zijn verweer in de procedure nog kan uitbreiden zodat het geschil alsnog niet bij dagvaarding volledig aan de rechter is voorgelegd. Het kan ook zijn dat de substantiëringsplicht geen invloed heeft op de doorlooptijd doordat rechters – zoals zij zelf hebben aangegeven – een schending van de substantiëringsplicht op een ander moment in de procedure, namelijk ter comparitie, (laten) herstellen. Met name kantonrechters lijken hiervoor te kiezen, gelet op het feit dat uit het dossieronderzoek naar voren is gekomen dat in Den Haag vaker dan in Amsterdam en Utrecht een comparitie wordt gelast als het verweer niet volledig in de dagvaarding is opgenomen en in Amsterdam en Utrecht vaker een schending van de substantiëringsplicht 'gesanctioneerd' wordt met het afdoen van stellingen op de stelplicht. Kantonrechters lijken dus het minst genegen de substantiëringsplicht als een formele barrière op te werpen. In Den Haag is de doorlooptijd desalniettemin het kortst. De substantiëringsplicht lijkt dus in de praktijk niet relevant te zijn voor de overige kwaliteitscriteria.

Net als de substantiëringsplicht zijn de stelplicht en de verplichting bewijs aan te bieden, formaliteiten waaraan voldaan moet zijn, in dit geval als voorwaarden om tot bewijslevering te worden toegelaten (zie paragraaf 3.2.2.). Deze plichten kunnen aldus in de weg komen te staan aan waarheidsvinding. Als immers stellingen op de stelplicht worden afgedaan of wegens het ontbreken van een bewijsaanbod geen bewijs wordt opgedragen, vindt geen verder onderzoek plaats naar wat zich in werkelijkheid heeft voorgedaan maar wordt domweg de knoop doorgeslagen. In die zin kunnen deze formaliteiten ook in de weg komen te staan van een inhoudelijke

beoordeling van de stellingen van partijen, zodat ze eveneens als barrières voor de interne toegankelijkheid kunnen worden aangemerkt. Deze barrières waren – net als de substantiëringsplicht – ooit bedoeld voor de efficiëntie en ter bevordering van een snelle procedure. Door de stelplicht, de bewijsaandraagplicht en de plicht (specifiek) bewijs aan te bieden, zouden partijen immers genoodzaakt worden direct al hun kaarten op tafel te leggen. De verwachting is dus dat ook deze plichten een bijdrage leveren aan berechting binnen een redelijke termijn. Verondersteld wordt dat deze plichten op de overige kwaliteitscriteria niet van invloed zijn.

Anders dan de substantiëringsplicht fungeert de stelplicht in de praktijk wel als barrière, sterker nog, het lijkt een vrijwel onneembare vesting, gelet op het feit dat uit het dossieronderzoek blijkt dat driekwart van de zaken op stelplicht wordt afgedaan en slechts in 7,6% van de gevallen een bewijsopdracht wordt gegeven (zie paragrafen 4.3.3. en 4.4.3.). Op dit punt zijn er ook geen significante verschillen tussen kantonrechters en civiele rechters. De stelplicht lijkt dus wel degelijk als formaliteit die de interne toegankelijkheid bemoeilijkt te worden gehanteerd en er lijkt weinig werk te worden gemaakt van waarheidsvinding. Dit geldt voor zowel kantonrechters als civiele rechters.

Utrecht wijkt hierbij significant af van Den Haag en Amsterdam, in die zin dat in Utrecht veel minder tussenvonnissen worden gewezen en veel minder bewijsopdrachten worden verstrekt (zie paragraaf 4.4.3.). Hieruit mag niet direct worden geconcludeerd dat in Utrecht (nog) minder werk wordt gemaakt van waarheidsvinding en interne toegankelijkheid. Nu in alle gerechten even vaak stellingen op de stelplicht worden afgedaan, kan het zijn dat zich in Utrecht simpelweg minder discussies over de feiten hebben voorgedaan.

De geïnterviewde rechters geven aan dat zij de lat van de stelplicht lager leggen in het geval van een partij die in persoon procedeert (zie paragraaf 4.3.2.), hetgeen zou kunnen impliceren dat rechters rekening houden met de vraag of de formele eis (van in dit geval de stelplicht) kenbaar is voor partijen. Professionele bijstandsverleners worden immers geacht de formaliteiten te kennen, maar voor leken is dat anders. Echter, dat rechters in werkelijkheid de formele eis van de stelplicht minder hard stellen voor partijen die in persoon procederen dan voor diegenen met professionele bijstand blijkt niet uit het dossieronderzoek. De stelplicht vormt dus een barrière voor de interne toegankelijkheid en ook voor de waarheidsvinding. Als immers niet is voldaan aan de stelplicht wordt de zaak daarop afgedaan zonder dat daadwerkelijk een oordeel over de juistheid van de feiten is verkregen of daarnaar onderzoek is gedaan door bijvoorbeeld het verstrekken van een bewijsopdracht. In deze steekproef is de doorlooptijd echter niet of nauwelijks korter wanneer stellingen op stelplicht worden afgedaan.

Een aantal rechters heeft in de interviews aangegeven dat bewijsopdrachten voorkomen moeten worden, omdat het veel tijd kost en slechts beperkt nut heeft, in de zin dat slechts 30% van de bewijsopdrachten slaagt (zie paragraaf 4.4.2.). Sommigen hebben in de interviews gezegd toch een (ongeoorloofde) bewijsprognose te maken in het kader van de beslissing al dan niet bewijs op te dragen. Dat is echter in strijd met het recht op gelijkheid der wapenen.

De barrière voor bewijslevering dat een (specifiek) bewijsaanbod moet zijn gedaan, wordt evenals de substantiëringsplicht door de rechter in de praktijk op basis van dit onderzoek vrijwel niet opgeworpen (zie paragraaf 4.4.). In de interviews hebben de rechters gezegd te hechten aan een algemeen bewijsaanbod, maar niet aan een specifiek aanbod en ook zeggen zij niet of nauwelijks af te zien van het geven van een bewijsopdracht om de reden dat geen bewijs is aangeboden. Dit laatste is blijkens het onderzoek maar een heel enkele keer gebeurd, te weinig om daarover een uitspraak te kunnen doen. Bovendien worden nauwelijks bewijsopdrachten onthouden wegens het ontbreken van een bewijsaanbod. Een significant verband tussen de specificiteit van het aanbod en het daadwerkelijk verstreken van een bewijsopdracht was (ook) afwezig. De plicht om (specifiek) bewijs aan te bieden, lijkt dus door de rechters niet als barrière voor de interne toegankelijkheid en de waarheidsvinding te worden gehanteerd. Hier is geen verschil tussen kantonrechters en civiele rechters.

Het feit dat de wetgever de rechter zoveel ruimte heeft gelaten bij de invulling van de partijplichten en de eventuele gevolgen van het niet nakomen daarvan, het feit dat niet inzichtelijk is hoe de rechter met deze ruimte omgaat en het feit dat schending van onder andere de substantiëringsplicht niet tot sancties leidt, kan beperkte rechtszekerheid en rechtseenheid met zich brengen. Als niet duidelijk is of en hoe de rechter de hand houdt aan die plichten, kan voor partijen onduidelijk worden waaraan ze zich nu precies hebben te houden en kan de toepassing van sancties na een schending meer willekeurig worden of lijken.

Resumerend, de partijplichten doen in theorie afbreuk aan de interne toegankelijkheid en worden verondersteld een positieve bijdrage te leveren aan berechting binnen een redelijke termijn. De stelplicht en plicht bewijs aan te bieden, worden vermoed een negatief effect te hebben op de waarheidsvinding. In de praktijk blijkt alleen de stelplicht een barrière voor de interne toegankelijkheid en de waarheidsvinding te zijn. De drempels van de substantiëringsplicht en de plicht bewijs aan te bieden, worden in de praktijk door de rechter niet opgeworpen. Doordat de wet de rechter zo'n vrijheid laat bij het bepalen waar de lat van de plichten ligt en rechters niet in de volle omvang de plichten handhaven, wordt afbreuk gedaan aan de rechtseenheid en rechtszekerheid. Uit dit onderzoek is niet gebleken dat de plichten van invloed zijn op berechting binnen een redelijke termijn, maar dit kan voortkomen uit de selectie

van zaken. Het beginsel van de gelijkheid der wapenen wordt geschonden doordat rechters soms toch een bewijsprognose maken. Verschillen tussen de kantonrechter en de civiele rechter zijn niet aanwezig, anders dan dat de kantonrechter de barrière van de substantiëringsplicht misschien nog verder slecht doordat een schending ook niet indirect, door deze op de stelplicht af te doen, wordt gesanctioneerd. In het gemengde model wordt mogelijk minder werk gemaakt van de waarheidsvinding, nu daar significant minder tussenvonnissen worden gewezen en bewijsopdrachten worden verstrekt. Op de overige kwaliteitscriteria – zoals openbaarheid en onafhankelijkheid en onpartijdigheid – hebben de partijplichten geen invloed.

8.4.2. *Proces(verloop): mondeling antwoord, comparitie en appel*

De mogelijkheid om mondeling te antwoorden op een dagvaarding is bij uitstek bedoeld om de procedure toegankelijker te maken. Door naast een schriftelijk antwoord ook een mondeling antwoord toe te staan, wordt een drempel die mensen kunnen ervaren – met name degenen die zich niet of minder makkelijk schriftelijk kunnen uitdrukken – geëffend, het voeren van verweer wordt eenvoudiger en laagdrempeliger. De bijdrage die het mondeling antwoord levert aan de interne toegankelijkheid van de procedure is één van de motieven geweest die hebben geleid tot de competentiegrensverhoging. Ook kan de mogelijkheid om mondeling te antwoorden bijdragen aan het recht om gehoord te worden. De groep van mensen die moeite heeft om zich schriftelijk uit te drukken zou bij gebreke van de mogelijkheid om mondeling te antwoorden mogelijk geheel afzien van het voeren van verweer en het directe contact met de rechter stelt de partij in staat zich ervan te vergewissen dat die ook daadwerkelijk kennis neemt van zijn bezwaren tegen de vordering. Doordat het mondeling antwoord tijdens een openbare zitting wordt opgenomen, kan het ook bijdragen aan de eis van openbaarheid.

In de praktijk blijkt van de mogelijkheid om mondeling verweer te voeren weinig gebruik te worden gemaakt (zie paragraaf 5.3.3). Het kan zijn dat de behoefte gering is, of dat de mogelijkheid bij gedaagden onbekend is, het kan ook zijn dat de gerechten en de rechters op de rolzitting het voeren van mondeling verweer ontmoedigen. Zowel in het dossieronderzoek als in de interviews wordt bevestiging gevonden van de hypothese dat de kantonrechter vaker dan de civiele rechter een mondeling antwoord opneemt (zie paragrafen 5.3.2. en 5.3.3.).

In de interviews zeggen de rechters – zowel kantonrechters als civiele rechters – een mondeling verweer te ontmoedigen of zelfs niet op te nemen als het te complex is of een partij zelf gemakkelijk in staat is het op schrift te stellen (zie paragraaf 5.3.2.). Ofwel als het te lang gaat duren of onnodig een beroep doet op de tijd van de rechter, dan is de rechter afhoudend. De rechter heeft dus oog voor de efficiëntie van zijn

inzet en de snelheid van de rolzitting. Als een partij het makkelijk zelf op schrift kan stellen, zullen daaruit geen negatieve consequenties voor de toegankelijkheid voortvloeien maar mogelijk is dat wel in het geval van een complexe zaak. In Utrecht blijkt minder vaak een mondeling antwoord te worden opgenomen dan in de andere twee gerechten waar dit door kantonrechters geschiedt. Dit betekent dat de procedure bij de kantonrechter op dit punt in ieder geval voor partijen die moeite hebben om zich schriftelijk uit te drukken en de relevante punten naar voren te brengen, eenvoudiger en laagdrempeliger is en daarmee toegankelijker dan de procedure bij de civiele rechter. Ook biedt de kantonrechter meer gelegenheid om zich gehoord te weten, is actiever en meer behulpzaam en komt met het opnemen van mondelinge antwoorden ook tegemoet aan de openbaarheid.

Eén geïnterviewde rechter heeft erop gewezen dat het de kwaliteit van het antwoord van gedaagde mogelijk ten goede komt als hij nog even de tijd krijgt om rustig het antwoord zelf op schrift te stellen. Met hetzelfde gemak kan echter het tegenovergestelde worden beweerd: als de rechter het doet, is het (juridisch) meer to-the-point en kan de rechter gedaagde (met vragen) ook nog helpen zijn verweer goed en helder te verwoorden. In de steekproef is de doorlooptijd korter in het geval mondeling is geantwoord. Dit kan echter slechts voor een zeer beperkt deel op het conto van het mondeling opnemen van het antwoord worden geschoven. Weliswaar wordt dan een uitstel met vier weken voor het zelf op schrift stellen van het antwoord voorkomen, maar zeer waarschijnlijk heeft de snelheid meer van doen met de eenvoud van de zaak. Immers, alleen in de meest eenvoudige zaken zeggen rechters een mondeling antwoord te accepteren. Voor de overige kwaliteitscriteria lijkt de wijze waarop met (de mogelijkheid van) een mondeling antwoord zowel in theorie als in de praktijk wordt omgegaan, niet relevant te zijn.

Een comparitie kan bijdragen aan de interne toegankelijkheid doordat partijen mondeling hun standpunten en de onderbouwing daarvan aan de rechter kunnen overbrengen, het biedt een gelegenheid voor partijen om gehoord te worden, het creëert een moment waarin openbaarheid vorm krijgt, het draagt bij aan de waarheidsvinding doordat de rechter partijen direct zonder het filter van de rechtsbijstandsverlener de bij hem levende vragen kan stellen en het wordt wel verondersteld de procedure te versnellen. Op de andere kwaliteitscriteria lijkt de comparitie geen invloed te hebben, maar het is zo wel een belangrijk kwaliteitsinstrument.

Ondanks al deze voordelen blijkt uit het dossieronderzoek dat 'slechts' in driekwart van de zaken een comparitie plaatsvindt (zie paragraaf 5.2.3.). Daarin is geen verschil gebleken tussen kantonrechters en civiele rechters. Wel blijkt dat nota bene in Utrecht – de mengvorm – veel minder comparities worden gelast en aldus een belangrijk kwaliteitsmoment in ruim de helft van de zaken wordt gemist. De mate

waarin comparities plaatsvinden alsmede de criteria die daarbij worden gehanteerd, verschillen per gerecht. Dit kan nadelig zijn voor de rechtseenheid en rechtszekerheid. Het kan immers zo zijn dat een partij bij het ene gerecht wel een mogelijkheid krijgt om tijdens een mondelinge behandeling te horen welke vragen bij de rechter leven en zijn standpunten mondeling toe te lichten, terwijl die gelegenheid bij het andere gerecht niet wordt geboden. Het kan zelfs per rechter verschillen in het geval de zaaksrechter zelf beslist of er een comparitie komt of niet. Onder KeI krijgen partijen echter zelf een stem in de vraag of van een mondelinge behandeling kan worden afgezien (zie artikel 30j lid 5 en 6 Rv).

In de interviews zijn de rechters eenduidig in het aanwenden van de comparitie als mogelijkheid voor hoor en wederhoor, om nog op elkaar te reageren en eventuele omissies te herstellen en als gelegenheid om aan waarheidsvinding te doen (zie paragraaf 5.2.2.). Bovendien heeft het dossieronderzoek de hypothese bevestigd dat de kantonrechter wanneer er een cna heeft plaatsgevonden, vaker stellingen op stelplicht afdoet dan de civiele rechter (zie paragraaf 5.2.4.). Omdat de kantonrechter en de civiele rechter in totaal even vaak stellingen afdoen op de stelplicht, betekent dit dat de civiele rechter vaker op de stelplicht zal afdoen na re- en dupliek. Hieruit kan worden afgeleid dat de kantonrechter, meer dan de civiele rechter, de comparitie ziet als moment voor waarheidsvinding en als sluitstuk van de procedure en dat de civiele rechter partijen wat langer zelf laat 'aanmodderen' om aan de stelplicht te voldoen.

Een comparitie draagt naar zijn aard bij aan de toegankelijkheid en openbaarheid, maar in het kader van het eerste punt is nog wel opmerkelijk dat uit het dossieronderzoek is gebleken dat significant vaker een comparitie wordt gepland als eiser een advocaat heeft dan wanneer hij een andere vorm van of geen rechtsbijstand heeft, terwijl juist een advocaat mag worden geacht schriftelijk alle relevante punten te kunnen bepleiten (zie paragraaf 5.2.3.). Wellicht hangt dat samen met het feit dat de rechter meent dat juist wanneer een advocaat bij de schriftelijke processtukken als filter heeft gediend, direct contact met partijen nodig is met het oog op de waarheidsvinding.

Geconstateerd is dat per gerecht de wijze van vastlegging van de comparitie verschilt en dat met name de kantonrechters geneigd zijn geen proces-verbaal op te maken (zie paragraaf 5.2.3.). Aldus is voor partijen niet (althans niet zonder het expliciet opvragen van de aantekeningen) inzichtelijk welke opmerkingen ter zitting de rechter van belang acht en wenst te gebruiken. Dit kan op gespannen voet komen te staan met het recht om gehoord te worden en gelijkheid der wapenen. De civiele rechter voldoet hier wel aan.

Opvallend is verder dat de veronderstelling dat een comparitie zou bijdrage aan versnelling van de procedure in het dossieronderzoek geen bevestiging vindt, althans

niet voor zover die comparitie niet leidt tot een schikking. De doorlooptijd is in de steekproef langer als een comparitie heeft plaatsgevonden (zie paragraaf 5.4.3.). Uit het dossieronderzoek blijkt dat de cna-route in Den Haag de kortste doorlooptijd kent en daar wel korter is dan de repliek-route – en de repliek-route in Amsterdam de kortste doorlooptijd kent.

In het dossieronderzoek is ook bevestigd dat de kantonrechter vaker vervolgstappen zet na de cna-route of de repliek-route dan de civiele rechter (zie paragraaf 5.3.4.). Hieruit kan worden afgeleid dat de kantonrechter meer onderzoek doet naar de feiten en meer maatwerk, differentiatie in het procesverloop levert, hetgeen valt onder het kwaliteitscriterium van deskundigheid. Anders dan verwacht worden niet in Amsterdam de minste vervolgstappen gezet, maar in Utrecht. Maatwerk en differentiatie hebben echter als keerzijde dat voor partijen minder makkelijk is in te schatten wat ze kunnen verwachten en waar ze aan toe zijn. Rechtseenheid en rechtszekerheid kan zo onder druk komen te staan.

De mogelijkheid om in appel te gaan, levert op zichzelf geen bijdrage aan een van de genoemde kwaliteitscriteria. Veel van de factoren waarvan werd gedacht dat ze op het al dan niet instellen van appel van invloed waren – financieel belang, stelplicht, comparitie of lengte van de motivering – bleken niet van invloed te zijn (zie paragraaf 5.5.2.). Alleen het feit dat significant vaker van uitspraken van de civiele rechter in hoger beroep wordt gekomen, zou voorzichtig kunnen wijzen op het feit dat de kwaliteit van de kantonrechter – in overtuigingskracht, uitleg en procedurele rechtvaardigheid – hoger wordt aangeslagen.

Resumerend: zowel de mogelijkheid om mondeling te antwoorden als een comparitie dragen bij aan de interne toegankelijkheid, het recht om gehoord te worden en de openbaarheid. De comparitie werd ook verondersteld een bijdrage te leveren aan de waarheidsvinding en berechting binnen een redelijke termijn. Dat een comparitie daadwerkelijk meer dan de repliek-route bijdraagt aan berechting binnen een redelijke termijn is niet gebleken. Uit dit onderzoek – met alle kanttekeningen die daarbij moeten worden gemaakt – blijkt niet dat de cna-route sneller verloopt dan de repliek-route. In het gemengde model worden veel minder comparities gelast, hetgeen een negatieve invloed heeft op de interne toegankelijkheid, het recht om gehoord te worden, de openbaarheid, de waarheidsvinding en ook de rechtszekerheid. Dat laatste komt doordat voor partijen niet van tevoren goed kan worden ingeschat of er wel of niet tot een comparitie zal worden besloten door de rechter. De interne toegankelijkheid is in het gemengde model ook beperkter doordat juist partijen met bijstand van een advocaat ter comparitie mogen komen, terwijl die van alle groepen nu juist het best in staat moet worden geacht zich schriftelijk adequaat uit te drukken en te weten welke punten relevant zijn om daarbij te vermelden. De kantonrechter

maakt, doordat hij anders dan de civiele rechter geen proces-verbaal van de comparitie opmaakt, minder werk van de gelijkheid der wapenen en het procesverloop (met name na comparitie of repliek) is minder goed in te schatten, hetgeen afbreuk doet aan rechtszekerheid en rechtsgelijkheid, doordat er vaker vervolgstappen worden toegestaan. Dit heeft als voordeel dat de kantonrechter een meer gedifferentieerd en op maat gemaakt procesverloop kent. Daarnaast lijkt de kantonrechter de comparitie nog sterker te benutten om aan waarheidsvinding te doen en daarin actiever te zijn. Dat er minder vaak appel tegen een uitspraak van de kantonrechter dan tegen een uitspraak van de civiele rechter wordt ingesteld, doet veronderstellen dat de procedurele rechtvaardigheid bij de kantonrechter meer wordt ervaren.

Over het kwaliteitscriterium van onafhankelijkheid en onpartijdigheid kan op basis van de voorgaande gegevens met betrekking tot het procesverloop geen uitspraak worden gedaan.

8.4.3. *De persoon van de rechter*

Een rechter is verplicht zijn beslissing te motiveren. Zowel het dossieronderzoek als de interviews bevestigen de hypothese dat de kantonrechter kortere vonnissen wijst en minder tekst besteedt aan de motivering van zijn oordeel dan de civiele rechter (zie paragraaf 6.3.). Ten aanzien van die motiveringsplicht geldt weliswaar dat als het kort kan, dat het dan beter is, maar het kan ook té kort worden. Een enkele geïnterviewde sprak het vermoeden uit dat een kantonrechter wel eens te kort door de bocht relevante stellingen van partijen onbesproken liet, maar in het algemeen waarden de geïnterviewden – die vrijwel zonder uitzondering vermoedden dat de kantonrechter korter motiveerde – dat positief (zie paragraaf 6.3.2.). Waar in het spectrum van (te) lang en (te) kort de kantonrechter en de civiele rechter zich bevinden, is niet onderzocht. Volstaan moet dus worden met de constatering dat de kantonrechter kortere uitspraken schrijft dan de civiele rechter.

Uit het onderzoek blijkt dat het schrijven van een langer vonnis de doorlooptijd nauwelijks negatief beïnvloedt (zie paragraaf 6.3.3.). Voor andere kwaliteitscriteria dan een draagkrachtige motivering, onderdeel van een eerlijke behandeling en afdoening binnen een redelijke termijn lijkt (de lengte van) de motivering niet relevant te zijn.

Zowel het dossieronderzoek als de interviews bevestigen de hypothese dat de kantonrechter gemiddeld meer dienstjaren heeft dan de civiele rechter (zie paragraaf 6.4.). De geïnterviewde rechters menen net als De Bock dat ervaring van de rechter een positieve bijdrage levert aan zijn deskundigheid en dan met name zijn vaardigheden en praktische wijsheid, gelet op het feit dat de rechters aangeven te vermoeden dat ervaren rechters kortere vonnissen schrijven, vaker stellingen op stelplicht af-

doen, minder bewijsopdrachten geven, beter communiceren met partijen op zitting, meer overtuigingskracht hebben en makkelijker een schikking weten te bewerkstelligen (zie paragraaf 6.4.2.). Ook veronderstellen de geïnterviewde rechters dat ervaren rechters minder juridisch en formeel werken, hetgeen een positieve uitwerking zou kunnen hebben op de interne toegankelijkheid.

In het dossieronderzoek is uitsluitend bevestigd dat meer ervaren rechters kortere vonnissen wijzen (zie paragraaf 6.4.3.). Het heeft dus invloed op de motivering. De hypothese dat meer ervaren rechters eerder stellingen op stelplecht afdoen en minder bewijsopdrachten geven dan minder ervaren rechters werd weliswaar door een aantal geïnterviewden vermoed waar te zijn, maar vond in het dossieronderzoek geen bevestiging. Uit het dossieronderzoek volgt ook niet dat ervaren rechters minder vervolgstappen zetten. Aldus kan ook niet worden gezegd dat er op dit punt een verschil is in het belang dat aan interne toegankelijkheid, openbaarheid, het recht om gehoord te worden en aan waarheidsvinding wordt gehecht. Wel bleek dat ervaren rechters minder vaak een comparitie na antwoord gelasten. Dit heeft negatieve gevolgen voor de waarheidsvinding en de openbaarheid. Uit het dossieronderzoek volgt niet dat ervaren rechters sneller werken, zodat er ook geen invloed is van ervaring op het kwaliteitscriterium van berechting binnen een redelijke termijn.

Het verschil in ervaring tussen kantonrechters en civiele rechters, dat ook al door de geïnterviewden werd vermoed, wordt weliswaar verondersteld relevant te zijn voor de kwaliteit – op deskundigheid en toegankelijkheid –, maar het dossieronderzoek biedt vrij weinig aanknopingspunten om te kunnen concluderen dat er in de praktijk ook kwalitatieve verschillen zijn.

Geen van de hiervoor en in de vorige subparagrafen genoemde onderwerpen heeft enige betekenis voor de onafhankelijkheid en onpartijdigheid van de rechter. Het aantal wrakingsverzoeken zou hier wel iets over kunnen zeggen. Nog niet gemeld, maar wel uit het dossieronderzoek gebleken, is dat in 1,4% van de gevallen (n=4) een wrakingsverzoek tegen de rechter is ingediend.¹¹⁵ Daarvan uitgaande lijkt niet vaak¹¹⁶ aan de onafhankelijkheid en onpartijdigheid van de rechter te worden getwijfeld. Dat verschilt ook niet significant tussen kantonrechters en civiele rechters. Het is twee

115 Ter vergelijking: in totaal zijn in 2015 in ongeveer 8 op de tienduizend zaken (0,08%) op tegenspraak wrakingsverzoeken gedaan (deze zijn helaas niet uitgesplitst per gerecht en per rechtsgebied): Kengetallen gerechten 2015: www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/Kengetallen-Gerechten-2015, p. 39.

116 Hoewel vaker dan landelijk in het totaal aantal zaken (dus niet alleen in kantonzaken, maar ook in de andere rechtsgebieden), zoals in de voorgaande voetnoot genoemd. Het is bekend dat in kantonzaken vaker dan in andere rechtsgebieden wrakingsverzoeken worden ingediend.

keer in Amsterdam gebeurd en één keer in Den Haag en in Utrecht. Als er al wordt getwijfeld, blijkt dat onterecht te zijn. Geen enkel wrakingsverzoek is gehonoreerd.¹¹⁷

Resumerend, de kantonrechter en een ervaren rechter motiveren korter maar of dat in het kader van het kwaliteitscriterium van een daadkrachtige motivering als positief moet worden geduid is onzeker, al meent een meerderheid van de geïnterviewde rechters van wel. Niet gebleken is dat een kortere uitspraak een positief effect heeft op een berechting binnen een redelijke termijn. Ervaring van de rechter blijkt niet van invloed op de waarde die klaarblijkelijk wordt gehecht aan de interne toegankelijkheid, snelheid of waarheidsvinding, anders dan dat minder wordt gecompareerd hetgeen een negatieve invloed heeft op interne toegankelijkheid, waarheidsvinding, het recht om gehoord te worden en de eis van openbaarheid. De rechters lijken (in de ogen van partijen) – te oordelen naar het aantal (geslaagde) wrakingsverzoeken – onafhankelijk en onpartijdig. Er is geen verschil tussen kantonrechters en civiele rechters.

8.5. CONCLUSIE

8.5.1. *Opmaat*

Aan de hand van de voorgaande paragrafen kan een antwoord worden gegeven op de vijfde onderzoeksvraag, namelijk welke consequenties de in de tussenconclusie (hoofdstuk 7) geformuleerde onderzoeksresultaten hebben voor de kwaliteit van het civiele proces. De kwaliteit van het civiele proces(recht) laat zich afmeten aan de mate waarin het proces toegankelijk, openbaar en eerlijk is en binnen een redelijke termijn partijen van een oordeel voorziet, waarbij partijen gehoord worden en geborgd wordt dat zij gelijke wapenen in handen hebben, onder leiding van een rechter die onafhankelijk, onpartijdig en deskundig is, de feiten zoveel mogelijk op de waarheid baseert en zijn beslissing voorziet van een draagkrachtige motivering.

8.5.2. *Interne toegankelijkheid*

Voor de interne toegankelijkheid¹¹⁸ zijn de onderzoeksbevindingen ten aanzien van de substantiëringsplicht, de stelplicht, de plicht (specifiek) bewijs aan te bieden, de mogelijkheid om mondeling te antwoorden en het houden van een comparitie van belang. De partijplichten zijn immers formele vereisten die niet iedereen zal kennen

117 Ter vergelijking: in totaal zijn in 2015 ongeveer 4-5% van de wrakingsverzoeken gehonoreerd (deze zijn helaas niet uitgesplitst per gerecht en per rechtsgebied): Kengetallen gerechten 2015: www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/Kengetallen-Gerechten-2015, p. 40.

118 Over de externe toegankelijkheid kan op basis van dit onderzoek geen uitspraak worden gedaan.

en die, wanneer daaraan niet voldaan, in de weg kunnen staan aan de inhoudelijke beoordeling van het geschil. De mogelijkheid om mondeling te antwoorden en een comparitie bieden partijen een laagdrempelige en een eenvoudige manier, althans voor mensen die moeite hebben zich schriftelijk uit te drukken, om hun visie mondeling voor het voetlicht van de rechter te brengen. In de praktijk blijken de substantiëringsplicht en de plicht bewijs aan te bieden niet als barrières voor de interne toegankelijkheid te worden opgeworpen en dus geen negatieve gevolgen te hebben voor de kwaliteit, het zijn hoogstens hobbels in de weg; schending blijft bijna altijd gespeend van consequenties. De rechters dragen daar dus positief bij aan de interne toegankelijkheid. De kantonrechter slecht de barrière van de substantiëringsplicht misschien nog verder dan de civiele rechter doordat een schending ook niet indirect, door op de stelplicht af te doen, wordt gesanctioneerd. De lat voor de stelplicht wordt door de rechters wel heel hoog gelegd en wordt daarmee bijna een formele eis – om tot bewijslevering te worden toegelaten – waaraan alleen bij uitzondering kan worden voldaan. De kantonrechters dragen verder bij aan de interne toegankelijkheid door vaker een mondeling antwoord op te nemen. In het gemengde model wordt er minder werk gemaakt van de interne toegankelijkheid, doordat minder comparities worden gehouden en bovendien ook nog minder als partijen in persoon procederen. Kortom, de stelplicht is bij alle rechters een zorgpunt en de kantonrechter presteert wellicht iets beter op het criterium van de interne toegankelijkheid dan de civiele rechter en het gemengde model iets minder.

8.5.3. *Het recht op een eerlijke behandeling*

Het recht om gehoord te worden als onderdeel van het recht op een eerlijke behandeling wordt geraakt door de mogelijkheid om mondeling te antwoorden en de comparitie. Beide bieden partijen immers de mogelijkheid om zich door de rechter te laten horen. Partijen kunnen zich ook schriftelijk laten horen, maar ter zitting kunnen partijen zich ervan vergewissen dat er ook daadwerkelijk geluisterd wordt en voor partijen die moeite hebben zich schriftelijk uit te drukken, is het ook een laagdrempeliger manier om zich te laten horen. Kantonrechters geven (meer) invulling aan het recht om gehoord te worden door vaker dan de civiele rechter een mondeling antwoord op te nemen. In het gemengde model wordt minder werk gemaakt van het recht om gehoord te worden, doordat minder comparities worden gehouden en bovendien nóg minder als partijen in persoon procederen. Kortom, de kantonrechter presteert iets beter dan de civiele rechter en het gemengde model iets minder.

De gelijkheid der wapenen als onderdeel van het recht op een eerlijk proces komt onder druk te staan doordat rechters – in de interviews door enkelen toegegeven – soms een prognose maken van de slagingskans van een mogelijke bewijsopdracht en het daarvan te laten afhangen of er een bewijsopdracht wordt gegeven. Hier is

geen onderscheid tussen kantonrechters en civiele rechters waarneembaar. De civiele rechter komt meer tegemoet aan het beginsel van de gelijkheid der wapenen door een proces-verbaal van de comparitie op te maken, zodat voor alle partijen kenbaar is wat de rechter van het verhandelde ter zitting heeft opgenomen en mogelijk voor de beslissing relevant acht. Kortom, zorgpunt is het feit dat er bewijsprognoses worden gemaakt en de civiele rechter presteert op dit punt iets beter dan de kantonrechter.

Op de motivering richt zich een specifiek onderdeel van dit onderzoek. Vastgesteld is dat de kantonrechter kortere uitspraken maakt dan de civiele rechter. Hoe dit moet worden geduid in het kader van het recht op een draagkrachtige, begrijpelijke motivering als onderdeel van het recht op een eerlijk proces, is niet duidelijk. In de ogen van de meeste ondervraagde rechters lijkt het als positief te gelden. Uit het feit dat tegen uitspraken van de kantonrechter minder vaak appel wordt ingesteld dan tegen uitspraken van de civiele rechter kan worden afgeleid dat die kortere motivering in ieder geval niet minder overtuigend is. Met de nodige voorzichtigheid kan worden gezegd dat de kantonrechter hier iets beter presteert.

8.5.4. *Openbaarheid*

Voor de openbaarheid zijn de mogelijkheid om mondeling op een openbare zitting te antwoorden en de comparitie van belang. Dat zijn immers de momenten waarop de openbaarheid vorm krijgt. De kantonrechters dragen daaraan verder bij door vaker een mondeling antwoord op te nemen. In het gemengde model wordt er een beperktere invulling aan de openbaarheid gegeven, doordat minder comparities worden gehouden. Kortom, de kantonrechter presteert wellicht iets beter op het punt van openbaarheid dan de civiele rechter en het gemengde model iets minder.

8.5.5. *Berechting binnen een redelijke termijn/tijdigheid*

De partijplichten en de standaard-cna zijn ingevoerd om de procedure te versnellen en zijn daarmee van belang voor het recht op berechting binnen een redelijke termijn. Uit dit onderzoek blijkt evenwel niet dat dit ook in de praktijk zo is. Een schending van de partijplichten leidt niet aantoonbaar tot een kortere doorlooptijd en de cna-route heeft zelfs een langere doorlooptijd, welke veeleer afhankelijk lijkt van organisatorische factoren. Ook de lengte van de uitspraak wordt – althans door de rechtbank Den Haag (zie onder 1.2.2.) – vermoed invloed te hebben op de doorlooptijd en dus relevant te zijn voor berechting binnen een redelijke termijn. De lengte van het vonnis blijkt daarvoor echter slechts zeer beperkt van betekenis te zijn. Kortom, zorgpunt is dat de maatregelen die zouden moeten bijdragen aan berechting binnen een redelijke termijn dat blijkens dit onderzoek niet aantoonbaar hebben ge-

daan. De kantonrechter presteert wellicht iets beter vanwege het feit dat die kortere uitspraken schrijft, maar dit effect is zeer beperkt.

8.5.6. *Onafhankelijkheid en onpartijdigheid*

Op basis van het aantal wrakingsverzoeken en het aantal dat daarvan geslaagd is, lijken beide type rechters even gunstig te presteren op het criterium van onafhankelijkheid en onpartijdigheid.

8.5.7. *Deskundigheid*

De grote vrijheid die de rechter heeft bij het invullen van de partijplichten en de gevolgen van het niet naleven daarvan, bij het al dan niet opnemen van een mondeling antwoord en bij het al dan niet gelasten van een comparitie, kan afbreuk doen aan de rechtseenheid en de rechtszekerheid. Het is immers voor partijen niet altijd inzichtelijk hoe de rechter met de hem gegeven ruimte op de diverse onderdelen omgaat. De rechters hebben daarover ook geen gedeeld beeld. Zo lopen bijvoorbeeld de criteria wanneer een comparitie wordt gelast of daar juist vanaf wordt gezien, per gerecht en soms zelfs per rechter uiteen. De positieve kant van die ruimte is echter dat de rechter een mogelijkheid heeft om maatwerk te leveren, hetgeen – naast rechtszekerheid en rechtseenheid – ook een bijdrage levert aan deskundigheid. De kantonrechter biedt iets meer differentiatie en maatwerk in de procedure doordat na de standaardroutes vaker nog vervolgstappen worden gezet. Kortom, het is belangrijk de balans te bewaren tussen maatwerk en differentiatie enerzijds en rechtszekerheid en rechtseenheid anderzijds. De kantonrechter maakt iets meer werk van maatwerk en differentiatie door meer vervolgstappen toe te staan.

8.5.8. *Deugdelijk feitenonderzoek/waarheidsvinding*

De stelplicht kan een stok steken voor feitenonderzoek en waarheidsvinding, waar het verschaffen van een bewijsopdracht en een comparitie een positieve bijdrage kunnen leveren aan feitenonderzoek en waarheidsvinding. Gelet op het grote aantal zaken waarin stellingen op de stelplicht worden afgedaan en het (bijgevolg) geringe aantal bewijsopdrachten dat wordt verstrekt, kunnen vraagtekens worden gesteld bij het belang dat in de praktijk van alle dag wordt gehecht aan het oordelen op basis van een juiste vaststelling van de feiten. Hier lijkt geen onderscheid tussen kantonrechters en civiele rechters te bestaan. Wel steekt het gemengde model negatief af, niet

alleen door minder tussenvonnissen te wijzen en bewijsopdrachten te verstrekken maar ook door minder vaak een comparitie te gelasten.¹¹⁹

8.5.9. *Balans*

Uit het voorgaande blijkt dat de rechters in de praktijk beter presteren op de interne toegankelijkheid dan op de grond van de wet verwacht zou worden. Dat komt doordat ze de formele barrières van de substantiëringsplicht en de plicht (specifiek) bewijs aan te bieden, in de praktijk niet hanteren.

Zorgpunt is echter dat de lat van de stelplicht zo hoog wordt gelegd dat aan verder feitenonderzoek en bewijslevering nauwelijks wordt toegekomen, hetgeen dan (weer) afbreuk doet aan de interne toegankelijkheid en ook aan de waarheidsvinding. Het opvallende daarbij is dat de barrière van de stelplicht – anders dan de barrières van de substantiëringsplicht en de plicht (specifiek) bewijs aan te bieden – de barrière is waarvan rechters vermoeden dat het opwerpen daarvan het meeste invloed heeft op de snelheid. Bewijsopdrachten leiden immers tot een langere doorlooptijd, terwijl dat niet het geval is bij een schending van de substantiëringsplicht of een gebrek aan specificiteit in het bewijsaanbod. Dit lijkt erop te duiden dat rechters interne toegankelijkheid en waarheidsvinding belangrijk vinden, maar dat wanneer deze kwaliteitscriteria om voorrang moeten strijden met snelheid, de snelheid het vaak wint. Het komt voor dat een stelling op de stelplicht wordt afgedaan en een bewijsopdracht wordt voorkomen doordat een bewijsprognose wordt gemaakt, hetgeen in strijd is met het beginsel van gelijkheid der wapenen. Een ander zorgpunt is dat uit dit onderzoek niet blijkt dat maatregelen bedoeld om tot een versnelling van de procedure te leiden – zoals de partijplichten en de standaard-cna – een positief effect hebben gehad op berechting binnen een redelijke termijn.

8.5.10. *Ten slotte*

De kantonrechter lijkt iets positiever dan de civiele rechter te presteren op de kwaliteitscriteria van interne toegankelijkheid (door ook niet informeel een schending van de substantiëringsplicht te sanctioneren), van het recht op een eerlijke behandeling (door meer mondelinge antwoorden op de nemen en korter te motiveren), van de openbaarheid (door meer mondelinge antwoorden op te nemen), van een berechting

119 Bij de voornoemde conclusies zijn ervaring van de rechter en appel (grotendeels) buiten beschouwing gebleven omdat die niet goed langs de kwaliteitscriteria kunnen worden gelegd. Ervaring op zich, zegt niets over kwaliteit en dit onderzoek is er niet op gericht om te kijken of ervaring op zich de kwaliteit positief of negatief beïnvloedt. Appel zegt op zich ook niets over kwaliteit, behalve dat het mogelijk iets kan zeggen over de ervaren rechtvaardigheid van de procedure in eerste aanleg. In die zin is het in het bovenstaande meegenomen.

binnen redelijke termijn (door kortere uitspraken te schrijven) en van deskundigheid (door meer te differentiëren in het procesverloop door vaker vervolgstappen toe te staan). De civiele rechter presteert iets beter op de kwaliteitscriteria van het recht op een eerlijke behandeling, meer in het bijzonder gelijkheid der wapenen door een (inhoudelijk) proces-verbaal van de comparitie op te maken en van rechtseenheid en rechtszekerheid door minder te differentiëren in het procesverloop.

Het gemengde model presteert slechter dan de kantonrechter en de civiele rechter op de kwaliteitscriteria van interne toegankelijkheid, van het recht op een eerlijke behandeling (specifiek het recht om gehoord te worden), van de openbaarheid en van de waarheidsvinding. In alle gevallen is dat te wijten aan het feit dat in het gemengde model veel minder vaak een comparitie wordt gehouden. Die comparitie raakt aan vele kwaliteitscriteria en wordt geacht daarmee een belangrijke bijdrage te leveren aan de totale kwaliteit. Op het punt van de waarheidsvinding komt daarbij dat in het gemengde model (nog) minder tussenvonnissen worden gewezen en bewijsopdrachten worden gegeven.

Uit de bevindingen ten aanzien van het gemengde model komen twee belangrijke punten naar voren. Ten eerste blijkt hoe groot de invloed is van de organisatie op de kwaliteit. Het houden van een comparitie levert een belangrijke bijdrage aan de kwaliteit en de beslissing om al dan niet in alle zaken een comparitie te gelasten, is – in ieder geval in Utrecht – een beslissing die niet door de (zaaks)rechter wordt genomen maar door de organisatie met een duidelijke opdracht elders is belegd. Ten tweede laat het zien dat een fusie tussen kanton en civiel niet vanzelfsprekend leidt tot een ‘win-win’ ofwel ‘the best of both worlds’. Hierop wordt in het volgende hoofdstuk verder ingegaan.

9 NAAR EEN VERBETERDE CIVIELE PROCEDURE

9.1. INLEIDING

Uit paragraaf 7.2. is gevolgd dat de verschillen tussen de kantonrechter en de civiele rechter (inmiddels) zeer beperkt zijn. Er zijn te weinig onderscheidende elementen om van een echte eigen kantonmethode of van een eigenheid van de kantonrechter te kunnen spreken. De trend dat de kantonrechter en de civiele rechter naar elkaar zijn toegegroeid, is thans zodanig voortgeschreden dat een onderscheid tussen beiden geen grond meer heeft. Tot de wetgever richt zich dan ook de aanbeveling om het onderscheid tussen kantonrechters en civiele rechters op te heffen en tot één type civiele rechter te komen, in die zin dat er geen verschil meer bestaat in competentie.¹

In het vervolg van dit hoofdstuk worden op basis van het verrichte onderzoek nadere aanbevelingen gedaan. Die aanbevelingen worden gedaan tegen de achtergrond van reeds door anderen gedane verbetervoorstellen. De kritiek op de civiele procedure bestaat immers – zo volgt uit het tweede hoofdstuk – al eeuwen (en de procedure heeft bijgevolg vele verbetervoorstellen uitgelokt) en was voor de invoering van *Kel* ondanks alle processuele vernieuwingen nog altijd niet verstomd. De civiele procedure zou aftands en verouderd zijn, niet leiden tot een oplossing van het werkelijke probleem tussen partijen, het conflict verscherpen, kostbaar zijn en lijden onder een gebrek aan innovatiekracht bij de wetgever en de Rechtspraak.² Barendrecht meent dat de civiele rechtspraak ‘een bedenkelijke reputatie’ heeft gekregen en dat rechters zelf niet meer in hun product lijken te geloven.³ Niet alleen Nederland ziet zich geconfronteerd met deze problematiek, er wordt wel gesproken van ‘een mondiale crisis in de civiele rechtspleging’.⁴

Echte innovaties in de rechtspraak ten aanzien van de regels van het burgerlijk procesrecht worden zeldzaam genoemd.⁵ Een uniek initiatief tot innovatie – en alleen al daarom nog immer leidend in de discussie over aanpassing van het burgerlijk procesrecht – ondernam de Commissie. Zij heeft in 2003 en 2006 een aantal oorzaken geïdentificeerd en verbetervoorstellen gedaan waarmee werd beoogd een snelle,

1 Dit anders dan (de overige onderdelen van) het procesrecht, zoals het feit dat bij een vordering van € 25.000,- of minder geen juridische bijstand vereist is en mondeling verweer kan worden gevoerd.

2 Eshuis (2007), p. 13, 71; Barendrecht (2011), p. 350; Klaassen (2011), p. 586.

3 Barendrecht (2011), p. 350.

4 Zuckerman (2011); Eshuis (2007), p. 13.

5 Giesen & Coenraad (2012), p. 1024.

doelmatige en rechtvaardige procedure te creëren met oog voor waarheidsvinding. Ondanks dat er ook kritiek op die voorstellen is gekomen, werd door menigeen betreurd dat de voorstellen van de Commissie niet werden omgezet in wetgeving.⁶ Daar lijkt met KeI evenwel enige verandering in te zijn gekomen.

In dit hoofdstuk zullen in drie paragrafen – met betrekking tot de partijplichten, het proces(verloop) en de persoon van de rechter – aan de hand van de antwoorden op de eerste vijf onderzoeksvragen de in het verleden (met name door de Commissie) gedane verbetervoorstellen worden gezien en op grond van een waardering van een en ander, zullen aanbevelingen worden gedaan. Die aanbevelingen zijn gebaseerd op de onderzoekswaarnemingen in een specifiek segment van zaken, te weten zaken met een specifiek financieel belang (€ 5.000,- tot en met € 25.000,-) en met uitzondering van verstekzaken en zaken die zijn uitgemond in een schikking.

In iedere paragraaf wordt eerst stilgestaan bij de verbetervoorstellen die in het recente verleden, met name door de Commissie, zijn gedaan, de belangrijkste kritiek die daarop is gekomen en, indien van toepassing, welke wijzigingen de KeI-wetgeving teweeg heeft gebracht. Vervolgens wordt in iedere paragraaf geanalyseerd welke aanbevelingen op basis van de gegevens uit dit onderzoek kunnen worden gedaan en hoe deze zich verhouden tot de KeI voorstellen.⁷ Zowel iedere paragraaf als het hoofdstuk als geheel worden afgesloten met een conclusie, waarmee een antwoord wordt gegeven op de laatste, zesde, onderzoeksvraag.

9.2. PARTIJPLICHTEN

9.2.1. Eerdere voorstellen

De partijplichten zijn – zo is ook naar voren gebracht in paragraaf 3.2.2. – in 2002 ingevoerd met de bedoeling het geschil eerder in volle omvang op tafel te hebben liggen en zo te zorgen voor een sneller verloop van de procedure. Die partijplichten gaan volgens de Commissie nog niet ver genoeg, zij wil de plichten in de voorfase verzwaren. Zo heeft zij onder meer voorgesteld protocollen te maken om vroegtijdige en gestructureerde informatie-uitwisseling tussen partijen te verzekeren en om middelen te ontwikkelen om partijen te stimuleren tot een coöperatieve proceshouding.⁸

6 Barendrecht (2011), p. 350; Giesen (2011), p. 434.

7 Deze aanbevelingen vormen daarmee ook een reactie op de eerder gedane voorstellen. Om die reden kunnen de aanbevelingen ook negatief zijn, in die zin dat wordt ontraden een gedaan voorstel in te voeren.

8 Asser, Groen & Vranken (2006), p. 60, 183.

De huidige partijplichten dienen volgens menigeen verder te worden aangescherpt. Zo hebben Novakovski en Wetzels bepleit om de substantiëringsplicht aan te passen, omdat vaak niet aan de substantiëringsplicht wordt voldaan, althans het geschil niet na één conclusiewisseling in volle omvang op de tafel van de rechter ligt.⁹ Wetzels heeft de mogelijkheid genoemd om op een schending van die plicht te reageren met de verdergaande sanctie van nietigheid van de dagvaarding.¹⁰ Novakovski heeft de invoering van *pre-action protocols* naar Engels voorbeeld geopperd¹¹ en gepleit voor uitbreiding van de substantiëringsplicht tot een volledigheidsplicht: de expliciete verplichting om volledig en naar waarheid de feiten te vermelden.¹²

De bewijsaandragplicht dient volgens de Commissie verder te worden uitgebreid; zij heeft voorgesteld dat een verzoek om getuigen te horen, dient te worden gemotiveerd en gepaard dient te gaan met overlegging van schriftelijke getuigenverklaringen of een samenvatting van wat de getuigen kunnen verklaren.¹³ Op basis van die informatie dient de rechter dan gemotiveerd te beslissen of het horen van de getuigen nog noodzakelijk is 'zonder gebonden te zijn aan een prognoseverbod en zonder dat hij behoeft uit te gaan van een in-principe-verplichting tot honorering van het verzoek.'¹⁴ De Commissie veronderstelt dat dan waarschijnlijk minder vaak het horen van getuigen nodig zal zijn.¹⁵ En wanneer dan toch getuigen gehoord moeten worden, dan liefst gelijk tijdens de mondelinge behandeling; de Commissie heeft dus geadviseerd ruimer gebruik te maken van de mogelijkheid getuigen naar de mondelinge behandeling mee te brengen en meteen te laten horen.¹⁶

De Adviescommissie voor het burgerlijk procesrecht (hierna: de Adviescommissie) heeft zich in reactie op de Commissie gekeerd tegen uitbreiding van de bewijsaandragplicht, omdat het vergewissen van bewijsmiddelen voor partijen belastend en kostbaar kan zijn, terwijl nog niet vast staat dat de desbetreffende stelling ook werkelijk bewezen zal moeten worden en omdat een partij ook later kan blijken toch over bewijs te beschikken.¹⁷ De inschatting van de Adviescommissie is dat uitsluiting van bewijslevering dan geen sanctie is die men graag zal toepassen, zeker niet in het licht van het belang van waarheidsvinding.¹⁸ De Adviescommissie heeft zich ook niet gelukkig betoond met het voorstel van de Commissie om de rechter een ruimere bevoegdheid te geven om een bewijsaanbod te weigeren, omdat ze bang is dat rechters

9 Zie Novakovski (2006); Wetzels (2003).

10 Wetzels (2003), p. 2.

11 Vranken had deze in 1999 al beschreven, zie Vranken (1999), p. 63-65.

12 Novakovski (2006), p. 11.

13 Asser, Groen & Vranken (2006), p. 88-94.

14 Asser, Groen & Vranken (2006), p. 88-94.

15 Asser, Groen & Vranken (2003), p. 87-88 en 124-125.

16 Asser, Groen & Vranken (2006), p. 90, 94.

17 Adviescommissie BPR (2006), p. 72.

18 Adviescommissie BPR (2006), p. 72.

dan niet of nauwelijks meer getuigen zullen horen mede om de ‘oneigenlijke’ reden van een te hoge werkbelasting, omdat ze vreest dat willekeurige verschillen tussen rechters zullen ontstaan en omdat verklaringen van getuigen die de rechter niet zelf heeft gehoord, als regel minder tot bewijs kunnen bijdragen.¹⁹

Ten aanzien van de door de Commissie voorgestelde verzwaring van de partijplichten (in de voorfase) is de Adviescommissie ook van oordeel dat dit onwenselijk is, onder meer omdat de vraag of een partij aan die (pre-)processuele verplichtingen heeft voldaan, kan leiden tot een geschil binnen een geschil:

‘Een regel die bepaald processueel gedrag voorschrijft of sancties aan afwijkende (processuele) gedragingen verbindt, kan aanleiding geven tot debat over de vraag in hoeverre die regel (over en weer) is nageleefd, en over de vraag of sancties op hun plaats zijn dan wel of sancties terecht zijn toegepast. Daarmee wordt de aandacht afgeleid van datgene waar het werkelijk om gaat, en worden ook inspanningen en kosten gegenereerd waarvan men geredelijk kan betwijfelen of die door de met de regel beoogde voordelen worden gerechtvaardigd.’²⁰

Giesen echter heeft aangegeven dat dat geaccepteerd moet worden ‘als keerzijde van iedere vorm van sanctie’, maar sanctionering heeft hij wel als de zwakste schakel aangemerkt, omdat rechters sancties niet of niet consequent toepassen vanwege het feit dat ze recht willen doen en ‘niemand op dat vlak tekort doen door sancties op te leggen bij ‘onheus’ procesgedrag’, terwijl voorschriften ‘alleen gedurende langere tijd beklijven – en dus tot een veranderd cultuurbeeld leiden – als er ook een werkelijke sanctie als stok achter de deur fungeert’.²¹ Ook de Adviescommissie heeft op het probleem van sanctionering gewezen, zij noemt het een ‘overmaat aan regelgeving, gecombineerd met een wezenlijk tekort op het punt van de handhaving’.²²

De Adviescommissie heeft ook nog vraagtekens gezet bij de effectiviteit van de verzwaring van de (pre-)processuele partijplichten. Ze heeft aangegeven niet overtuigd te zijn als het erom gaat dat ‘uitvergroting’ van de aan de eigenlijke procedure voorafgaande fase, kwaliteits- of efficiëntieverbeteringen zal brengen. Zij acht daarentegen – afhankelijk van de middelen die hier gekozen worden – de kans zeer reëel, dat in een voorfase per saldo overbodige tijd, moeite en kosten worden besteed, die niet door een beter verloop van de ‘eigenlijke’ procedure worden ‘terugverdiend’.²³

De KeI-wetgeving wijzigt niets aan de partijplichten, noch aan het bewijsrecht. De enige wijziging – overgenomen uit de voorstellen van de Commissie – is dat partijen

19 Adviescommissie BPR (2006), p. 72.

20 Adviescommissie BPR (2006), p. 69.

21 Giesen (2006), p. 104-105.

22 Adviescommissie BPR (2006), p. 69.

23 Adviescommissie BPR (2006), p. 70.

de rechter kunnen verzoeken om reeds naar de eerste mondelinge behandeling (voorheen genaamd de comparitie) getuigen en partij-deskundigen mee te mogen nemen om ze daar door de rechter te doen horen (zie artikel 30k, lid 2 Rv). Of dat ook zo gaat gebeuren, zal de toekomst leren.

Recent heeft een expertgroep modernisering bewijsrecht, bestaande uit prof. A. Hammerstein, prof. W.D.H. Asser en mr. R. de Bock, een rapport uitgebracht waarin als uitgangspunten zijn geformuleerd dat partijen zo veel mogelijk voorafgaand aan de procedure informatie verzamelen, dat partijen die in gebreke zijn gebleven gebruik te maken van bewijslevering door middelen die redelijkerwijs voorhanden waren (voor aanvang van de procedure) tijdens de procedure in beginsel geen of slechts beperkte mogelijkheden krijgen voor nadere bewijsverrichtingen en dat partijen in de pre-processuele fase jegens elkaar de plicht hebben om mee te werken aan het verstrekken van informatie, behoudens zwaarwegende belangen om dit niet te doen.²⁴ Dit sluit nauw aan bij de aanbevelingen die de Commissie in 2006 al heeft gedaan. Ook hier komt dus de nadruk te liggen op (pre-)processuele partijplichten.

9.2.2. *Lessen uit de onderzoeksbevindingen*

Substantiëringsplicht

Uit dit onderzoek is gebleken dat de substantiëringsplicht er in circa 70% van de gevallen niet voor zorgt dat het geschil in de volle omvang na de eerste schriftelijke ronde op de tafel van de rechter ligt. Dit kan komen doordat de verplichting is geschonden of doordat gedaagde zijn verweer in de procedure uitbreidt. Van een uitbreiding van de substantiëringsplicht naar een volledigheidsplicht, zoals Novakovski heeft voorgesteld, kan niet zonder meer verwacht worden dat partijen die beter (zullen) naleven. Voor de bereidheid en de gevoelde noodzakelijkheid om die plicht na te leven, zal – zoals ook Jacobs aangaf²⁵ – mede bepalend zijn of en hoe de rechter deze plicht handhaaft, hetgeen de rechter nu al niet doet bij de substantiëringsplicht.

Uit het onderhavige onderzoek volgt dat de rechter een schending van de substantiëringsplicht in het onderzochte zaakssegment niet of nauwelijks sanctioneert. Er is geen reden om te veronderstellen dat het enkele verzwaren of uitbreiden van de substantiëringsplicht of de sanctiemogelijkheden – zoals de door de Commissie gopperde gevolgen voor de kostenveroordeling en de hoogte van het griffierecht en de door Wetzels voorgestelde nietigheid van de dagvaarding – hierin verandering zal brengen, althans niet wanneer de rechter de discretionaire bevoegdheid wordt gela-

²⁴ Expertgroep modernisering bewijsrecht (2017).

²⁵ Jacobs (2010), p. 40.

ten om die sancties al dan niet op te leggen. Dit geldt des te meer nu uit de interviews is gebleken dat zij een zaak niet willen beslissen door het afstraffen op formaliteiten, maar door een inhoudelijke beoordeling te geven. Hierbij hebben zij zich niet beperkt tot het onderzochte zaakssegment.

Gelet op die terughoudendheid van de (geïnterviewde) rechters om een schending van de substantiëringsplicht te sanctioneren en het feit dat ook in andere onderzoeken met betrekking tot handelszaken deze terughoudendheid in het sanctioneren is geconstateerd,²⁶ valt ook buiten het zaakssegment waarop in dit onderzoek is gefocust, van het verzwaren of uitbreiden van de substantiëringsplicht en het opnemen in de wet van expliciete of zwaardere sancties op een schending niet veel te verwachten, althans niet wanneer de rechter de discretionaire bevoegdheid wordt gelaten om die sancties al dan niet op te leggen.

De wetgever kan natuurlijk de rechter dwingen tot sanctioneren door diens beslissingsruimte te beperken. Wanneer de rechter geen (discretionaire) ruimte zou worden gelaten en hij gedwongen zou worden om een schending van de substantiëringsplicht te sanctioneren, dan zou echter de drempel die de substantiëringsplicht vormt voor de interne toegankelijkheid van de procedure, aanzienlijk worden verhoogd en daarmee dit kwaliteitscriterium negatief worden beïnvloed. Het voorschrijven van allerlei protocollen – zoals de Commissie bepleit – leidt tot verdere formalisering en bureaucratisering.

Tegenover de negatieve invloed op het kwaliteitscriterium van de interne toegankelijkheid moet worden afgewogen wat het aanscherpen van de substantiëringsplicht (in kwalitatief opzicht) oplevert. In dit onderzoek kon geen significant verband worden aangetoond tussen enerzijds het voldoen aan de substantiëringsplicht of zelfs het volledig vermelden van het verweer in de dagvaarding en anderzijds het afdoen van stellingen op stelplicht, het geven van een bewijsopdracht, extra proceshandelingen, de keuze voor een cna of repliek of een kortere doorlooptijd. Aldus kan dan ook niet worden geconcludeerd dat deze plicht dienstig is voor het afronden van de zaak binnen een redelijke termijn. In dit onderzoek blijken dus geen zodanig evidente voordelen van de substantiëringsplicht (bijvoorbeeld op het kwaliteitscriterium van behandeling binnen een redelijke termijn) dat voor de hand ligt dat dit opweegt tegen de negatieve invloed van het aanscherpen van die plicht op de interne toegankelijkheid.

Weliswaar blijkt uit eerder onderzoek dat bij controle van de substantiëringsplicht (en eventueel instructie) de doorlooptijd afneemt,²⁷ maar die controle vindt plaats

26 Giesen (2006), p. 104-105; Jacobs (2010), p. 40-41; Novakovski (2006), p. 4; Sluifjters (2011), p. 77-81.

27 Eshuis (2007), p. 229-230.

door de rechtbank en daarbij wordt de eisende partij nog de mogelijkheid voor herstel geboden. Dat is – daar wordt hierna nog op teruggekomen – iets anders dan een verzwaaring van de op eiser rustende verplichting en de (directe) afstraffing van een schending daarvan, zoals de Commissie voorstaat. Bovendien staat daartegenover het risico – waar ook de Adviescommissie op heeft gewezen – van het ontstaan van een geschil binnen een geschil wanneer de substantiëringsplicht wordt verzwaard of uitgebreid en een schending daarvan (strenger) wordt gesanctioneerd, met een bijbehorende waarschijnlijke verlenging van de doorlooptijd. Naast het echte geschil zal het debat immers bijvoorbeeld in het geval nietigheid van de dagvaarding dreigt, ook gaan over de vraag of eiser al dan niet aan zijn substantiëringsplicht heeft voldaan, waarbij stellingen worden onderbouwd met de eerder gevoerde correspondentie en mogelijk zelfs bewijs moet worden geleverd. Aldus zie ik zowel binnen het onderzochte zaakssegment als daarbuiten onvoldoende goede redenen tot verzwaaring van de substantiëringsplicht en de dwingende en/of strengere sancties op een schending daarvan ten koste van de interne toegankelijkheid. De vraag zou zelfs kunnen opkomen (gelet op de hiervoor geschetste kwaliteitskosten en -baten) of de substantiëringsplicht niet afgeschaft zou moeten worden. Dit zou echter (vooralsnog) te ver gaan, nu wordt aangenomen dat de verplichting er wel toe heeft bijgedragen dat meer informatie wordt verschaft in de dagvaarding,²⁸ zowel rechters als advocaten het nut van deze plicht inzien²⁹ en eerder onderzoek heeft aangetoond dat er wel enige tijdswinst is of kan zijn.³⁰

Aanbeveling (A) aan de wetgever is dan ook om de substantiëringsplicht, die er weliswaar toe heeft bijgedragen dat meer informatie wordt verschaft in de dagvaarding³¹ en dat rechters menen dat zij bij dagvaarding beter zijn geïnformeerd dan voor invoering van die plicht en dat de comparitie daardoor korter kan duren,³² niet zwaarder aan te zetten en/of de discretionaire ruimte van de rechter niet te beperken.

Stelplicht en bewijs

Uit het dossieronderzoek is gebleken dat ruim driekwart van de zaken op stelplicht wordt afgedaan en dat bijgevolg weinig bewijsopdrachten worden verstrekt (namelijk slechts in 7,6% van de zaken). De stelplicht fungeert dan ook als barrière voor de interne toegankelijkheid. Een aantal geïnterviewde rechters heeft aangegeven dat ze de stelplicht praktisch inzetten, om procedures niet te laten voortslepen en knopen door te hakken. Dit doet afbreuk aan de waarheidsvinding. Voorts heeft een aantal

28 Ahsmann (2010), p. 372.

29 Jacobs (2010), p. 37-38; Barendrecht & Klijn (2004), p. 42.

30 Eshuis (2007), p. 229-230; Jacobs (2010), p. 35.

31 Ahsmann (2010), p. 372.

32 Barendrecht & Klijn (2004), p. 42.

geïnterviewde rechters aangegeven dat het geven van bewijsopdrachten voorkomen moet worden en dat zij daarbij soms wel eens – met name bij de twijfelgevallen – een ongeoorloofde inschatting van de kans van slagen maakt. Dit maakt een inbreuk op het recht van gelijkheid der wapenen. Het zou kunnen dat de nieuwe mogelijkheid onder KeI om naar de (eerste) mondelinge behandeling getuigen en partij-deskundigen mee te nemen (zie artikel 30k, lid 2 Rv), ertoe leidt dat rechters minder terughoudend zijn om getuigen te horen. Doordat daarvoor geen nieuwe zitting gelast hoeft te worden, kan immers tidsverlies worden voorkomen.

Het voorstel van de Commissie dat het verzoek om getuigen te horen, moet worden gemotiveerd en vergezeld moet gaan van tenminste een samenvatting van hetgeen de getuigen kunnen verklaren en om partijen te verplichten om bij aanvang van de procedure schriftelijke getuigenverklaringen in geding te brengen – een verzwaring van de bewijsaandragplicht – kan er wellicht toe bijdragen dat de feiten naar waarheid worden vastgesteld en dat om het bewijsvermijdende gedrag van rechters heen wordt gewerkt, maar dit levert wel een grote barrière op voor de interne toegankelijkheid van de procedure. Een partij moet immers maar weten dat hij al direct, bij zijn eerst processtuk, schriftelijke getuigenverklaringen in geding moet brengen en dat anders zijn kans op het horen van een getuige verkeken is. Degene die immers geen schriftelijke verklaringen heeft ingebracht, verspeelt de kans om de getuigen door de rechter te doen horen. De wetenschap dat deze verplichting op hem rust, is met name veel gevraagd voor partijen die in persoon procederen. Dit verkleint dus de interne toegankelijkheid.

Die verhoging van de barrière zou wellicht gerechtvaardigd zijn, wanneer dit op andere kwaliteitscriteria een positieve invloed heeft, zoals op de waarheidsvinding. Wellicht dat de voorgestelde verzwaring van de bewijsaandragplicht het de rechter makkelijker maakt om de feiten naar waarheid vast te stellen – doordat de rechter over meer informatie beschikt wanneer aan die plicht is voldaan – maar daarbij moet ook een aantal kanttekeningen worden geplaatst. De vraag is immers of het voor de betrouwbaarheid van het getuigenbewijs en de waardering daarvan door de rechter niet nodig of bevorderlijk is dat de rechter zelf de getuigen heeft gehoord. Hierop heeft ook de Adviescommissie al gewezen. En de Hoge Raad heeft in 2014 al gewezen op het belang dat de uitspraak wordt gedaan door de rechter ten overstaan van wie de mondelinge behandeling heeft plaatsgevonden en daartoe heeft de Hoge Raad overwogen:

'Mondelinge interactie tussen partijen en de rechter ter zitting kan van wezenlijke invloed zijn op de oordeelsvorming van de rechter, en kan niet altijd volledig in een proces-verbaal worden weergegeven...'³³

In het feit dat interactie invloed heeft op de oordeelsvorming kan een argument worden gezien dat de rechter ook zelf getuigen moet horen. Dat kan ook als bezwaar worden gezien tegen het verleggen van de bewijsgaring voorafgaand aan de procedure en het beperken van de mogelijkheden om getuigen nog gedurende de procedure door de rechter te laten horen, zoals de expertgroep modernisering bewijsrecht heeft geopperd.³⁴ De rechter zal dan niet de mogelijkheid hebben om vragen te stellen of op antwoorden door te vragen.

Ook is mijn veronderstelling dat de door de Commissie voorgestane verzwaring van de bewijsaandragplicht ertoe leidt dat veel getuigenbewijs buiten de procedure blijft. Immers, in dit onderzoek bleek dat in 71,4% van de zaken waarin getuigen worden gehoord meer, minder of andere getuigen worden gehoord dan tevoren in de processtukken zijn aangekondigd. Veel partijen hebben zich bij aanvang van de procedure blijkbaar nog geen volledig beeld gevormd of kunnen vormen van alle mogelijk relevante getuigen. Dit is niet alleen laksheid van partijen – laat staan van partijen die van de verplichting niet op de hoogte zijn, zoals bijvoorbeeld partijen die in persoon procederen – maar het is, zoals ook de Adviescommissie al heeft overwogen, voor een partij niet altijd goed mogelijk om voor aanvang van de procedure te weten welke feiten ter discussie zullen worden gesteld en welke getuigen daarover kunnen verklaren – dit kan ook afhankelijk zijn van hetgeen de wederpartij bijvoorbeeld stelt over wie er allemaal bij het tekenen van een overeenkomst aanwezig waren – en om de medewerking van de betreffende getuigen te krijgen. Dat een partij niet altijd in zijn eerste processtuk kan aangeven wie hij allemaal, in het geval van een bewijsopdracht, als getuige zal willen horen, betekent ook dat de rechter geen inschatting van de slagingskans van het in de processtukken vermelde bewijs zou moeten maken, omdat daar dus vaak meer of andere bewijsmiddelen bij komen en dat vraagetkens moeten worden gesteld bij de waarde van een specifiek bewijsaanbod.

Bovendien is een verzwaring van de bewijsaandragplicht – naar analogie van de substantiëringsplicht – een lege huls als de rechter een schending van die plicht niet sanctioneert en valt het te betwijfelen of de rechter dat zal doen. Die twijfel neemt – na hetgeen hiervoor over de substantiëringsplicht is geschreven – nog toe wanneer

33 HR 31 oktober 2014, NJ 2015/181, r.o. 3.4.2.-3.4.3. Bij het arrest van de Hoge Raad van 15 april 2016 (NJ 2016/831) is overwogen dat – hoewel er uitzonderingen kunnen worden gemaakt – uitgangspunt blijft 'dat een rechterlijke beslissing die mede wordt genomen op de grondslag van een voorafgaande mondelinge behandeling, dient te worden gegeven door de rechter(s) ten overstaan van wie die mondelinge behandeling heeft plaatsgevonden.'

34 Expertgroep modernisering bewijsrecht (2017).

in ogenschouw wordt genomen hoe blijkens dit onderzoek in het onderzochte zaakssegment met de plicht tot het doen van een bewijsaanbod wordt omgegaan. Uit dit onderzoek blijkt namelijk dat de rechter weinig waarde hecht aan een (specifiek) bewijsaanbod. In minder dan 4% van de onderzochte zaken waarin geen bewijsopdracht is gegeven, wordt als reden hiervoor aangevoerd dat geen bewijsaanbod is gedaan en vrijwel alle geïnterviewde rechters hebben aangegeven zelden af te zien van het geven van een bewijsopdracht om de reden dat geen bewijs is aangeboden en niet te hechten aan een specifiek bewijsaanbod. Op basis daarvan lijkt niet onmiddellijk enig effect van een verzwaring van de bewijsaandraagplicht of daarop gerichte protocollen te verwachten.

De wetgever kan de rechter dan natuurlijk dwingen om een schending van de bewijsaandraagplicht of het niet doen van een bewijsaanbod te sanctioneren door de discretionaire ruimte ter zake te beperken. Uit het voorgaande is gebleken dat hiervan op het eerste oog wellicht een positieve invloed op de waarheidsvinding uitgaat, maar dat hierbij ook vraagtekens moeten worden geplaatst. Dergelijke dwingend voorgeschreven sancties op formele punten kunnen immers ook in de weg staan aan de waarheidsvinding en een barrière vormen voor de interne toegankelijkheid. Daarnaast heeft het mogelijk een positief gevolg voor de doorlooptijd – indachtig het feit dat vervolgstappen, zoals een bewijsopdracht en bijbehorende enquêtes, tot een verlenging van de doorlooptijd leiden – maar nog daargelaten de vraag of de negatieve consequenties voor de waarheidsvinding en de interne toegankelijkheid daartegen opwegen, heeft dit wel tot gevolg dat het partijen waarschijnlijk meer tijd (en geld) zal kosten voordat ze bij de rechter terecht kunnen. De Adviescommissie heeft er immers al op gewezen dat het uitbreiden van de noodzaak tot informatievergaring voor aanvang van de procedure, zoals het verkrijgen van schriftelijke getuigenverklaringen, partijen veel tijd en geld zal kosten, hetgeen mogelijk achteraf onnodig zal blijken te zijn. Het is dus de vraag of een verkorting van de doorlooptijd door het uitbreiden van de informatievergaring in de voorfase voor partijen daadwerkelijk een snellere oplossing voor hun geschil dichterbij brengt.

Daarnaast levert het verzwaren van de bewijsaandraagplicht volgens de Commissie op dat minder vaak getuigen hoeven te worden gehoord, maar de huidige praktijk is al dat slechts in een zeer klein percentage van de zaken getuigen worden gehoord. De vraag moet dan ook niet zozeer luiden hoe getuigenverhoren te beperken, maar eerder of het aantal getuigenverhoren nog verder kan en moet worden beperkt. Het verzwaren van de bewijsaandraagplicht legt de verantwoordelijkheid voor waarheidsvinding (ook formeel) in overwegende mate neer bij partijen en lijkt zo de rechter voor een deel van de taak van waarheidsvinding te ontheffen. De vraag is of dat gewenst is. Het is immers bij uitstek aan de rechter om te beoordelen welke feiten relevant of zelfs doorslaggevend zijn voor het geschil. Niet altijd kunnen partijen

hiervan (tevore) een goede inschatting maken. Bovendien hebben partijen belang bij het onderbouwen van hún waarheid en niet noodzakelijkerwijs bij het onderzoeken van wat dé waarheid is. Het is dan ook niet voor niets dat de wetgever in 2002 veel onderzoeksbevoegdheden bij de onafhankelijke en onpartijdige rechter heeft neergelegd, zoals de mogelijkheid voor de rechter om zelf stukken op te vragen en zelf een getuige op te roepen. In dit onderzoek is geen enkel voorbeeld aangetroffen waarin een rechter van deze bevoegdheden gebruik heeft gemaakt.

Gelet op het voorgaande acht ik het aanbevolen (B) voor de wetgever om de bewijsaandraagplicht niet zwaarder aan te zetten, om de discretionaire ruimte van de rechter voor sanctionering van een schending van die plicht niet te beperken en de mogelijkheden om een bewijsaanbod af te wijzen niet verder te verruimen. Het feit dat de rechter de ruimte om een bewijsopdracht af te wijzen in de praktijk nu soms oprekt, maakt dat niet anders. Die praktijk is immers, met name gelet op de kwaliteitscriteria van de gelijkheid der wapenen en de waarheidsvinding, niet wenselijk.

Aan bewijslevering wordt vaak niet toegekomen, omdat volgens de rechter niet aan de stelplicht is voldaan. Mede vanuit het oogpunt van waarheidsvinding zijn maatregelen nodig om te voorkomen dat de stelplicht de waarheid verborgen houdt en partijen ook onaangenaam verrast, doordat zij, in de veronderstelling hun stellingen voldoende te hebben onderbouwd, worden overvallen door het oordeel van de rechter dat hun inspanningen onvoldoende waren. Om te voorkomen dat (de indruk ontstaat dat) de rechter die hindernis willekeurig opstelt, omdat hij een bewijsopdracht wil voorkomen – zoals door het maken van een prognose – en om ervoor te zorgen dat voor partijen kenbaar is wat er van ze wordt verwacht, is het aanbevolen (C) voor de wetgever om van de rechter te verlangen dat hij partijen voorhoudt welke stellingen (op welke wijze) nog verdere onderbouwing behoeven en partijen daartoe in de gelegenheid stelt. Dit zou bijvoorbeeld kunnen door tijdens een mondeling antwoord, in de agenda voor de zitting – die onder KeI moet worden opgesteld – of tijdens de mondelinge behandeling, om een concrete onderbouwing te vragen met de mogelijkheid daaraan (ook na de zitting) nog te voldoen. Partijen wordt zo een tweede kans geboden – ze horen er immers uit eigen beweging reeds aan te voldoen – die de kwaliteitscriteria van interne toegankelijkheid, waarheidsvinding, rechtszekerheid en een behandeling binnen een redelijke termijn dient. Eshuis heeft met zijn promotieonderzoek immers aangetoond dat het controleren van de substantiëringsplicht en de bewijsaandraagplicht en het bieden van een herstelmogelijkheid effectief is en ook bijdraagt aan een kortere doorlooptijd.³⁵ Zo bleek het controleren en het bieden van de mogelijkheid tot herstel 3 weken extra te kosten in de voorfase, maar uiteindelijk

35 Eshuis (2007), p. 223-224.

de gemiddelde doorlooptijd en de mediaan met bijna drie keer die periode, namelijk 9 weken, te verkorten.³⁶

Voor een onderscheid ten aanzien van de hoogte waarop de lat van de stelplicht wordt gelegd op basis van de hoogte van het gevorderde bedrag dan wel het geheel afschaffen van de mogelijkheid van bewijslevering in het geval van een vordering van geringe financiële waarde – zoals de Commissie met een ‘small claims’ procedure lijkt te opperen (zie paragraaf 9.3.1.)³⁷ – voel ik weinig. Daarmee zou het belang van waarheidsvinding, een eerlijk proces en het draagvlak en het vertrouwen van de bevolking afhankelijk worden gesteld van de hoogte van de vordering. Dat lijkt mij niet terecht nu het financiële belang altijd in relatie moet worden gezien tot de partij; voor sommige partijen is € 50,- het verschil tussen een maand wel of geen eten en voor een ander kan € 10.000,- een fooi zijn. Bovendien kan het gaan om principiële kwesties die sterk van belang zijn voor de door partijen ervaren rechtvaardigheid en voor de rechtsvorming en rechtsontwikkeling. Voorstanders zouden kunnen zeggen dat de inspanning van waarheidsvinding in verhouding moet staan tot de financiële middelen waarop daarmee een beroep wordt gedaan. Daarbij moet evenwel in het achterhoofd worden gehouden dat bewijslevering niet veel tijd hoeft te kosten; in veel gevallen – en juist in kleine zaken – zal het aantal te horen getuigen beperkt zijn en gaat de meeste tijd verloren met het plannen van een zitting.

9.2.3. Aanbevelingen

Op grond van het vorengaande kom ik tot de volgende aanbevelingen aan de wetgever:

- (A) Verzwaar de substantiëringsplicht niet en beperk de discretionaire ruimte van de rechter voor sanctionering van een schending van die plicht niet.
- (B) Verzwaar de bewijsaandraagplicht niet, beperk de discretionaire ruimte van de rechter voor sanctionering van een schending van die plicht niet en verruim de mogelijkheid om een bewijsaanbod af te wijzen niet.
- (C) Neem op in de wet dat de rechter partijen moet voorhouden welke stellingen (op welke wijze) nog verdere onderbouwing behoeven en daartoe in de gelegenheid moet stellen, voordat hij stellingen op de stelplicht afdoet.

36 Eshuis (2007), p. 223.

37 Asser, Groen & Vranken (2006), p. 108-109.

9.3. HET PROCES(VERLOOP)

9.3.1. Eerdere voorstellen

De focus van de verandervoorstellen heeft – naast de hiervoor genoemde partijplichten en de verantwoordelijkheid van de rechter voor de voortvarendheid van de procedure en de waarheidsvinding – voornamelijk gelegen op de comparitie. Daarbij is het vooral gegaan over de vragen in welke gevallen een comparitie moet worden gehouden, op welk moment die moet plaatsvinden c.q. welke plek die heeft in de procedure en waartoe die moet worden aangewend.

De Commissie heeft onder meer gepleit voor een basisprocesmodel met één schriftelijke ronde en een mondelinge behandeling.³⁸ Die mondelinge behandeling dient volgens de Commissie goed te worden voorbereid door rechter en partijen en de rechter moet de mogelijkheid hebben om op zitting te kunnen beslissen wanneer hij definitief van oordeel is dat bepaalde stellingen of verweren ongegrond of irrelevant zijn.³⁹ Dit – in samenhang met de partijplichten – geeft aan dat de comparitie als slotstuk van de procedure wordt gezien, waarna een vonnis kan worden gewezen. Dat betekent ook dat de fase van informatiegaring – waarvoor partijen in grote mate verantwoordelijk worden gehouden – wordt geacht daaraan grotendeels vooraf te gaan. Voornoemde voorstellen van de Commissie zijn grotendeels overgenomen in de KeI-wetgeving. Uitgangspunt onder KeI is een procedure met één schriftelijk ronde, gevolgd door een mondelinge behandeling waarop eventueel getuigen en partijdeskundigen kunnen worden gehoord, en waarna uitspraak kan worden gedaan (zie artikel 30j Rv). Een einduitspraak kan niet meer alleen schriftelijk, maar ook mondeling worden gedaan tijdens de mondelinge behandeling (zie artikel 30p Rv).

Het hanteren van één basisprocesmodel past bij de door de Commissie nagestreefde vereenvoudiging van het procesrecht. Ook Barendrecht heeft het belang van vereenvoudiging benadrukt en in dat kader staat hij een procedure voor met de simpele vorm van een verzoek en een verweer in plaats van de dagvaarding en het verzoekschrift.⁴⁰ In de KeI-wetgeving is inderdaad het verschil tussen dagvaardingen en verzoekschriften opgeheven (artikel 30b Rv) en vangt iedere procedure aan met een procesinleiding waarvoor in beginsel niet meer een deurwaarder behoeft te worden ingeschakeld (tenzij de wederpartij niet verschijnt, zie artikel 112 Rv).

De comparitie, sinds KeI de mondelinge behandeling geheten, komt in de KeI-wetgeving wel verder centraal te staan. In die wetgeving (artikel 30j Rv) is immers het

38 Asser, Groen & Vranken (2006).

39 Asser, Groen & Vranken (2006), p. 185.

40 Barendrecht (2011), p. 352.

uitgangspunt geformuleerd dat in beginsel in iedere zaak een mondelinge behandeling plaatsvindt, de mondelinge behandeling wordt zelfs het ‘hart’ van de procedure genoemd.⁴¹ Ook in 2002 was als uitgangspunt in de wet geformuleerd dat in beginsel in iedere zaak een comparitie plaatsvindt, maar in de praktijk had of nam de rechter de vrijheid om in bepaalde gevallen af te zien van een comparitie. Die praktijk is in het dossieronderzoek veelvuldig waargenomen. Onder KeI zullen partijen evenwel moeten worden geraadpleegd alvorens van een mondelinge behandeling kan worden afgezien. In kantonzaken krijgen partijen de gelegenheid om bezwaren kenbaar te maken tegen het voornemen om van een mondelinge behandeling af te zien en in handelszaken moeten partijen instemmen met het uitblijven van een mondelinge behandeling (artikel 30j lid 6 Rv). De comparitie hoeft niet meer te worden vastgelegd in een schriftelijk proces-verbaal, maar kan ook worden opgenomen (beeld of geluid).⁴² Naast de ‘reguliere’ comparitie heeft de Commissie met het oog op versnelling van de procedure ook de mogelijkheid voorgesteld van een pre-processuele schikkingscomparitie, dat wil zeggen een zitting met partijen nog voordat de procedure met de schriftelijke standpuntenwisseling tussen partijen een aanvang heeft genomen.⁴³ Dit lijkt enigszins op de comparitie na aanbrengen die in hoger beroep kan plaatsvinden. Doelstelling van zowel de comparitie na aanbrengen als de voorgestelde pre-processuele comparitie is een snellere afhandeling door meer schikkingen, met kostenbesparing tot gevolg.⁴⁴

De Adviescommissie heeft aangegeven huiverig te zijn voor invoering van een pre-processuele comparitie en te betwijfelen of een dergelijke zitting iets toevoegt, omdat de rechter door beide partijen schriftelijk moet zijn voorgelicht, wil een dergelijke zitting zin hebben en dan verschilt de pre-processuele comparitie in feite niet van een reguliere comparitie.⁴⁵

De Commissie heeft erop gewezen dat voor bepaalde typen zaken van het basisprocesmodel afwijkende of aanvullende procesregels nodig zijn, zoals voor ‘small claims’ en ‘incasso’s.’⁴⁶ Aldus bepleit zij differentiatie van of tussen procedures. Ook Vranken meende al dat de wetgever verder moet differentiëren tussen zaken⁴⁷ en Barendrecht heeft differentiatie genoemd als een mogelijkheid tot verbetering van de civiele procedure; volgens hem zouden voor de meest voorkomende problemen van burgers gedifferentieerde procedures moeten bestaan met aparte doelen, doorlooptijden,

41 Kamerstukken II 2014/15, 34 059, nr. 3, p. 70.

42 De hoger beroepsrechter kan vragen om een schriftelijke uitwerking van het verhandelde ter zitting in eerste aanleg (artikel 30n Rv).

43 Asser, Groen & Vranken (2006), p. 65-66.

44 Laat & Jongbloed (2012).

45 Adviescommissie BPR (2003), punt 15 en Adviescommissie BPR (2006), p. 71.

46 Asser, Groen & Vranken (2006), p. 101-104.

47 Vranken (1999), p. 88.

best practices en tarieven.⁴⁸ Concreet heeft de Commissie betoogd dat voor kleine vorderingen ('small claims') bijzondere bepalingen dienen te worden opgesteld om de procedure laagdrempeliger, sneller en informeler te maken. Ook staat zij voor een geautomatiseerde incassoprocedure, in één of twee stappen, waarbij verweerder wel ten volle de gelegenheid krijgt zijn standpunt uit te dragen, welk idee Sujecki ook in zijn proefschrift heeft verkondigd.⁴⁹ Kennelijk staat de Commissie in (betwiste) incassozaken, vaak kleinere vorderingen, een andere procedure voor waarvan de comparitie geen deel uitmaakt.⁵⁰

De Adviescommissie heeft zich geen voorstander van een small claims procedure getoond, onder andere omdat zij moeilijk kan inzien hoe een dergelijke procedure te verenigen is met het beginsel van hoor en wederhoor.⁵¹

In de KeI-wetgeving is wel een basisprocedure geschetst, maar zijn geen aparte procedures beschreven op basis van de aard of het financiële belang van de zaak. Net zoals sinds 2002 is één schriftelijke ronde met een mondelinge behandeling uitgangspunt en kan de rechter al naar gelang de noodzaak diverse vervolgstappen gelasten of mogelijk maken.

Het doel van vrijwel alle procesrechtelijke vernieuwingen die hebben plaatsgevonden – ook de comparitie/mondelinge behandeling – is een verkorting van de doorlooptijden geweest en ook de KeI-wetgeving heeft een dergelijke doelstelling. Dat de Rechtspraak de doorlooptijden ook poogt te bekorten, blijkt wel uit het feit dat de Raad voor de rechtspraak en de presidenten van de gerechtshoven in hun meerjarenplan de samenleving in het vooruitzicht hebben gesteld dat de doorlooptijden met 40% bekort zullen worden.⁵² Hierop is onder andere vanuit de rechterlijke macht kritiek gekomen: de Rechtspraak zou verwachtingen wekken die zij niet waar kan maken.⁵³ Concrete maatregelen komen in de KeI-wetgeving niet naar voren anders dan dat tijdens de mondelinge behandeling getuigen en partij-deskundigen kunnen worden gehoord (zie artikel 30k, lid 2 Rv) en de procedure wordt gedigitaliseerd. Tevens is opgenomen dat een uitspraak in kantonzaken 4 weken na de laatste processtap moet worden gewezen en een uitspraak in handelszaken 6 weken, welke vonnistermijnen thans in de praktijk al worden gehanteerd (doch lang niet altijd werden nagekomen). Dit lijkt eerder bedoeld om het belang van tijdigheid te benadrukken dan dat hiervan

48 Barendrecht (2011), p. 354-355.

49 Asser, Groen & Vranken (2006), p. 108-109; Sujecki (2008), p. 369.

50 Asser, Groen & Vranken (2006), p. 110-113.

51 Adviescommissie BPR (2003), punt 12f.

52 Jaarplan van de Rechtspraak 2015: www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/Jaarplan-van-de-Rechtspraak-2015.pdf.

53 Ahsmann & Hofhuis (2014).

een zelfstandig versnellend effect uitgaat. Bovendien staat op overschrijding van die termijn geen sanctie.

9.3.2. *Lessen uit de onderzoeksbevindingen*

In paragraaf 8.4. is geconstateerd dat een (rol)zitting voor het opnemen van het mondeling verweer een belangrijk kwaliteitsmoment kan vormen. Daar kan door de rechter worden doorgevraagd, worden aangegeven welke informatie benodigd is en kan de rechter de regie pakken. Vaak wordt de zitting voor het mondelinge antwoord echter niet volledig benut, door civiele rechters (nog) minder dan door kantonrechters, zoals bleek uit paragraaf 5.3. Dit heeft twee (mogelijke) oorzaken. Ten eerste komen niet alle gedaagden die in persoon procederen op een rolzitting, en ten tweede nemen rechters niet van alle aanwezige gedaagden een mondeling antwoord op en dragen zij mensen op zich toch schriftelijk te verweren. In het eerste geval is er niets mis mee als gedaagden bewust ervoor kiezen schriftelijk te reageren, maar ze moeten zich er wel van bewust zijn dat ze een keuze hebben.

Vóór KeI stond deze keuzemogelijkheid altijd verstopt tussen alle formele mededelingen in de dagvaarding en was het vaak voor gedaagden niet duidelijk dat ze zich mondeling konden verweren en dat die zitting ook uitsluitend daarvoor was bedoeld. Omdat de rechtbank tevoren nog geen contact met gedaagde had, wees de rechtbank niet op deze mogelijkheid en wist de rechtbank niet hoeveel mensen van de geboden mogelijkheid om mondeling te antwoorden, gebruik zouden maken. Daarom werden vaak alle gedaagden tegen één of twee tijdstippen opgeroepen – met als gevolg dat er meer dan honderd(en) zaken op eenzelfde moment stonden gepland – en was de tijd voor de gedaagden die wel kwamen, soms zeer beperkt. Onder KeI bestaat de mogelijkheid voor de gerechten om gedaagden – dan verweerders geheten – expliciet en in heldere bewoordingen te wijzen op de mogelijkheid om mondeling verweer te voeren, bijvoorbeeld tegelijk met het door de rechtbank te maken oproepingsbericht (artikel 111 Rv). Dat moment zouden gerechten kunnen en moeten benutten om te voorkomen dat verweerders wegens onbekendheid met die mogelijkheid, geen mondeling verweer voeren. Gelet op de positieve invloed die uitgaat van een mondeling verweer op verschillende kwaliteitscriteria, zoals openbaarheid, interne toegankelijkheid, het recht om gehoord te worden en de behandeling binnen een redelijke termijn, is de aanbeveling (D) aan de gerechten en de rechters om de mogelijkheid van het voeren van mondeling verweer te stimuleren. Gerechten zouden daartoe alle verweerders bekend moeten maken met de mogelijkheid om mondeling verweer te voeren, tijdig moeten inventariseren wie van de mogelijkheid om mondeling te antwoorden, gebruik wil maken en daarvoor een apart moment moeten inplannen, waarbij voldoende tijd beschikbaar is.

Dit zal bij menigeen de tegenwerping uitlokken dat het op deze manier veel logistieke inspanning en tijd kost om een mondeling antwoord op te nemen. Om die tijd zo efficiënt mogelijk te benutten, kan voor de zitting waarop verweerder mondeling kan antwoorden, ook verzoeker worden uitgenodigd en kan deze zitting gecombineerd worden met een (pre-processuele) comparitie. In de rechtbank Midden-Nederland zijn ervaringen opgedaan met het combineren van een (rol)zitting voor het opnemen van een mondeling antwoord met een comparitie en daar bleek – in de beperkte gevallen waarin dit mogelijk was – de tijdsinvestering beperkt en waren de effecten op de doorlooptijd positief.⁵⁴ De rechter pakt op die manier namelijk in een vroegtijdig stadium de regie. Een pre-processuele comparitie zou in ieder geval ook een moment bieden om met partijen af te stemmen hoe de procedure zal verlopen en kan eraan bijdragen dat verweerders duidelijk is wat er van ze verwacht wordt en welke informatie ze moeten aanleveren, waardoor partijen duidelijk wordt welke informatie de rechter nog nodig heeft om tot een oordeel te komen en de partijplichten – zolang daaraan (steeds meer) wordt gehecht – minder zwaar drukken op degenen die met het procesrecht niet bekend zijn (zie ook aanbeveling C). Daarenboven komt het tegemoet aan de verwachting van veel verweerders dat ook de verzoeker aanwezig is en kan het leiden tot een schikking in een vroegtijdig stadium en dus bijdragen aan een snelle afhandeling van de zaak.⁵⁵ Aanbeveling (E) aan de wetgever is dan ook de mogelijkheid van een dergelijke pre-processuele comparitie in de wet op te nemen en die eventueel te combineren met het opnemen van een mondeling verweer, en aanbeveling (F) aan de gerechten is om de (pre-processuele) comparitie te combineren met het opnemen van het mondeling verweer.

Rechters kunnen op een zitting waarop mondeling wordt geantwoord en mogelijk ook pre-processueel wordt gecompareerd alleen de regie pakken als zij zelf de zaaksrechter zijn en de zaak verder tot het einde zullen behandelen. Nu komt het vaak – in ieder geval in de onderzochte gerechten – voor dat de rechter die het mondeling antwoord opneemt niet degene is die de zaak verder behandelt, hetgeen onder meer tot gevolg heeft dat geen of beperkte sturing op de (rol)zitting waarop gedaagde mondeling antwoordt, wordt gegeven om de collega die de zaak verder behandelt niet voor de voeten te lopen. Aanbeveling (G) is dan ook aan de gerechten en rechters om de rechter die het mondeling verweer opneemt, de zaaksrechter voor de totale procedure te laten zijn.

Uit het dossieronderzoek is naar voren gekomen dat (in het gemengde model) lang niet altijd een comparitie wordt gelast, hetgeen – blijkens paragraaf 8.4. – een negatief effect op de kwaliteit heeft. Dit risico wordt door de KeI-wetgeving beperkt; dan kan er immers alleen van een mondelinge behandeling worden afgezien bij gebrek

54 Van der Kraats (2013).

55 Ippel & Heeger-Hertter (2006), p. 36-39.

aan bezwaar of met instemming van beide partijen (zie artikel 30j, lid 5 en 6 Rv). Het voor partijen kenbaar vastleggen van het verhandelde ter zitting zal waarschijnlijk ook, dankzij KeI, toenemen, omdat van het verhandelde ter comparitie een geluids- en/of video-opname mag worden gemaakt (zie artikel 30n, lid 7 Rv). Het is dan wel belangrijk dat de gerechten het audio(-visueel) opnemen van de zitting faciliteren.

Uit dit onderzoek is gebleken dat er diverse aanwijzingen zijn dat de wijze waarop de comparitie wordt ingevuld en benut en het optreden ter zitting van de rechter van invloed zijn op het verloop van de procedure, én dat dit verschilt tussen de kantonrechter en de civiele rechter. Ook het feit dat in de zaken behandeld door civiele rechters vaker hoger beroep wordt ingesteld, zou – bij gebreke van in dit onderzoek gevonden verbanden met partijplichten en procesverloop – mede verklaard kunnen worden uit verschillen in het optreden ter zitting. Het verdient daarom aanbeveling (H) dat nader onderzoek plaatsvindt naar mogelijke verschillen – zoals de mate van activiteit, communicatie en gezag – tussen kantonrechters en civiele rechters tijdens de mondelinge behandeling middels observaties en interviews met partijen.⁵⁶

Hoewel de comparitie en ook de mondelinge behandeling onder KeI wordt geacht bij te dragen aan de snelheid van de procedure, kent in deze steekproef de repliek-route een kortere doorlooptijd. Dit kan deels liggen aan de wijze waarop de rechter de comparitie benut, maar er zijn meer aanwijzingen dat de organisatorische context hier vooral van invloed is. Zo hebben meerdere geïnterviewde rechters gewezen op de schaarse zittingstijd die maakt dat comparities pas op lange termijn kunnen worden gepland. Ook blijkt om die reden in Utrecht maar in een beperkt percentage van de zaken een comparitie te worden gelast. Gelet op het grote belang van de comparitie voor de kwaliteit van de civiele procedure en daarbinnen de behandeling binnen een redelijke termijn, moeten de gerechten ervoor zorgen dat er voldoende zittingstijd en -ruimte op korte termijn beschikbaar is. Dat is een voorwaarde voor de met de comparitie/mondelinge behandeling beoogde en verwachte verkorting van de doorlooptijd. Dit betekent dat ofwel meer rechters moeten worden aangetrokken, dan wel dat rechters meer zittingstijd krijgen en bijgevolg minder kunnen schrijven. Om te zorgen dat de verkorting van de termijn waarop een comparitie wordt gepland, niet tot gevolg heeft dat partijen langer moeten wachten op een uitspraak moeten rechters optimaal ondersteund worden door voldoende en hooggekwalificeerde juridisch medewerkers die concept-uitspraken kunnen schrijven. Aanbeveling (I) aan

56 Uit dit onderzoek blijken weliswaar weinig verschillen tussen kantonrechters en civiele rechter, maar aangezien het optreden ter zitting (en de schikkingen) daarbij buiten beschouwing zijn gebleven, is er voldoende aanleiding voor nader onderzoek op dit punt. Een onderzoek naar het gedrag van de rechter ter comparitie wordt thans verricht door prof. R.J. Verschoof (UU) en dr. W.M. van Rossum (EUR). De resultaten daarvan verschijnen naar verwachting in het najaar van 2017. Hoewel dat onderzoek zich niet richt op verschillen tussen civiele rechters en kantonrechters, zullen daarin wel onderscheidingen te vinden zijn.

de gerechten is dan ook dat er voldoende zittingstijd en -ruimte én schrijfruimte beschikbaar is en dat de rechter bij het schrijven ondersteund wordt door hooggekwalificeerde juridisch medewerkers. Voor zover de financiële middelen hier niet voor beschikbaar zijn, dienen de gerechten de regering en de samenleving duidelijk te maken op welke (andere) kwaliteitscriteria daardoor moet worden ingeboet, zodat politieke keuzes kunnen worden gemaakt over de inzet van de publieke middelen.

Kantonrechters blijken meer dan civiele rechters te differentiëren tussen procedures, in die zin dat de kantonrechter vaker dan de civiele rechter buiten de standaardroute treedt en meer vervolgstappen zet. Niet gebleken is dat het financieel belang daarbij leidend is. Het financieel belang lijkt alleen in Utrecht van belang bij de vraag of een comparitie plaatsvindt. Voor differentiatie naar gelang het financieel belang – door bijvoorbeeld een aparte small-claims procedure te ontwikkelen – zijn dan ook geen aanknopingspunten gevonden en ook de in paragraaf 9.2.2. genoemde argumenten pleiten daartegen. Veeleer lijkt belangrijk dat de rechter de vrijheid heeft om – (de uniciteit van) de zaak kennende en in de gelegenheid zijnde om (het verloop van) de procedure met partijen te bespreken – de procedure op de specifieke zaak die voorligt, af te stemmen. Aanbeveling (J) is dan ook aan de wetgever om niet te tornen aan de vrijheid van de rechter om, indien hij dat noodzakelijk oordeelt, van de standaardprocedure afwijkende stappen te zetten en (K) aan de gerechten om de rechter de vrijheid te (blijven) bieden om alle van de standaardprocedure afwijkende stappen te zetten en aan de rechter om die vrijheid te benutten.

9.3.3. Aanbevelingen

Op basis van het voorgaande kom ik tot de volgende aanbevelingen:

- (D) Stimuleer als gerechten en rechters verweerders gebruik te (doen) maken van de mogelijkheid van het voeren van mondeling verweer door hen bekend te (laten) maken met die mogelijkheid, tijdig te inventariseren wie daarvan gebruik wil maken en daarvoor een apart moment in te plannen, waarbij voldoende tijd beschikbaar is.
- (E) Laat de wetgever de mogelijkheid van een pre-processuele comparitie – met als doel partijen bekend te maken met de procedure en de benodigde informatie als bedoeld bij aanbeveling (C) – in de wet opnemen met daarbij de mogelijkheid om die te combineren met het opnemen van een mondeling verweer.
- (F) Combineer als gerecht de (pre-processuele) comparitie met het opnemen van het mondeling verweer.

- (G) Zorg er als gerechten en rechters voor dat de rechter die het mondeling verweer opneemt, de zaaksrechter voor de totale procedure is.
- (H) Doe nader onderzoek naar mogelijke verschillen – zoals de mate van activiteit, communicatie en gezag – tussen kantonrechters en civiele rechters tijdens de mondelinge behandeling middels observaties en interviews met partijen.
- (I) Zorg er als gerechten voor dat er voldoende zittingstijd en -ruimte én schrijfruimte beschikbaar is en dat de rechter bij het schrijven ondersteund wordt door hooggekwalificeerde juridisch medewerkers. Voor zover de financiële middelen hier niet voor beschikbaar zijn, dienen de gerechten de regering en de samenleving duidelijk te maken op welke (andere) kwaliteitscriteria daardoor moet worden ingeboet, zodat politieke keuzes kunnen worden gemaakt over de inzet van de publieke middelen.
- (J) Torn als wetgever niet aan de vrijheid van de rechter om, indien hij dat noodzakelijk oordeelt, van de standaardprocedure afwijkende stappen te zetten.
- (K) Laat als gerechten de rechter de vrijheid om van de standaardprocedure afwijkende stappen te zetten en benut als rechter die vrijheid.

9.4. DE PERSOON VAN DE RECHTER

9.4.1. Eerdere voorstellen

De Commissie voelt voor een actievere rechter – daarmee de partijautonomie beperkend – die gericht case management voert in zijn zaken en met partijen de verantwoordelijkheid voor de procedure deelt.⁵⁷ Daarbij past ook dat de rechter in 2002 (mede-)verantwoordelijk is gemaakt voor de voortvarendheid van de procedure. De regiefunctie van de rechter moet volgens de Commissie worden versterkt.⁵⁸ Hieraan is met KeI nadere invulling gegeven. De rechter heeft mogelijkheden gekregen om meer regie te voeren op het verloop van de procedure door onder andere de mogelijkheid om ambtshalve alle beslissingen te nemen die nodig zijn voor een goed verloop van de procedure (artikel 19o Rv) en af te wijken van de basisprocedure (artikel 30o Rv). Volgens Barendrecht moet de verantwoordelijkheid voor een zaak bij de individuele zaaksrechter worden gelegd en moet de rechter een case manager zijn.⁵⁹ Barendrecht heeft ook betoogd dat toedeling van zaken aan individuele rechters vanaf de intake beter werkt dan een collectieve verantwoordelijkheid via

57 Asser, Groen & Vranken (2006), p. 45-46. Zie ook Asser Procesrecht/Giesen 1 (2015), nr. 514.

58 Asser, Groen & Vranken (2006), p. 77-83.

59 Barendrecht (2011), p. 352-353.

een soort rolsysteem, zoals bij de civiele rol.⁶⁰ Hij noemt de aanpak van de civiele rolzaken ‘een van de zwakkere punten van de Nederlandse civiele procedure. Het is een bureaucratisch en centralistisch geheel, waarin verantwoordelijkheid voor de goede voortgang diffuus is.’⁶¹ Rechters die zelf de eindverantwoordelijkheid voor hun zaaksportefeuille dragen, zoals kantonrechters – van wie velen een eigen rol hebben met hun eigen zaken – lijken volgens Barendrecht veel beter te presteren ‘dan via managementsystemen aangestuurde producenten van schikkingen en vonnissen.’⁶² De rechter als case manager leidt volgens de Commissie en Barendrecht ook tot een verkorting van de doorlooptijd. De Hoge Raad heeft in 2014 gewezen op het belang dat de uitspraak wordt gedaan door de rechter ten overstaan van wie de mondelinge behandeling heeft plaatsgevonden en daarin kan een aanknopingspunt worden gevonden dat ook de Hoge Raad het van belang vindt dat een zaak in de hand van één en dezelfde rechter blijft.⁶³

De Adviescommissie heeft – in reactie op de voorstellen van de Commissie – betwijfeld of er behoefte bestaat aan het uitbreiden van de rol van de zaaksrechter naar regisseur van de procedure (case manager); zij verwachten daarvan geen nuttig effect, omdat de meeste procedures zonder problemen in het gestandaardiseerde procesmodel kunnen worden afgehandeld.⁶⁴

Een actieve, regisserende en case managende rechter kan evenwel een bijdrage leveren aan een juiste feitenvaststelling en aan de waarheidsvinding. Om de betekenis en het belang van waarheidsvinding te verduidelijken en de rechter te stimuleren in de waarheidsvinding heeft De Groot voorgesteld om artikel 25 Rv te wijzigen in die zin dat wordt toegevoegd dat de rechter ten dienste van de waarheidsvinding ambtshalve rechtsgronden kan aanvullen die een feitelijk element bevatten, mits een partij op het feitelijke element een beroep heeft gedaan.⁶⁵ Een actieve opstelling van de rechter als regisseur kan ook bijdragen aan een versnelling van de procedure doordat de (juiste) feiten op die manier eerder op tafel kunnen komen te liggen.

Eveneens met het oog op bekorting van de doorlooptijd is ook aan de vorm en de lengte van de uitspraken enige aandacht besteed. Zo is gedacht aan het bekorten van de uitspraken en het mogelijk maken van een mondeling eindvonnis, zoals dat

60 Barendrecht (2011), p. 351.

61 Barendrecht (2011), p. 352.

62 Barendrecht (2011), p. 352-353.

63 HR 31 oktober 2014, NJ 2015/181. Bij het arrest van de Hoge Raad van 15 april 2016 (NJ 2016/831) is overwogen dat – hoewel er uitzonderingen kunnen worden gemaakt – uitgangspunt blijft ‘dat een rechterlijke beslissing die mede wordt genomen op de grondslag van een voorafgaande mondelinge behandeling, dient te worden gegeven door de rechter(s) ten overstaan van wie die mondelinge behandeling heeft plaatsgevonden.’

64 Adviescommissie BPR (2006), p. 71.

65 De Groot (2012), p. 100, 107.

ook bij de politierechter kan.⁶⁶ Een uitvloeisel daarvan is dat met KeI de mondelinge einduitspraak mogelijk is gemaakt (zie artikel 30p Rv), waarbij in het proces-verbaal alleen nog de redenen voor de beslissing hoeven te worden vermeld (en waarin dus niet ook nog de feiten, de standpunten en de vordering/het verzoek worden weergegeven).

Waar de kantonrechter van oudsher zeer ervaren was, onderscheidt ervaring de kantonrechter steeds minder van andere rechters. Met de integratie van de kantongerechten in de rechtbanken is de kantonsector een sector als alle andere geworden. Inmiddels – na de competentiegrensverhoging – is de verplichting voor een aparte sector kanton vervallen met als gevolg dat de unit kanton onderdeel is geworden van de afdeling civiel recht of privaatrecht. Door deze organisatorische wijzigingen is de functie van kantonrechter een roulatiefunctie geworden, in die zin dat uitgangspunt is dat rechters gedurende hun carrière afwisselend in tenminste twee rechtsgebieden werken en de kantonrechtspraak één van die rechtsgebieden kan zijn. Bijgevolg kunnen ook steeds vaker minder ervaren rechters als kantonrechter optreden.

9.4.2. *Lessen uit de onderzoeksbevindingen*

Uit de interviews volgt dat de rechters nauwelijks of geen verschillen in taakopvatting tussen kantonrechters en civiele rechters veronderstellen. De meeste geïnterviewde rechters veronderstellen wél dat de kantonrechter actiever is en de civiele rechter meer hecht aan lijdelijkheid en partijautonomie. Dat kantonrechters actiever zijn in de waarheidsvinding is uit dit onderzoek niet gebleken, in die zin dat kantonrechters niet vaker bewijsopdrachten geven of gebruik maken van artikel 21 en 22 Rv. Beide type rechters doen dat namelijk weinig tot niet en veel doen ze op de stelplicht af. Kennelijk wordt het belang van waarheidsvinding met de mond beleden, maar slechts beperkt gepraktiseerd onder meer vanwege ervaren beperkingen voortvloeiend uit lijdelijkheid en partijautonomie. Als daadwerkelijk gewenst is dat de rechter actief is en aan waarheidsvinding doet – en dat is het, gelet op het feit dat dit een criterium voor de kwaliteit van het civiele proces is, zoals in paragraaf 8.3. naar voren is gekomen – is de aanbeveling (L) aan de wetgever om de door De Groot voorgestelde wetswijziging op te nemen, inhoudende dat aan artikel 25 Rv wordt toegevoegd dat de rechter ten dienste van de waarheidsvinding ambtshalve rechtsgronden kan aanvullen die een feitelijk element bevatten, mits een partij op het feitelijke element een beroep heeft gedaan.⁶⁷ Daarnaast vereist dit ook een cultuuromslag en daarom luidt de aanbeveling (M) aan gerechten om aan waarheidsvinding en activiteit vs. partijautonomie en lijdelijkheid aandacht te besteden in de opleiding (permanente

66 Bloemink e.a. (2012).

67 De Groot (2012), p. 100.

educatie) en rechters te stimuleren tot actieve waarheidsvinding door daar ruimte en tijd voor te geven.

De veronderstelling van de meeste geïnterviewde rechters dat kantonrechters actiever zijn dan civiele rechters in gedachte houdend, kan het zijn dat een dergelijk verschil op zitting tot uitdrukking komt, maar daarop heeft dit onderzoek zich niet gericht. Dit is mogelijk een punt dat kan worden betrokken bij het in de vorige paragraaf aanbevolen (H) nader onderzoek naar de mondelinge behandeling.

Wel is gebleken dat er een verschil tussen de rechters/gerechten is ten aanzien van het moment waarop de zaaksrechter wordt betrokken in de procedure. In Amsterdam en in Utrecht is dat pas op het moment van de comparitie, in Den Haag is dat op het moment dat het antwoord van gedaagde is ontvangen. Dat geldt voor het totale zaaksaanbod en dus niet alleen voor het onderzochte zaakssegment. In het feit dat van de drie gerechten in Den Haag de doorlooptijd het kortst is – hetgeen blijkt zowel uit dit onderzoek als uit de gegevens ontleend aan het WODC-bestand voor de evaluatie van de competentiegransverhoging – kan enige bevestiging worden gevonden voor de veronderstelling dat een vroegtijdige(r) betrokkenheid van en regie door de zaaksrechter inderdaad leidt tot een kortere doorlooptijd. Enige steun daarvoor kan ook worden gevonden in de evaluatie van de competentiegransverhoging, waarbij bleek dat de doorlooptijd bij gerechten waarbij individuele rollen werden gehanteerd net iets gunstiger was dan bij een centrale rol, al was dit verschil niet significant.⁶⁸ De aanbeveling (N) aan de gerechten en de rechters luidt, gelet op het voorgaande dan ook dat vanaf de (schriftelijke) reactie van gedaagde de zaaksrechter de regie voert over de zaak en de procedure.⁶⁹ Die zaaksrechters dienen vanzelfsprekend over de beslissingen die zij nemen ten aanzien van het procesverloop, regelmatig met elkaar van gedachten te wisselen – net zoals er thans jurisprudentie-overleggen zijn – om zo de rechtseenheid te borgen.

Het valt op dat het moment waarop de zaaksrechter betrokken wordt bij de zaak, op organisatorisch niveau wordt geregeld. Als het gerecht (teamleider of afdelingsvoorzitter) bepaalt dat niet de zaaksrechter maar bijvoorbeeld een daarvoor aangewezen juridisch medewerker bepaalt of er een comparitie in een zaak wordt gehouden of dat een incident of een uitstelverzoek wordt toegewezen, dan heeft de individuele (zaaks)rechter daar geen zeggenschap meer over. In het kader van het programma KeI binnen de rechtspraak is ook besloten tot het instellen van een regiebureau, zodat daarbinnen door een aantal verschillende functionarissen regiebeslissingen kunnen

68 Eshuis & Geurts (2016), p. 87.

69 Dit laat onverlet dat het mogelijk is specialistische zaken aan specialistische rechters toe te delen en zaken die geschikt zijn voor opleiding aan opleidelingen toe te delen. Dit is immers een vraag van zaakstoedeling, waar de aanbeveling ziet op het moment waarop de rechter aan wie de zaak is toegewezen bij de zaak betrokken dient te worden.

worden genomen. De vraag wanneer een zaaksrechter bij de zaak wordt betrokken, is evenwel een vraag die in de eerste plaats aan de rechters is, nu het gaat om delegatie van bevoegdheden die door de wetgever aan de rechter zijn toegekend. De rechter kan dergelijke vraagstukken dus niet van zich af schuiven en het management kan zich die vraagstukken niet zonder meer toe-eigenen. Vereist is een goed bewustzijn wie – bestuurder/manager of rechters – gaat over vraagstukken die het proces(verloop) beïnvloeden en of die vraagstukken (hoofdzakelijk) organisatorisch dan wel inhoudelijk van aard zijn. Aanbeveling (O) is daarom dat bestuurders/managers en rechters met elkaar (concrete) vraagstukken bespreken en gezamenlijk afwegen wie is aangewezen om over dat vraagstuk te beslissen en daarbij – wie dan ook uiteindelijk de beslissing neemt – langslopen welke invloed de (voorgenomen) beslissing heeft op de in paragraaf 8.3. geformuleerde kwaliteitscriteria.

De focus van de wetgever⁷⁰ en de Rechtspraak⁷¹ heeft de afgelopen jaren voor een belangrijk deel op verkorting van de doorlooptijd en efficiëntie gelegen. Kwaliteit is echter breder, zoals bleek uit de vorige paragraaf 8.3. Aanbeveling (P) aan wetgever en gerechten is dan ook om de focus te verleggen, althans te verbreden naar de andere kwaliteitsaspecten. Dit geldt des te meer, nu uit deze steekproef niet blijkt dat de procesrechtelijke maatregelen leiden tot een kortere doorlooptijd. Rechters dienen zich ook niet alleen verantwoordelijk te voelen of te maken voor de doorlooptijd. Uit dit onderzoek blijkt namelijk dat de beslissingen van de (zaaks)rechter met betrekking tot de partijplichten en het procesverloop minder (dan gedacht) van invloed zijn op de doorlooptijd, en dat naast en misschien wel meer nog dan de procedurele beslissingen van de rechter 'organisatorische' beslissingen daarop van invloed zijn. Aanbeveling (Q) aan de wetgever en (R) aan de gerechten is dan ook dat eerst een aantal organisatorische verbeteringen moet worden doorgevoerd voor (weer) naar (andere) procesrechtelijke instrumenten wordt gezocht ter bekorting van de doorlooptijd.

Verondersteld werd dat aan een kortere doorlooptijd ook een kortere uitspraak bijdraagt. Uit dit onderzoek blijkt dat de kantonrechter kortere vonnissen wijst en minder tekst besteedt aan de motivering van zijn oordeel dan de civiele rechter. Dit blijkt echter niet of nauwelijks invloed te hebben op de doorlooptijd. Het streven naar het bekorten van uitspraken in de verwachting dat dit tot een verkorting van de doorlooptijd zal leiden, dient dus te worden losgelaten. Meer dan op een korte uitspraak dient te worden gefocust op de vraag of de beslissing is voorzien van een duidelijke en draagkrachtige motivering. In hoeverre daarvan sprake is, of de lengte daarvoor van belang is en of er verschillen zijn tussen kantonrechters en civiele rechters, is in

70 MvT, 34 059, nr. 3, p. 27-29 en 200.

71 Jaarplan van de Rechtspraak 2015: www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/Jaarplan-van-de-Rechtspraak-2015.pdf.

dit onderzoek buiten beschouwing gebleven. Aanbeveling (S) is nader onderzoek te doen naar de begrijpelijkheid, duidelijkheid, draagkrachtigheid en volledigheid van uitspraken en factoren die bijdragen aan de acceptatie van de uitspraak door een lezersonderzoek onder partijen en de hogerberoepsrechter te houden. Weliswaar hebben in 2010 en 2012 reeds (pilot-)projecten ‘Toetsing civiele vonnissen’ plaatsgevonden, waarbij hogerberoepsrechters uitspraken hebben getoetst en heeft dit project recentelijk een doorstart gemaakt, maar vooralsnog betreft dit alleen pilots, vormt het onderwerp van onderzoek uitsluitend zaken bij de civiele rechter en zaken waarin hoger beroep is ingesteld en heeft de toetsing een bredere focus dan begrijpelijkheid, duidelijkheid, draagkrachtigheid en volledigheid van de motivering en is de vraag of en op welke wijze de motivering bijdraagt aan de acceptatie van de uitspraak door partijen buiten beeld gebleven.⁷² Ook heeft in 2014 een onderzoek plaatsgevonden, maar dit onderzoek heeft zich uitsluitend gericht op uitspraken van de rechtbank Utrecht, is beperkt gebleven tot een kwantitatieve analyse en betrof geen kwalitatieve analyse.⁷³

Zowel het dossieronderzoek als de interviews bevestigen de hypothese dat de kantonrechter gemiddeld meer dienstjaren heeft dan de civiele rechter. Geïnterviewde rechters geven aan te vermoeden dat ervaren rechters kortere vonnissen schrijven, vaker stellingen op stelplecht afdoen, minder bewijsopdrachten geven, beter communiceren met partijen op zitting, meer overtuigingskracht hebben en makkelijker een schikking weten te bewerkstelligen. Ook veronderstellen geïnterviewde rechters dat ervaren rechters minder juridisch en formeel werken, hetgeen een positieve uitwerking zou kunnen hebben op de interne toegankelijkheid.

Ervaren rechters bleken inderdaad kortere uitspraken te wijzen dan minder ervaren rechters en ook minder comparities te gelasten, maar verder is ervaring – anders dan verwacht – niet van invloed gebleken op de hantering van de partijplichten, het procesverloop, de doorlooptijd of de taakopvatting. Er is geen reden om te veronderstellen dat de gevolgen van ervaring, een persoonskenmerk van de rechter, beperkt zouden zijn tot het onderzochte zaakssegment. Aanbeveling (T) aan de gerechten is aldus om ervaring niet langer als apart vereiste voor het kantonrechterschap te hanteren.

72 Pilot kwaliteitstoetsing civiele vonnissen (2012) via <https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/Rapport%20Kwaliteitstoetsing%20Civiele%20Vonnissen%20gerechtshoven.pdf>.

73 Langbroek e.a. (2014).

9.4.3. Aanbevelingen

Op basis van het voorgaande kom ik tot de volgende aanbevelingen:

- (L) Laat de wetgever de door De Groot voorgestelde wetswijziging opnemen, inhoudende dat aan artikel 25 Rv wordt toegevoegd dat de rechter ten dienste van de waarheidsvinding ambtshalve rechtsgronden kan aanvullen die een feitelijk element bevatten, mits een partij op het feitelijke element een beroep heeft gedaan.⁷⁴
- (M) Besteed als gerechten aandacht aan waarheidsvinding en activiteit vs. partij-autonomie en lijdelijkheid in de opleiding (permanente educatie) en stimuleer rechters tot actieve waarheidsvinding door daar ruimte en tijd voor te geven.
- (N) Laat als gerechten en rechters de zaaksrechter vanaf de (schriftelijke) reactie van gedaagde de regie voeren over de zaak en de procedure.
- (O) Laat bestuurders/managers en rechters met elkaar (concrete) vraagstukken die het proces(verloop) beïnvloeden, bespreken en gezamenlijk afwegen wie is aangewezen om over dat vraagstuk te beslissen en daarbij – wie dan ook uiteindelijk de beslissing neemt – langslopen welke invloed de (voorgenomen) beslissing heeft op de kwaliteitscriteria van paragraaf 8.3.
- (P) Verleg, althans verbreed als wetgever en gerechten de focus van de verkorting van de doorlooptijd naar de andere kwaliteitsaspecten.
- (Q) Tref als wetgever de komende jaren geen verdere procesrechtelijke maatregelen met het oog op doorlooptijdverkorting.
- (R) Voer als gerechten eerst een aantal organisatorische verbeteringen door voor (weer) naar (andere) procesrechtelijke instrumenten wordt gezocht ter bekorting van de doorlooptijd.
- (S) Doe nader onderzoek naar de begrijpelijkheid, duidelijkheid, draagkrachtigheid en volledigheid van uitspraken en factoren die bijdragen aan de acceptatie van de uitspraak door een lezersonderzoek onder partijen en de hogerberoepsrechter te houden.
- (T) Hanteer als gerecht ervaring niet langer als apart vereiste voor het kantonrechterschap.

74 De Groot (2012), p. 100.

9.5. SLOTBESCHOUWING

In het voorgaande zijn op basis van de onderzoeksbevindingen en tegen de achtergrond van eerdere verbetervoorstellen een aantal aanbevelingen gedaan. Die aanbevelingen zien op aanpassingen van het procesrecht, aanpassingen van de werkwijze van rechters en bij (de interne organisatie van) de gerechten en aanknopingspunten voor nader onderzoek. Daarmee is een antwoord gegeven op de laatste, de zesde onderzoeksvraag, namelijk welke aanbevelingen kunnen worden gedaan voor de verbetering van de kwaliteit van het civiele proces.

Tot de wetgever richt zich – zoals hiervoor in paragraaf 9.1. geformuleerd – in de eerste plaats de aanbeveling (U) om het onderscheid tussen kantonrechters en civiele rechters op te heffen en tot één type civiele rechter te komen, in die zin dat er geen verschil meer bestaat in competentie.⁷⁵ Tot deze conclusie wordt gekomen, omdat uit paragraaf 7.2. is gevolgd dat de verschillen tussen de kantonrechter en de civiele rechter (inmiddels) zeer beperkt zijn, zodanig beperkt dat een onderscheid tussen beiden geen grond meer heeft.

Voorts richten zich tot de wetgever de volgende in de voorgaande paragrafen gedane aanbevelingen met betrekking tot het procesrecht:

- (A) Verzwaar de substantiëringsplicht niet en beperk de discretionaire ruimte van de rechter voor sanctionering van een schending van die plicht niet.
- (B) Verzwaar de bewijsaandraagplicht niet, beperk de discretionaire ruimte van de rechter voor sanctionering van een schending van die plicht niet en verruim de mogelijkheid om een bewijsaanbod af te wijzen niet.
- (C) Neem op in de wet dat de rechter partijen moet voorhouden welke stellingen (op welke wijze) nog verdere onderbouwing behoeven en daartoe in de gelegenheid moet stellen, voordat hij stellingen op de stelplicht afdoet.
- (E) Neem de mogelijkheid van een pre-processuele comparitie – met als doel partijen bekend te maken met de procedure en de benodigde informatie als bedoeld bij aanbeveling (C) – in de wet op met daarbij de mogelijkheid om die te combineren met het opnemen van een mondeling verweer.
- (J) Torn niet aan de vrijheid van de rechter om, indien hij dat noodzakelijk oordeelt, van de standaardprocedure afwijkende stappen te zetten.

⁷⁵ Dit anders dan (de overige onderdelen van) het procesrecht, zoals het feit dat bij een vordering van € 25.000,- of minder geen juridische bijstand vereist is en mondeling verweer kan worden gevoerd.

- (L) Neem de door De Groot voorgestelde wetswijziging op, inhoudende dat aan artikel 25 Rv wordt toegevoegd dat de rechter ten dienste van de waarheidsvinding ambtshalve rechtsgronden kan aanvullen die een feitelijk element bevatten, mits een partij op het feitelijke element een beroep heeft gedaan.⁷⁶
- (P) Verleg, althans verbreed de focus van de verkorting van de doorlooptijd naar de andere kwaliteitsaspecten.
- (Q) Tref de komende jaren geen verdere procesrechtelijke maatregelen met het oog op doorlooptijdverkorting.

Deze aanbevelingen zijn gericht op verbetering van de kwaliteit door middel van de formalisering, het niet verzwaren van partijplichten in de voorfase en beogen dat de rechter een grotere verantwoordelijkheid krijgt als regisseur, onderzoeker en explicateur. Die laatste rol kan hij met name vervullen tijdens de in te voeren pre-processuele comparitie, die is bedoeld om in een vroegtijdig stadium partijen te brengen tot een minnelijke regeling dan wel te vertellen wat de rechter nog van hen verwacht alvorens tot een uitspraak kan worden gekomen (in het kader van het tweede kansbeleid).

Tot de gerechten en/of de rechters richten zich de volgende aanbevelingen:

- (D) Stimuleer als gerechten en rechters verweerders gebruik te (doen) maken van de mogelijkheid van het voeren van mondeling verweer door hen bekend te (laten) maken met die mogelijkheid, tijdig te inventariseren wie daarvan gebruik wil maken en daarvoor een apart moment in te plannen, waarbij voldoende tijd beschikbaar is.
- (F) Combineer als gerecht de (pre-processuele) comparitie met het opnemen van het mondeling verweer.
- (G) Zorg er als gerechten en rechters voor dat de rechter die het mondeling verweer opneemt, de zaaksrechter voor de totale procedure is.
- (I) Zorg er als gerechten voor dat er voldoende zittingstijd en -ruimte én schrijfruimte beschikbaar is en dat de rechter bij het schrijven ondersteund wordt door hooggekwalificeerde juridisch medewerkers. Voor zover de financiële middelen hier niet voor beschikbaar zijn, dienen de gerechten de regering en de samenleving duidelijk te maken op welke (andere) kwaliteitscriteria daardoor moet worden ingeboet, zodat politieke keuzes kunnen worden gemaakt over de inzet van de publieke middelen.

76 De Groot (2012), p. 100.

- (K) Laat als gerechten de rechter de vrijheid om van de standaardprocedure afwijkende stappen te zetten en benut als rechter die vrijheid.
- (M) Besteed als gerechten aandacht aan waarheidsvinding en activiteit vs. partij-autonomie en lijdelijkheid in de opleiding (permanente educatie) en stimuleer rechters tot actieve waarheidsvinding door daar ruimte en tijd voor te geven.
- (N) Laat als gerechten en rechters de zaaksrechter vanaf de (schriftelijke) reactie van gedaagde de regie voeren over de zaak en de procedure.
- (O) Laat bestuurders/managers en rechters met elkaar (concrete) vraagstukken die het proces(verloop) beïnvloeden, bespreken en gezamenlijk afwegen wie is aangewezen om over dat vraagstuk te beslissen en daarbij – wie dan ook uiteindelijk de beslissing neemt – langslopen welke invloed de (voorgenomen) beslissing heeft op de kwaliteitscriteria van paragraaf 8.3.
- (P) Verleg, althans verbreed de focus van de verkorting van de doorlooptijd naar de andere kwaliteitsaspecten.
- (R) Voer als gerechten eerst een aantal organisatorische verbeteringen door voor (weer) naar (andere) procesrechtelijke instrumenten wordt gezocht ter bekorting van de doorlooptijd.
- (T) Hanteer als gerecht ervaring niet langer als apart vereiste voor het kantonrechterschap.

En voor zover de teams/sectoren kanton en civiel – al dan niet wegens de opvolging van de aanbeveling aan de wetgever om het verschil tussen de kantonrechter en de civiele rechter op te heffen (U) – integreren of fuseren, is de aanbeveling:

- (V) Laat die integratie/ fusie gepaard gaan met een duidelijke visie op en keuzes ingegeven door kwaliteit (als gedefinieerd in paragraaf 8.3.8.).

Deze aanbevelingen zijn gericht op verbetering van de kwaliteit door een rechter die vanaf het begin tot het eind van de procedure ‘in the lead’ is en zijn verantwoordelijkheid neemt, het mondeling antwoord met een pre-processuele comparitie laat samenfallen en een gerecht dat zorgt voor de organisatorische randvoorwaarden voor een kwalitatief hoogstaande procedure en daarbij dienstverlenend is naar zowel de partijen als de rechter.

En met betrekking tot nader onderzoek worden de volgende aanbevelingen gedaan:

- (H) Doe nader onderzoek naar mogelijke verschillen – zoals de mate van activiteit, communicatie en gezag – tussen kantonrechters en civiele rechters tijdens de mondelinge behandeling middels observaties en interviews met partijen.
- (S) Doe nader onderzoek naar de begrijpelijkheid, duidelijkheid, draagkrachtigheid en volledigheid van uitspraken en factoren die bijdragen aan de acceptatie van de uitspraak door een lezersonderzoek onder partijen en de hogerberoepsrechter te houden.

Tot slot. Het is wel opvallend dat de redenen die in de 19^e eeuw hebben geleid tot de intrede van de kantonrechter en tot uitbreiding van zijn bevoegdheden in de eeuwen daarna, nog steeds bestaan. De roep om simpele, snelle, goedkope en effectieve rechtspraak in de buurt in zaken van alle dag is nog immer aanwezig. De wetgever heeft gedacht aan die oproep gehoor te geven door meer zaken onder de competentie van de kantonrechter te brengen. Daarmee heeft de wetgever simpele, snelle, goedkope en effectieve rechtspraak té persoonlijk gemaakt; hij heeft het aan de eigenheid van de kantonrechter opgehangen. In dit onderzoek is echter niet gebleken dat de kantonrechter zich afzonderlijk als rechter laat typeren; hij is een rechter vergelijkbaar met een civiele rechter. Simpele, snelle, goedkope en effectieve rechtspraak is niet zozeer van de persoon van de rechter afhankelijk maar veeleer van de organisatie van de (kanton)rechtspraak. Die organisatie is in het recente verleden zodanig ‘geciviliseerd’ dat dit tot gevolg heeft dat het onderscheid tussen de kantonrechter en de civiele rechter grotendeels nog slechts denkbeeldig is. De kantonrechter is aldus (inmiddels) sterk op de civiele rechter gaan lijken (of vice versa) en voorziet niet meer of niet meer voldoende in de behoefte aan simpele, snelle, goedkope en effectieve rechtspraak. Aanbeveling (W) is dan ook om niet alleen het huidige verschil tussen kantonrechter en civiele rechter op te heffen, maar tevens (nader) te onderzoeken of aan de kantonrechter *in zijn oorspronkelijke vorm* – als goedkope rechter in de buurt die snel een knoop kon doorhakken op grond van de redelijkheid en billijkheid en met een belangrijke conciliatietaak – niet een zodanige behoefte bestaat dat dit noopt tot invoering van het instituut van de 21^e eeuwse vrederechter.⁷⁷

77 De minister heeft toegezegd dit onderzoek te laten uitvoeren door het WODC (Kamerbrief 5 december 2016, <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2016/12/05/tk-onderzoek-vrederechter>).

SAMENVATTING

In het eerste hoofdstuk (paragraaf 1.1.4.) zijn zes onderzoeksvragen geformuleerd, die erop gericht zijn overeenkomsten en verschillen tussen kantonrechters en civiele rechters in beeld te brengen aan de hand van empirisch onderzoek, na te gaan wat de kwalitatieve consequenties daarvan zijn en verbetervoorstellen te formuleren. Deze zes vragen luiden:

- (i) In hoeverre verschilt (het gebruik van) het proces(recht) bij kantonrechters in de praktijk van dat bij civiele rechters.
- (ii) In hoeverre sluiten die verschillen aan bij veronderstellingen die bij rechters over kantonrechters en civiele rechters leven.
- (iii) In hoeverre kunnen de verschillen die volgen uit de beantwoording van vraag (i) verklaard worden door een verschil in taakopvatting tussen kantonrechters en civiele rechters.
- (iv) Welke overige informatie levert het onderzoek op over de (gemeenschappelijke) procespraktijk van kantonrechters en civiele rechters.
- (v) Welke consequenties hebben de antwoorden op de voorgaande vragen voor de kwaliteit van het civiele proces.
- (vi) Welke aanbevelingen kunnen worden gedaan voor de verbetering van de kwaliteit van het civiele proces.

De eerste vier vragen zijn beantwoord op basis van dossieronderzoek naar zaken met een financieel belang tussen € 5.000,- tot en met € 25.000,- en interviews met rechters. Het dossieronderzoek heeft plaatsgevonden in de rechtbanken in Den Haag, Amsterdam en in Utrecht. Voor deze rechtbanken en dit zaakssegment is gekozen, omdat die zaken in die drie gerechten na de competentiegrensverhoging van juli 2011 respectievelijk door (voordien) kantonrechters, (voordien) civiele rechters of door een mengvorm van beide type rechters wordt afgedaan. Per gerecht zijn circa 90 dossiers onderzocht van zaken op tegenspraak die zijn uitgemond in een eindvonnis, omdat de rechter bij uitstek in het (eind)vonnis duidelijk maakt hoe hij het procesrecht heeft gehanteerd. Per gerecht zijn vijf rechters (bij voorkeur degenen die de meeste van de onderzochte zaken hebben behandeld) geïnterviewd, waarbij ze zijn gevraagd naar de aanwezigheid van verschillen tussen kantonrechters en civiele rechters, de aard van die verschillen, de hantering van het procesrecht en hun taakopvatting.

Ten behoeve van de beantwoording van de vijfde onderzoeksvraag is op basis van bestaande literatuur de kwaliteit van de civiele procedure uitgewerkt in een aantal

kwaliteitscriteria. Die criteria dienen als meetlat waarlangs de onderzoeksresultaten zijn gelegd. De beantwoording van de zesde onderzoeksvraag heeft plaatsgevonden tegen de achtergrond van wijzigingsvoorstellen die in het (recente) verleden zijn gedaan en wijzigingen die onder KeI hun intrede hebben gedaan.

In het derde hoofdstuk zijn hypotheses geformuleerd tegen de achtergrond van de geschiedenis van de kantonrechter en de door de geïnterviewde rechters veronderstelde verschillen tussen kantonrechters en civiele rechters (hoofdstuk 2). Hoewel de kantonrechter en de civiele rechter in de loop der jaren naar elkaar zijn toegegroeid, menen vrijwel alle geïnterviewde rechters dat er nog steeds verschillen zijn tussen kantonrechters en civiele rechters. Die veronderstelde verschillen sluiten (grotendeels) aan bij de in het tweede hoofdstuk genoemde historische verschillen; de kantonrechter zou in vergelijking met de civiele rechter pragmatischer en praktischer zijn, sneller en efficiënter beslissen, sneller tot de kern komen en knopen doorhakken, minder geneigd zijn de regels precies te volgen, sneller werken vanwege de grote hoeveelheid zaken, actiever, minder lijdelijk zijn, meer de regie voeren, (ook in taal) dichterbij partijen staan, meer ervaring hebben en kortere en efficiëntere uitspraken schrijven.

Op basis hiervan zijn de volgende hypotheses geformuleerd:

- I. De civiele rechter zal vaker consequenties verbinden aan een schending van de substantiëringsplicht dan de kantonrechter.
- II. De kantonrechter doet stellingen eerder af op de stelplicht dan de civiele rechter.
- III. De civiele rechter geeft vaker een bewijsopdracht dan de kantonrechter.
- IV. De civiele rechter zal eerder dan de kantonrechter een bewijsopdracht onthouden wegens het niet aanbieden van (specifiek) bewijs door een partij.
- V. De kantonrechter gelast minder vaak een comparitie na antwoord (cna) dan de civiele rechter.
- VI. In het geval een comparitie heeft plaatsgevonden, zal de kantonrechter vaker dan de civiele rechter stellingen op stelplicht afdoen en bijgevolg minder bewijsopdrachten gelasten.
- VII. De (voorheen) kantonrechter zal vaker dan de (voorheen) civiele rechter een mondeling antwoord opnemen.

- VIII. Door de kantonrechter worden na de standaardroutes van cna of re- en dupliek minder vaak vervolgstappen gezet dan door de civiele rechter.
- IX. De kantonrechter doet (ook) de zaken tussen € 5.000,- en € 25.000,- sneller af dan de civiele rechter.
- X. In zaken met een eindvonnis op tegenspraak behandeld door een kantonrechter, wordt in een hoger percentage van de gevallen appel ingesteld dan in vergelijkbare zaken behandeld door een civiele rechter.
- XI. In zaken met een eindvonnis op tegenspraak behandeld door een kantonrechter, waarin appel is ingesteld, wordt dat appel vaker gegrond verklaard dan in vergelijkbare zaken behandeld door een civiele rechter.
- XII. De kantonrechter wijst kortere vonnissen en besteedt minder tekst aan de motivering van zijn oordeel dan de civiele rechter.
- XIII. De kantonrechter heeft gemiddeld meer dienstjaren dan de civiele rechter.
- XIV. Meer ervaren rechters zullen eerder stellingen op stelplecht afdoen en minder vaak bewijsopdrachten geven dan minder ervaren rechters.

Uit het verrichte dossieronderzoek (hoofdstukken 4 tot en met 6) is gebleken dat er veel meer overeenkomsten dan verschillen tussen kantonrechters en civiele rechters zijn in de wijze waarop zij het procesrecht hanteren en het proces verloopt. In antwoord op de eerste onderzoeksvraag hebben alleen de hypothesen VI-X, XII en XIII in het onderzoek bevestiging gevonden (paragraaf 7.2.); de verschillen zijn 'louter' dat de kantonrechter meer mondelinge antwoorden opneemt, meer ervaring heeft, na een cna vaker stellingen op stelplecht afdoet, na de standaard-route vaker vervolgstappen zet, kortere uitspraken schrijft, een kortere doorlooptijd kent en tegen uitspraken van de kantonrechter minder vaak appel wordt ingesteld. Aan de verschillen met betrekking tot ervaring en doorlooptijd blijken veeleer organisatorische factoren ten grondslag te liggen. Zo is de organisatie verantwoordelijk voor het aanwijzen van meer of minder ervaren rechters als kantonrechter – en bestaat steeds meer de neiging ook minder ervaren rechters kantonzaken te laten behandelen – en zijn bijvoorbeeld planningstermijnen voor een zitting van invloed op de doorlooptijd. Het schrijven van kortere vonnissen blijkt niet alleen samen te hangen met het zijn van kantonrechter, maar ook met ervaring (waarover de kantonrechter in het algemeen in ruimere mate beschikt), zodat het de vraag is hoe onderscheidend het schrijven van een kortere uitspraak is voor de kantonrechter.

Aldus resteren vier punten waarop de kantonrechter mogelijk écht onderscheidend is van de civiele rechter (paragraaf 7.2.). Uit het feit dat de kantonrechter vaker vervolgstappen zet, kan worden afgeleid dat de kantonrechter meer differentieert en maatwerk levert. De overige punten duiden erop dat de kantonrechter anders met de zitting omgaat, of dat nu de zitting betreft waarop het mondelinge antwoord wordt opgenomen of de comparitie. Dit zijn al met al te weinig verschillen om van een echte, onderscheidende kantonmethode te kunnen spreken. Het feit dat is gebleken dat er veel meer overeenkomsten dan verschillen tussen kantonrechters en civiele rechters zijn in de wijze waarop zij het procesrecht gebruiken en het proces verloopt, is – in antwoord op de tweede onderzoeksvraag – anders dan werd verwacht (paragraaf 7.3.); de denkbeelden van de rechter blijken de ontwikkelingen in de laatste decennia niet te hebben bijgebeend.

In antwoord op de derde onderzoeksvraag zijn verschillen in taakopvatting dan ook niet of nauwelijks naar voren gekomen (paragraaf 7.4.). Kennelijk is de in het tweede hoofdstuk geschetste trend dat de kantonrechter en de civiele rechter naar elkaar zijn toegegroeid, zodanig voortgeschreden dat een onderscheid tussen beiden eigenlijk geen grond meer heeft. Aanbeveling is dan ook dit onderscheid op te heffen en tot één type civiele rechter te komen, in die zin dat er geen verschil meer bestaat in competentie.

In antwoord op de vierde onderzoeksvraag volgt uit het onderzoek dat in het algemeen – voor zowel kantonrechters als civiele rechters – de praktijk op verschillende punten afwijkt van de theorie, althans de theorie van de wetgever (paragraaf 7.5.). Dat komt doordat de procesvoering van partijen anders is dan beoogd, doordat de rechter de hem gegeven beoordelingsruimte niet altijd benut op een wijze die de wetgever voor ogen heeft en een enkele keer buiten die beoordelingsruimte treedt en doordat een aantal van de hier onderzochte procesrechtelijke bepalingen niet effectief (genoeg) is om de daarmee beoogde doelen te realiseren.

De (vijfde onderzoeks)vraag luidt welke consequenties de in het onderzoek aangetroffen verschillen en overeenkomsten tussen kantonrechters en civiele rechters hebben voor de kwaliteit van de civiele procedure. Hiertoe is het begrip kwaliteit (in paragraaf 8.3.8.) gedefinieerd. De kwaliteit van het civiele proces(recht) laat zich afmeten aan de mate waarin het proces toegankelijk, openbaar en eerlijk is en binnen een redelijke termijn partijen van een oordeel voorziet, waarbij partijen gehoord worden en geborgd wordt dat zij gelijke wapenen in handen hebben, onder leiding van een rechter die onafhankelijk, onpartijdig en deskundig is, de feiten zoveel mogelijk op de waarheid baseert en zijn beslissing voorziet van een draagkrachtige motivering.

De rechters presteren in de praktijk beter op de interne toegankelijkheid dan op de grond van de wet verwacht zou worden. Dat komt doordat ze de formele barrières van de substantiëringsplicht en de plicht (specifiek) bewijs aan te bieden, in de praktijk niet blijken te hanteren. Te oordelen aan de hand van het aantal (geslaagde) wrakingen presteren de rechters in de praktijk ook goed op het gebied van onafhankelijkheid en onpartijdigheid. Zorgpunt is dat de lat van de stelplicht zo hoog wordt gelegd dat daardoor aan verder feitenonderzoek en bewijslevering nauwelijks wordt toegekomen, hetgeen afbreuk doet aan de interne toegankelijkheid en de waarheidsvinding. Het opvallende daarbij is dat de barrière van de stelplicht – anders dan de barrières van de substantiëringsplicht en de plicht (specifiek) bewijs aan te bieden – de barrière is waarvan rechters vermoeden dat het opwerpen daarvan het meeste invloed heeft op de snelheid. Bewijsopdrachten leiden immers tot een langere doorlooptijd, terwijl dat niet het geval is bij schending van de substantiëringsplicht of een gebrek aan (specificiteit van) een bewijsaanbod. Dit lijkt erop te duiden dat rechters interne toegankelijkheid en waarheidsvinding belangrijk vinden, maar dat wanneer deze kwaliteitscriteria om voorrang moeten strijden met snelheid, de snelheid het vaak wint. Het komt voor dat een stelling op de stelplicht wordt afgedaan en een bewijsopdracht wordt voorkomen doordat een bewijsprognose wordt gemaakt, hetgeen in strijd is met het beginsel van gelijkheid der wapenen. Een ander zorgpunt is dat uit dit onderzoek niet blijkt dat maatregelen die zijn bedoeld om tot een versneling van de procedure te leiden – zoals de partijplichten en de standaard-cna – een positief effect hebben gehad op berechting binnen een redelijke termijn.

De kantonrechter lijkt iets positiever dan de civiele rechter te presteren op de kwaliteitscriteria van interne toegankelijkheid (door ook niet informeel een schending van de substantiëringsplicht te sanctioneren), van het recht op een eerlijke behandeling (door meer mondelinge antwoorden op de nemen en korter te motiveren), van de eis van openbaarheid (door meer mondelinge antwoorden op te nemen), van een berechting binnen redelijke termijn (door kortere uitspraken te schrijven) en van deskundigheid (door meer te differentiëren in het procesverloop door vaker vervolgstappen toe te staan). De civiele rechter presteert iets beter op het kwaliteitscriterium van het recht op een eerlijke behandeling, meer in het bijzonder gelijkheid der wapenen door een (inhoudelijk) proces-verbaal van de comparitie op te maken.

Het gemengde model presteert slechter dan de andere twee gerechten op de kwaliteitscriteria van interne toegankelijkheid, van het recht op een eerlijke behandeling (specifiek het recht om gehoord te worden), van de openbaarheid en van de waarheidsvinding. In alle gevallen is dat te wijten aan het feit dat in het gemengde model veel minder vaak dan in de andere twee gerechten een comparitie wordt gehouden. De comparitie raakt aan vele kwaliteitscriteria en wordt geacht daarmee een belangrijke bijdrage te leveren aan de totale kwaliteit. Op het punt van de waarheidsvinding

komt daarbij dat in het gemengde model (nog) minder tussenvonnissen worden gewezen en bewijsopdrachten worden gegeven.

Uit de bevindingen met betrekking tot het gemengde model komen twee belangrijke punten naar voren. Ten eerste blijkt hoe groot de invloed is van de organisatie op de kwaliteit. Het houden van een comparitie levert een belangrijke bijdrage aan de kwaliteit en de beslissing om al dan niet in alle zaken een comparitie te gelasten, is (in ieder geval) in Utrecht een beslissing die niet door de (zaaks)rechter wordt genomen maar die door de organisatie met een duidelijke opdracht elders is belegd. Ten tweede laat het zien dat een fusie tussen kanton en civiel niet vanzelfsprekend leidt tot een 'win-win' ofwel 'the best of both worlds'.

Op basis van het voorgaande en eerdere voorstellen tot wijziging van het procesrecht zijn in het laatste (negende) hoofdstuk in antwoord op de zesde onderzoeksvraag verbetervoorstellen gedaan aan wetgever en aan gerechten en rechters en voorstellen voor verder onderzoek. Tot de wetgever richt zich in de eerste plaats de aanbeveling (U) om het onderscheid tussen kantonrechters en civiele rechters op te heffen en tot één type civiele rechter te komen (in die zin dat er geen verschil meer bestaat in competentie)¹ nu de verschillen tussen de kantonrechter en de civiele rechter (inmiddels) zeer beperkt zijn.

De (voorts) tot de wetgever gerichte aanbevelingen met betrekking tot het procesrecht zijn gericht op verbetering van de kwaliteit door middel van deformalisering, het niet verzwaren van partijplichten in de voorfase en het geven van een grotere verantwoordelijkheid aan de rechter als regisseur, onderzoeker en explicateur. Die laatste rol kan hij met name vervullen tijdens de in te voeren pre-processuele comparitie, die is bedoeld om in een vroegtijdig stadium partijen te brengen tot een minnelijke regeling dan wel te vertellen wat de rechter nog van hen verwacht alvorens tot een uitspraak kan worden gekomen (in het kader van een tweede kans om alsnog aan de (partij)plichten te voldoen). Deze aanbevelingen luiden als volgt:

- (A) Verzwaar de substantiëringsplicht niet en beperk de discretionaire ruimte van de rechter voor sanctionering van een schending van die plicht niet.
- (B) Verzwaar de bewijsaandraagplicht niet, beperk de discretionaire ruimte van de rechter voor sanctionering van een schending van die plicht niet en verruim de mogelijkheid om een bewijsaanbod af te wijzen niet.

1 Dit is anders dan (de overige onderdelen van) het procesrecht, zoals het feit dat bij een vordering van € 25.000,- of minder geen juridische bijstand vereist is en mondeling verweer kan worden gevoerd.

- (C) Neem op in de wet dat de rechter partijen moet voorhouden welke stellingen (op welke wijze) nog verdere onderbouwing behoeven en daartoe in de gelegenheid moet stellen, voordat hij stellingen op de stelplicht afdoet.
- (E) Neem de mogelijkheid van een pre-processuele comparitie – met als doel partij- en bekend te maken met de procedure en de benodigde informatie als bedoeld bij aanbeveling (C) – in de wet op met daarbij de mogelijkheid om die te combineren met het opnemen van een mondeling verweer.
- (J) Torn niet aan de vrijheid van de rechter om, indien hij dat noodzakelijk oordeelt, van de standaardprocedure afwijkende stappen te zetten.
- (L) Neem de door De Groot voorgestelde wetswijziging op, inhoudende dat aan artikel 25 Rv wordt toegevoegd dat de rechter ten dienste van de waarheidsvinding ambtshalve rechtsgronden kan aanvullen die een feitelijk element bevatten, mits een partij op het feitelijke element een beroep heeft gedaan.²
- (P) Verleg, althans verbreed de focus van de verkorting van de doorlooptijd naar de andere kwaliteitsaspecten.
- (Q) Tref de komende jaren geen verdere procesrechtelijke maatregelen met het oog op doorlooptijdverkorting.

De aanbevelingen aan de gerechten en de rechter zijn gericht op verbetering van de kwaliteit door een rechter die vanaf het begin tot het eind van de procedure ‘in the lead’ is en zijn verantwoordelijkheid neemt, door het mondeling antwoord met een pre-processuele comparitie te laten samenvallen en door een gerecht dat zorgt voor de organisatorische randvoorwaarden voor een kwalitatief hoogstaande procedure en daarbij dienstverlenend is naar zowel de partijen als de rechter. Deze aanbevelingen luiden als volgt:

- (D) Stimuleer als gerechten en rechters verweerders gebruik te (doen) maken van de mogelijkheid van het voeren van mondeling verweer door hen bekend te (laten) maken met die mogelijkheid, tijdig te inventariseren wie daarvan gebruik wil maken en daarvoor een apart moment in te plannen, waarbij voldoende tijd beschikbaar is.
- (F) Combineer als gerecht de (pre-processuele) comparitie met het opnemen van het mondeling verweer.

2 De Groot (2012), p. 100.

- (G) Zorg er als gerechten en rechters voor dat de rechter die het mondeling verweer opneemt, de zaaksrechter voor de totale procedure is.
- (I) Zorg er als gerechten voor dat er voldoende zittingstijd en -ruimte én schrijfruimte beschikbaar is en dat de rechter bij het schrijven ondersteund wordt door hooggekwalificeerde juridisch medewerkers. Voor zover de financiële middelen hier niet voor beschikbaar zijn, dienen de gerechten de regering en de samenleving duidelijk te maken op welke (andere) kwaliteitscriteria daardoor moet worden ingeboet, zodat politieke keuzes kunnen worden gemaakt over de inzet van de publieke middelen.
- (K) Laat als gerechten de rechter de vrijheid om alle van de standaardprocedure afwijkende stappen te zetten en benut als rechter die vrijheid.
- (M) Besteed als gerechten aandacht aan waarheidsvinding en activiteit vs. partijautonomie en lijdelijkheid in de opleiding (permanente educatie) en stimuleer rechters tot actieve waarheidsvinding door daar ruimte en tijd voor te geven.
- (N) Laat als gerechten en rechters de zaaksrechter vanaf de (schriftelijke) reactie van gedaagde de regie voeren over de zaak en de procedure.
- (O) Laat bestuurders/managers en rechters met elkaar (concrete) vraagstukken die het proces(verloop) beïnvloeden, bespreken en gezamenlijk afwegen wie is aangewezen om over dat vraagstuk te beslissen en daarbij – wie dan ook uiteindelijk de beslissing neemt – langslopen welke invloed de (voorgenomen) beslissing heeft op de kwaliteitscriteria van paragraaf 8.3.
- (P) Verleg, althans verbreed de focus van de verkorting van de doorlooptijd naar de andere kwaliteitsaspecten.
- (R) Voer als gerechten eerst een aantal organisatorische verbeteringen door voor (weer) naar (andere) procesrechtelijke instrumenten wordt gezocht ter bekorting van de doorlooptijd.
- (T) Hanteer als gerecht ervaring niet langer als apart vereiste voor het kantonrechterschap.

En voor zover kanton en civiel – al dan niet wegens de opvolging van de aanbeveling aan de wetgever om het verschil tussen de kantonrechter en de civiele rechter op te heffen (U) – integreren of fuseren, is de aanbeveling:

(V) Laat die integratie/ fusie gepaard gaan met een duidelijke visie op en keuzes ingegeven door kwaliteit.

Nader onderzoek is geïndiceerd op het gebied van (overeenkomsten en verschillen tussen kantonrechters en civiele rechters op het punt van) de mondelinge behandeling (H) en de uitspraak (S).

Vooralsnog zijn er onvoldoende verschillen om het onderscheid tussen kantonrechters en civiele rechters te handhaven, maar gelet op het feit dat de motieven die hebben geleid tot het invoeren van de kantonrechter – snelle, goedkope en efficiënte behandeling van geschillen van alle dag in de buurt – nog onverkort aanwezig zijn, luidt de aanbeveling (W) om (nader) te onderzoeken of aan de kantonrechter *in zijn oorspronkelijke vorm* niet zodanige behoefte bestaat dat dit noopt tot invoering van een 21e eeuwse vrederechter.

SUMMARY

The first chapter of this PhD thesis presents six research questions (Section 1.1.4.) that aim to reveal the similarities and differences between subdistrict-court judges (*kantonrechters*) and civil-court judges (*civiele rechters*) based on empirical research, in order to examine any consequences for quality and to present recommendations for improvement. These six questions are the following:

- (i) Are there any differences between (the course of) proceedings at subdistrict courts and civil courts, and are there any differences in the way procedural law is applied by subdistrict-court judges and civil-court judges?
- (ii) How do these differences tie in with assumptions that judges themselves have regarding subdistrict-court judges and civil-court judges?
- (iii) Can the differences that emerge from the answers to question (i) be explained by differences between subdistrict-court judges and civil-court judges when it comes to how they interpret their duties?
- (iv) Which other information does this PhD thesis yield regarding the litigation practice of subdistrict-court judges and civil-court judges?
- (v) What are the consequences of the answers to these four questions for the quality of civil proceedings?
- (vi) What recommendations can be made to improve the quality of civil proceedings?

The first four questions were answered based on case files of cases regarding amounts of between € 5,000 and € 25,000, and on interviews with judges. Case files were studied at the courts of The Hague, Amsterdam, and Utrecht. These courts and this type of case were selected because – since the increase in the competence limits of July 2011 – these cases are handled by (former) subdistrict-court judges in The Hague, by (former) civil-court judges in Amsterdam, and by a mix of both types of judges in Utrecht. Approximately 90 files were studied at each court, regarding adversarial actions (*zaken op tegenspraak*) that were decided by a final judgment (*eindvonnis*), because it is the final judgment where the judge illustrates how he or she has applied procedural law. For each court, five judges were interviewed – preferably those who had handled most of the cases studied – about any perceived differences between subdistrict-court judges and civil-court judges, the nature of these differences, the application of procedural law, and their interpretation of their duties.

In order to answer the fifth research question, existing literature was used to describe the quality of civil procedure in the form of a number of quality criteria. These criteria served as a tool to measure the research results. The sixth research question

was answered against the background of changes as proposed in the (recent) past and as implemented as part of the Quality and Innovation Project (*project Kwaliteit en Innovatie*).

The hypotheses in Chapter 3 were inspired by the historical background of the subdistrict court and were based on the perceived differences between subdistrict-court judges and civil-court judges as described by the judges who were interviewed (Chapter 2). Although through the years the subdistrict-court judges and the civil-court judges have moved closer together, almost all interviewees believed that differences still exist between subdistrict-court judges and civil-court judges. These presumed differences largely tie in with the historical differences referred to above: compared with the civil-court judge, the subdistrict-court judge was said to be more pragmatic and more practical, to decide more quickly and more efficiently, to get to the heart of the matter more quickly and to resolve the issue more quickly, to be less inclined to precisely follow the rules, to work more quickly because of the large number of cases, to be more active, to take stronger control, to have closer contact with the parties (also in use of language), to be more experienced, and to write more concise judgments.

On this basis, the following hypotheses were formulated in Chapter 3:

- I. The civil-court judge is more likely to act on a failure to comply with the obligation to substantiate a claim than the subdistrict-court judge.
- II. The subdistrict-court judge is more likely to reject a claim for failure to meet the obligation to furnish facts than the civil-court judge.
- III. The civil-court judge orders parties to present evidence more often than the subdistrict-court judge.
- IV. The civil-court judge is more likely to refrain from issuing an order to present evidence (*bewijsopdracht onthouden*) because a party has failed to offer (specific) evidence than the subdistrict-court judge.
- V. The subdistrict-court judge orders a post-defence hearing (*comparitie na antwoord; cna*) less often than the civil-court judge.
- VI. If a post-defence personal appearance (*comparitie*) has taken place, the subdistrict-court judge is more likely than the civil-court judge to reject a claim for failure to meet the obligation to furnish facts, and is consequently more likely to issue fewer orders to present evidence.

- VII. The (former) subdistrict-court judge is more likely than the (former) civil-court judge to record an oral reply (*mondeling antwoord*).
- VIII. The subdistrict-court judge is less likely to take further steps after the standard routes of post-defence hearing (*cna*) or reply and rejoinder (*re- en dupliek*) than the civil-court judge.
- IX. The subdistrict-court judge handles cases regarding amounts of between € 5,000 and € 25,000 more quickly than the civil-court judge.
- X. In cases with a final judgment heard in an adversarial action by a subdistrict-court judge, parties will bring an appeal more often than in similar cases heard by a civil-court judge.
- XI. In cases with a final judgment heard in an adversarial action by a subdistrict-court judge which has been appealed, this appeal is more often declared well-founded than in similar cases handled by a civil-court judge.
- XII. The subdistrict-court judge issues shorter judgments and uses fewer words to substantiate his or her opinion than the civil-court judge.
- XIII. On average, the subdistrict-court judge has spent more years in office than the civil-court judge.
- XIV. More experienced judges are more likely to reject a claim for failure to meet the obligation to furnish facts and are less likely to order parties to present evidence than less experienced judges.

Research of the files (Chapters 4 through 6) revealed many more similarities than differences between subdistrict-court judges and civil-court judges when it comes to the manner in which they apply procedural law and how proceedings are conducted. The answers to the first research question only confirmed hypotheses VI-X, XII and XIII (Section 7.2.): the 'only' differences are that the subdistrict-court judge records more oral replies, has more experience, is more likely to reject a claim for failure to meet the obligation to furnish facts after a post-defence hearing, is more likely to take further steps after the standard route, writes more concise judgments, and deals with cases more quickly, and that judgments of the subdistrict-court judge are less often appealed. The differences with respect to experience and the duration of proceedings (*doorlooptijd*) proved to be caused by organisational factors rather than anything else. It is the organisation, for example, that is responsible for appointing more experienced or less experienced judges as a subdistrict-court judge – and there is an increased tendency to have less experienced judges handle subdistrict-court

cases – and the planning periods for hearings, for example, have a strong impact on the duration of proceedings. It turned out that writing more concise judgments is not only related to being a subdistrict-court judge, but also to experience, which raises questions regarding the extent to which the writing of a more concise judgment characterises the subdistrict-court judge.

This means that four elements remain that may actually distinguish subdistrict-court judges from civil-court judges (Section 7.2.). The fact that subdistrict-court judges are more likely to take further steps may mean that the subdistrict-court judge tends to differentiate more and delivers tailor-made solutions. The other elements indicate that subdistrict-court judges handle court hearings differently, regardless of whether it concerns the hearing where the oral reply is recorded or the post-defence personal appearance. All in all, these differences are not sufficient to consider this as a really distinctive subdistrict-court method. The fact that more similarities than differences were found between subdistrict-court judges and civil-court judges when it comes to how they apply procedural law and how proceedings are conducted – answering the second research question – defies what was expected (Section 7.3.): the judges' views proved to have failed to keep up with recent developments.

Not surprisingly, then, the answer to the third research question did not show or hardly showed any differences in judges' interpretation of their duties (Section 7.4.). It seems that the development described in the second chapter – that of the subdistrict-court judge and the civil-court judge moving closer together – has been so strong that a distinction between the two seems to have lost its meaning. It is therefore recommended to remove this distinction altogether and to create one single type of civil-court judge.

In answering the fourth research question, the study shows that in general, both for subdistrict-court judges and for civil-court judges, practice differs from theory – at least, the legislator's theory – on various points (Section 7.5.). This is because the parties' manner of conducting proceedings (*procesvoering*) is different from how it was intended, because the judge does not always use his or her degree of discretion as envisaged by the legislator and at times acts beyond it, and because the procedural provisions relevant to this PhD thesis are not sufficiently effective to achieve their intended objectives.

The fifth research question was whether the differences and similarities found in this study between subdistrict-court judges and civil-court judges have any consequences for the quality of civil proceedings. To answer this question, the concept of quality was defined (in Section 8.3.8.). The quality of civil procedural law and civil proceedings may be determined on the basis of the extent to which the procedure and proceedings

SUMMARY

are accessible, public and fair, whether they give parties a judgment within a reasonable period of time, whether parties are heard, and whether equality of arms has been ensured, under a judge who is independent, impartial and professional and who bases the facts on the truth as much as possible, and who provides his or her decisions with well-substantiated grounds (*draagkrachtige motivering*).

In practice, judges perform better on internal accessibility of the procedure than one would expect based on the law. This is because it turns out that, in practice, they do not activate the formal barriers of the obligation to substantiate a claim and the obligation to offer (specific) evidence. The number of judges who are challenged (successfully or not) shows that in practice judges also perform well when it comes to independence and impartiality. A matter of concern here is that for the obligation to furnish facts the bar is set very high, which causes there to be hardly any option for further fact finding and producing evidence, and negatively affects internal accessibility and truth finding. The remarkable thing is that the judges believe that it is the obligation to furnish facts – rather than the obligation to substantiate a claim and the obligation to offer (specific) evidence – that has the strongest impact on speed. After all, orders to present evidence result in proceedings becoming longer, whereas this is not true for breaches of the obligation to substantiate a claim or for a lack of specificity in the offer of evidence. This seems to indicate that judges find internal accessibility and truth finding important, but that when these quality criteria need to compete with speed, it is often speed that wins. Sometimes, claims are rejected for failure to meet the obligation to furnish facts and an order to present evidence is prevented by a prognosis on the evidence (*bewijsprognose*), which violates the principle of equality of arms. Another matter of concern is that this study has not found that measures originally intended to speed up proceedings – such as parties' obligations (*partijplichten*) and the standard post-defence hearing (*standaard-cna*) – have actually had a positive effect on adjudication within a reasonable period of time.

The performance of the subdistrict-court judge seems slightly better than that of the civil-court judge when it comes to the quality criteria of internal accessibility (by not sanctioning a breach of the obligation to substantiate a claim informally either), of the right to a fair trial (by recording more oral replies and giving a more concise substantiation of the decision), of public access (by recording more oral replies), of adjudication within a reasonable period of time (by writing judgments that are more concise) and of expertise (by differentiating more in the course of proceedings by more often allowing further steps). The performance of the civil-court judge is somewhat better when it comes to the quality criterion of the right to a fair trial, more specifically equality of arms, by officially recording (the substance of) what is stated at the personal appearance.

The combined model performs worse than the other two courts when it comes to the quality criteria of internal accessibility, the right to a fair trial (especially the right to be heard), public access and truth finding. In all cases, this is due to the fact that in the combined model a personal appearance is held much less often than at the other two courts. The personal appearance touches on many of the quality criteria and, for this reason, is considered to make a significant contribution to overall quality. For the element of truth finding, another issue is that the combined model issues (even) fewer interlocutory judgments and gives fewer orders to present evidence.

The information on the combined model has revealed two significant elements. Firstly, it shows that the element of organisation strongly influences quality. Organising a personal appearance of the parties significantly improves quality, and after all – at least in Utrecht – the decision to order a personal appearance or not, is a decision that is not taken by the judge hearing the case, but one that is taken at a different level of the organisation, with clear instructions from management. Secondly, it shows that merging the subdistrict court and the civil-law court does not automatically result in a win-win situation, or ‘the best of both worlds’.

Based on the foregoing and on earlier proposals to amend procedural law, Chapter 9 answers the sixth research question by presenting suggestions for improvement for the legislator and for courts and judges, and recommendations for further research. Recommendation (U) firstly addresses the legislator, suggesting to abolish the distinction between the subdistrict court and the civil-law court and to create one single type of civil-law court, since the differences between subdistrict court and the civil-law court have already strongly diminished.

Other suggestions addressing the legislator regarding procedural law are aimed at improving quality by decreasing the level of formality (*deformalising*), refraining from increasing parties’ obligations, and refraining from transferring any of the parties’ existing obligations to the pre-trial stage (*voorfase*) or introducing any new obligations there, and at giving the judge greater responsibility as a director, researcher and explicator. He or she can fulfil this last role especially at the yet-to-be-introduced pre-trial appearance (*pre-processuele comparitie*), which is meant to encourage parties to reach an out-of-court settlement at an early stage or to communicate what the judge expects parties to do before he or she can deliver judgment (as a kind of second chance for parties to meet their obligations). These recommendations are as follows:

- (A) Refrain from increasing the obligation to substantiate a claim (*substantiëringsplicht*) and refrain from restricting the judge’s discretion (*discretionaire ruimte*) where it comes to sanctioning a breach of this obligation;

SUMMARY

- (B) Refrain from increasing the obligation to provide evidence (*bewijs-aandraagplicht*), refrain from restricting the judge's discretion where it comes to sanctioning a breach of this obligation and refrain from broadening the options to reject an offer to produce evidence (*bewijsaanbod*);
- (C) Introduce new legal provisions stipulating that the judge should explain to parties which of the arguments need further substantiation (and how), and that the judge should give parties the opportunity to do so, before he or she rejects the claim for failure to meet the obligation to furnish facts;
- (E) Include the option of a pre-trial appearance in legislation – intended to familiarise parties with the procedure and the necessary information as referred to in recommendation (C) – with the option of combining it with the recording of an oral defence;
- (J) Refrain from interfering with a judge's freedom to take alternative steps not included in standard procedure if he or she considers it necessary;
- (L) Adopt the legal amendment suggested by De Groot, adding to Article 25 of the Dutch Code of Civil Procedure that, to serve the truth-finding process, the judge on his or her own initiative can supplement the grounds that contain a factual element, provided that a party has introduced this factual element;¹
- (P) Change, or at least broaden, the current focus on speeding up proceedings to leave more room for the other quality aspects;
- (Q) In the coming years, refrain from taking any further procedural-law measures with a view to speeding up proceedings.

The recommendations to the courts and judges are meant to improve quality by placing a judge 'in the lead', who has responsibility from start to completion of proceedings and who combines the oral reply with a pre-trial appearance, and by encouraging courts to facilitate organisational conditions for high-quality proceedings, serving the interests of both the parties involved and the judge. These recommendations are as follows:

- (D) Courts and judges should encourage parties to use the option to present an oral defence, by ensuring that respondents are aware of this option, by checking in time whether anyone wishes to use this option, and by scheduling a separate session for it, allowing for sufficient time;

1 De Groot (2012), p. 100.

- (F) Courts should combine the (pre-trial) personal appearance of parties with the recording of the oral defence;
- (G) Courts and judges should ensure that the judge who records the oral defence is the judge who deals with the entire case, from beginning to end;
- (I) Courts should ensure that there is sufficient time to hold hearings within a reasonable period of time and that there is sufficient time for the writing process, and that the judge in his or her writing process has the assistance of highly qualified legal support. Should funds be unavailable, the courts should inform the government and society about the quality criteria that tend to suffer because of this, in order for them to make political choices regarding the use of public funds;
- (K) Courts should grant judges the freedom to take steps that deviate from the standard procedure, and judges should use this freedom;
- (M) Courts should focus on truth finding and an active attitude versus party autonomy and a passive attitude in the training programme (permanent education) and should encourage judges to take active truth-finding efforts by allowing them the necessary time;
- (N) Courts and judges should let the case judge take full charge of the case and proceedings from the moment that the respondent's (written) response is submitted;
- (O) Administrators/managers and judges should sit down together to discuss concrete issues that influence the (course of) proceedings, and to consider who the appropriate party is to decide on the relevant issues, taking into account – whoever takes the decision in the end – the impact of the (intended) decision on the quality criteria as described in Section 8.3.;
- (P) The legislator and courts should change, or at least broaden, the current focus on speeding up proceedings to leave room for other quality criteria;
- (R) Courts should first implement a number of organisational improvements before looking for (other) procedural instruments to speed up proceedings;
- (T) Courts should abandon the element of experience as a separate requirement for becoming a subdistrict-court judge.

SUMMARY

And should the subdistrict court and civil court integrate or merge – whether or not following the recommendation to the legislator to abolish the distinction between subdistrict-court judges and civil-court judges (U) – the following recommendation is made:

- (V) Ensure that this integration/merger is carried out based on a clear vision and on choices inspired by quality. Further research should be conducted on the hearing (*mondelinge behandeling*) and related similarities and differences (H), and on the judgment (*uitspraak*) (S).

At the moment, the differences found in this PhD thesis are insufficient to maintain the current distinction between subdistrict-court judges and civil-court judges. However, in view of the fact that the reasons that originally motivated the introduction of the subdistrict-court judge still exist – fast, inexpensive and efficient handling of everyday disputes nearby – recommendation (W) is to study whether the need for subdistrict-court judges *in their original form* is such that it warrants the introduction of a 21st-century justice of the peace (*vrederechter*).

LITERATUURLIJST

Advies NVvR (2004)

Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak, Advies inzake Asser/Vranken/Groen: Een nieuwe balans: Interim-rapport Fundamentele herbezinning Nederlands burgerlijk procesrecht, in: *Trema* 2004/32.

Adviescommissie BPR (2003)

Adviescommissie voor het burgerlijk procesrecht (J.L.R.A. Huydecoper), 'Fundamentele herbezinning: Advies aan de Minister van Justitie', in: *TCR* 2004/1.2.

Adviescommissie BPR (2006)

Adviescommissie voor het burgerlijk procesrecht (J.L.R.A. Huydecoper), 'Fundamentele herbezinning: Reactie op het eindrapport van het driemanschap 'Uitgebalanceerd' (2006)', in: *TCR* 2006/3.3.

Ahsmann (2010)

Ahsmann, M.J.A.M., 'Informeren, stellen en bewijzen: hoe is het ermee gesteld?', *JBPR* 2010/904, p. 359-373.

Ahsmann preadvies (2010)

Ahsmann, M.J.A.M., 'Bewijs: verschuiving van 'bewijzen' naar 'stellen', in: M.J.A.M. Ahsmann, Y.E. Schuurmans en D.H.J. Wigboldus, *Bewijsrecht* (Nederlandse Vereniging voor Procesrecht), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2010, p. 13-27.

Ahsmann & Hofhuis (2014)

Ahsmann, M.J.A.M. en H.F.M. Hofhuis, 'Versnelling van de doorlooptijd van rechtszaken met 40% – Realistisch of Haagse bluf?', *NJB* 2014/1273.

Asser/Scholten (1974)

Scholten, P., Mr. C. Assers *Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht*. Algemeen deel, 3^e druk, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1974.

Asser (2004)

Asser, W.D.H., *Bewijslastverdeling*, Deventer: Kluwer 2004.

Asser, Groen & Vranken (2003)

Asser, W.D.H., H.A. Groen, J.B.M. Vranken m.m.v. I.N. Tzankova, Een nieuwe balans – Interimrapport Fundamentele herbezinning Nederlands burgerlijk procesrecht, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2003.

Asser, Groen & Vranken (2006)

Asser, W.D.H., H.A. Groen, J.B.M. Vranken m.m.v. I.N. Tzankova, Uitgebalanceerd – Eindrapport fundamentele herbezinning Nederlands burgerlijk procesrecht, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2006.

Asser (2012)

Asser, W.D.H., ‘Stelplicht, een kraaienpoot op de weg van de waarheidsvinding’, *TCR* 2012, nr. 6, p. 107-108.

Asser (2013)

Asser, W.D.H., Mr. C. Assers *Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk recht. Procesrecht. 3. Bewijs*, Deventer: Wolters Kluwer 2013.

Baas e.a. (2010)

Baas, R., L. de Groot-van Leeuwen en M. Laemers, *Rechtspreken: samen of alleen* (Research memorandum Raad voor de rechtspraak, nr. 5/2010), Den Haag: Rvdr 2010.

Barendrecht (1994)

Barendrecht, J.M., ‘Snel en goed recht doen’, *NJB* 1994, afl. 25, p. 837-843.

Barendrecht & Klijn (2004)

Barendrecht, M., A. Klijn (red.), Balanceren en vernieuwen: een kaart van sociaal-wetenschappelijke kennis voor de Fundamentele Herbezinning Burgerlijk procesrecht, Den Haag: Rvdr 2004.

Barendrecht & Gramatikov (2010)

Barendrecht, M. en M. Gramatikov, ‘Aanvaardbaarheid van rechtspleging; toegankelijkheid en rechtvaardigheid als gezien door gebruikers’, *NJB* 2010/853.

Barendrecht (2011)

Barendrecht, M., ‘Innovatie van civiele rechtspleging: de regie naar rechter en gebruiker’, *NJB* 2011/293.

Barendrecht e.a. (2011)

Barendrecht, M. e.a., *De goede procesorde in beeld* (Research memorandum Raad voor de rechtspraak, nr. 1/2011), Den Haag: Rvdr 2011.

Bauw (2016)

Bauw, E., 'Procederen in internationale handelszaken bij een Netherlands Commercial Court', *Trema* 2016/6.

Bloemink e.a. (2012)

Bloemink, R., S.W.P. van Dooren, L.I.M. Entjes, S.A.H. van Gompel en F.J. Fernhout, 'De civiele politierechter', *TvPP* 2012, nr. 4, p. 91-95.

De Bock (2011)

Bock, R.H. de, *Tussen waarheid en onzekerheid*, (diss. Universiteit van Tilburg), Deventer: Kluwer 2011.

Boekema (2015)

Boekema, I.M., 'De keuze voor hoger beroep: wat is het effect van procedurele en distributieve rechtvaardigheid?', *NTB* 2015/38.

Bosch (2002)

Bosch, A.G., 'Twee eeuwen kantonrechtspraak, 1811-2002', *Fryslan, nieuwsblad voor geschiedenis en cultuur* 2002, nr. 1, p. 3-8.

Bosch (2003)

Bosch, A.G., 'Twee eeuwen kantonrechtspraak (1811-2002), in het bijzonder in Friesland', *Pro Memorie 5.1* 2003, p. 134-157.

Brakel & Jonker (1954)

Brakel, G.J. en A. Jonker, *Handboek voor het kantongerecht*, Zwolle: Tjeenk Willink 1954.

Brenninkmeijer (1993)

Brenninkmeijer, A.F.M., 'Een behoorlijk eenvoudig civiel proces', *Advocatenblad* 1993, afl. 15, p. 434-442.

Brenninkmeijer (2009)

Brenninkmeijer, A., 'Een eerlijk proces', *NJB* 2009/1603.

Van den Brink (2008)

Brink, V. van den, 'Stellen, betwisten, bewijzen – een handleiding', *Praktisch Procederen* 2008-4, p. 89-100.

Van Dijk (2006)

Dijk, J. van, 'Opheffing van de kantonrechtspraak?', *Trema* 2006, nr. 9 (special), p. 456-458.

Dommering (1983)

Dommering, E.J., '*Het grondrecht op behoorlijke rechtspraak in het Nederlandse civiele recht*', in: Van Dijk & Von Brucken Fock (eds.), Tot welke wijzigingen in het Nederlandse recht dienen de beginselen van behoorlijke rechtspraak, neergelegd in artikel 6 van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, aanleiding te geven? (preadvies NJV 1983) Deventer: Kluwer 1983, p. 155-239.

Ekelmans (2015)

Ekelmans, J., In eerste aanleg. De grenzen van het debat voor de civiele rechter in eerste aanleg, tweede druk, Deventer: Kluwer 2015.

Van Emmerik & Schuurmans (2016)

Emmerik, M. van en Y. Schuurmans, 'Meer transparantie bij rechterlijke zaakstoeiding dringend gewenst', *NJB* 2016/593.

Van Erp (2008)

Erp, J.G. van e.a., *Geschilprocedures en rechtspraak in cijfers*, Den Haag: WODC. Cahier 2007-8.

Eshuis & Paulides (2002)

Eshuis, R.J.J. en G. Paulides, Van rechtbank naar kanton. Evaluatie van de competentiegrensverhoging voor civiele handelszaken in 1999, Den Haag: WODC. O&B 2002, nr. 203.

Eshuis (2005)

Eshuis, R.J.J., *Sneller procederen: empirisch onderzoek naar de afdoening van civiele bodemprocedures* (Rechtstreeks 2/2005), Den Haag: Rvdr 2005, p. 7-49.

Eshuis (2007)

Eshuis, R.J.J., *Het recht in betere tijden – over de werking van interventies ter versnelling van civiele procedures* (diss. EUR/WODC), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2007. O&B 254.

Eshuis (2010)

Eshuis, R., 'Waar ligt de grens?', in: De kantonrechter en/of de civiele rechter van de toekomst, publicatie uitgebracht ter gelegenheid van themamiddag op 1 november 2010 georganiseerd door het LOVCK, p. 31-40.

Eshuis (2012)

Eshuis, R. e.a., Rechtspleging Civiel en Bestuur 2010. Ontwikkelingen en samenhangen, Den Haag: WODC, 2012, O&B 284.

Eshuis & Geurts (2016)

Eshuis, R. en T. Geurts, Lagere drempels voor rechtzoekenden; evaluatie van de verhoging van de competentiegrens in 2011, Den Haag: WODC. Cahier 2016-14.

Expertgroep modernisering bewijsrecht (2017)

Expertgroep modernisering bewijsrecht, Adviesrapport, 2017, via: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2017/04/11/adviesrapport-modernisering-burgerlijk-bewijsrecht>.

Fockema Andreae (1895)

Fockema Andreae, S.J., *Behoort de competentie van den kantonrechter in burgerlijke zaken te worden uitgebreid, met wijziging, voor zooveel noodig, van zijn verderen werkring?* (preadvies NJV 1895), Den Haag: Belinfante 1895.

Fruytier (2009)

Fruytier, M.P.A.M., 'Afscheid van de kantonrechtspraak een gezonde plant in zijn kracht gebroken?!', *TvPP* 2009-5, p. 144-149.

Giesen (2006)

Giesen, I., "Balans'-lezen. Reflecteren over sanctionering en zelfregulering naar aanleiding van het Eindrapport van de Commissie Fundamentele herbezinning Nederlands burgerlijk procesrecht", *TCR* 2006, nr. 4, p. 103-109.

Giesen (2010)

Giesen, I., 'Zoeken naar balans?', *Trema*, 2010, nr. 4, p. 152-156.

Giesen (2011)

Giesen, I., 'Beter burgerlijk recht door keuzes op metaniveau en via beter burgerlijk procesrecht', *NTBR* 2011, nr. 8, p. 434-438.

Giesen & Coenraad (2012)

Giesen, I. en L. Coenraad, 'Innovaties in de (civiele) rechtspleging', *NJB* 2012, nr. 15, p. 1023-1030.

Asser Procesrecht/Giesen 1 (2015)

Giesen, I., Mr. C. Assers *Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk recht. Procesrecht. 1. Beginselen van burgerlijk procesrecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2015.

Gramatikov (2010)

Gramatikov, M.A., e.a., *A handbook for measuring the costs and quality of access to justice*, Apeldoorn: Maklu 2010.

Gravetter & Wallnau (2013)

Gravetter, F.J. en L.B. Wallnau, *Statistics for the behavioural sciences*, Wadsworth: Cengage learning 2013 (9e druk).

Groenveld (2002)

Groeneveld, J.P. en A. Klijn, *Nieuwe burgerlijke rechtsvordering*, Amsterdam: NIPO 2002.

De Groot (2012)

Groot, G. de, *Waarheidsvinding in het civiele (proces)recht*, in: *Waarheid en waarheidsvinding in het recht (preadvies NJV 2012-I)*, Deventer: Kluwer 2012, p. 45-154.

Hartendorp (2008)

Hartendorp, R.C., *Praktisch gesproken – Alledaagse civiele rechtspleging als praktische oordeelsvorming* (diss. EUR), Rotterdam: EUR 2008.

Ingelse (2010)

Ingelse, P., 'Rechter: tussen persoon en instituut', *NJB* 2010, nr. 30, p. 1962-1968.

Ippel & Heeger-Hertter (2006)

Ippel, P. en S. Heeger-Hertter, *Sprekend de rechtbank*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2006.

Jacobs (2010)

Jacobs, M., *Van substantiëringsplicht naar substantiëringcultuur?*, *TvPP* 2010-2, p. 32-42.

Jessurun d'Oliveira (2016)

Jessurun d'Oliveira, H.U., 'Zaakstoedeling en het vleugellamme artikel 17 Grondwet. Een oproep tot formele regelgeving', *NJB* 2016/1474.

Jongbloed (1992)

Jongbloed, A.N., *De nieuwe civiele kantongerechtsprocedure*, Deventer: Kluwer 1992.

Van der Kam (2000)

Kam, E. van der, *Kwaliteit gewogen* (diss. UU), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2000.

Van Kessel (2014)

Kessel, L.C.W.M. van, 'HR 28 maart 2014, ECLI:NL:HR:2014:7369 (Eiser c.s./ Gemeente De Bilt): redres van schendingen van het recht op berechting binnen een redelijke termijn in civiele procedures', *NTBR* 2014/32.

Klaassen (2011)

Klaassen, C.J.M., 'Een beter burgerlijk recht door een beter burgerlijk proces(recht): een goede toegang tot de rechter', *NTBR* 2011, nr. 10, p. 586-590.

Klantwaardering 2014

Klantwaardering Rechtspraak 2014, Den Haag: Ipsos (in opdracht van de Raad voor de rechtspraak) 2014 ([https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/14020-Eindrapport-KWO-Rechtspraak-2014-Regioplan-2mrt15%20\(1\).pdf](https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/14020-Eindrapport-KWO-Rechtspraak-2014-Regioplan-2mrt15%20(1).pdf)).

Knaapen (2006)

Knaapen, P.M., 'Over de kantonrechter', *NJB* 2006, nr. 28, p. 1573.

Knigge (2012)

Knigge, M.W., *De procesovereenkomst. Over de vrijheid van partijen het civiele proces vorm te geven*, Deventer: Kluwer, 2012.

Kooiker (1995)

Kooiker, H., 'Rechters en rechtspraak in Assen van 1811 tot heden', in: R.H. Alma en W.E. Goelema (red.), *Rechtspraak in Drenthe*, Groningen: REGIO-PRojekt Groningen 1995, p. 43-67.

Van der Kraats (2013)

Kraats, K. van der, 'Een betere benutting van de rolzitting', *Trema* 2013, nr. 7, p. 233-237.

Van de Kuilen (2013)

Kuilen, E.A. van de, 'Project civiele procesinnovatie', *TvPP* 2013, nr. 2, p. 38-42.

De Laat e.a. (2011)

Laat, S. de, K. van der Kraats en A. Creutzberg, Het departement van de Zuiderzee, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2011.

Laat & Jongbloed (2012)

Laat, R.P.M. en A.W. Jongbloed, 'Verhoging griffierechten: comparitie na aanbren-
gen ook in eerste aanleg?', *TvPP* 2012-I, p. 9-11.

Langbroek e.a. (2014)

Langbroek, P., T. van der Linden, R. van Schie en M. van der Velde, Motiveringen van de rechtbank Utrecht. Een onderzoek naar de tekstenmerken en de publieken van rechterlijke motiveringen, Utrecht: UU, 2014.

Lewin (2013)

Lewin, G., Het burgerlijk procesrecht is de pathologie van het recht, Deventer: Kluwer 2013.

Van der Linden (2008)

Linden, J. van der, *Zitten, luisteren en schikken; rechtvaardigheid en doelbereik bij de comparitie na antwoord* (Research memorandum Raad voor de rechtspraak, nr. 5/2008), Den Haag: Rvdr, 2008.

Van der Linden e.a. (2009)

Linden, J. van der, A. Klijn, F. van Tulder, *Meesterlijk gedrag: leren van compareren* (Rechtstreeks 3/2009), Den Haag: Rvdr 2009.

Lindijer (2006)

Lindijer, V.C.A., De goede procesorde, Deventer: Kluwer, 2006.

Mak (2006)

Mak, E., 'De structuur van effectiviteit en onafhankelijkheid', *Trema* 2006, nr. 9, p. 373-381.

Marseille (2014)

Marseille, A.T., H.B. Winter, M. Batting en C.E. Bloemhoff, *Korte en effectieve kantoncomparities? Uitdaging voor reflexieve rechters* (Research memorandum Raad voor de rechtspraak, nr. 5/2014), Den Haag: Rvdr 2014.

Marseille e.a. (2016)

Marseille, B., B. van Waveren, Y. Bleeker, M. Timmermans, M. Boekema en B. Brink, *Motieven voor en waardering van hoger beroep. Eindrapport* (Research memorandum Raad voor de rechtspraak, nr. 1/2016), Den Haag: Rvdr 2016.

Novakovski (2006)

Novakovski, T., 'Een functionele substantiëringsplicht: illusie of werkelijkheid?', *RMThemis* 2006-I, p. 3-12.

Van Orshoven (2011)

Orshoven, P. van, 'Versnelde rechtspleging in België', *TCR* 2011-2, p. 60-71.

Project civiele procesinnovatie (2012)

Project civiele procesinnovatie, in: *NJB* 2012/1091.

Ten Raa (1970)

Raa, C.M.G. ten, *De oorsprong van de kantonrechter*, Deventer: Kluwer 1970.

Rutten-van Deurzen (2010)

Rutten-van Deurzen, *Kwaliteit van rechtspleging* (diss. UvT), Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2010.

Van Schaick (2009)

Schaick, A.C. van, *Het burgerlijk recht de baas?*, Deventer: Kluwer, 2009.

Von Schmidt auf Altstadt (2012)

Schmidt auf Altstadt, P.J.M. von, 'Eisvrij', *Trema* 2012, nr. 3, p. 92-94.

Seinen (2014)

Seinen, C.J.A., 'De gevolgtrekking die hij geraden acht. Sancties op schending van de waarheidsplicht', *TCR* 2014, nr. 3, p. 84-95.

Sluijters (2011)

Sluijters, P., *Sturen met proceskosten* (diss. UvT), Tilburg: UvT 2011.

Snijders e.a. (2011)

Snijders, H.J., C.J.M. Klaassen en G.J. Meijer, *Nederlands burgerlijk procesrecht* (5^e druk), Deventer: Kluwer 2011.

Sujecki (2008)

Sujecki, B., De Nederlandse betalingsbevelprocedure met inachtneming van de mogelijkheid van een elektronische procesvoering binnen de grenzen van de processuele beginselen van art. 6 lid 1 EVRM (diss. UU), Utrecht: UU 2008.

Tanja-van den Broek (2012)

Tanja-van den Broek, T., 'Stelplicht en bewijsaanbod: hoe streng mag/moet je zijn?', in: *Uit de praktijk; Liber Amicorum mr. P.J.M. von Schmidt auf Altenstadt*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2012, p. 249-260.

Van der Torre e.a. (2007)

Torre, A. van der, J. Jonker, F. van Tulder, T. Steeman en G. Paulides, *Rechtspraak: productiviteit in perspectief*, Den Haag: SCP en Rvdr 2007.

Van Velthoven (2011)

Velthoven, B.C.J. van, 'Over het relatieve belang van een eerlijke procedure: procedurele en distributieve rechtvaardigheid in Nederland', *RMThemis* 2011, nr. 1, p. 7-16.

Verheijen (1971)

Verheijen, A.J.B., *Kantonrechter (Serie Recht en Praktijk 12a)*, Deventer: Kluwer 1971.

Verkijk (2010)

Verkijk, R., *De advocaat in het burgerlijk proces*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2010.

Vranken (1999)

Vranken, J.B.M., 'Rechtsvergelijkende gezichtspunten bij de herziening van het civiele procesrecht in eerste aanleg', in: J.B.M. Vranken & W.H.D. Asser (eds.), *Verantwoordelijk procederen (preadvies NVVP 1999)*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers, p. 33-88.

Werkgroep BOK (2006)

Werkgroep BOK (D. ter Beek), 'Kantonrechtspraak in de 21ste eeuw – naar afdoe-ning 'op maat'. Een bijdrage aan de evaluatie van de bestuurlijke onderbrenging van de kantongerechten', in: *Trema* 2006/4.

Wesseling-van Gent (1987, diss.)

Wesseling-van Gent, E.M., *Het civiele geding in de toekomst* (diss. RUG), Gouda: Quint1987.

Wesseling-van Gent (1987)

Wesseling-van Gent, E.M., *Processuele gevolgen van integratie van kantongerecht en rechtbank* (Justitiële Verkenningen, 1987, nr. 2), Den Haag: WODC 1987, p. 56-68.

Wetzels (2003)

Wetzels, W.J.J., 'De substantiëringsplicht: zin en onzin', *Praktisch Procederen* 2003/1, p. 1-2.

Wetzels (2011)

Wetzels, W.J.J., 'De kantonrechter en/of de civiele rechter van de toekomst', *TvPP* 2011-1, p. 19-20.

Van der Wiel (2004)

Wiel, B.T.M. van der, *De rechtsverhouding tussen procespartijen*, Deventer: Kluwer 2004.

Wijnbergen (2011)

Wijnbergen, L., 'Informatieplichten in het burgerlijk procesrecht en de geraden geachte gevolgtrekking', *WPNR* 2011/6908, p. 974-980.

IJzermans (2011)

IJzermans, M.G., *De overtuigingskracht van emoties bij het rechterlijk oordeel* (diss. UvT), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2011.

Zuckerman (2011)

Zuckerman, A.A.S., *Civil Justice in Crisis*, Oxford University Press 2011.

BIJLAGE 1: VRAGENLIJST VOOR DOSSIERONDERZOEK

1. Rechtbank	
2. Zaaksnummer	
3. Eerste roldatum	
4. Datum eindvonnis	
5. Naam rechter eindvonnis	
6. Hoeveel verschillende rechters hebben in deze zaak beslissing genomen?	
7. Procesverloop	
8. Belang zaak (in geld)	
9. Aard zaak (categorieën Rvdr)	
10. Type rechtsbijstand eiser	Geen/Advocaat/rechtsbijstand/deurwaarder/anders:
11. Type rechtsbijstand gedaagde	Geen/Advocaat/rechtsbijstand/deurwaarder/anders:
12. In dagvaarding verweer gedaagde opgenomen?	Ja/Nee
13. Zo ja, is daarop gereageerd in de dagvaarding?	Ja/Nee
14. Zo ja, is dat verweer zoals gevoerd bij antwoord in de dagvaarding volledig weergegeven?	Ja/Nee
15. Zo nee, is daaraan consequentie verbonden door de rechter? Zo ja, welke?	Nee/Ja, nl.
16. Zijn er stellingen (van beide partijen) t.a.v. de hoofdvordering afgedaan op (het onvoldoende voldaan zijn aan) de stelplicht?	Nee/Ja van eiser of van gedaagde of van beiden met als reden...
17. Is er een bewijsopdracht gegeven?	Ja/Nee

<p>18. Zo nee, A. Was er bewijs aangeboden? B. Zo nee, was dat reden om geen bewijs op te dragen? C. Zo ja, wat was de reden voor afwijzing?</p>	<p>Ja/Nee (door eiser of gedaagde of beiden?) Ja/Nee</p>
<p>19. Zo ja, A. was er bewijs aangeboden door de partij die de bewijsopdracht heeft gekregen? B. Zo ja, welk bewijs aangeboden door die partij? C. Waarmee is bewijs geleverd? D. In bewijs geslaagd?</p>	<p>Ja/Nee Ja/Nee</p>
<p>20. Staat in het vonnis nog iets over wat ter comparitie is gezegd?</p>	

BIJLAGE 2: TOPICLIJST VOOR INTERVIEWS

1. Algemeen: nemen zij verschillen waar tussen kantonrechters en civiele rechters? Zo ja, welke?
2. Wat zien zij als hun taak? Zien zij verschillen? Welke doelen worden nagestreefd? Hoe om te gaan met partijen die in persoon procederen? Helpen of niet? Rol waarheidsvinding en partijautonomie.
3. Wordt er vaak aan de substantiëringsplicht voldaan? Is dit onderwerp van partijdebat? Sanctioneren zij een schending substantiëringsplicht? Heeft schending van de substantiëringsplicht gevolgen voor procesverloop?
4. Hoe wordt omgegaan met rolzitting, daar schriftelijk antwoord gestimuleerd? Actief in mondeling antwoord opnemen? Of geadviseerd op te schrijven?
5. Hoe vaak schatten ze in dat ze stellingen op stelplicht afdoen? Zijn er verschillen tussen kantonrechter en civiele rechter in hantering stelplicht?
6. Hoe vaak schatten ze in dat ze een bewijsopdracht geven? Inschatting slagingskans? Moet bewijs worden aangeboden? Moet specifiek worden aangeboden? Wat is slagingskans?
7. In welke gevallen gelast rechter een comparitie? Is van belang of er mondeling is geantwoord? Is financieel belang belangrijk? Wat is het doel van een comparitie? Nader onderbouwen of klaarheid scheppen om beslissing makkelijker te maken? Omissies herstellen of moet je comparitie verdienen? Denkt de rechter dat de doorlooptijd van de cna-route korter is dan van de repliek-route?
8. Is er verschil in uitgebreidheid en wijze motivering van vonnis door kantonrechter en civiele rechter? Zo ja, waarom en op welke manier? Is uitgebreid of korter beter? Maakt het uit voor welke partijen je schrijft (bijstand)?
9. Is de ervaring van de rechter belangrijk? Op welke gebieden?

CURRICULUM VITAE

Kim van der Kraats (1981) is na het behalen van haar middelbareschooldiploma aan het Vossiusgymnasium in Amsterdam in 1998 gestart met de studies Klassieke talen en Rechtsgeleerdheid aan de Universiteit van Amsterdam. Al snel heeft zij Klassieke talen verruild voor Geschiedenis en in 1999 is zij ook een studie Italiaans gestart. Een half jaar heeft zij Rechten gestudeerd aan de Università degli Studi di Siena. In 2002 is zij afgestudeerd in Nederlands recht (richting strafrecht en criminologie) en in Internationaal recht. In 2003 is zij afgestudeerd in Oude geschiedenis en in 2004 in Italiaanse taalkunde. In 2004 is zij gestart met de raio-opleiding, die zij heeft gevolgd in Groningen, Amsterdam en in Alkmaar. Haar buitenstage heeft zij doorgebracht in de advocatuur en bij het Joegoslavië-tribunaal in Den Haag. Na afronding van de raio-opleiding in 2010 is zij bij de rechtbank Utrecht gaan werken (bij kanton). Sinds augustus 2015 is zij kantonrechter in Amsterdam. Tijdens haar loopbaan in de Rechtspraak heeft zij vele nevenfuncties vervuld. Zo geeft zij regelmatig les, publiceert zij en zit zij in de redactie van verschillende tijdschriften. Ook is zij van 2014-2017 lector civiel recht geweest bij SSR, het opleidingsinstituut voor de rechterlijke macht, en bestuurslid bij de Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak.

